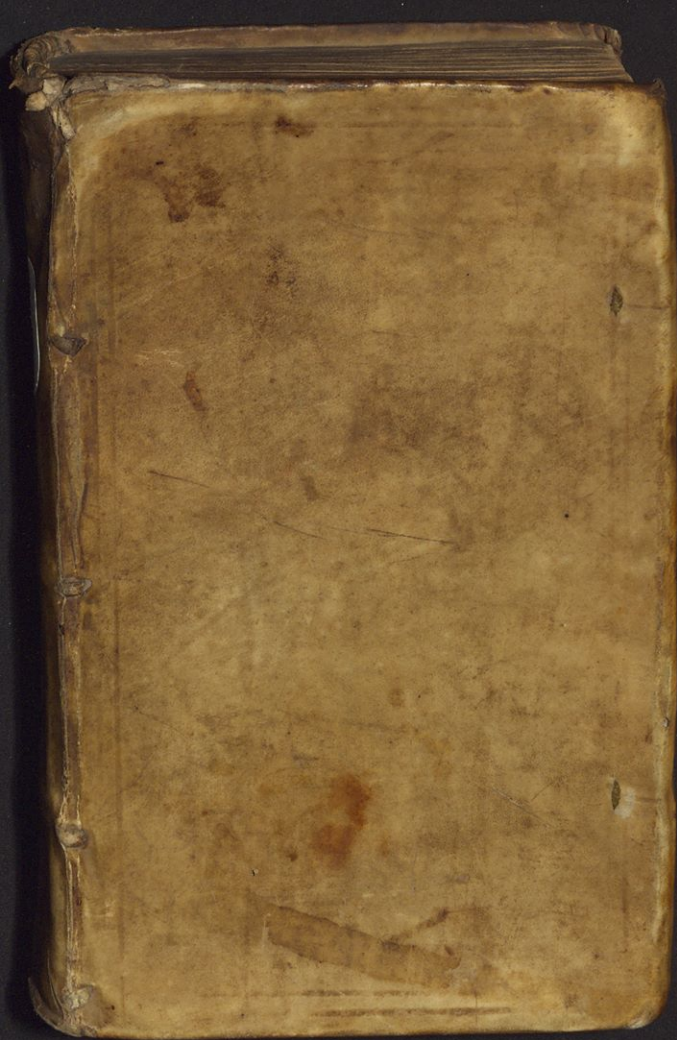
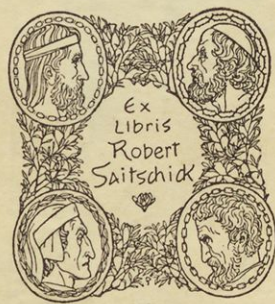

23 V/1858 II.

mit 174.
(vi H 1 450 pp.)
Gravon II 1 527. Lini
Allerst bekannt hing.

trupp. 550

D. St. Tausig
25.5.46

Ph.

NICODEMI FRISCHLINI

SACRILATE,
RANENSIS PALATII,
AVLAEQVE CAESAREAE ET
Imperialis Consistorij Comitissae: Poëtae Laur.
Oratoris & Philosophi praestantissimi:

ORATIONES INSIGNIORES ALIQVOT:

IN PVBLICIS PVBLICARVM
GERMANIAE ACADEMIARVM CONSES-

sibus habitae, olimq; seorsim excusae: Nunc verò in gratiam

φιλομάσων, propter causas in praefatione expositas,

coniunctim editae.

Opera & studio,

M. GEORGII PFLVEGERI,

Vlmani.

SAPIENTIA

CONSTANS.

ARGENTINAE

Ex officina Typographica haeredum Bernhardi Iobias.

ANNO MDLXCVIII.

*Inferno Heronico
Leitgebis Stulgan
diano Amio 1603
16 Calend. Septem
Deo soli gloria*

R 500279

SACRAL

RANENSIS

AVIA

Impressio

Oratoris

ORATORIS

IN PUBLIS

REMAN

Impressio

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

Oratoris

CONSTITUTION

ALTERNATIVE

ALTERNATIVE

ALTERNATIVE

ALTERNATIVE

ILLVSTRIBVS ET GENEROSIS DOMINIS: DN. IOANNI CASIMIRO, COMITI IN ERPACH, ET

Domino in Preyburg: Christiano & VVolrado Comitibus & Dominis in VValdeck FF. Dominis suis clementibus.

X *diversis hominum sive studijs, sive muneribus, Illustres & generosi Dn. Comites, Domini clementes, triplicem veneranda antiquitas deduxit sobolem. Cum enim videret, quosdam mortales in id unice incumbere, ut reliquis rebus omnibus posthabitis, solius DEI honorem promoverent, veramq; eius agnitionem ante omnia ad posteros propagarent: quosdam vero studijs liberalioribus & vite spacium, & ingenij industriam, & opum atq; divitiarum copias impendere: alios deniq; his neglectis mundana tantum sectari, nihilq; nisi quod aut insignem vel utilitatem, vel iucunditatem, ab honestate licet longissimè remotam, sibi adiunctam haberet, amplecti: illos quidem DEI & cœli filios, hos autem terra nothos (natos dicere volebam) appellârunt. Videatur autem emuncta naris hominibus non usq; quaque, nostro cum primis tempore, consistere posse, ista veterum divisio: eò quod neq; veri DEI filij, & germani cœli nati tantoperè inter se dissideant, ut adverse invicem opponi possint. Equidem optandum esset, ut quemadmodum alterius altera poscit opem res, sic amicè etiam coniurarent.*

EPISTOLA

Verùm deprehensum non raro, & priorum seculorum decursu, & nostrorum temporum ætate, Cœli filios à DEI liberis turpissimo secessu defecisse, adeò ut maximam & tristissimam inter eos videamus esse exortam dissensionem, quos & propter sanguinis cognationem, & divinæ veritatis assertionem oportebat omnium coniunctissimè vixisse. Exempla huius rei si vel charta huius angustia pateretur, vel locus hic requireret, asserrem plura. Vnum saltem atq; alterum brevitatis causâ adducam. Ac primum quidem, ut de scriptore maximè illustri Aristotele loquar: non latet, quàm graviter hic & enormiter aliquoties in divinam veritatem impegerit, dum contra Platonem, & antiquiores tùm Philosophos, cùm Theologos, mundi æternitatem multis quidem & argutis, sed ruinosis certè & fallacibus argumentis astruere conatus fuit: ut præteream interim cætera eius paradoxa: Et tamen hunc posteritas propter stupendum, & cunctis seculis admirabile ingenij acumen, instar miraculi Naturæ non immeritò suspexit. Quid iam de Galeno, & Simplicio Philosophis acutissimis dicam? quorum alter falsis & impijs, Moysis de creatione rerum narrationem, verbis irrisit, alter verò aliquot argumentis eandem impugnare ausus fuit. Sed non opus est ut tam longè abeamus, exemplum huius rei, & quasi ideam omnium luculentissimam habemus in perniciosissima ista Sacramentariorum secta: Quàm cornutè enim & acriter homines isti Sophismatis suis contra divinam veritatem dimicent, nemo est, qui ignoret: subindè namque in omnibus suis scriptis tàm Philosophicis, quàm Theologicis hoc unicè inculcant, agunt, & contendunt, ut humanis fundamentis divinam veritatem vel convellant, vel certè

D E D I C A T O R I A.

certè suspectā apud imperitiores reddāt. Hic perpetuas cō-
tradictionū audias implicationes ad nauseā usq; repetitas,
Quantitatū, qualitātū, loci, tēporis, corporis oppositiones
quib. ut & alijs adeo aures discipulorū suorū opplēt & ob-
verberant, ut postea omnia, qua non primo statim intuitu
cum his regulis congruere videntur, temerario ausu falsi-
tatis damnent, artium & totius Philosophiæ fundamenta
labefactari vociferentur, duplicem veritatem astrui sten-
toreā voce clamitent. Sed quā bellè alibi, volente Domi-
no, demonstrabitur. Rhetores etiam nonnulli reperti sunt,
qui eloquentiā suā & verborum phaleris, veram DEI re-
ligionem non stabilire, aut commendare, sed penitus pro-
sternere, & extirpare malitiosè sunt conati: adeo ut quasi
alteri gigantes, coniunctis viribus, affectasse queant re-
gnum cœleste videri, altaq; congestos struxisse ad sydera
montes. Fuerunt quidem homines istitām ingeniosi, tan-
taq; eruditionis, ut omnes omnium doctrinarum fontes
exhausisse videri possint. Sed dum donis ijs nimium fidunt,
per eaq; non DEI honorem & veritatem querunt, sed
propriam gloriam & famam aucupantur, suam quidem
illis, quam meruere, laudem relinquimus: Interim tamen
longè eos præferimus, qui cū cœli filij sint, eo non conten-
ti, altius assurgunt, alterumq; parentem pietate, ceterisq;
virtutibus sibi exorant & demerentur, & omnia sua stu-
dia, omnes ingenij vires eò dirigunt, ut cultus & veritas
divina inconcussa & illibata, unā cum veris artium &
scientiarum fundamentis ad posteros transmittatur. In
quorum numerum si Nicodemum Frischlinum Balingen-
sem referam, non adeo me aberraturum existimo. Quid
verò aberraturum? minimè profecto gentium. Quem enim

EPISTOLA

tot potentissimi principes, comites, barones, nobiles, alijq₃ Imperij status certatim suspexerunt: quem tot tantiq₃ viri totius Europæ admirati sunt: qui etiã exteros & transmarinos in sui amorem rapuit: quem (ut paucis dicam) summi, imi, medioximi coluerunt & dilexerunt unice: eum ne ego si inter nobilioris stirpis nepotes referam, me-
tas iustitiæ transilysse alicui videri queam? Sanè dubium mihi nullum est, non paucos fore, qui studium hoc meum qualecunq₃ omnibus modis sint improbaturi. Sed nihil moror eiusmodi hominum iudicia: In medio huius viri sunt tot & tanta monumenta, quæ se ipsa satis defendunt, nec ullo alio defensore opus habent: quamvis interim humanos lapsus semper exceptos volo. Nota est omnibus doctis Frischlini eruditio, aded ut qui hanc se ignorare fateatur, ipsas literas & Musas ignorare videatur. Quanto etiam studio non solum plerasq₃ humaniores artes, verum etiam cœlestem veritatem (quod veros DEI cœliq₃ filios decet) à fermento & nugis hareticorum & Sophistarum asserere contenderit, manifestius est, quam ut à me pluribus sit demonstrandum. Neq₃ ab hoc suo proposito vel auctoritate & minis adversariorum, vel magnitudine periculorum & calamitatum, vel morsibus invidorum, vel aliorum hominum inscitia ullo modo dimoveri potuit: Neq₃ mirum sanè. Querebat enim non vulgi famam, & indoctorum hominum applausum, sed veritatis assertionem, sed Reipub. literariæ commodum, sed teneræ iuventutis emolumentum, cuius solius amore tot labores subiit, tot misérias sustinuit. Vnde etiam factum, ut scripta eius plerasq₃ in summo pretio & amore semper sint habita, ita ut præter lapsis iam aliquot annis, plurimi de inopia librorum Frischlini conqueri occeperint.

Quod

D E D I C A T O R I A.

Quod cum animadverterem, ipse etiam de ratione & via cogitare cœpi, qua hac in parte bonis satisfaceret: Eoq; sine nunc in gratiam studiosorum insigniores aliquot orationes Frischlini in lucem emitto. Oro autem omnes literatos literatorumq; fautores, & qua par est observantia peto, ne malo animo rursus à me in lucem productas existiment. Quamvis enim apud bonos non opus est eiusmodi deprecatione: tamen, quia penè exploratum habeo, non desuturos, qui dicam mihi sint impacturi, quod ceteris orationibus etiam eam, quæ est de vita rustica, adiungere voluerim. Idcirco omnes & singulos cuiuscūq; ordinis, dignitatis, & conditionis fuerint, submissè rogatos & amater admonitos volo, ne vel temeraria audacie, vel audacis temeritatis me insimulēt. Ex ipsius nāq; autoris ppria declaratione, pprijsq; verbis: Principis p̄terea Vvirt. & procerū Carniola cōtestatione, ita hāc orationē conformatā esse patet, ut p̄ter manifestos calūniatores nemo amplius quicq; de ea conqueri possit. Publicè etiā protestor, & corā DEO, qui solus hominum corda & renes scrutatur, affirmo me nihil aliud in editione harū orationū Frischlini & exercitiorum Rhetoricorum spectasse, aut spectare voluisse, quam publicam rei literaria utilitatem, & emolumentum, & ut ijs, qui hactenus has orationes magno studio expetiverunt, cōsuleretur. Quæ enim orationum harum sit præstantia, atque dignitas: sive rerum optimarum, quæ in ijs tractantur varietatem, sive verborū, quibus illa exponuntur venustatem & ornatum, sive artificij in iisdem adhibiti mirandam structuram quis consideret: facile videbit is qui non planè cecutit. Quæ item ad lectorem ex his orationibus tū ad ingenij, tū ad vitæ morumq;, tū inprimis ad linguæ cultum

EPISTOLA

cultum reditura sit utilitas, sentient ij, qui easdem attentè & sapiùs evolvant. Promiserat quidem ipse Frischlinus p. m. eiusmodi Orationum volumina quatuor, quæ procul dubio, si diutiùs vixisset, dudum haberemus. Sed quia præmatura & inopinata mors honestissimum eius propositum antevertit, idè etiam maiori cura hæ nobis commendatæ esse debent. Si quis verò est, (ut hoc denuò reperam) quem publicatio harum Orationum offendit, eum ego obnixè rogatum velim, ne agrè ferat, quòd communem utilitatem privatis quibusdam simultatibus antepono. Fecerunt hoc sapientes omnibus sæculis. Vident boni & æqui rerum æstimatores, quid hac editione queram, quibus qui acquiescere nolunt, eos tantisper sibi sapere, suoq; iudicio frui sinamus, quantisper volunt. Sunt enim homines quidam (homines certè ut parçè dicam parum Christiani) qui semel conceptum odium & præiudicium non priùs deponunt quàm, donec in antiquam resoluta corpore glebam, rursus eant, pulvis glebæ de pulvere facti. Quorum tamen exemplum Christiani & verè docti, veritatisq; amantes homines sibi minimè imitandum norunt.

Vobis autem Illustres & generosi Comites, Domini clementes, has orationes meliori de nota peculiariter commendare, atq; ut hodie loquuntur, dedicare volui, duas potissimùm ob causas. Primò quidem, quia earum materia & tractatio vestra ætati & studijs maximè accommodata esse videbatur. Aetas enim vestra ea est, qua unanimi omnium sanorum iudicio perceptioni liberalium disciplinarum nulla est aptior, nulla convenientior: studia verò vestra & materia eiusmodi, ut hæc ab ijs aliena sit minimè, quòd vel duæ orationes istæ, quarum altera de exer-

cita-

D E D I C A T O R I A.

citationibus oratorijs & poëticis, ad imitationem veterum rectè utiliterq; instituendis, altera de studijs linguarum & liberalium artium, planum faciunt. Neq; verò est, quod quisquam captum ista vestrum excedere, ideog; cuius potius alijs, quàm vobis inscribenda fuisse opinetur. Tales enim tui IOANNES CASIMIRE in studijs sunt progressus, ut assequi ea faciliè possis: ea praterea ingenij felicitàs, viq; & studiū sapientie, quo & aequales tuos longo post te intervallo relinquis, inferiores verò in tui admirationē rapis. Ea etiam CHRISTIANE & VVOLRADE natura vestra, ut si eam ad res magnas applicaveritis, illustre aliquando gentis vestrae ornamentum existere possitis. Enimverò & in vobis talis animi motus apparet, ut si hunc cursum studiorum & industriae tenere augereq; volueritis, progressus in studijs facturi sitis expectatione parentum & cognatorum vestrorum dignos. Si quid verò est, quod hic intellectum vestram remorari posset, præceptorem habetis domesticum, qui faciliè supplebit, quod adhuc propter ætatem assequi non potestis. Est enim & natura habitu moderatus, & scientiam omnium earum artium habet, quibus & hac vestra & plenior ætas conformari ad cognoscendam religionem veram, ad acuemendam ingenij aciem, iudicandumq; civilia officia solet.

Deinde verò idè ad vos has Orationes potissimùm mittere volui, ut extaret publicum aliquod gratitudinis & observantiae meae erga vos testimonium. Ut enim nihil hoc loco de Illustri parentis vestri, nunquam satis laudati Comitum GEORGII Dn. mei clementis beneficijs in me collatis dicam: ut præteream omne illud tempus, quo vobis cùm adhuc Erpachij in patria schola essetis, inservivi:

Quibus

EPISTOLA DEDICATORIA.

Quibus quaeso officijs, qua liberalitate & benevolentia, me ab eo temporis articulo prosecuti estis, quo ad hanc laudatissimam Academiam ab inclyto parente vestro estis ablegati. Amens profecto essem, nisi hac agnoscerem: extreme ingratus, si non de grati & memoris animi symbolo cogitarem. Accipite igitur generosi Comites, Domini clementes, & accipite clementi hilarique vultu hanc qualemcunque grati animi significationem, quam per dedicationem harum Orationum Frischlini, cum aliud hoc tempore nihil suppetat, testatam facere volui: Et me mea que studia, quemadmodum hactenus, ita & imposterum commendata esse patimini. Quod superest, DEV M Opt. Max. oro, ut vos cum tota vestra inclyta prosapia, diu incolumes conservet, & studijs vestris propitio & clementi numine aspiret. Scripsi Argentorati XIII. Calend. August. Anno tñs χρ̃ι̃στογ̃ογ̃ίας M. D. IIC.

G G. V V.

Subiectissimus,

M. Georgius Pflüeger,
Vlmanus.

EPI

EPIGRAMMA DE EXILIO
NICODEMI FRISCHLINI.

Tempore quo patrio FRISCHLINVS rure relicto,
Hinc inde in varijs exul inerrat agris.
Hospitium Musis, quasiturusq; patronos,
Sapius hæc imo pectore verba dedit:
Qui mihi concordēs in amore fuistis amici,
A quibus invitus cogor abire miser.
Vivite fœlices, vivat, valeatq; Tubinga,
Quam de me quoquo sat meruisse modo.
Floreat urbs claro præclara Tubinga Lyceo,
Vivite discipuli, vosq; valetē mei.
Semper ero vestri, quotquot fovistis, egenum,
Non occasura cum pietate memor.
Ipse quidem hinc ab eo ignotas novus hospes ad oras,
At manet ingenij fama, lausq; mei.
Sunt homines, qui me celebrant, & honoribus augent,
Me laudant medio plena theatra foro.
Semper honos, nomenq; meum, laudesq; manebunt,
Donec erit Phœbus, carmina donec erunt.
Perpetuò de me GERMANIA TOTA loquetur,
Me non oblitum tempora sera dabunt.
Ergò parum curo, qua tandem sede quiescam,
Dum modò sit fama gloria firma mea.

VERA

VERA EFFIGIES,
NICODEMI FRISCHLINI,
BALINGENSIS.

*Corporis effigiem FRISCHLINI exculpere, Lector,
Artificis doctæ sic potuere manus:
Mentem non itidem: totum quæ nota per orbem
Diviti ingenij sætibus aucta viget.*

VV. P. S.

ORA-

DE PRÆSTANTIA

AC DIGNITATE P. VIRGILII MA-
ronis Aeneidos TVBINGÆ VI. Idib. Iunij

Anno 1574. habita.

VANQVAM P. VIRGILII MA-
ronis, ea est dignitas atq; præstan-
tia : ut operam ludere videatur,
qui in laudibus eius perconsens,
multum studij ac laboris insumit : cū vino
vendibili, sicut vulgò dici solet, suspensâ hede-
râ non opus sit : & proba merx, ut est in veteri
Comœdia, facile emptorem reperiat, tamen,
quā pauci intelligunt, quantæ res, quāque
utiles ac necessariæ cognitu, in Poëtarum, præ-
sertim Virgilij scriptis contineantur : operæ
pretium, meque haud indignum, neq; ingra-
tum vobis, facturum me existimavi : si non de
ipso Autore, cuius vita ab alijs conscripta atq;
exposita est, sed de Autoris opere : quo res ab
AEnea fortiter & præclare gestas versibus is
celebravit, & literarum monumentis ad sem-
piternam posterorum memoriam transmissit :
paucula quædam in mediū proferam : Ut mea
qualicunque oratione, tanquam classico, ado-

lescentum animi excitati, quid in huius scri-
 ptoris lectione sibi expectandum sit, nō igno-
 rent: eademque diligentia, & sedulitate, qua
 hactenus, porrò etiam, in Virgiliana Aeneide
 versentur. Cum enim DEI Opt. Max. bene-
 ficio duodecim libros de Aenea scriptos, cum
 aliquot Iulij Cæsaris Commentariorū libris,
 per annos octo ferè, quibus in hac schola pub-
 lico docendi munere fungor, prælegendo nu-
 per absolvissem, & certo consilio ad principiū
 eorundem reverti constituiissem: officij mei
 esse arbitratus sum, morem sequi bonorum
 interpretum: & futuræ expositioni ea præmit-
 tere: quæ, non dicam laudem & decus Auto-
 ri, quem suum commendat opus, concilient:
 sed maius studium, maioremque discendi cu-
piditatem in vobis accendant. Quàm enim
 gravis hic autor sit, quàmque utilis, tum ad men-
tem optimarum rerum cognitione imbuen-
dam, tum ad vitam, moresque rectè informā-
 dos: tum in primis ad linguæ Latinæ cultum,
 artiumque humanitatis doctrinam percipien-
 dam: id nemini literarum amanti obscurum
 esse debet. Quare vos omnes oratos maximo-
 perè volo: ut de Virgiliana Aeneide dicentem
 me, benignè attenteque audiat. Ea namque
 (ut spero) percipietis, quæ vobis & summæ
 voluptati, & maximo in vita usui esse pote-
 runt. Nam quod Flaccus noster in Arte ca-
 nit:

Aut pròdesse volunt, aut delectare Poëta:

Aut simul & iucunda & idonea dicere vita:

Hoc de Virgilio verissimè dictum esse, vos perindè; ut ipse cecinit, mea cùm verba audieritis, certò statuetis. Atque illud in primis mihi iure lætandum esse video: quòd in hac insolita mihi ex hoc loco dicendi ratione, materia talis oblata est: in qua oratio nemini literato deesse potest. Dicam enim de tali Poëta, quem Seneca vatem maximum, Quintilianus omnium Poëtarum Græcorum, nostrorumq; proximum, Lactantius Latinorum primum, D. Augustinus Poëtarum omnium præclarissimum atq; optimum appellat: què Augustus Cæsar Divum, Alexander Severus, Imperator Romanus, Platonem Poëtarum nominavit: quem Iulius Cæsar Scaliger, vir clarissim⁹, qui patrum nostrorum memoriâ vixit, Aquilâ vocat: cæterosque omnes scriptores transmarinos, excepto Aristotele, & Iulio Cæsare, coryorum loco, tanquam loquaculos & garrulos habet: in cuius deniq; laudib. investigandis Macrobius & Pontanus, tota cōscribere volumina. Itaq; non mihi tam copia, quàm modus in dicendo quærendus est. ACINITIO, si quem antiqua & vetera oblectant, præsertim ea, quæ ad Romani Imperij, quod ab Italica constitutum est, & etiamnum utcunq; durat, primam illam ac vetustissimam originem pertinent: quis quæso est, ex omnibus Poëtis atque pro-

fanis scriptoribus, qui antiquiores Romani Imperij res descripserit, quàm Virgilius? Equidem inter omnes scriptores constat, Romanos ab Albanis, Romulo & Remo, Numitoris ex Rhea filia nepotibus descendere: Albanos verò à Latinis, & Troianis, Latinos à Ianigenis: Ianigenas ab antiquissimis Aboriginibus: qui autoribus Dionysio Halicarnasseo, & Porcio Catone, primi Italiam, expulsis inde Siculis, sine mœnibus passim in sylvis & montibus vicatim inhabitaverint: usq; ad Ianū & Saturnum. Nam Saturno ex Creta, à Iove filio fugato Ianus hospitium in Italia præbuit: & agrorum viniq; colendorum rationem ab eo doctus, ipsum in regni sui portionem recepit: amboq; unanimi consilio imperantes, duo condiderunt oppida, quorum alterum à Iani nomine Ianiculum, alterum à Saturno Saturniam appellarunt: quod factum est Anno mundi 1928. Anno ætatis Noah 872. Constat autem ex Beroso, Comerum filium Iapeti, nepotem Noæ, primum in Italiam deduxisse colonias, & ex Oriente in Occidentem migrasse, occupata per filium Tuysconem, quem Hebræi Ascenam vocant, Germania: per Riphatum Sarmatia, & Riphæis montibus, per Togarmam, Hispania, ut nonnullis placet. Ipse verò Comerus Italiam aliquot annis tenuit: donec tandem Chamesenuus, qui est Cham, in Italiam venit: & bello excitato Comerum inde expulit, ope

Sicu-

Siculorum & Aboriginum, ut gravissimè mō-
 strat Berofus. Sed propter impietatē & scelera
 ipsius, quibus Italiam infecerat, regnum ipsius
 non fuit diuturnum. Nam, ut præter Berofum,
 etiam Porcius Cato de Originib. testatur, post
 inundationem terrarum Ianus in Italiam co-
 lonias deduxit : & cū ibi comperisset, ut re-
 fert Berofus in Nino, Chamesenum iuventu-
 tem corrumpere, tribus annis æquo animo il-
 lum tulit. Deinde illi aliquot colonijs assigna-
 tis eum Italiā excedere iubet : ipse omnes co-
 lonias dividit : suamque posteritatem ab Ab-
 originibus separatam esse voluit, cis Ianiculū
 amnem, in planicie atque maritimis. Hunc Ia-
 num eundem esse cum Noah, idem autor affir-
 mat, sic cognominatum à vino, cuius colendi
 rationem Italos docuit. Hebræi enim sua lin-
 gua vinum Iain vocant. Ego certè (salvo Be-
 rofi iudicio) Noam annos natum 870. in co-
 loniam ex Oriente egressum vix crediderim,
 sed nepotem suum Ianum, fratrem Comeri,
 illò cum Arameorum manu emisisse arbitror,
 qui postea res in Italia cōstituerit, & maris Io-
 nij, à se denominati, imperium longè lateque
tenuerit : & colonias, ut loquitur Berofus di-
 viserit, misso filio Cithim in Macedoniā : Do-
 danem in Dodonem, quæ est Epiri regio & ci-
 vitas : Elisa in Græciam & proxima Siciliæ lo-
 ca : Tharsi verò in oram maritimā Ciliciæ, Cy-
 prum & Rhodon. Et profectò magna est co-

gnatio nominis Iauan, quò ad Hebræas literas, cum nomine Ion: magna item huius cum nomine Iani. Sed suum cuique liberum esto iudicium. Ego Mosen hac in parte sequor, cuius historia, ut antiquissima, ita verissima est. Atque hæc vetustissima est Italię origo, à Noë posteris: quę nobis eò gratior esse debet quòd eius non modò in Sacris literis, Mose, Berofo, & Iosepho, sed etiam in Catonis Originibus, & nostro Virgilio præclara extant monumenta. Sic enim huius rei meminit Virg. lib. 8. Aeneid his elegantissimis versibus:

*Hæc nemora indigenæ Fauni nymphæq; tenebant,
Gensq; virum truncis, & duro robore nati:
Quis neq; mos, neq; cultus erat, nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto,
Sed rami, atq; asper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, & regnis exul ademptis;
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis
Composuit, lege q; dedit, Latiumq; vocari
Maluit, hu quoniam latuisset tutus in oris;
Aureaq; (ut perhibent) illo sub rege fuere
Secula, sic placida populus in pace regebat,
Deterior donec paulatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor successit habendi.
Tum manus Ausoniæ, & gentes venere Sicanae,
Sæpius & nomen posuit Saturnia tellus.
Tum reges asperq; immmani corpore Tybris,*

A quo

A quo post Itali fluvium cognomine Tybrim
Diximus : amisit verum verus Albula nomen.

Et paulò post:

Hæc duo præterea disiectis oppida muris
Reliquias, veterumq³ vides monumenta virorum,
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem,
Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Sed de Iano hæc obiter monuisse sufficiat:
ut iuniores intelligant, quàm circumspectus
fuerit noster Virgilius in antiquitatum monu-
mentis annotandis. Nunc breviter Iani succes-
sores addam, quorum in Virgilio fit mentio.
Nam is postquã fato concessisset, & inter Deos
relatus esset : successorem in regno Ianigena-
rum Saturnum habuit : cuius modò memini-
mus. Saturno successit filius Picus, Pico Fau-
nus, Fauno Latinus : qui omnes in ea Italiæ
parte regnârunt, quæ Latium à Saturno dicta
est, annis ante captam Troiam 160. circiter,
ut autor est Eusebius. Horum regum noster
Poëta in 7. mentionem sic facit:

Rex arva Latinus & urbes

Iam senior longa placidas in pace regebat.

Hunc Fauno, & Nympha genitum Laurente Marica

Accipimus : Fauno Picus pater, isq³ parentem

Te Saturne refert, tu sanguinis ultimus auctor.

Vt autem gentes istæ Ianigenæ, à Iano, si-
ve is Noæ, sive huius nepos sit : ita Latini à La-
tino post dictæ sunt. Hoc in Italia regnante,

Aeneas post excidium Troiæ in coloniã exijt : & reliquias Danaûm atque immitis Achilli è patria eduxit. Ac primùm circa æquinoctium Autumnale per Hellespontum in Thraciam profectus ibi hyemavit. Veris principio in Siciliam navigavit. Altero dein exilij sui anno ibidem in hybernis substitit : & tempestatibus sedatis in Italiam pervenit, agrumque Lauren-tem tenuit. Icto pòst cum Latino fœdere, Lavinium condere instituit : & ducta Lavinia, regis Latini filia in uxorem : Troianis imperare cœpit. Quarto dein exilij sui anno bellum inferentes sibi ac Troianis Rutulos & ducem eorum Turnum ingenti prælio vicit : in quo etiam Latinum socerum, ab hostibus interfectum desideravit. Vnde factum, ut solus ipse rerum in Italia potiretur. Sed paucorum annorum spacio interiecto, alterum illi bellum cum Hetruscis, & Mezentio fuit : in quo ipse fortiter prælians, superata hostium acie ad amnem Numicium eodem modo, quo Romulus ad paludes Capreas disparuit : & pro Deo indigete à suis haberi & coli cœpit. Hæc brevis est narratio, & summa rerum ab Aenea post excidium Troiæ gestarum, quas in hoc opere Maro, versibus suis celebrandas sibi sumpsit. Etsi autem ab historia interdum recedit, & ad plures gentes Aeneam errando pervenisse fingit : tamen utile est hæc in promptu esse, quæ recitavi : ne omnia

pro

pro fabulosis habeantur: & ut vera à fictis discernantur. Ac de excidio quidē Troiæ à Græcis, propter adulterium Paridis everſæ, Liber ſecundus ait: De erroribus autem & navigationibus Aeneæ, liber tertius eſt. Sed Virgilius Aeneam non ſtatim è Sicilia in Italiam perducit, ut fides habet hiftorica: ſed prius in Africam ad Didonem reijcit: ut hac occaſione originem exponat Carthaginiſ: & odij, quo Carthaginiſes contra Romanos flagrabant, cauſam quaſi fatalem afferat: quod fit libro primo & quarto. Poſtea demum lib. 5. Troianos in Siciliam reducit: ubi Aeneas patrem Anchifeſen, anno præcedenti amiſſum, ludis Funebribus ornat. Tandem lib. 6. è Sicilia egreſſum, in Campaniæ oram ad Sibyllam, mulierem fatidicam provehit: cuius ductu Aeneas ad inferos deſcendit: ut Patrem Anchifeſen illic futura ſibi de ſua poſteritate, & fortuna ſuorum prædicentem audiat. quæ quo conſilio fiant, ſuis in locis indicabitur. Neque enim Homericam tantum poëſin, ut multi putant, imitari voluit: ſed multo magis patriæ gentis primordium atque originem celebrare ſtudit. Bella verò ab Aenea contra Turnum, & Mezentium geſta propter matrimonium cum Lavinia initum, libris ſex poſterioribus coniuñctim proſequitur: ut eodem tempore duos potentiffimos hoſtes, ab exule & profugo, ſed pio Aenea victos eſſe doceat. Et quemadmodum Home-

rus in morte Hectoris, laudes Achillis finit: ita
 noster Virgilius laudes Aeneæ in morte Tur-
 ni absolvit. Reliqua verò, quæ ad gloriam La-
 tini nominis, & decus Albani regni atq; impe-
 rij Romani pertinet, suis locis admiranda qua-
 dam ingenij facultate interserit: ac dulcissi-
mis fabulis permiscet: ut omne lectoris tædi-
um effugiat. Quid enim iucundius, quàm
 quòd primo Aeneidos libro Iovem fingit va-
 ticianantem Veneri pro Troianis sollicitæ. de
 regno Albano, & Alba civitate: quam Ascani-
 us olim conditurus, & trecentis annis, cum
 sua posteritate sub imperio habiturus erat?
 Quid pulcrius, quàm quòd sexto libro Anchi-
 ses introducit, filio Aeneæ apud inferos,
 quasi indice digito monstrare animas regum
 Albanorum, qui ab Ascanio: & Romanorum,
 qui ab Albanis orituri erant? Quid eleganti-
 us, quàm quòd Romulus & Remus, condito-
 res Romæ, libro primo à Iove, lib. 6. ab Anchi-
 se. lib. 8. à Vulcano, in clypeo Aeneæ, ita descri-
 buntur & ob oculos proponuntur: ut Lupæ
 vbera ab ipsis trahi, non legas, sed videas?
 Quid magnificentius, quàm est pictura urbis
 Romæ, & regum Romanorum, Itemque Con-
 sulum & Imperatorum, Iulij Cæsaris, & Augu-
 sti: ab Anchise, Iove & Vulcano, locis citatis
ita delineata: ut nullo penicillo accuratiùs de-
pingi potuisset? Omitto alia, quæ sunt penè
 innumerabilia: quibus non modò populos &
 reges

reges vetustiores Italiae, sed etiam gentium
 istarum mores, & consuetudines descriptæ in
 hoc autore continentur. Hæc verò quæ bre-
 uiter de Antiquitatis monumentis attigi, eò
 dixi, ut juniores sciant Romani Imperia initia
 non nuper extitisse: sed omni omnium secu-
 lorum memoria, excellentes in hoc Imperio
 heroas & principes extitisse: quorum virtute
 bellica, & prudentia militari hostes oppressi,
 patria defensa, oppida constituta, civitates le-
 gibus munitæ atque conservatæ sunt. Deinde
 ut omnes intelligant, quàm parva soleant esse
 maximarum rerum principia. Vt enim ex mi-
 nimo grano sæpè maxima oritur arbor, ita ple-
 runque magnorum Imperiorum & regnorum
 amplitudo ac splendor, ex parvis initijs existe-
 re consuevit: ut Virgilius exemplo Romæ &
 Carthaginis, aliarumque civitatum declarat.
 Vnde Propertius:

Hoc quodcumq; vides, quæ nunc est maxima Roma,

Ante Phrygem Aeneam collis & herba fuit,

Atq; ubi navali stant sacra palatia Phœbo,

Evandri profugæ procubuerunt boves.

Fictilibus crevere Deis, hæc aurea templa,

Non fuit opprobrio, facta sine arte Casa.

Sed & hoc nomine grata esse debet ista ve-
 rustissimarum rerum in Virgilio commemo-
 ratio, quòd non tantum Romanorum, & am-
 plissimi huius imperij: quod cæteras Monar-
 chias longè superat: & cuius Germani hodie
 præcipua

præcipua pars sumus: tam insignia extant mon-
 umenta: sed etiam aliarum gentium, & Ger-
 manorum quoque haud obscura in eo fit men-
 tio. Quot enim, & quantos in Germania etiam
 tum heroas & principes à Tuyscone ortos fu-
 isse putatis: qui animorum virtute ac robore,
invictisq; armis nulli terrarum populo cōces-
serint? Sed quia literarum lumen ipsis defuit,
 neque scriptores habuerunt, quorum opera
 & labore res præclaræ ac memorabiles, ad po-
 steros transmitti potuissent: ideo factum est,
 ut idem tumulus nomen obruerit, qui corpus
 obtexit. Meritò igitur amare eos debemus,
qui summis ingenij viribus res fortiter gestas
ab interitu vindicarunt: & in orbis terrarum
 memoriam sempiternam sparserunt ac disse-
 minarunt. Mirari interdum solemus monu-
 menta ærea, imagines vetustas, & mutas statu-
 as. At multò magis homines antiquos, & qui
 ante multa secula vixerunt, admirari nos de-
 cet. Hos enim poetæ, non ut mutas imagines,
 sed nobiscum colloquētes, & morum nostro-
rum viva quædam simulacra in conspectū no-
bis sistunt. Nam, si Horatio credimus:

*Non magis expressi vultus per abenea signa
 Quàm per vat is opus mores animiq; virorum
 Clarorum apparent.*

Pictores enim corporum duntaxat lineamen-
 ta & externam oris speciem exprimere pos-
 sunt: poetæ verò ipsos animos, & intimos
 mentis

mentis humanæ recessus depingūt, & ob oculos nobis statuunt: ut in exemplis maiorum, quales nos simus, aut esse debeamus, tanquam in speculo contemplemur.

Non possum mihi hoc loco tēperare, quin huius seculi ingratitude[m] reprehendam. Cū enim & nostri homines suos Virgilios habeant: quorum monumentis ipsi cum sua familia & avitis, paternisque virtutibus ornari, & immortalitati commendari poterant: eos ipsi tam ex alto despiciunt, cōtemnūt, rident, vt propter imperitos versifices, & Chærilos, qui Phormionum ritu è flamma cibum petūt, eodem loco optimos poetas habeāt: quo corvos poetas, & picas poëtrias, ut ille ait. Quare nihil consequuntur aliud, quàm ut pro laudatoribus & præconibus paternarum virtutum, ipsi facinorum suorum probos Cantores, Persios & Iuvenales inveniant: quod Vitellio, Othoni & Neroni accidisse videmus. Sed de his & Virgilianæ historiæ antiquitate satis dictum reor. Venio nūc ad rerum quæ in hoc scriptore tractantur, singularem, & admirandam varietatem: quæ ipsa lectori non minus grata est, quàm antiquitas. Vt enim Crambe bis posita morse est: & Citharædus ridetur, chordâ qui semper oberrat eadem: sic rerum varietas modis omnibus accepta, iucundaq[ue] esse consuevit. Et quemadmodum

Tres mihi conviva propè dissentire videntur,

Poscentes

Poscentes vario multum diversa palato.

Quid dem? quid non dem? renuis tu, quod petit alter!

Quod petis, id sanè est invisum acidumq; duobus.

X
Haud secus in prolixo opere eadem omnibus grata non sunt. Proinde nihil magis commendat egregium artificem, quam varietas: quâ Virgilius omnes scriptores ad miraculū usque superavit. Quod dum paucis ostendo, quaeso animū dictis meis advortite: & eadem æquanimirate ac benevolentia istam varietatem, qua prius vetustatem cognoscite.

X
Primum igitur in hoc Virgilij opere plaraque sunt historica, & exempla factorum: quibus proponitur discriminē honestorum, & turpium: ut infra monebimus. Hæc autem ipsa, quæ historica voco, vel antiquiora sunt, vel recentiora, & ad Virgilij ætatem propius accedentia. Nam illa à morte præservare: hæc popularibus suis commédare: utraque ad posteritatem transmittere voluit. Et antiquiora quidē, aut propria sunt gentis Troianæ & Phrygū, aut sunt Græcorū contra Troianos & alios populos gesta, de quibus est liber secundus: & alij, aut sunt propria Italiæ monumenta, de quibus diximus: aut sunt Tyriorum, & Phœnicum, qui à Chaldæis descendunt, & in Africa Carthaginē condiderūt: ut sunt ea, quæ lib. 1. & 4. scribuntur. Recentiora verò sunt partim de rebus Consulū contra Carthaginenses & exterarum gentes, præclarè gestis: quas passim celebrat Virgilius:
partim

partim sunt de factis Iulij Cæsaris, & Augusti,
 in quorum gratiam opus Aeneidos ab autore
 cœptum, & institutū est. In hac parte quā felici-
 ter versatus sit, & quanto cum animorū mo-
 tures gestas descripserit, postea indicabimus.
 Deinde in hoc autore etiam plurima fabulosa
 sunt, & figmentorū nebulis res veræ involutæ:
 præsertim quæ de Dijs gentium dicuntur: quos
 originem suam à Regibus, & Heroibus traxisse
 constat. Nam ea ætate, ut inquit Fabius Pictor,
 nulla erat monarchia: quia mortaliū pectorib.
 nondum hæserat ulla regnādi cupido. Principes
 quia iusti erant, & religionibus dediti, iu-
 re habiti Dij & dicti. Hæc ille Cum verò huma-
 næ mentes verā de Deo notitiam nō gignant,
 neq; innatā sibi habeant: & oculos suos aut ad
 homines, qui cæteris antecellūt: aut etiam ad
 naturam, & res creatas cōvertant: ideo mon-
 strosas opiniones concipiunt. & mirabiles sibi
 Deos ex hominibus, & brutis animalibus: sole
 item ac luna, & similibus rebus à Deo conditis
 comminiscuntur & procreant. Etsi autem ma-
 gna est humanæ naturæ infirmitas, magnaque
 cæcitas: tamen profani scriptores, quorum
 ingenia Deus ad scribendum excitavit, & suis
 etiam donis ornavit, ipsaque opera, ad hāc us-
 que hominū memoriā cōservavit, nequaquam
 ex scholis Christianis propterea exterminādi
 ac profligādi sunt: quod multa absurda, multa
 impia, non pauca indigna suis Dijs attribue-
 runt:

runt: ut multorum hominum fert opinio. Quæ
 certè ob hoc ipsum imminuenda est, ne opti-
 mi & præstantissimi autores, è manibus do-
 centium ac discentiũ temerè excutiantur. Pri-
 mùm enim fabulosa ista hoc nobis præstât cõ-
 mōdi, vt admoneant legentes, de mentium hu-
manarum in rebus diuinis cæcitate & caligi-
ne: vt nostram infirmitatem agnoscamus, &
 Deo pro revelata nobis parvulis luce veritatis
 grati esse discamus: neq; efferamur, quòd De-
 us nos potiores habuit, quibuscũ verbi sui lu-
 cem communicaret. Nam Virgilij nasus Deo
 nō minus placuit: quàm meus, aut tuus. Quid
 enim habes, ô homo, quod non accepisti? De-
 inde & huc cõferunt fabulæ istæ, de Dijs, dea-
 busq; confictis: vt nos gentium istarum ex-
 cæcatione admoniti, irâ Dei, homines ob pec-
 catum in reprobum sensum dantis, verè expa-
 uescamus, neque alijs insultemus: sed vicem
 illorum deploremus: atque in timore Dei vi-
 vamus, nosq; spiritu veritatis regi petamus: ne
 in cæcam istam errorum voraginē præcipite-
 mur: tũ in primis, cũ videamus etiam inter
 eos, qui Christiani & Catholici haberi ac dici
 volunt: plurimos reperiri, qui in eadem cum
Virgilio pietatis ignorãtia hæreant. Equidem
 si vitam tantũ Deus mihi concesserit: ita in istis
 fabulosis narrationibus versabor, Auditores:
 vt totum penè papatum, cũ omnibus suis cere-
 monijs, & ritibus ex Virgilio promanasse intel-
 lecturi

lecturi sitis. Quid enim est aliud Venus apud
 Iovem pro Troianis intercedens, quam pon-
 tificiæ intercessionis, quæ fit à Sanctis apud
 DEVM viva pictura? Quid aliud parentalia
 Aeneæ in lib. 5. & sacrificium ad sepulchrum
 Anchisæ factum, quam pontificiæ exequiæ, &
 Missæ sacrificium pro mortuis? Quid totus li-
 ber sextus aliud, quam papisticum purgato-
 rium? ut nihil dicam de Exorcismis, qui lib. 4.
 proponuntur: nihil de Polyphemo, monstro
 horrendo, informi, cui lumen ademptum, qui
 Romani Pontificis expressa imago est: nihil de
 vestalibus, quæ monialium exemplar sunt: ni-
 hil de igni æterno in templo Vestæ: nihil de in-
 numeris superstitionibus, quas Poëta ipse ri-
 det. Et hæc quidem de fabulosis. Sunt autem
 præter Historica & fabulosa, multa etiã in hoc
 autore Physica, & propriè ad naturam rerum
 spectantia: ut de varijs animalium naturis, de
 arborum, herbarum, apum & similibus rerum
 virtutibus, de ventis & tempestatibus, de flu-
 minibus, & eorum ortu. Quæ omnia suavissi-
 mis ac dulcissimis numeris à Poëta describun-
 tur. Occurrunt etiam multa medica: qualis est
 curatio vulneris Aeneæ lib. 12. Itè descriptio-
 nes pestis, famis, somni, vulnerum lethalium,
 partium humani corporis, & aliorum. Adhæc
 plurima in hoc Autore sunt Geographica, ut
 tertius & septimus liber ferè totus: item Afri-
 cæ descriptio lib. 1. & 4. & aliæ *τοπογραφικαὺ* ur-

bium, regionum, montium, portuum, nemorum. Reperiuntur item Astronomica: ut descriptiones ortuum & occasuum Solis, Lunæ, & aliarum stellarum, respectu Horizontis: tum *ἡμερησίων* Noctis, Auroræ, Meridiei & similitum temporum. Quæ si omnia exemplis demonstrare vellem, nimis prolixum foret. Postremò extant in hoc poëta, multæ etiam gravissimæ sententiæ, quæ exemplis factorum ubique veluti gemmæ inseruntur: ad quas tanquam regulas virtutum, omnes actiones hominum accommodari possunt ac debêt. Quid enim gravius à profano homine dici potuisset, quàm

Discite iustitiam moniti, & non temnere Divos?

Quid principum vitæ accommodatius, quàm parcere subiectis, & debellare superbos? Nam hoc versiculo multi reges ac principes pro insigni atque symbolo usi sunt. Quid verò de immoderata hominum in rebus prosperis insolentia & superbia verius: quàm

*Nesciamens hominum fati, sortisq; futura,
Et servare modum rebus sublata secundis.*

Quid dicto Christi de lata ad inferos, & angusta ad superos porta consimilius: quàm hoc:

*Facilis descensus Averni
Noctes atq; dies patet atri ianua Ditis.
Sed revocare gradum, superasq; evadere ad auras,
Hoc opus, hic labor est?*

Et si

Et si enim ista morum ac vitæ doctrina mul- X
 tò melius ac perfectius, in Salomone & Syra-
 cide ac reliqua S. scriptura proponitur: quàm
 in Philosophorum & Poëtarum libris: tamen
 istæ sententiæ, quæ à naturali mentis luce pro-
 ficiscuntur, & cum recta ratione consentiunt,
 haudquaquam abijciendæ sunt: sed cum reve-
 lata à DEO luce comparandæ, & conferendæ.
 Voluit enim DEVS istas sententias etiam in
 profanorum hominum libris extare, & con-
 spici: ut essent præcepta vitæ ac morum: ne
 hominum animi verbo DEI destituti, vo-
 luptatibus planè obbrutescerent. Sed hæc o-
 mnia, quæ ad vitam, moresque in omni ordi-
 ne rectè informandos, adeoque ad totam vi-
 tæ civilis consuetudinem pertinent, multò e-
 videntius in exemplis, tam fictis, quàm veris,
 à Virgilio proposita sunt. Quis enim suppli-
 ciji impiorum, quibus illi in Inferno, aut ra-
 dijs rotarum districti, aut à vulturibus arrosi
 excarnificantur, ad timorem, & cultum DEI
 non revocetur? Quis Aiace[m] istum fulmine
 percussam propter stupratam Cassandram a-
 spiciens, à vagis non absterreatur libidinibus?
 Quis Aeneam videns, tergo patrem Anchisen,
 senio confectum, ex incendio Troiano effe-
 rentem, pietatis exemplum erga parentes
 non inde capiat? Quis Lausum in acie stantem,
 & pro salute patris caput hostium telis obijci-
 entem, nō laudet, nō miretur, nō ei similis esse

cupiat? Quis hospitalitatem Didonis & Alce-
stis non lubens imitari velit? Quis miserabile
Troiaë excidium sibi ob oculos ponens, nō ex-
clamet cum Herodoto: Atrocia delicta puni-
X ri atrocibus pœnis? Quid multis? Nullum in
vita vel honestatis exemplum est, ad quod Vir-
gilius te non invitet: neque ullum turpitudi-
nis, à quo te non absterreat: ut quod Horatius
de Homero cecinit: id multò melius de Virgi-
lio dici possit, quòd

*Is quid sit pulcrum, quid turpe, quid utile, quid non,
Plenius ac melius Chrysippo & Crantore dicat.*

Quæ enim officia virum fortem & gene-
rosum, in omni fortunæ statu, domi & foris,
terra mariq; deceant: id multò evidentius ex-
emplo Virgiliani Aeneæ, quàm omnibus Ari-
stotelicæ philosophiæ regulis, & prolixis Pla-
tonicorum disputationibus monstrabo.

M. Quantum verò ad fictas res, earumque usum,
si pietatem respicias, hîc dicere attinet, & iam
antè aliquid diximus: & hoc nunc insuper ad-
dimus, fictis exemplis non minus moveri, affi-
ciq; hominum animos, quàm veris. Idq; non
modò in laudationib. usu venit, sed multò ma-
gis in vituperationibus: quæ, si fabulis tectæ
sunt, fortius pungunt, & animum occultè pe-
netrant: si apertæ, plærunque primo incurfu
graviter impingunt, & hominum mentes of-
fendunt. Cùm enim veritas odium, obsequiũ
A amicos pariat, & homines sua vitia non liben-

ter

ter reprehendi & corrigi patiantur: ideò Poë-
 tæ monstra finxerunt, & Polyphemos, Cyclo-
 pas, Centauros, & Lapithas commenti sunt:
 ut eorum deformitate proposita, homines à
sceleribus & flagitijs deterrent. Vt enim ul-
 cera duro attritu non mitescent, sed ægrum mul-
 tò peius afficiunt, ac proinde leviter, sensimq;
tractanda sunt, ita atrociam hominum delicta,
carptim & tectè reprehendenda, non Satyrica
mordacitate infectanda, nisi tum demum, ubi
priores illæ castigationes nihil profecerint. Ibi
 enim exulceratum, & putridum corporis mē-
 brum, ense recidendum, ne pars syncera tra-
 hatur. Hoc poëtico obiurgandi genere, Nathā
 propheta ille celeberrimus, usus esse legitur,
 qui adulterium & homicidium Davidis repre-
 hensurus, & ipsi auctori obiecturus, fabulam de
 rapta ove comminiscitur. Eodem ususe est Sal-
 vator Christus, ut passim historia Evangelica
 monstrat. Nam Pharisæorum & Iudæorū stul-
 titiam infectaturus, aliàs fabulam de septē vir-
 ginibus stolidis: aliàs figmentum de convivis
 ad nuptias divitis Domini vocatis: aliàs para-
 bolam de vinitorib. & servis, nuncios heri sui,
 & tandem ipsum herilem filium in vinea occi-
 dentibus proponit. Sed & T. Livius, nobilis
 historiæ conditor refert, L. Menenium Agrip-
 pam, plebem Romanam, quæ ex urbe in mon-
 tem sacrum profugerat: & secessionem à pa-
 tribus fecerat: neque ullius oratione & voci-

bus flecti poterat, solius fabulæ, quam de ven-
 triculi & membrorum corporis dissidio artifi-
 ciosè confinxerat, in urbem revocasse: & con-
 citatum populi animum lepidissimo figmen-
 to sedasse: & Senatui, Rei que publicæ recon-
 ciliasse. Eodem modo Neptunum noster fin-
 git, ventos regno suo ab Aeolo immisos, tri-
 dente suo compescere: & dicto citius tumida
 placare æquora Quid dicam de Amicitia, præ-
cipuo societatis humanæ vinculo? Nam hæc,
quibus in reb. consistat: & quæ veri amici pro-
pria sint officia, ficto Nisi & Euryali exemplo
 clarius multò patebit: quàm ex Aristotelis o-
 ctavo & nono Nicomachiorum: tota que illa
 prolixa disceptatione Lælij cū Fannio & Scæ-
 vola, quæ est apud M. Tullium. Quæ quidem
 non eò commemoro, ut suam autoritatem
 Philosophorum, & Oratorum scriptis dero-
 gem: sed ut Poëtas ipsis non inferiores, sed
 propè potiores esse commonstrem. Nam &
Strabo poëticam artem primam Philosophiã,
& Poëtas solos sapientes vocat: & Plato in Ly-
 fide *πατέρας τῆς σοφίας, καὶ ἡγεμόνας*, patres & du-
 ces sapientiæ nominat. Quin ipse summi inge-
 nij doctrinæque Philosophus, Aristoteles,
 quanti Poëtas fecerit: ex eo liquet, quòd pro-
 nunciata sua Poëtarum, Euripidis, & Homeri
 autoritate constabilire voluit. Sunt enim re-
 gulæ virtutum, exemplis factorum illustran-
 dæ: & vicissim factorum exempla, ad nor-
 mas

mas & regulas virtutum referenda ac revocanda. At verò, non hoc tantum commodi lectoribus præstat Virgilius, ut unusquisque suos mores, & vitam ex illo regere & ad honestatem informare possit: sed etiam singulis hominum, ac vitæ generibus plurimum conducit. Primò enim tota Aeneis, viri principis, & in Republica magistratum gerentis expressa imago est. Quàm enim infractò & impavido animo, omnes adversos casus ferre debeat, exemplo Aeneæ demonstrat: quem septem annos maria omnia circum errantem, & multis vitæ periculis ac monstribus expositum fingit: ut patientiæ & magnanimitatis specimen omnibus ijs præbeat: qui virtutem colere, & voluptatum sordes evitare cupiunt. Verissimè enim à Poëta dictum est:

*Qui studet optatam cursu contingere metam,
Multa tulit, fecit q̄ puer, sudavit & alsit:
Abstinuit vino & Venere.*

Et quod Aeneas de Italia exclamat:
*Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium: sedes ubi fata quietas
Ostendunt, illic fas regnare resurgere Troia:*

Id multò rectius nos Christiani de cœlesti Italia, & animorum nostrorum patria dicemus. Est enim πολιτεία nostrum, ut Paulus ait, in cœlo: quo per multas tribulationes perveniendum est: ut sacræ loquuntur literæ.

Quàm verò tranquillo & sedato animo regem aut principem esse deceat in pace, & prospero fortunæ statu, ne rebus secundis efferatur, aut insolescat: eiusdem Aeneæ exemplo planum & clarum facit. Nam qualem ipsum in excipiendis hospitibus esse velit: qualia eundem deceant colloquia, lib. 1. 2. & 3. exponit: qualem hunc ipsum in venationibus, in certaminibus navalibus, iaculatorijs, & equestribus, ludisque Gymnicis ac palæstris esse cōveniat, lib. 4. & 5. dilucidè exponit, ubi omnia, quæ breviter attigi, ita recitat: ut omnia coràm aspiciere videaris. Postremò qualem in acie, & bello principem esse oporteat: quibus ornamentum virtutibus: qua præditum fide & industria, nemo apertius, nemo luculentius, nemo brevius, nemo picturatus describit, quàm Virgilius. Quomodo enim bello conflato, ubi pax retineri non potest, conscribendi milites: qui delectus habendi: quæ loca castris idonea querenda, quid agendum in obsidendis urbibus, oppugnandis mœnibus, vastandis regionibus, instruenda acie, committendis prælijs, Aeneæ exemplo manifestissimè declarat. Et si autē longè alia nunc militandi ratio est, quàm tum temporis: tamen grata est illarum consuetudinum, & totius vetustatis recordatio, & magnam affert voluptatem ijs, qui nova cum antiquis comparare, & veterem istam disciplinam militarem, tanquam rudem & simplicem
admi-

admirari possunt. Neque verò principium dun-
 taxat vitam ac mores in suo Aenea delineavit,
 sed eorum quoque hominum, qui cum viris
 ad rerum gubernacula assidentibus ætatem de-
 gunt. Qualem enim Aulæ magistrum, & qui-
 bus erga Dominum suum studiis affectum es-
 se oporteat, exemplo Achatidis demonstrat. Qua-
 lem Oratorem, sive legatum, & qua ornatum
 fide, atque facundia esse velit: proposita per-
 sona Ilionei docet. Denique nullum officium
 prætermittit: quod vel ad pacem, & civilem vi-
 tam, vel ad disciplinam militarem pertineat.
 Quid enim Mnestheum & Sergestum comme-
 morem: qui bonorum in exercitu ducum ex-
 pressam imaginem probent? Quid de Misenio
 dicam, tibicine optimo? Quid de Palinuro, na-
 vium gubernatore præstantissimo, & siderum,
 stellarumque peritissimo? Quæ si omnia ver-
 bis ipsius poetæ illustrare vellem, dies me po-
 tius, quàm verba deficerent. Sed opinor satis
 à me commostratum esse, hunc autorem, & pul-
 cerrimarum rerum varietate, eaque ad omnem
 vitam civiliter agendam accommodatissima,
 nulli scriptorum secundum esse: cæterisque non
 immerito, vel uno hoc nomine anteponen-
 dum. Quæ sanè res merito in adolescentum
 animis studium & amorem excitare debet, ut
 non tantum varias res ex hoc autore cognos-
 cere expetant, sed etiam vitam, & mores suos
 ad exemplum aliorum comparare discant.

Nam vos ego nunc moneo: *felix, quicumq; dolore
Asterius discas posse carere tuo.*

Et:

Felix quem faciunt aliena pericula cautum.

Nec malè Terentius: Scitum est periculum ex alijs facere, tibi quod ex usu fiet Verùm noster Virgilius, nō hac tantū laude alijs anteferrimeretur: quòd rerū antiquitate, & venustate, & iucundissima quadā varietate: tū personarum, quas in theatrū suum producit, eximia dignitate: ac sententiarū mirifica gravitate, ut diximus, lōgè excellit: & reliquis poëtis tantū præcedit: ante citos quantum Pegasus ibat equos: sed præcipuè hoc etiam nomine omnibus anteponi debet: quòd admirādam rerum varietatem verborum varietate exæquat, orationis copia amplificat, uocum splendore illustrat, & pulcerrimis figuris exornat. Neque enim Virgilij oratio concisa est, ut Silij Italici, neque arctata, ut Lucani: neque vaga, ut Claudiani, & Statij: sed ad fluminis modū copiosa, & apta loco, ac penè cū rebus ipsis nata: & cui nihil addi, nihilque detrahi possit. Quemadmodū id uersus isti docent: quos in sua Aeneide consultò imperfectos reliquit, ut iam olim illud: Sic vos non vobis: quòd sciret neminem futurū, qui eos de suo ingenio supplere posset. Sicut enim Venerem Apellis ab autore cæptam, nemo aliorum pictorū absolvere potuit: ita Virgilij imperfectos uersus nemo poetarum

Accipere: aut quidnam misero mihi deniq³ restat?

Quis Apelles equum Didonis penicillo
venustius adumbrasset, adventum Domine in
atrio expectantem, quàm Virgilius, isto versu:
stat sonipes, & frēna ferox spumantia mandit?
Quis caballorum decurrentium sonitus, hu-
manis auribus melius subiecisset, quā iste ver-
ficulus:

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula campum?

Quis Daretis & Entelli pugilum certamen
gymnicū pulcrius describere potuisset, quàm
poëta noster: qui ita idoneis, ita accommodis
verbis id recitat: ut ipsos pugiles mutuis icti-
bus concertantes præsens coràm aspicere vi-
dearis:

Constitit (inquit) in digitos extemplo arrectus uterq³,

Brachiaq³ ad superas interritus extulit auras:

Abduxere retrò longè capita ardua ab ictu,

Immiscent q³ manus manibus, pugnamq³ lacessunt.

Quis Vulcani fabros & horum in Lemno
fabriles operas luculentius exposuisset, quàm
Virgilius: quieas concinnè, apteque expres-
sit: ut qui legit, is malleorum ictus, & incudum
sonitus audire se putet? Quid enim his versi-
bus iucundius, quid elegantius?

Illi inter sese magna vi brachia tollunt

In numerum, versantq³ tenaci forcipe massam.

Quis quæso ex his à me cōmemoratis nō
intelligit, verissimè dictum ab Horatio: ut pi-
ctura, poësis erit, quæ si propiùs stes, Te capiet
magis?

magis? Sed referta est talibus exemplis tota Aeneis: quibus ego per censendis consultò superfedeo. Nam in hac ingenij gloria Virgilius inter omnes Latinos autores vix quinquā habet sibi similem, nisi penè Ovidium, qui quam proximè ad Virgilij descriptiones & ad umbrationes verborum proprietate & sententiarum perspicuitate accedit. Sed elegatiores in Virgilio sunt metaphoræ, epitheta pulciora: periphrases venustiores, quàm in hoc & alijs omnibus poëtis. Vt nihil interim de castitate verborum dicam, qua obscenas etiam res velare & tegere studuit. Quid enim pudicius de re turpi dici potuisset, quàm hoc,

Speluncam Dido, dux & Troianus eandem

Deveniunt—?

Quid castius de maritali consuetudine Vulcani & Veneris, quàm illud in octavo:

Optatos dedit amplexus, placidumq; petivit *cc*

Coniugis infusus gremio per membra soporem? *cc*

Nam tegendæ & velandæ obscenæ, ut apparet, rei γλισχροσεμνίαν decenter admiscuit: ut ait Aufonius. Quæ sanè modestia Virgilij, Græcis, qui scribendo ipsam imitati sunt, causam præbuit: ut eum Partheniam, facta ad nomen eius allusione, quasi virgineum dicerent. Nam in toto Virgilio, verbum nullum reperitur obscenū: nihil impurum, nihil impudicū, nihil, quod teneris adolescentū animis officere possit. Neque enim statuendum est, quod imperiti iudicant,

iudicāt, lasciva illa, & obscœnissima Epigram-
 mata de Priapo, quæ vulgus Typographorum
 falsò adscribit Virgilio, ut, Politianus docet, &
 pessimo exemplo castissimæ Aeneidi, tanquā
 scortum Virgini, aut honestæ matronæ adiun-
 git: è pudico Virgilij ingenio promanasse: sed
 veterum poëtarum, Catulli, Ovidij, Propertij,
 Tibulli, Martialis, & similis farinæ scriptorum
 versus esse: quos ipsi diversis temporibus à se
 conscriptos ad Priapi statuas suspenderint, at-
 que affixerint. Quod ideo iuniores moneo:
 ut melius de Virgilio, quàm inepti nonnulli
 sentire discāt, & lasciviam Catulli, atque aliorū
 detestantes, Virgilij similes esse, ac similia dice-
 re ac scribere nitantur. Etsi autem suos etiam
 Metaplasmos, & sæpiusculè audaciores Meta-
 phoras habet: & ingens discrimen est, inter u-
 sitata & poetica seu tropica: tamen ad sermo-
 nem quotidianum, & aptam orationem confi-
 ciendam, plurimum præstare hunc autorem
 emolumentum & commodi, manifestum est. Ut
 enim non omnia illius, solutæ orationi admi-
 scenda: ita non omnia ab eadem removenda.
 Nam ut nihil dicam de apto pronunciationis
 sono, & verborum accentu: qui ex solis poëtis,
 eorumque numeris hodie discendus est (nisi
 inepti esse, & ea, quæ pueri sciunt, ignorare ve-
 limus) quis vestrū non videt, Latinā oratio-
 nem, quæ ad poëticum numerū accedit, & ver-
 ba grādia ex ipsis mutuatur, ut est ipsius Cice-
 ronis,

ronis, & Senecæ, non multò graviolem & suaviorem fieri? Nescio enim profectò, quomodo illorum orationes humi reptitent: quibus nihil poeticæ sublimitatis, nihil numerorum, nihil condimenti aspersum est. Nec video, quo pacto circumstantiæ personarum, rerum, locorum, temporum, consiliorum, & eventuum melius ex narrationibus Livij, Cæsaris, & Sallustij, quàm Virgilianis discantur. Sunt enim historicæ narrationes plerunq; simplices, & neque uerbis, rebûsve amplificatæ, neque ad affectum comparatæ: poeticæ verò pulcerrimis locorum, temporum, & personarum descriptionibus, ac uenustissimis comparationibus exornatæ. Et historici ferè humanatantum, & fortuita: poetæ uerò etiam divina, & fatalia ob oculos proponunt, & arcana Deorum immortalium consilia, quasi ex adytis, in conspectum proferunt. Sed & hoc non satis intelligo, quod nonnulli affirmant, locos Inventionis, & amplificationis, itemque Tropos, & Schemata, quæ sunt Elocutionis, adeoque totum Oratorium artificium melius ac perfectius ex Cicerone, & Demosthene perdisci, quàm ex brevioribus illis, & pulcerrimis Dialogicis, quos suis heroibus noster affingit Virgilius. Nam ut mores atque virtutes principibus dignas attribuit: ita quoque aptas, convenientesque & decoras orationes. Etsi enim longitudine sua & verborum copia Ciceronianas

non

non exæquant: tamē quia docta & erudita bre-
 vitas, quā viri principes & reges maximoperē
 delectantur, nō minorem gratiam & laudem
 meretur, quā ingens verborū flumē: nequa-
 quam propterea lōgioribus illis Orationibus
 Virgilianæ posthabendæ erunt. Macrobius
 certē, acerrimus poētæ huius censor, eum Ci-
 ceroni in hac ipsa arte, à qua nomen ille sibi
 comparavit, anteferre nō dubitavit: quòd Ci-
 cero in uno tantū dicēdi genere, poēta noster
 in omnib. excelluerit. Quid? quòd plerique o-
 mnes Rhetores, qui artis præcepta post Cice-
 ronē scripserunt, sine poētæ huius testimonijs,
 & versib. regulas suas explicare, aut noluerūt,
 aut certē non potuerunt? Sed esto, quod illi di-
 cūt: & statuamus Oratorium artificiū, & Rhe-
 torum ista pigmenta, plenius atque perfectius
 ex Cicerone, quā Virgilio cognosci & intel-
 ligi: hoc tamen omnes mihi Rhetores conce-
 dant necesse est, motum animorum & affectu-
 um, in quo maxima Oratoris virtus, cernitur,
 ex poētis vel solis cognoscendum. quod Ma-
 crobij testimonio confirmare in proclivi esset
 (cum in hac doctrinæ parte laudum Virgilij
 diligentissimus ipse scrutator sit) nisi vndique
 exempla suppeterent. Quā enim Tragico o-
rationis filo horribilem Priami exitum Virgi-
 lius persequitur? Quā gravibus verbis huma-
 næ fragilitatis, & inconstantis fortunæ in eo
 proponit? Fuit enim Priamus Asiæ minoris
 rex

rex potentissimus, pater quinquaginta liberorum: quibus omnibus in bello amissis, tandem capta patria, in conspectu coniugis, in ara, ad quam confugerat, interficitur: & in filij sui sanguine volutatur. Hoc triste spectaculū, quo cū omnes homines, tum præsertim ij, quorum fortuna splendet, meritò affici debent, Poëta in secundo Operis lib. sic exponit:

*Hæc dicens, altaria ad ipsa trementem
Traxit, & in multo lapsantem sanguine nati:
Implicuitq; comam leva, dextraq; coruscum
Extulit, & lateri capulo tenus abdidit ensē.
Hæc finis Priami fatorum, hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incensam & prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisq; superbum
Regnatorem Asia: iacet ingens littore truncus,
Avulsumq; humerus caput, & sine nomine corpus.*

Quàm verò pathetica, & plena commiserationum sunt, quæ lib. 4. de interitu Dido-
nis, propter vim amoris, cui succumbit, necē
sibi ipsi consciscentis, proferuntur? Quàm hor-
ribilia quæ de morte Mezentij, Turni & simi-
lium scribuntur? Quàm conciliata & flebilis,
quæ de Aenea mortē Creusæ coniugis, & An-
chisæ patris deplorante venustissimè perhibē-
tur? Quàm grave & luctuosum illud Epiphona-
nema, quod initio primi libri de difficultate
condendæ urbis, & Romani Imperij constitu-
endi præmittit, cū ait: Tantæ molis erat Ro-
manam condere gentē? Nam si verū est, quod

nonnulli asserunt: isto versu, cùm suam Aeneidem Augusto recitaret Poëta: fortissimo, & summo Imperatori lacrymas excussit. Sed fortasse nec ille locus silentio prætereundus est, qui apud hunc poëtam lib. 6. sub finem extat, de morte immatura Marcelli, ex Octavia, sorore Augusti, & Cn. Marcello nati, cui Augustus filiam nuptui dederat, tantum pueritiam egresso, ut refert Suetonius. Cùm enim librum istum recitaret Poëta: & Augustus, sororq̃ eius Octavia cupidissimè auscultarent: tandemq̃ue ad locum illum de Marcelli exitu perventum esset: ibi constat, omnia lacrymis & eiulatu permixta fuisse, Poëtamq̃ue coactum esse, ut lectionem abrumperet: nisi finem adesse dixisset. Ipsa quoque Octavia fertur, eo versu audito:

Tu Marcellus eris: manibus date lilia plenis:

euestigiò defecisse, ac propè exanimata, ægrè ad se revertisse. Inde pro singulis istis versibus, quorum sunt octodecim, Poëtæ dena sestertia numerata: quæ summa, opinor, quatuor mille & quingentos aureos excedit. Quòd si hodie viveret in his terris Virgilius: & totidem nummos plumbeos pro tota Aeneide præmij loco auferret, sanè esset, quòd magnas ageret gratias. Nam paucissimos hodie boni Poëtæ Mecænates habent. At Sylla tamen, cùm ipsi malus Poëta libellū de populo subiecisset; & in eum epigrāma fecisset, tantummodò versibus

lon-

longiusculis, statim ex his rebus, quas tum vē-
 debat, præmium ei reddi iussit: sed ea lege, ne
 quid postea scriberet. Existimabat enim mali
 etiam Poëtæ operam aliquo dignam præmio.
 Intelligo, Auditores, quantus se mihi ad dicen-
 dum campus aperiatur, si omnia breviter attin-
 gere velim, quæ Virgiliano poemati laudē con-
 ciliare possunt. Sed plura cur addā, non video.
 Quis enim eum Poëtā non admiretur, qui Ro-
 mani Imperij incunabula à tenebris in lucem
 revocavit? quis hunc scriptorē non amet, qui
 optimarum rerum copiā ac varietate proposi-
 tā, non modò ad ingenij culturam, sed etiam
 ad vitæ morumq; integritatem plurimum fa-
 cit? Quis in hoc Autore non omne studium, o-
mnemque laborem & operam insumat, ex quo
 præter Latinæ linguę puritatem & copiam, et-
 iam Orationis maiestas, & affectuū in animis
 hominum ciendorum exquisitissima ratio di-
 sci ac percipi potest? quis denique eum va-
 tem nō nocturnā diurnaque verset manu: cuius
 versibus, tanquam proverbij, non modò sum-
 mi Imperatores, Augustus, Alexander, Seve-
 rus & alij usi fuissē perhibentur, sed summi et-
 iam ingenij Oratores ac Philosophi eosdem,
 tanquā oracula & testimonia, quibus sentēti-
 as suas muniūt ac fulciūt, in scriptis suis adhibue-
 rūt, ut fecere Seneca, Plinius, Fabius, Gellius,
 Macrobius, Lactantius, Pōtanus, Rhodiginus,
 Scaliger: ipse D. Augustin. Hieron. & Eusebius,

qui & quartam Eclogam Græco carmine tran-
 stulit: ac nostra ætate complures doctissimi, &
 in omni scientiarum genere præstantissimi vi-
 ri: quemadmodum suis à me locis, & tempo-
 ribus luculenter commonstrabitur. Quòd si
 quem ista, quæ retuli, nondum commovent,
 ut Virgilium amet, & admiretur, ille Proper-
 tium audiat, poëtam facundissimum, quid is
 de Virgiliana Aeneide sentiat: & quanti eam
 faciat. Cuius iudicium cum non sit cæcum, aut
 cæci de colore: sed eruditissimi poëtæ de sum-
 mo poëta, meritò certè à nobis magnifieri de-
 bet. Sic enim circa finem lib. 2. Elegiarum de
 Virgilio canit:

Actia Virgilium custodis littora Phœbi,

Cæsaris & fortes dicere posse rates.

Qui nunc Aeneæ Troiani suscitât arma:

Iacta q̃ Laviniis mœnia littoribus.

Cedite Romani scriptores, cedite Graij,

Nescio quid maius nascitur Iliade.

Et paulò pòst:

Tu canis Ascræi, veteris præcepta Poëtæ,

Quo seges in campo, quo viret uva iugo:

Tale facis carmen docta testudine, quale

Cynthius impositis temperet articulis.

Quid de ipso dicam Augusto, cuius iam
 antè memini? qui quanti Virgiliana opera ex-
 istimaverit, suis ipse versibus posterorum me-
 moriæ mandasse fertur. Sic enim inter cætera
 de Virgilio scriptum reliquit:

Vivae

Vivat Maro clarus in orbe,
 Ingratusq; sibi: sed quod malè iusserat ipse,
 Sit vetuisse meum. Sacer est post tempora vita,
 Sicq; erit æternum, tota resonante camæna
 Carmen, & imperij divi sub nomine vivat,
 Laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.

Huic Augusti Cæsaris, tam gravi de nostro
 poëta iudicio, & Lyricorum princeps, & poë-
 ta tersissimus, Horatius subscribit, in quadam
 Epistola ad Augustum sic scribens:

At neq; dedecorant tua de se iudicia, atq;
 Munera, quæ multa dantis cum laude tulerunt,
 Dilecti tibi Virgilius, Variusq; poëta.

At neque Ovidij mihi deest calculus, qui
 Virgilij, cum passim honorificè, tum in primis
 his versibus, qui in fine lib. i. Amorum extant,
 præclarè meminit:

Tytirus, & segetes, Aeneiaq; arma legentur,
 Roma triumphali dum caput orbis erit.

Idem alibi Virgilium, felicem Aeneidos
 conditorem vocat. Sed & Statius Papinius, in-
 signis Poëta, quanto in honore Aeneida collo-
 cet, in fine Thebaidos suæ his verbis declarat:
 quibus librum suum in lucem abiturum sic
 compellat:

Vive precor, nec tu divinam Aeneida tenta:
 Sed longè sequere, & vestigia semper adora.

Quid multis? Virgilij nostri tanta fuit o-
 mnibus temporibus autoritas, tantaq; existi-
 matio: ut ipsi vivo populus Romanus in thea-

tro affurrexerit: & mortuo, dein optimi quiq;
Philosophi, Oratores, & Poëtæ palmā tribue-
rint: ut Lucanus, sublimis certè autor, multum
 sibi ad Culicem Virgilij adhuc restare dixerit:
 ut Silius Italicus, ad quem Virgilij hæreditas,
 non ingenij tantum, sed etiam prædij Mantua-
 ni pervenerat, natalē eius quotannis celebra-
 verit: & Actius Samazarius nostrā ætate idem
 hoc, Silij more fecerit.

Ostendi hætenus, Auditores humanissi-
 mi, ea qua potui brevitate, Virgilianum poë-
 ma, non modò rerum antiquitate & mirifica
 varietate, sententiarumq; gravitate, iucundū
 esse: sed etiam ad mores in omni vitæ genere,
 tum verò in primis ad linguæ Latine cultum &
 elegantiam apprimè esse utile. Nunc paucis de
 monstrabo, quomodo istarum rerum omniū
 ex Virgilio possimus fieri participes: ut is non
 sibi & Romanis suis, sed nobis omnibus Ae-
 neida suam conscripsisse videatur. Cùm au-
 tem hoc sine fidelis interpretis opera adole-
 scentes consequi non possint: ego, cui enar-
 randi hoc munus commissum est, in hanc to-
to animo, & mente insistam: ut non tantum
 in verbis (per Id est, & Scilicet) inhæream:
 sed ut tota expositio, ex præceptis artis Diale-
 cticæ & Rhetoricæ à me fiat, tum & loci rerum
 & personarum ex suis disciplinis singuli pro-
 bè, & ea brevitate, qua par est, explicentur.
Erunt itaq; duo mihi in hoc instituto propo-
 siti

fiti scopi: alter Rerum, alter verborū: ad quos
 omnem nostræ interpretationis cursum, tan-
 quam ad Cynosuram, & Helicen, accommo-
 dabimus. Quæ enim Pericles apud Thucydi-
 dem vitæ humanæ ornamenta nominat: *γρῦναι*
τὰ δέοντα, καὶ ἐρμηνεύσαι τὰῦτα, scire necessaria, &
 ea verbis exponere, hæc cum in omnibus reb.
 cognitu necessarijs, tum præsertim in bono-
 rum autorum enarratione observanda sunt: ut
 primò res ipsas intueamur ac perpendamus,
 deinde res animo comprehensas idoneo, con-
 venienti q; orationis genere exponamus: ver-
 baq; prævisam rem non invita sequentur.
 Nos tamen, ut omnia fiant faciliora, ac planio-
 ra, præsertim in hac Auditorum varietate, pri-
 mum verba considerabimus, & eorum collo-
 cationem & artificium, deinde sententiâ ver-
 borum cognitâ, de rebus ipsis agemus, tametsi
 industrij interpretes eam sibi libertatem reti-
 nere solent, ut pro materiæ subiectæ alia atque
 alia cōditione interdū verba rebus, interdum
 res verbis inter enarrandū præmittant. Quan-
 tum igitur ad verba attinet, duplex eorū in u-
 naquaq; re nobis erit interpretatio: una Grā-
 matica, in qua verborū & orationis proprietas
 indicabitur: Poëtica ab usitatis discernentur,
 elegantiores Metaphoræ, Epitheta, Periphra-
 ses, & similes loci annotabuntur, quæ omnia
 ex Nonio, Festo, Rufo, Varrone, Servio, Do-
 nato, Porphyrio, Priscião, Diomede, Linacro,

Valla, Erasmo, Melanthonē, & alijs Latinæ lingue autoribus, præsertim Cicerone, Deo volente, illustrabimus. Tum ut studiosi commodam styli exercendi formulā habeant, ex poetica Oratione solutam & prosam diligenter effingā, ac narrationes quidem ex Livio, Cæsare, & Sallustio. Dialogismos verò ex Cicerone & his ipsis, qua possum elegantia, παραφραστῶς interpretabor. Altera dein explicatio, cū hac coniuncta, erit Rhetorica & Dialectica. Nam ex præceptionib. de Inventionē, nō modò circumstantias personarum, locorum, temporū, consiliorum, factorum, consecutorum, & eventuum in narrationibus observabimus: sed etiam argumenta Confirmationis & Refutationis, ex locis Rhetoricis, & cuiq; rei proprijs, in Dialogismis ostendemus, & per Analysin retexemus: tum Circumstantiarum, & Argumentorum amplificationes ex locis Dialecticis seu Communibus diligentissimè indicabimus: ut inde & rerum & verborum copia agnosci possit. Postremò figuras, & schemata Oratoria, quibus ista omnia exornantur & illustrantur, ut sunt Interrogationes, Subiectiones, Repetitiones, Exclamationes & similes, fideliter cōmonstrabimus: ut hoc modo totum Oratorium artificium, Virgilianis exemplis illustretur. Ad hanc doctrinæ partē adiungemus præcepta Rhetorica & Dialectica Aristotelis, Ciceronis, Hermogenis, Aphthonij,

nij, Quintiliani, Capellæ, Vivis, Erasmi, Rodolphi, Melanthonis, & aliquot recentium. Hanc verborum cōsiderationem alter nostræ expositionis scopus excipiet: qui erit tractatio, & cognitio rerum, quæ quàm graves, & vtilis ac necessaria scitu, in hoc autore sint, suprà copiosè admonuimus. Primùm igitur historica intuebimur: eaquæ à fabulosis, & poeticis figmentis discernemus: ut quid in unaquaque re veri & falsi insit, à vobis intelligatur. Et antiquiora quidem gesta, quæ sunt Gentis Troianæ, ex Darete Phrygio, Dicty Cretensi, Archilocho, Diodoro Siculo, itemquæ poetis Græcis Homero, Calabro, Calutho, Tryphiodoro, Euripide, Sophocle, Aeschilo, Lycophrone: & Latinis, Seneca Tragico, Ovidio & reliquis explicabimus. Quæ verò gētis Græcæ propria facta: ad ea, præter iam dictos, etiam Herodotum, Thucydidem, Pausaniam, Suidam, & similes adhibebimus. Ad monumenta vetustissimarum rerū Italiæ, de Ianigenis, Latinis, Aboriginibus, Rutulis, Albanis, & Romanorum regibus, multum lucis afferēt Catonis fragmenta, Marfilus, Fabius Pictor, Manetho, Solinus, Sextus Rufus, Messala: in primis autem Berosus, Dionysius Halicarnasseus, Strabo, Livius, Plutarchus, cū passim, tum præsertim in Romulo & Numa: Ovidius item, Horatius, Silius & reliqui. Ad Tyriorum & Phœnicum, qui in Africa Carthaginem condiderunt, historiam

& gesta, faciet Iustinus, Diodorus, Eusebius, Berosus & alij. Ibi diligens instituenda, quantum res postulabit, temporum, & rerum in ecclesia Dei gestarum, cum profanis historijs collatio. Recentiora verò, quæ sunt de rebus Consulum contra Carthaginenses, & exteras gentes fortiter gestis, exponemus, ex Livio, Polybio, Floro, Salustio, Appiano, Dione, Plutarcho, Zonara, Silio poëta & alijs. Res denique, Iulij & Augusti, quarum in Virgilio fit mētio, ex iisdem modò commemoratis, sed maximè ex historia Cæsaris, Paterculi, Suetonij, Dionis, Eutropij, Orosij, Sabellici, & Lucani, ac similibus libris. Cæterum fabulosa, præsertim quæ de Dijs gētium sunt illustriora reddemus ex Orpheo, Homero, Pindaro, Hesiodo, Ovidio, Claudiano, Statio, Valerio Flacco, & reliquis suprà recensitis. quibus adiungemus Lucianum, Aristophanem, Ciceronem de Natura deorū: Apuleium. Feneſtellā: præterea Mythologos Palæphatum, Eustathium, Lactantium, Augustinum de Civitate, Boccacium, Gyraldum & similes. In hac parte ita versabimur, ut τῇ πολυθείᾳ, multitudini Deorum, sanctos regni pontificij: Vestæ, seu igni æterno, lampades templorū papisticorum: ipsis Vestalibus, moniales: Campo Elysio, purgatorium: Exequijs funerabilibus, Missam pro animabus vivorum & mortuorum, & similibus nugis ethnicorū, similes in papatu nugas successisse demonstremus,

monstremus, ut suprà etiam monuimus. Physica porrò, & ea, quæ ad naturâ rerû, ut animalium, arborum, herbarum, ventorû & tempestatum, ac similiû pertinent, ex Aristotele, Plinio, Aeliano, Seneca, Nicandro, Oppiano, Lucretio, Gratio, Nemesiano: Columella item, Catone, Varrone, Palladio, Constantino, Dioscoride, Xenophôti item Cynegetico, & de re Equestri libris enarrabimus. Medica etiam ex Hippocrate & Galeno obiter attingemus, & ea brevitate hæc omnia, qua par est: ne plura sint *παρέρχαι τῶν ἐργῶν*. Quæ verò ad doctrinâ morum, & vitâ cuiusq; in omni cōditione & statu bene beateq; degendam pertinent: ea nō modò S. Scripturæ dictis, & morû præceptis, quæ sunt apud Aristotelem, Theognidem, Phocylidem, Pindarum, Epictetum, Arrianû, Plutarchum & alios: itemq; Oratorû Demosthenis, Isocratis, Aristide, Lycurgi, Ciceronis, Senecæ: deniq; omnium Græcorum & Latinorû poëtarum sententijs: sed & proverbij, Apopthegmatis, Apologis, & exēplis accōmodis ex universa historia, Sacra, Romana, Græca, aliarûq; gentium, præsertim Germanicæ, petitis ac leviter attactis. Militaria autem etsi ex Aeliano, Vegetio, & Frontini stratagematis utiliter illustrari possunt: tamen, quia militia nostra togata, & pacis ac literarum socia est: & ferè nulla salus bello, ideò studiosæ iuvētuti nos ea potissimû ex Virgilio proponemus: quæ ad vitæ Civilis consuetudinem, & linguæ elegantiam perti-

nere videbuntur. Postremò Geographica & Astronomica suis locis ita prosequemur: vt nō modò Italiam, Græciam, Africiam & Asiā, sine viatico, tuti ab omnium latronum insidijs mecum peragraturi, & veterum urbium ruinas visuri: sed ipsum quoque stellatum cœlum, & hoc totum mundi theatrum, magna cum animorum voluptate inspecturi sitis. Et Cosmographica quidem ex Plinio, Strabone, Solino, Mela, Ptolomæo, Pausania, Stephano, P. Victore, Sempronio, Læto, Volaterrano, Blondo, Vadiano, Dionysio poeta: Astronomica verò ex Arato, Manilio, Ovidio, Lucano, Theone, Proclo, & recentioribus nōnullis perspicua & clara faciemus: ubique verò Gelliam, Macrobiū, Pontanum, Rhodiginum, Scaligerum, Alexandrum ab Alexandro, Decembrium, & nōnullos alios cōmentarij vice adhibebimus. Et quoniam non satis est, bonas res intelligere, & verba idonea ex poetis annotare, ut tantū sciantur (neque enim studij huius finis est sola cognitio) sed etiam à studiosis requiratur, ut bonas res animo comprehensas, verbis conceptas, in usum transferant: & sedula æmulatione aliorum similes esse nitantur: ideo in nostris prælectionibus postremo loco iuniores etiam de imitatione admonebimus. Ea verò in nostro poeta triplex est: una, qua alios ipse imitatus est, & bonos autores imitandi nobis exemplū reliquit: altera, qua ipsum alij, ex vestigiorum

tuſtioribus poetis, ſcribendo imitati ſunt: tertia, qua omnes eruditi ac diligētes eum imitari poſſunt. Quantum ad primū imitationis genus attinet, duplicem eam cōſtituo, Rerum & verborum: partim ex Græcis, ut ex Theocrito in Bucolicis, Heſiodo in Georgicis: Homero in Aeneide: partim ex Latinis, Ennio, Lucretio & alijs. Ipſum Virgilium ſcribendo æmulati ſunt Ovidius, Lucanus, Seneca, Silius, Statius, Valerius Flaccus, Claudianus, Aufonius, Grattius, & complures alij, ut ſuis locis indicabimus. Nos verò è Sacra ſcriptura exempla factorum & precationum ſimiliumq; rerum ita proponemus, ut ea ex Virgilio feliciter cōvertere, & audita in uſum transferre poſſint. Ut enim Iſraelitę profanū aurum, quo Aegyptios ſpoliaverant, in ſacrum uſum conveterunt: & vaſa ex illo ad templum Domini præpararunt: ita nos profanis Virgilij uerſibus res divinas & ſacras perſequemur: & quod D. Hieronymus ſcribit, Chriſtiani Virgilij eſſe conabimur. Sic enim alibi ſcriptum iſt reliquit: Quafi non legerimus Homero centonas, & Virgiliocentonas, ac non ſic etiam Maronem ſine Chriſto poſſimus dicere Chriſtianū, quia ſcripſerit:

Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna,

Iam nova progenies cœlo demittitur alto.

Et patrem loquentem ad filium:

Nate meæ vires, mea magna potentia ſolus, &c.

Ab hoc versuum faciendorum præclaro exercitio, nemo vestrū calumnijs ineptorum hominum absterreri se patiatur. Si enim Augustus, Domitianus, & Adrianus summi Imperatores in hac arte ingenium excolere voluerunt: neque te pudeat, qui nondum ad imperij Romani fastigium ascendisti, poeticen exercere Nam styli hæc ratio, quæ in versibus faciendis impenditur, quantum emolumenti & commodi habeat, non tam ij intelligunt, qui in iuventute sua eam secuti sunt: quàm ij, qui propter inopiam præceptorum, vel alia impedimenta, in poetica sese exercere non potuerunt. Ego verò, ut nulla in re vestris desim studiis ac cōmodis, summis deinceps annitar viribus, ut & maximas optimasque res, & elegantissima verba, vobis ex Virgilio, tanquam humanæ sapientiæ Oceano proponam & animos, ingeniaque vestra, diligentissimè exerceam, quantū quidem à me (cuius ætatem propè iuvenilem minusque exercitatum, & cōditionem in hac schola perquàm humili cōstitutam loco videtis) Deo annuente, fieri poterit. Intelligitis enim ex his à me commemoratis, quātum studij & laboris ab eo requiratur, qui Virgilianam Aeneida pro captu singulorum, in hac Auditorum varietate & ingeniorum diversitate cū fructu discētium enarrare cupiat. Nā quod Pindarus de ingenti multitudine gubernanda, & in pace cōservanda pronūciavit,

ubi

ubi multitudo est, & multa confluunt negotia,
 ibi omnia rectè dijudicare, & feliciter discer-
 nere, grave ac difficile est, Deique auxilium po-
 stulat, id ego in hac etiā multitudine, & audi-
 torum frequentia usurpare posse mihi videor,
 in qua tot sententiæ, quot capita. Quo nomi-
 ne facundissimus poëta eum qui sapit in nume-
 ris moribus, aptum esse dixit: & sapientem vo-
 cavit Pindarus, qui multarū rerū peritiā vale-
 at, stultos verò corvis similes fecit, qui ineptā
 loquacitate garriāt. Sed & politissimus Ange-
 lus Politianus, quā multa à poëtarū interpre-
 te requirantur, in Miscellaneis suis ita testatur:
 Qui (inquit) poëtarum interpretationem su-
 scipit, eum non solum, quod dicitur, ad Aristo-
phanis lucernam, sed etiam Cleanthis oportet
lucubrasse. Nec prospiciendæ autem philoso-
 phorum modò familiæ, sed & Iureconsultorū
 & Medicorum item, & Dialecticorum, & quæ-
 cunque doctrinæ illum orbem faciunt, quæ vo-
 camus encyclia, sed & Philologorum omniū.
 Quæ quidem multiplex scientia, in Virgilij o-
 pere enarrādo, atque intelligēdo, quā necessa-
 ria sit, Poëta ipse in Epistola quadam ad Augu-
 stum (teste Macrobio) haud obscurè in hunc
 modū innuit: de Aenea quidē meo, si me Her-
 cule, iā dignū auribus haberē tuis, libenter mit-
 terem. Sed tanta inchoata res est, ut penè vi-
 tio mentis, tantum opus ingressus mihi vi-
 dear: cū præsertim, ut scis, alia quoque stu-
 dia ad

*ob omnia flo-
 sig. scio.*

dia ad id opus, multoque potiora impertiar.
 Nec his Virgilij uerbis, ut ait Macrobius, copia
 rerum dissonat, quam plærique penè omnes li-
 teratiores pedibus illotis prætereunt, tanquã
 nihil ultra uerborũ explanationem liceat nos-
 se Grammatico. Ita sibi belli isti homines cer-
 tos sententiæ fines, & uelut quædam pomeria,
 & effata posuerunt, ultra quæ si quis egredi au-
 deat, introspectisse in ædem Deæ, à qua mares
 absterrentur, existimandus sit. Hæc ille, & plu-
 ra. O igitur cæcos iudices, qui rē tam facilem
 explicatu esse arbitrantur Virgilianam Aenei-
 da, loco publico, in ista auditorũ varietate, pro
 captu & utilitate cuiusq; enarrando propone-
 re. O iniquos rerũ æstimatores: qui continuò
 eum poetam esse prædicant, qui templi valvis,
 carmen ex alijs commendatum, quasi pitui-
 tam allidere potest. O ingratum seculum, erga
 hoc præclarissimũ Dei donũ: quod nostri ho-
 mines tam præposterè contemnunt: ut nihil in
 precio habèdum putent, nisi quod magnifica
 stipendia, opipara salaria, & nescio quas pha-
 leras suis cultoribus reportat. Verũ nos ali-
 orum splendore, ac nostra abiectione nihil de-
 territi, & Spartam, quã nacti sumus, tantisper
 exornabimus, quoad licuerit, & uestris studijs
 labore ac diligentia nostra prodesse laborabi-
 mus, ut neq; vos temporis ac sumtuum, quos
 hîc facitis, neq; me operæ & olei pœniteat. Ie-
 sus opt. maximus clementi ac propitio suo no-
 mine

mine mihi docenti, & vobis discentibus fa-
 veat: ut studia nostra ad nominis sui sempiter-
 num decus, Ecclesiæ & Reipubl. emolumen-
 tum, & laudem vestram, animorumque salu-
 tem quamprosperrimè cedant. AMEN.

IN P. VIRGILII MA-
 RONIS AENEIDA NICO-
 DEMI FRISCHLINI

PROLEGOMENA.

De inscriptione Operis. Cap. I.

VONIAM VITA AVTORIS à
 Petro Crinito de Poëtis Latinis lib.
 3. luculenter & copiosè, & à non-
 nullis Virgilij interpretibus, Servio,
 Donato, Ascensio, & Ramo abundè exposita
 est: nos, ne actum agere videamur, eius loco
 titulum seu inscriptionem operis examinabi-
 mus, quæ talis est. P. VIRGILII MARONIS
 AENEIDOS LIBER PRIMVS. Initiò quan-
 tum ad nomen Poëtæ attinet, sciendum est, a-
 liter Græcos, ac Romanos usos esse nominib.
 Græci enim uno utebantur nomine, cui discri-
 minis causa adijciebant nomen patris, aut pa-
 triæ, ut, Αριστοτέλης ὁ Νικομάχης, ἡ Σαγείτης: σοφοὶ δὲ
 ὁ σοφίης: περιμελὴς ὁ Ξανθίππης, ἀλκιβιάδης ὁ κλενίης. Sic
 ἀπολλώνιος ὁ ρόδιος, ἡρόδοτος ὁ αἰλικαρνασόεως, καλλί-

μαχ^ο ὁ ὑπερβαίν^ο. Latini verò & Romani tribus
 uti solebant nominibus, prænordine, nomine,
 & cognomine. Eius consuetudinis primam o-
 riginem, præter Eutropium & Linacrum, reci-
 tat etiã Alexand. ab Alex. lib. 5. Gen. Dier. cap.
 4 Cognomen verò plerunq; aut à maioribus
 partum, aut ab eventu aliquo tractum, aut ab
 agricultura & studio rei rusticę (ut Plinius do-
 cet lib. 18. cap. 3.) adsciscebatur. Sæpè etiã à
 corporis habitu aut vitio imponebatur, ut te-
 stis est Plutarchus in Mario: τὸτο δέ (inquiens)
 προσηγερμένον ἐν ἐπιθέσει πρὸς τὰς φύσεις, ἢ τὰς πράξεις, ἢ
 τὰ τὸ σώματ^ο εἶδη καὶ πάθῃ τίθεσθαι. τὸν μακρόν, καὶ
 τὸν τετραγώνον, καὶ τὸν σύνδακτυλον, οἷον ἐστὶν ὁ μνήμων, ἢ ὁ γρύ-
 π^ο. ἢ ὁ λακκώλη^ο: Id est, Cognomentum ex ap-
 posito Romani mutuati sunt à natura, vel fa-
 ctis, vel à corporis figuris & vitijs, ceu Macri-
 num, Torquatum, Syllam: qualia sunt & hæc,
 Mnemon, Grypus, vel Callinicus, &c. Sic aliq;
 dicti sunt Capitones, aliqui Frontones, aliqui
 Nasones. PUBLIVS igitur prænomen est Vir-
 giliij, quod cum Ovidio, Terentio, & alijs com-
 mune is habet. Eo significatur Poëtæ nobili-
 tas, & generis splendor. Neque enim præn-
 ominibus uti licebat, nisi solis patricijs & civib.
 Romanis, aut civitate Romanâ & libertate do-
 natis, sicut hoc Iuvenal. Sat. 5. testatur, cùm ait:
Et ponere foris, si quid tentaveris unquam
Hiscere, tanquam habeas tria nomina.

Quem locum Angelus Politianus Miscell.
 cap.

cap. 31. de servis manumissis interpretatur, sed
quàm dextrè, suo ostendemus loco. Horatius
item lib. 2. Serm. Sat. 5. huc facit. Sic enim de
prænomini bus canit :

*Quinte puta aut Publi (gaudent prænomine molles
Auricule) tibi me virtus tua fecit amicum.*

Et Persius Sat. 5.

*Libertate opus est, non hac ut quisq; velina
Publius emeruit scabrosum tessercula far, &c.*

Cæterùm Publios alij dicti volunt, quasi
populeos, quòd populo grati essent, quasi po-
puleos. Et Varro libro 4. de lingua Latina,
quasi publicos appellatos esse affirmat. Alij ex
pube: alij ab eo, quòd priùs pupilli facti essent,
quàm prænomina à patre accepissent.

VIRGILIUS Poëtæ nomen est, de quo in-
ter doctos viros dubium, utro modo in prima
syllaba scribendum Virgilius ne, an Vergilius.
Angelus Politianus vir eloquētissimus ca. 77.
Miscell. ex veterum monumentis & manu scri-
ptis exemplis, Vergilius dicendum esse affir-
mat: id què nomen à Vergilijs, nobili illo cœli
fydere deducit. Sic enim locum eum cōcludit.
Nā sicuti à vere dictæ Vergiliæ stellæ, sic à Ver-
gilijs, vel item à vere proprium hoc nomen cre-
diderim inclinatū, potius herclè, quàm à vir-
ga, quod quidam nugantur, laurea. Hæc ille,
cui etiā Suidæ scriptura adstipulatur, qui ὀψ-
ῖν, Ⓞ scribit. At verò Cælius Rhodiginus in
contraria est sententia, lib. 7. Lect. Antiq. ca. 4.

ubi inquit: Virgilij meminit Eustathius in navium Catalogo apud Homerū, sed Virgilium inibi scriptum reperi. Ethniconographus Virgiliū maluit, sicut & in Græcis plerunq; epigrammatis. Nam & Collectaneorū secundo, apud Græcos item in rusticis præceptis, sic comperi annotatū, *βιργίλιος*, inquit, quisquis autor fuit, semina nitro conspersa laudat, & aqua in super. In fragmentis Cæcilij Minutiani Apuleij veteris Grammatici annotatum comperi, Virgiliū à Virgis, inter quas sit natus, cognominatum esse, propterea primam habere i, non e: Cui suffragatur illud Calvi: & Vates, cui Virga dedit memorabile nomen Laurea. Hæc ille. Non dissimilia ab his scribit Priscianus, apud quem Virgilius ubiq; legitur, non autem Vergilius, Etsi autem frivolum videtur à Virga nomen Virgilij deducere, cū patrium hoc ei fuerit teste Servio: & ex Cicerone constet multò antè Virgilios Romæ fuisse, tamen ut ego Virgilius potius, quàm Vergilius dicendum esse existimem, præter Cælium, cuius autoritas non minor est, quàm Politiani, etiam Ausonius memovet, qui Virgilium à pudicitia morum, à Græcis Partheniam (haud dubiè allusione ad nomen facta) quasi Virgineum appellatum esse affirmat. Sic enim alibi scriptum reliquit: Quid etiam Parthenian dictū causa pudoris: qui octavo Aeneidos, cū describeret consuetudinem Veneris atque Vulcani, *γλυχοοσεμνίαν*
decen-

decenter admiscuit? Idem refert & Servius: unde nonnulli asserunt in manuscriptis libris hunc titulum reperiri: P. Partheniatis Virgilij Maronis liber, &c. Huc pertinere videtur & Græcum Polliani Epigramma in lib. 2. Collectan: quo Parthenium & Callimachum notat, tanquam Homeri compilatores & fures. Nam, ut infra patebit, Virgilius Homeri diligentissimus imitator fuit. Est autem tale Epigramma:

τὸς νηλὺς τῶς τῶς, τὸς αὖ τὰρ' ἐπεὶ αὖ λέγοντας
 μισῶ, λωποδύτας ἀλλοτρίων ἐπέων.
 καὶ διὰ τῶς ἐλέγοις προσέχω πλεόν' ὁδὲρ ἔχω γὰρ
 πᾶσι βένδ' κλέπτειν ἢ πᾶσι καλλιμάχῳ
 θεοὶ μὲν ἑαυτοῖσι γενοίμην εἴ ποτε γράψω,
 εἴ κελ' ἐν ποταμῶν ψλωρὰ χελιδόνια.
 οἱ δ' ἔτι τὸν ὄμυρον ἀναιδὲς λωποδυντῶσιν,
 ὥστε γράφειν ἥδην, μὴν ἄρ' αἰεὶ θεά.

Hoc est:

Odi illos teretes, qui dicunt αὐτὰρ' ἐπεὶ αὖ,
 Carmina³ expilant furto aliena suo.
 Me magis oblectant elegi. Quod furer in illis,
 Parthenia nihil est, sed neq³ Callimachi.
 Sim certè auritæ pecudi similis, si tale quid unquam
 Scripsero, de fluvij molle Chelidonium.
 Isti autem Priscum sic depraedantur Homerum
 Turpiter, ut scribunt, iram age pande Dea.

Atque hoc Epigramma in Virgilium non minus quàm ipsum Callimachum Poëtā præstantissimum à Polliano quadam invidia &

malitia factum esse, ex eo liquet, quòd Virgilius compilerator Homeri ab æmulis est dictus. Aliud Epigramma Christodori poetæ Thebani in iisdem Collect. 5. lib. habetur, ubi βιργίλλι & duplici ll. legitur, hunc in modum.

ἡγεὶ φίλῳ αὐσονίοισι, λιγύθρῳ ἐπρεπε νῦν,
 πνέων ἐνεπὶνς βιργίλλι, ὅρ ποτε ρώμης
 θυμβραὶς ἄλλον ὁμηρον ἀνέτρεφε πάτρι ἥχῳ.

Hoc est:

*Suavis erat cygnus, Latys gratissimus oris
 Virgilius, cultiq; oris, quem maxima Roma
 Voce olim patria Tyberinum fovit Homerum.*

Stephanus de Urbibus in dictione Mantua. ἐξ αὐτῆς τῆς βιργίλλι ὁ ποιητὴς. μαντήτης χυματί-
 ζωρ. Ex hac civitate fuit oriūsus Virgilius poetā,
 cognomento Mantuanus.

Hæc de nomine MARO verò, cognomen Poetæ fuit, quod à mare deductum videtur, sicut & Marij nomē, quasi Marones mares, hoc est, viri fortes & masculā virtute præditi fuerint. Nam, ut Poeta cecinit, conveniunt rebus nomina sæpè suis. Et Plato in Cratylo aliquoties affirmat: τὰ ὀνόματα, τὰ καλῶς λεγόμενα, εἰμώτα εἶναι ἐνείνοισι, ὧν ὀνόματα κείται: καὶ εἶναι εἰμόνας τῶν πραγμάτων. Eusebius etiam ἐν τῷ τῶν ἀγίων συλλόγῳ. In concil. Sanctorum, ubi quartam Eclogā Græco versu transtulit: Maronem nominat, eumq; ἐξ ὁχώτατον τῶν κατὰ ἰταλίαν ποιητῶν vocat. Fuit & Maro rex Thraciæ, à quo vinum Maronæum, celebre apud Homerū, & μέγας, mensuræ gen9. Cur

Cur verò operi suo nomen inscripserit Virgilius, causam habes apud Ciceronē pro Archia: Trahimur, inquit, omnes laudis studio, & optimus quisque maximè gloria ducitur. Ipsi illi Philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomē suum inscribūt. In eo ipso, in quo p̄dicationē nobilitatēq; despiciūt, p̄dicari de se, ac nominari volunt.

ÆNEIDOS LIBER PRIMVS

Poetæ operibus suis varia imponunt nomina, eaquē vel à locis trahunt, in quibus res illæ, quas descripturi sunt, acciderunt, vel ab ipsis personis, quæ fortiter ac præclarè eas gesserunt: vel denique à rebus, quas sibi tractandas suscipiunt. Ita Homerus operi de reb. Achillis & Græcorum ad Ilium gestis, ab Ilio nomen Iliados fecit: Alterum verò Vlyssæam vocavit, ab Vlyssē: cuius errores & pericula in eo celebraturus erat. Statius autē Papinius operi suo, quod de Achillis reb. conscripsit, à persona ipsa nomē indidit, & Achilleida appellavit. Idem alteri suo operi, quod de bello Thebano finxit, nomen Thebaidis indidit. Sic incertus Poëta apud Aristotelē in lib. de Poët: opus inscripsit *ἡρακλειδα*: quòd esset in eo dicturus de rebus Herculis: & apud Iuvenalē l. Satyr. Codrus quidā, itemq; Diphilus apud Pindarum Scholiasten in Olymp. operib. suis titulū Theseidos præfixerunt, q̄ in ijs Thesei gesta cele-

braturierant. Eodem modo Virgilius operi suo titulum Aeneidos fecit: quòd in eo res ab Aenea terrâ mariq; gestas persecuturus sit. Est quæ nomen forma patronymica deductum ab inusitato Nominativo αἰνέως, τὸ αἰνέει: unde αἰνέσις; quo nomine appellatur Ascanius lib. 11. Vel τὸ αἰνῶ, hinc αἰνῶσις: & forma fœminina αἰνῶσις. Alioquin masculina forma, ab Aenea usitatè descendit Aeneades: ut libro 3. Operis huius:

Aeneadasq; meo nomen de nomine fingo.

De Argumento huius Operis. Cap. II.

EA, quæ prolixo hoc opere tractantur, Ovid. 13. & 14. Metam. libris summatim perstrinxit, ac breviter comprehendit, quanquam separatim, alijs fabulis, quas Virgilius præterierat, passim admistis. Et secundi quidem ac tertij Aeneidos argumentum lib. 13. complexus est, ut suis locis ostendemus. Quatuor verò libros reliquos priorum, lib. 14. his versibus inclusit:

*(Scyllam) ubi Troiana remis avidamq; Charybdin
Evocèrantes, cùm iam propè littus adessent
Ausonium: Libycas vento referuntur ad oras.
Excipit Aenean illic animoq; domoq;
Non benè disidium Phrygij latura mariti
Sidonis: inq; pyra, sacri sub imagine facta,
Incubuit ferro, decèptaq; decipit omnes.
Rursus arenosa fugiens nova mœnia terræ,*

Ad sedes Eryois, fidumq₃ relatus Acesten,
 Sacrificat, tumulumq₃ sui genitoris honorat.
 Quasq₃ rates Iris Iunonia penè cremarat,
 Solvit, & Hippotada regnum, regnasq₃ calentes
 Sulphure fumantes, Acheloiadumq₃ relinquit
 Syrenum scopulos, orbatq₃ præsede pinus
 Inarimen prochytenq₃ legit, steriliq₃ locatas
 Colle pythocufas, habitantum nomine dictas. Et mox:
 Has ubi praterijt, & parthenopeia dextra
 Mœnia deseruit lava de parte canori
 Aeolide tumulum, & loca foeta palustribus undis:
 Littora Cumarum, vivacisq₃ antra Sibyllæ
 Intrat: & ut manes adeat per averna paternos,
 Orat: at illa diu vultum tellure moratum
 Erexit, tandemq₃ Deo furibunda recepto.
 (Paulo pòst)

Fulgentem ramum sylva Iunonis avernæ
 Monstravit, iussitq₃ suo divellere trunco.
 Paruit Aeneas: & formidabilis Orçi
 Vidit opes, atavosq₃ suos, umbramq₃ senilem
 Magnanimi anchisæ: didicit quoq₃ iura locorum,
 Quæq₃ novis essent adeunda pericula bellis.

Eodem libro sex posteriorum Aeneidos li-
 brorum argumēta Ovid. exponit his versibus:
 Solvitur herbofo religatus ab aggere funis:
 Et procul insidias, infamatq₃ relinquunt
 Tecta Deæ, lucosq₃ petunt, ubi nubibus umbra
 In mare cum fulva perrumpit Tybris arena,
 Faunigenæq₃ dono potitur nataq₃ Latini.
 Non sine Marte tamen bellum cum gente feroci

*Suscipitur, pacta q̄ furit pro coniuge Turnus.
 Concurrit Latio Tyrrhenia tota, diu q̄
 Ardua sollicitis victoria queritur armis.
 Auget uterq̄ suas externo robore vires :
 Et multi Rutulos, multi Troiana tuentur
 Castra: neq̄, Aeneas Evandri ad mœnia frustra,
 At Venulus frustra profugi Diomedis ad urbem
 Venerat: ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
 Mœnia condiderat, dotalia q̄ arva tenebat.*

Paulo pòst:

*Hinc ubi legati rediēre, negata ferentes
 Arma Aetola sibi: Rutuli sine viribus illis
 Bella infauſta gerunt, multum q̄ ab utraq̄ cruoris
 Parte datur. Fert ecce avidas in pinea Turnus
 Tecta faces, ignes q̄ timent, quibus unda pepercit.*

Et mox:

*Spes erat in Nymphas animat à classe marinas
 Poſſe metu monſtri Rutulum deſiſtere bello:
 Perſtat, habet q̄ Deos pars utraq̄, quod q̄ Deorū eſt
 Inſtar, habent animos: nec iam dotalia regna,
 Nec ſceptrum ſoceri, nec te Lavinia virgo,
 Sed viſſe petunt, deponendi q̄ pudore
 Bella gerunt, tandem q̄ Venus victricia nati
 Arma vidit, Turnus q̄ cadit, cadit Ardea Turni, &c.*

Haſtenus Ovidius: cuius nos verſus ideo po-
 tiſſimum recitavimus, ut iuniores non modò
 ſummā Aeneidos in iſſis, tanquā in tabula in-
 tueantur, ſed etiam utriuſque poëtæ diligentē
 collationem inſtituant, & bonæ imitationis
 exemplum inde capiant. Nos quoque duplex
 argu-

argumentū totius operis proposuimus; unum
breui Elegia comprehensum, ut memorię con-
tulamus: alterū prolixius & filo historico con-
textum, ut hoc studiosi penē commētarij vice
in omnes Virgilianæ Aeneidos libros adhibe-
re possint. Et elegia quidem talis est.

Aeneas Libyæ vento compulsus in oras,

Excipitur tectis, hospes Elisa, tuis.

Ac Troiæ excidium, Priameiāq; fata recenset,

Ereptosq; suo cum genitore Lares.

Tum quos in pelago passus terrāq; labores

In Libycam tandem venerit exul humum.

Eius amore furens poscit connubia Dido:

Phryx abit, infelix fœmina morte cadit.

Ille ubi Trinacriam redyt, pro more parenti

Iusta dat, & ludos convenienter agit.

Cumas inde abiens, Orcum comitante Sibyllā

Visit, & oraculum consulit antē patris.

Post Laurentum adit, & pacem natamq; Latini

Impetrat: arma furens Turnus iniqua movet.

Huic Phryx Evandri, & turmis comitatus Hetruscis

Obviat, ac scuti tegmina mira capit.

Obsidet interea Teucrorum mœnia Turnus;

Euryali in Nysum mutuus extat amor.

Aeneæ adventu fit atrox in littore pugna:

Tyrrhenum Aeneas, Arcada Turne necas.

Hunc sepelit genitor, Turni fera pectora Drances

Obiurgat, bello victa Camilla perit.

Concipitur fœdus, quo rupto prœlia sunt:

Vrbs capitur: Turnum traicit hasta Phrygis,

EIVSDEM

EIVSDEM OPERIS COMPEN-
dium historico filo conscriptum.

CAptâ à Græcis Troiâ, & universâ Priami familiâ propter adulterium Paridis deleta, Aeneas Anchisæ filius, qui unus adhuc de stirpe regia superstes erat, sive dolo & prodicione patriæ, sive virtute, quam in Deos penates & patrem suû annis & senio confectum exercuerat, cum filio Ascanio & patre Anchise, quem humeris sublatum ex urbis incendio exportaverat, hominumq; ter mille & quadringentorû numero profugit, & iisdem navibus, quibus Alexander Paris in Græciam ierat, numero viginti duabus, profectus est, ut Dares Phrygius memoriæ prodidit. Ac primò per Hellepontum vectus, circa Autumnale Aequinoctium in Thraciam venit: ubi comperta cæde Polydori, Priami F. à Polymnestore Thracum rege, cuius fidei commissus fuerat, crudeliter interfecti, locum celeriter mutavit. Inde in Delum iter còvertit, ut ibi Apollinis de suo exilio consuleret oraculum. Quò cùm venisset, ac Dei responsum perperam intellexisset, Cre- tam petijt, & quòd stabilem ibi sedem habiturum se confideret, urbem in ea condere cœpit. Sed miserabili ortâ fame, viso per quietem admonitus, illinc rursus excessit, & soluto portu, in Strophadas pervenit. Is locus Harpyis execrabili monstro, infestus erat. Harum ille
ingluvie

inglue & minis deterritus, loco celeriter ex-
 cessit, & foedis volucris tergum dedit. Reli-
 ctis in hunc modum Strophadibus, multas in-
 sulas Græciæ obiectas prætervectus, Leucaten
 domum appulit. Ibi cum Apollini Aëtiaco vo-
 tum solvisset, rursus naves conscendit, & secun-
 do cursu Butrotum defertur. Ea Epiri in ora
 maritima est civitas. In hac præter expectatio-
 nem Helenum & Andromachen, quondam He-
 ctoris uxorem, regno Pyrrhi potitos offendit.
 Multa ab his edoctus, & de futuris periculis
 præmonitus, conscens iterum navibus, in eam
 Italiæ partem transmisit, quæ olim magna Græ-
 cia appellata fuit. Hinc solvens, quod omnes
 Græcos à belli Troiani tempore suspectos ha-
 beret, in Cyclopium terram non procul ab Aet-
 na Siciliæ adnavigat. Cognitâ illic ex Acheme-
 nide, quem casu ab Ulysse relictum ibi offen-
 derat, incolarum immanitate, noctem non plus
 unam eo in loco moratus, trepidè rursus na-
 ves conscendit, omnemque Siciliæ oram, quæ
 Austro & Zephyro obversa est, circumnavigat,
 donec tandem in portum Drepani secundo cur-
 su pervenit. Erat eo tempore Siciliæ rex nobi-
 lissimus Acestes, homo veteris potentiae, cui
 Aeneam & Troianos hospitio excipiebat, &
 suis, suorumque opibus enixe iuvabat. Apud
 hunc paucos dies moratus Aeneas, patrem An-
 chisen amittit. Itaque illo sepulto, omni dein
 adhibita celeritate iter in Italiam, à qua non lon-
 ge ab-

gè aberat, cum focijs suis instituit. Profectus
 leni Africo è Sicilia, cum iam medium ferè cur-
 sum teneret, fœdissima tēpestas orta, retrò in
 Africam reijcitur, & mirabili fortuna in portū
 Carthaginensem defertur. Explorata ibi loco-
 rum & hominum naturâ, tandē in urbem per-
venit: & navibus omnibus, præter unam, inco-
 lumibus illic repertis, à Didone regina hospiti-
tio exeipitur. Ea tum Carthaginem condebat,
 & nuper ante paucos annos è Tyro, Pygmalio-
 nis crudelitate & immani parricidio eiecta, co-
 loniâ eò deduxerat. Huic Aeneas in convivio,
 quod illa exquisitissimis epulis instruxerat, ha-
 bitis ultrò citroque multis ac varijs sermoni-
 bus, Troiæ excidium, & errores suos longâ o-
 ratione exponit: & crebrâ nominis sui, rerum-
 que fortiter à se gestarum commemoratione,
 magnū reginę animo amorem sui inijcit. Nam
 Dido, ut subita & repentina sunt mulierū con-
 silia, summâ potiundi eius cupiditate incensa,
 postero die, cum forore inito consilio, cum
 multas & varias animo cogitationes instituisset,
 tandem quod consultissimum, & factu o-
 ptimum videbatur, Aeneam in venationē se-
 cum educit. Ibi magno casu accidit, ut ortâ tē-
 pestate in unam speluncâ ambo devenerint, &
 remotis arbitris conjugium inierint. Sed quia
 fato cōstitutum erat, ut Aeneas cum sua poste-
 ritate in Italia regnaret: ideo Deorū immortaliū
 oraculis ipse monitus, Africâ rursus excede-
 re, &

re & Didonem deferere statuit. Quare media circiter nocte socijs navib. impositis, è portu solvit, & rursus in Siciliã navigat. Eius discessu exanimata Dido, cùm amoris vi resistere nõ posset, doloris magnitudine superata, necem sibi ipsi consciscit. Quę res magnarum postea calamitatũ causa fuit, & multis bellis inter posteros utriusque occasionẽ præbuit. Aeneas è Libya in Siciliam reversus, portũ Drepani rursus tenuit: ibique patri Anchisæ ludos funer- bres & parentalia instituit. In ijs navali certamine vicit Cleãthus, cursu Euryalus, cæstum pugna Entellus, sagitta Acestes. Equis verò Troiam lusit Ascanius. His perfectis rebus cū Troianæ mulieres odio navigationũ & amore Siciliæ, naves incēdissent, Aeneas reparata clas- se, & relictis in Sicilia mulieribus, celeriter loco excedit, & idoneã nactus tempestatẽ subla- tis anchoris in Italiã navigat. Ac primò Cumas delatus monitorũ Heleni memor Sibyllã ora- culi causã adit, ut viam ad inferos perveniendĩ ab ea disceret. Mox ductu illius ramum aureũ consecutus, iter facit ad inferos. Sed priusquã itineri se accingit, Misenum terræ mandat, & Diti ad fauces Lacus Averni sacrum facit. Erat in primo Inferni aditu portitor quidam Cha- ron, qui mortuorum umbras per Stygiã pa- ludem scaphã trajiciebat. Ab hoc in ulteriore ripam transportatus, primũ offa sopito Cer- bero ad diversa damnatorũ loca circũducitur.

Casu

Casu hîc inter eos, qui necem sibi ipsis consci-
 verant, Didonem conspicit. Non procul ab eo
 loco Deiphobum Priami filium, & complures
 alios videt. Duplici deinde in via consistens,
 ductu Musæi in campum Elysium ad patrē An-
 chisen pervenit. Ab hoc per colloquiū de sua
 suorumq; posterorum fortuna, & imperij Ro-
 mani origine ac magnitudine docetur. Tan-
 dem eburneâ portâ emissus, ad classem suam
 Cumas revertitur. Non diu hîc moratus, con-
scensis iterum navibus, Baiano portu egredi-
 tur: & secundo vento ad eum locum deferitur,
 qui postea Caieta appellatus est. Condita ibi
 nutrice, sub noctem Circæos præternavigat, &
 sub Auroram, cœlo albête, littus Tyberinum
 attingit, ibique commodam nactus stationem
 socios exponit. Progressus inde non longè, cū
 locum urbi cōdendæ peridoneum invenisset,
 missis ad regem Latinum, qui summam Impe-
 rij illic tenebat, legatis, ut pacem ab eo pete-
 rent: Dijs Laurentibus rem divinam facere in-
stituit. Duplex exinde fama est. Alij Latinum
 & Aborigines, qui tum agrum Laurentum in-
 colebant, ad arcendam vim advenarum arma-
 tos ex urbe atque agris concurrisse, victumq;
 prælio Latinum pacem cum Aenea, deinde af-
 finitatem iunxisse tradunt. Alij (quæ nostra est
 sententia) pacem ultrò sine armis obtulisse, &
 agri partem non longè ab ostio Tyberis con-
 cessisse: ubi oppidum Troiani condiderint.

Postquam

Postquam enim Latinus audierat multitudinem illam Troianos esse : ducem Aeneam , filium Anchisæ & Veneris, crematâ patriâ & domo profugos, sedem, condendâque urbi locum querere, ibi & nobilitatem gentis virique admiratus est , & fœdere cum legatis inito, non modò fidem futuræ amicitiae sanxit, sed regem ipsam Aeneam , ad regni sui societatem, & filia Laviniæ, quam unicam habebat, matrimonium invitavit. Hac recognitâ Turnus rex Rutulorum, cui pacta Lavinia ante adventum Aeneæ fuerat, prælatum sibi advenam ægrè patiens, & ob id furore accensus, bellum Aeneæ infert. Latinum amata coniunx contra Troianos incitat: & ne Turnū deserat, gravissimè hortatur. Huius vocibus & concursu civium terrentur infirmiores, dubij confirmantur. Ad postremum rustici adversus Ascaniū, quòd is in venatione cervum peculiarè vulnerasset, in agris tumultuantur. Tota Italia turbatur, & lani templo aperto, undique delectus habentur, & copiae adversus Troianos cōscribuntur. Refertur etiam de Diomede, rege Arporem in Apulia, ut socius sit atq; amicus. Ad hunc Venulus properè cū mandatis in Apuliā mittitur. Reliquis municipijs arma imperantur, pecuniæ ex ærarijs depromuntur: deniq; omnia raptim atq; turbatè aguntur. Quib. rebus cognitis Aeneas de fortuna sua dubius, cū varia animo consilia agitasset, tandem accepto

per somnium oraculo, regē Evandrum adit, q
iam olim ex Arcadia in Italiā profugerat, & ur-
bem Pallantiū condiderat, ut copias ab eo con-
trā hostē impetret. Eò cūm pervenisset, primū
à rege Evandro benignè excipitur, & per col-
loquium de multis Italię rebus & de toto Latij
statu docetur. Deinde icto cum eo fœdere, ac-
ceptisq; quadringentis equitibus, quib. Evan-
der Pallantem filium præfecerat, in Hetruriam
proficiscitur, ut à Tarchonte auxilium petat. Is
eo tempore maximas copias & instructum ex-
ercitum contra Mezentium tyrannum crude-
lissimum, regno eiectum, habebat, & summam
belligerendi Evandro commiserat. Nam aru-
spicum responsis compulsus fuerat, ut copijs
suis externum ducem præficeret. Sed imperiū
illud Evander reiecerat, quòd senio confectus
& viribus exhaustus ad bellicos labores inuti-
lis iam esse videretur. Ita magno fortunæ casu
in utramque partem accidit, ut & Tarchon
externum imperatorem suo exercitui, & Ae-
neas auxiliares copias contra hostem inveni-
ret. Fama est abeunti in Hetruriam Aeneæ cly-
peum admiranda specie, & robore invicto, di-
vinitus oblatum, in quo Romanorum regū se-
ries, & populi Romani ac Cæsaris Augusti
res fortiter gestæ auro insculptæ, & multis an-
tè seculis, quàm accidissent, à Dijs immortalib.
adumbratæ fuerint. Hoc ille accepto, & omni
Hetruria celeriter ad suā sententiā perducta, q̄
matur-

maturrimè potuit, ad exercitum suum, què in
 littore Tyberino relictum fuisse suprà mōstra-
 vimus, magnis itinerib. contendit: veritus id,
 quod accidit, ut imbelles ac inopinati ab ho-
 stib. opprimerentur. Nam priusq̃ eò pervenis-
 set, Turnus Troianorum castra obsidet, eosq̃;
 nova re perterritos ad pugnā provocat. Mne-
 stheus, qui per omnes superiores dies, præce-
 ptis Aeneæ, summa diligentia milites in castris
 continuisset, neminē extra munitiones egredi
 patiebatur. Quo cognito, Turnus cū eos eli-
 cere non posset, naves ipsorum incendit. & ca-
 stra oppugnare instituit. Sed solis occasu op-
 pugnatio impeditur. In his erat angustijs res,
 neq; ulla de Aeneæ reditu fama afferebatur: ne-
 que quisq̃ ad eū in tali periculo sumo timore
 omnib. perterritis dimitti poterat, neq; duces
 castrorū sibi quicq̃ de eruptione conandū exi-
 stimabant. Erant apud Mnestheū Troiani duo,
 Nisus & Euryalus, amici arctiss. qui portis ca-
 strorū p̃erāt, homines singulari virtute, & ma-
 gna animi ac virium fiducia præditi. Hi cōmu-
 nicato cum Ascanio & ducibus consilio, clām
 noctu proficiscuntur, ut Aeneam de his rebus
 certiolem faciāt, & properè adesse iubeāt. Sed
 ut hominum audacium fert temeritas, prius
 in castra hostium irruunt, & multos eorum in
 somno trucidant. Illinc egressi, ut institutum
 iter perficiant, à Turni equitibus, in quos for-
 tè incidunt, circumveniuntur & ambo inter-

ficiuntur. Horum cede elatus, & adventu equitum confirmatus Turnus, castra Troianorum magnis viribus oppugnare instituit. Ibi rei novitate perturbatis Troianis, confirmatur opinio Rutulis, nullū intus esse præsidium: perrumpere nituntur, seq̃ ipsi hortātur, ne occasione rei benè gerendæ ex manib. dimittant. Illi ubi hostes imminere vident, & in summo esse rē discrimine, celeriter sese muniūt, & oppugnationem fortissimè sustinent, ac omni telorū genere è muris & turribus in Rutulos devoluto, ad postremum etiā immani turri iniecta, hostē ab oppugnatione repellunt. Hac victoriā elati Pandar9 & Bitias, portis castrorū apertis, Rutulos ad pugnam lacesunt. Non deest negotio Turnus, suasq̃ copias celeriter in hostem expedit: ac multis primo incurso interfectis, tandem Pandarū & Bithiam fortiter præliantes superat, & in porta occidit, reliquas intra munitiones cōsistere cogit. Portis castrorū clausis, multū Troianorū, qui in hoste eruperant, cū ad suos receptum habere non possent, circumventi à Rutulis crudeliter interficiuntur. Ibi magnam in rerum suarum desperationem Troiani perveniunt, donec tandē Mnestheus & Sergestus, nacti occasionem, redintegrato prælio, Turnum in fugam reijciunt, & omnes hostes terga vertere cogunt. Dū hæc ad castra Troianorum geruntur, interim Aeneas, cum magnis Arcadum & Hetruscorū auxilijs, ad littus Tyberinum

berinum cum classe advenit: & omnibus navibus ad unā incolumibus, milites in terram exponit: & quia hostē non longē abesse arbitrabatur, celeriter aciem instruit. Equitatu Arcadum cum imperio præerat Pallas, Evandri filius. Novissimum Hetruscorum agmē Tarchō ducebat, quem plurimi ex reliquis Italiæ partibus, & universa Liguria populi comitabātur. Primam aciem Aeneas gubernabat, ad quem summa imperij respiciebat. Cognito horum adventu, re inopinatā perterriti Rutuli, celeriter arma capiunt, & hostem aditu prohibere, & à castris Troianorum intercludere conantur. Id ubi Aeneas animadvertit, præmisso equitatu levā hostium aciem invadere iubet, ipse à dextro cornu pedestribus copijs Rutulos vehemēter premere cœpit, ac plurimis eorum interfectis, anceps prælium diu sustinuit. Arcades, quod impari equitum numero cū hoste congressi, & militaris usus imperiti essent, Rutulorum viribus resistere non potuerunt. Quare paulatim acie excedere, & ad suos refugere cœperunt. Horū trepidatione p̄motus Pallas, qui ei parti equitum præerat, in primam aciem procedit, & Arcades suos cohortat⁹, partim precibus, partim minis ac terrore à fœdis. fuga retrahit, ac signa in hostem ferre iubet. Simul ipse magna animi fiducia adversis hostibus occurrit, & plurimos eorum primo statim impetu proculcat. Huius oratione & singulari virtute spe illata e-

quitibus, ac redintegrato animo, cū pro se
 quisq; pugnaret, Rutuli repressi sūt. Erat in ad-
 versa Turniacie adolescens egregiā virtute &
 ætate integra, Lausus, Mezentij filius: cum hoc
 Pallas collato pede, paribusq; armis congres-
 sus, præter opinionem à Turno circumventus
 adversum pectus tragula trajicitur, & perfidē
 interemtus armis exuitur. Hac iniquissima cē-
 de cognitā, Aeneas gravi irā percitus magnam
 in acie Rutulorum stragem edidit: & quod in-
 timum amicum in eo prælio desideraret, unū
 sibi Turnum, à quo interfectum esse cōstabat,
 modis omnibus persequendum statuit. Sed fa-
 to quodā prohibebatur, ut eo potiri non pos-
 set. Nam pugnante ipso, Turnum quidam ē
 superis, ut fertur, in navem intulit: fugientem
 Ardea patria excepit. Eo elapso in pugnā suc-
 cedit Mezentius: & multos suorum hostium a-
 critter dimicando opprimit. Hic iā antè in pa-
 tria crudeliter imperaverat: & regno ob tyrā-
 nidem exutus, cum Rutulis & Turno socia ar-
 ma coniunxerat. Tandem cū multos Hetru-
 scorum & Arcadum in acie trucidasset, impari
 fato cum Troianis dimicans, adversum præliū
 fecit. Nam Aeneas cum eo armis congressus,
 hominem Dijs, Deabusq; omnibus invisum
 facile superavit, & adversum femur hasta per-
 cussit. Sed quò minus statim necaretur Mezē-
 tius, filij tū primū pubescentis virtute ef-
 fectum est, qui periculum interkursu suo pro-
 pulsa-

pulsavit, & patrem pugnantem clypeo prote-
xit. Iserat Lausus, cuius modò meminimus.
Sed Aeneas, quem Turni crudelitate & cæde
Pallantis acerbissimo dolore affectum, & gra-
vissima ira incitatum fuisse ostendimus, & i-
psum Lausum filium interficit, & patrem Me-
zentium, equo vulnerato deiectum, miserrimè obtruncat. Atq; hic exitus prælij illius fuit,
quod in littore commissum est.

Postero die Aeneas trophæum erigit: &
corpus Pallantis interfecti magnificâ pompâ
Evandro patri dehumandû mittit: simul La-
tini regis legatis, qui cæsum Rutulorû cau-
sâ venerant, cadaverum cremandorum pote-
statem facit. Evander recepto filij funere, in
acerbissimum dolorem ac luctum incidit: quē
tamen paulò pòst filij honorifica sepulturâ so-
latur & mitigat. Interim Troiani & Latini suo-
rum cadavera busto & sepulturæ utrinq; man-
dant. Quo factò, tantus Latinarum matrum in
urbe luctus exoritur, ut Turno ea res non pa-
rum invidiæ apud suos concitaverit. Dū hæc in
Latio geruntur: Venulus, quē suprà in Apuliâ
ad Diomedē auxiliorum gratiâ missum fuisse
demonstratum est, cū legatis domū reversus,
Latino & Turno responsum refert. Horū ad-
ventu Rex Latinus concionē convocât: in qua
legati Diomedis mādāta exponunt: quorū hæc
summa erat. Debere Latinos ac Rutulos pertina-
ciæ suæ finē facere, & ab armis discedere, neq;

amplius fortunā periclitari. Quantum in bello Troiani & cum primis Aeneas posset, iam omnes Græci incommodis suis esse documento. Nam decem illis annis, quibus ad Troiam pugnatum sit, Græcorum vires ita ab Aenea & Hectore attritas fuisse, ut propè peius victoribus, quàm victis acciderit. Proinde sibi ac Reipub. Arporum cōdonarent, quòd nec ipse veniret, neq; auxilia mitteret. Satis esse magna expertum à Troianis incōmoda, quæ pro disciplina & præceptis habere possit, ut reliquos fortunæ casus timeat. His respōsis ad Latinum & Turnum relatis, de pace Latinus cum Aenea agendum esse statuit: & agri partem Troianis concedendum existimavit. Huius sententiam Drances, homo antiquā fide & virtute, multis rationibus confirmat: & quòd Turno esset infensor, Laviniam quoq; Aeneæ dandam esse suadet. Qua oratione permotus Turnus primum loquacitatem Drancis severiter perstringit, eumq; acriter obiurgat: deinde omnium sententijs reiectis, cum hoste pugnandum esse iudicat. Atq; hæc vicit in concilio sentētia. Rutulis ad hunc modum disceptantibus, Aeneas aciem instruit, & propè oppidum castra ponit. Cuius inopinato advētu oppidani perterriti, portis clausis, custodias vigilasq; in muro turribusq; disponunt. Matres templa Deorū immortalīū adeunt, & ante simulacrū Minervæ Palladis proiectæ, victoriā à dijs exposcunt.

Inte-

Interim Turnus copias suas ex urbe educit, ut hostem aditu mœniorum & portarum prohibeat. Huic vix portâ egresso, Camilla Volscorum regina, cū magnis auxilijs obviâ venit. Cognita eius voluntate, duces celeriter inter se officia partiuntur: uti Turnus cum suis copijs Aeneam, iugis oppidum petêtem, itinere intercludat: Camilla & Messapus hostiū equitatum reprimant. Sed propter celeritatem & propinquitatem hostium fiebat, ut diu deliberandi tempus non esset. Itaque cum equitatus Troianorum iam non longius, quàm quò telum adijci poterat adesset, signo prælij dato, & clamore sublato, celeriter inter se equites concurrunt. Neque verò Troianorum primū impetum equites Rutuli ferre potuerunt: sed duobus victi prælijs, & multis suorum amissis, reliqui se in oppidum receperunt. Paulo post tamen brevi spacio temporis interiecto, Camillæ virtute prælium restituitur, & impetus hostium paulum tardatur, ac multi Troianorum & Hetruscorum fortissimè pugnantes à bellicosa muliere interficiuntur. Tum reliqui Volsci, reginæ exemplo incitati, cum alijs alij subsidiū ferrent, neque timerent, ne aversi ab hoste circumvenirentur, audacius resistere ac fortius pugnare cœperunt. Hac re animadversa, Tarchon Hetruscus suis laborantibus celeriter subvenit. Ibi tanta rerum commutatio facta est, ut Hetrusci equites turpitudinem fugæ

summa virtute delerent & omnem vim hostium repellerent. In eo prælio Camillam incautius dimicantem, Arunsteli iactu occidit. Sed elatus ista victoria, cū inflatus & insolentius se gereret, Deorū ultione in insidias perducitur, & sagitta percussus interimitur. Cognita morte Camillæ, Volsci rebus suis diffisi, penè omni acie perterrita, terga vertunt, & in oppidum se recipiūt. Quos Troiani acrius insecuti, pluribus in ipsa porta interfectis, reliquos intra muros cōsistere cogūt. Huius rei nunciij eū ad Turnum pervenissent, ipse relicto colle quē tenebat, omni celeritate adhibita, suis subsidio venire properat. Facit idem Aeneas. & prope oppidi muros suas uterq; copias instruit. Sed noctis interventu prælium dirimitur.

Postero die cū uterque exercitus in acie ad dimicandum stare videretur: Turnus desperata suorum salute, solus cum Aenea pedem conferre, & pugnam facere constituit. Itaque convocato cōcilio, cum Latino de summare-
rum deliberare incipit. Erat Latini sententia, quæ modis omnibus à singulari certamine abstinentum censeret: quòd salvo atque incolumi Turno, rem obtinere mallet. In eandem loquitur & regina Amata, Turnū omnibus precibus orans atque obsecrās, ut à stulta pugna di cupiditate desistat. Verum cū ille nec Latini verbis, neque Amatæ precibus neque Laviniæ lachrymis flecti posset: tandem Idmon
cum

cum Turni postulatis ad Aeneam mittitur: ut illi singulare certamen indicet. Hoc digresso, Turnus interim domi, intra munitiones & val-
la, se armat: & animū conflagendum cum ho-
ste confirmat. Postridie reges utrinque in cam-
pum descendunt: & fœdere inito, fidem inter
se & iusiurandum dant, ut aut Turno, aut Ae-
nea in prælio victo, Lavinia & regnum Italiæ
victori cedat. His ita constitutis, probatisque
consilijs, cum uterque ad præliandum in acie
staret: inopinato casu accidit, ut cœptum ne-
gociū subitò dirimeretur. Nam Iuturna, soror
Turni, cū periculi fraterni magnitudinē fama
ac nūcijs accepisset, in castra Rutulorum per-
venit: eosque hortatur, ne ducem suum dese-
rant, aut hosti proijciant. Neque enim pati Ru-
tulorum dignitatem, ut tantis copijs tam exi-
guam manum, præsertim exulum, adoriri non
audeant: unumque hominem, cōmuni omni-
um periculo obijciant. Tolumnius aruspex vi-
so augurio, militum cohortibus persuadet, ut
sublato fœdere Turnū defendāt, & hosti arma
inferant. Simul ipse telo in hostes emissio, Arca-
dem quendam interficit. Quibus rebus addu-
cti Troiani & Rutuli prælium restituūt, & rem
ad pristinam belli rationem redigunt. In eo
prælio inopinati Troiani, cū nihil adversi
metuerent, nova re perturbati facilè ab ho-
ste opprimebantur. Aeneas ipse, gravi accepto
vulnere confestim acie excedit: & sui reficien-
di causa

di causa in castra se recepit. Hac re animadver-
 sa, Turnus spei bonæ atque animi plenus, pas-
 sim Troianos palantes ac dispersos irruit, ac
 plurimos eorum incautos atque inopinatos
 occidit. Sed Aeneas celeriter in castris refe-
 ctus sanatusque, cum Ascanio & reliquis co-
 pijs in pugnam revertitur, & laborantibus suis
 subsidio venit, ac prælium restituit. Huius ad-
 ventu Rutuli repulsi, clamore sublato terga
vertunt. Ille unum Turnum sibi persequen-
 dum statuit. Commisso prælio, cum multis ac-
 ceptis illatisque vulneribus Turno potiri non
 posset, oppidum obsidere, & vallo circumve-
nire, & iniectis facibus oppugnare instituit:
 ut hac necessitate Turnum, qui ubique Aene-
 am fugiebat, ad pugnandum eliceret. Hoc in-
 opinato malo, & repentinâ oppidi oppugna-
 tione, regina Amata perterrita, omnibus pre-
 cibus se ipsam detestata, ut quæ Turno pu-
 gnandi autor fuisset, laqueo se ipsam exanima-
 vit. Turnus incendiorum fumis procul cōspe-
 ctis, & se sororemque suā graviter incusat, & de
 suæ civiumque salute desperās, ut extremo vite
 tempore homines faciūt, mortem exoptat. In
 his angustijs versati celeriter occurrit Sages
 ipsumque de expugnatione oppidi, & suspen-
 dio Amatæ certiorē facit: hortatur, ut afflictæ
 patriæ extremam opem ferat. Quo tristi nun-
 cio accepto, Turnus omni adhibita celeritate
 urbi appropinquat, ut Troianis resistat, & Ae-
 neæ im-

neæ impetum retardet. Adventu Turni audito, Aneas ab urbis oppugnatione desistit, & contra Turnum ac Rutulos aciem movet. Erat inter utrunque planicies aperta: in qua cum ambo se mutuo conspexissent, armis celeriter concurrunt, ac singulari certamine acerrimè dimicant. In eo conflictu Turnus summo conatu prælians, gladium in scuto Aeneæ medium frangit. Fugientem Aeneas persequitur, ac necem intentat. Ibi Turnus omni divino, humanoq; auxilio à Iove cæterisque Dijs immortalibus exurus, unam hanc spem reliquam salutis arbitratus, immanè lapidem sustulit, & contra Aeneam emisit. Quòd ille periculum, longius se ab illo removens, facillè devitavit. Tum verò ad summam desperationem Turnus pervenit: & primum ab Aenea hastâ percussus in terram procumbit: deinde fidem hostis frustra implorans, ab eodem interficitur.

*Ex fatis in
causa in se
notæ p. 10. in
nat. geh. 10.*

De Argumenti tractatione. Cap. III.

Rgumentum historiæ, quares ab Aeneæ gestæ percentsentur, Poëta commutato ordine artificiosè tractat, neque errores exiliumq; Aeneæ ab Illij

captivitate,

Nec gemino bellum Troianum orditur ab ovo.

Semper ad eventum festinat, & in medias res,

Non secus ac notas auditorem rapit: & quæ

Desperat tractata nitefcere posse, relinquit.

Atq; ita

*id. Id. fag. Eni
ita fag. it*

Atq; ita mentitur, sic verbis falsa remiscet:

Primo ne medium, medio ne discrepet inum.

Quemadmodū in Arte eleganter ac venustè de hoc artificio Horatius admonet. Virgilius enim suum Aeneam, non à littore Troiano, in Italiam perducit, sed à Sicilia in Italiam navigantem facit, & subitā tempestate retrò in Africam reiectū esse fingit, ubi Didoni in convivio, & ipsius Troiæ excidium, & suos labores erroresque, quibus à Troia in Siciliam delatus, & hinc ortā tempestate in Africam pulsus fuerit, prolixa narratione exponit. Ab hac demum recedens, secundo vento in Siciliam redit, & hinc soluto portu in Italiam pervenit. Primo igitur libro, qui naturæ ordine tertius est, historia continetur de tempestate, qua Aeneas ab instituto itinere in Africam reiectus, & à Didone hospitio exceptus est. Libro verò secundo & tertio, prolixa est Aeneæ oratio: qua ipse in convivio apud Didonem, partim captivitatem Ilij, partim exilium & suos errores, quibus à Troia in Libyam delatus sit, ordine commemorat. Quarto dein libro amor Didonis recitatur ergà Aeneam, & qui fuerit illius exitus. Quinto reditus Aeneæ ex Africa in Siciliā, & ludi funebres in honorem Anchisæ habitus, describuntur. Sexto adventus Aeneæ è Sicilia in Italiam, Cumas & descensus Aeneæ ad inferos duce ac comite Sibyllā: & Anchisæ de posteritate Ascanij & regno Albano, Romaniq; imperio

imperio prolixum vaticiniū. Et hi quidem *βρω-
τοι* sunt, pertinentes ad communem vitæ u-
sum, in quibus Poëta singulis singulas res tra-
ctavit. Nam in primo omnia proposuit, in
secundo *πάλιν*, in tertio errores, in quarto *ἥθη*,
in quinto festivitatem, in sexto scientiam. Epi-
logos autem horum sex librorum sic variavit,
ut in primo esset commiseratio Didonis, in se-
cundo mors Creusæ, in tertio Anchisæ, in quar-
to interitus Didonis, in quinto Palinuri, in se-
xto immaturus Marcelli exitus. Voluit enim
istis libris, ut infra ostendam, vitæ humanæ ex-
emplar proponere, quæ perpetuis miserijs ob-
noxia, ferè nihil aliud, quàm animæ exilium
est, ac terminum habet mortem: quæ ultima
linea rerum est, uti à veteri Poëta rectè appel-
latur. Et quemadmodum Rhetores præcipi-
unt, ut in exordio lenes sint affectus, quos *ἥθη*
vocant: in Epilogis autem vehementes, qui
πάλιν dicuntur: ita Virgilius in omnium libro-
rum principijs lenior est, in Epilogis autem
vehementior & planè patheticus. Quantum
ad sex posteriores Aeneidos attinet, quibus
bella Aenæ in Italia adversus Turnum ac Me-
zentium gesta describuntur, suo loco copiosi-
us agemus. Nunc ad reliqua transeundum.

De Consi-

De Consilio Poëtæ, Cap. I I I I.

POëtæ in hoc toto opere cōsiliū triplex fuit. Vnum, ut Romani imperij vetustatem, & antiquissimam originem, quā omninò divinam, & à Dijs immortalibus ortam esse constabat, propter populi istius summam potentiam & admirandam regni amplitudinem, versibus celebraret, tum ut Iulij & Augusti Impp. nobilitatē & vetustissimam prosapiam literarum monumentis posteritati commendaret, & res præclare in isto imperio gestas ab interitu vendicaret. Etsi autem nobilitas sola est, atque unica virtus: & genus qui iactant, aliena iactare dicuntur, tamen familiæ splendor, & generis antiquitas, non exiguum Dei donum & ornamentum est, qui filios filiorū & seram posteritatem sui cultoribus ex gratia promittit. Sicut pœna eiusdem est, quā amplissimas familias interdum, propter nepotum flagitia, omni herede sublato funditus extirpat, ut exempla docent. Cæterum Livij Dionisij, Strabonis, Plutarchi & aliorum testimonijs patet, Romanos ab Albanis, hos à Troianis & Latinis descēdisse: & gentem Iuliam, in qua Cæsar Iulius & Augustus huius ex Iulia sorore nepos, procreati sunt, ab Iulo Ascanio, Aneæ filio propagatam. Vnde illud: *Iulius à magno demissum nomen Iulo.*

Huic rei etiam cura sacrorum Vestæ, quæ
penes

penes istam familiam omnibus temporibus fuit, satis est documento. Ex hac familia ultimus Nero fuit: qui gētis Troianę amore, multa ineptē, plurima sceleratē perpetrabat, ut ex Suetonio & Tacito alijsque historicis patet. Eū Poētā Troiugenam & Polydamantem per cōtemptū vocant, ut ex Persio & Iuvenale liquet. Poēta igitur Virgilius stirpem Iulij & Augusti, adeoq; totius gentis Romanę nobilitatem, & res præclarē gestas celebraturus, hanc Aeneida condidit: qua quantum gratiæ ab Augusto & Romana nobilitate consecutus sit, omnibus est notum.

Alterum dein Poētā in proposito operē consilium fuit, Homericam Poēsin, quæ tum sola reliquis longē antecellebat, tam rebus, quàm verbis Latinis, imitando exprimere. Sicut enim Alexandro Magno Iulius Cæsar armorum virtute & laude bellicā similis, aut potius superior esse contendit: ita Virgilius Homerum non modò æquiparare, sed etiā ingenij gloriā superare studuit, ne Græci, qui Romanorum armis iam locum cesserant, artium literarumque, quarum inventores erant, & cū primis poëticiæ facultatis, laude ac splendore ipsis adhuc superiores esse viderentur. Vnde Horatius, qui & ipse veteris Græciæ Lyricos Poētas ingenio vicit:

*Græcia (inquit) capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio.*

Ut igitur Homerus patriæ gentis, nempe
 Græcorum fortia facta adversus Troianos, ex-
 ternos & barbaros, itemque Vlyssis patientiã
 ac magnanimitatem in reb. adversis carmine
 heroico celebravit, & iucundissimis fabulis
 permiscuit: ita Virgilius gentis Troianæ res,
 adversum Rutulos & Aborigines, Italiæ popu-
 los, præclare gestas, & hac occasione populi
 Romani laudes, tum ipsius quoque Aeneæ pa-
 tientiam in exilio & periculis, Heroico versu
 persequitur, & figmentis longè venustissimis
 exornat atque illustrat. qua in re utrumq; Ho-
 meri opus pulcherrimè imitatus est. Sed inges-
 tamen inter utrumque discrimen est, & multis
 de causis Homero maior & præstantior Virgi-
 lius mihi videtur. Nam primò, ut liberalior ef-
 fet imitatio, non servilis, ordinè ipsorum ope-
 rum cõmutavit, & prius Odyssæam imitatus,
 errores Aeneæ pertexuit, deinde ad exemplũ
 Iliados, eiusdem bella adversus Turnum & Me-
 zentium descripsit. Qua re quantum Homero
 antecellat Virgilius, paulò post lectorem com-
 monebimus. Deinde nervosa & admiranda
 brevitate eundem longo intervallo post se re-
liquit. Nam utrumque Homeri opus uno ipse
 volumine tã ingeniosè imitatus est, ut semper
 quaternis Homeri libris, singuli Virgiliani re-
 spondeant, quemadmodũ suis locis planũ fa-
 ciemus. Quas n. virtutes Homerus duob. viris,
 Achilli in re militari & publica, Vlyssi in vita
 privata

privata solerter attribuit, eas Virgilius uni Aeneæ perquam ingeniosè adscribit, ostendens eundè virum decere, tã in publica quàm privata vita bonis moribus & laudatis virtutib. ornatum esse. Sic uni Veneri partes easdem tribuit, quas Homerus duabus, nèpe Thetidi & Minervæ: quarum hæc Vlyssè in mari errantè curat atq; defendit, illa filium Achillè in bello tuetur ac protegit. At Venus utrobq; tã in bellicis negocijs, quàm maritimis periculis filiū Aeneam cura & studio materno prosequitur. Iupiter verò & Iuno, apud utrunq; Poëtã ijdè sunt, & iisdem erga Aeneã & Troianos affecti animis. De reliquis personis suo loco & tēpore. Præterea rerum quoq; ipsarum magna est in utroq; diversitas. Nam Homerus præcipuè populares suos & patriam egentem, eiusq; res gestas contra externos laudat ac celebrat: Troianos verò passim contemnit & elevat: at Virgilius, ne ex affectu agere videatur, exteræ gentis Troianæ virtutes commendat, & veteris Italiæ barbariem, ac tetra quorundam popularium flagitia candidè proponit, ut hac ratione novæ Italiæ, & Romani imperij felicitatem ac splendore celebret. Sed modum tamen utrobique servat. Nam & gentis Troianæ mollitiem non dissimulat, aliq; vitia eiusdem in personâ hostium ut Iarbæ, Numani ac similium, carptim perstringit, & vicissim Rutulos, Turnū, Camillā & alios, p re nata parcè convenienterq; lau-

dat. Postremò si tempus rerum utrobique gestarum consideres, magnum item inter utrumque Poëtâ discrimen reperies. Nam Homerus in Iliade unius anni, videlicet noni, historiam tantummodò pertexit: & reliquorum octo historiâ, quæ est præteriti temporis, passim inculcat: in Odyssæa verò decemnale Vlyssis exiliû exponit, & unius tantum anni, nempe decimi, tanquam futuri temporis, historiâ de capto & exciso Ilio interserit. At Virgilius contrâ in sex priorib. unum annum complectitur, quo res apud Didonem in Africa gestas, & Aeneæ adventum in Italiam Carthagine exponit. In sex verò posterioribus integrum bellum ab initio ad mortê Turni perducit: in qua, Homeri exemplo, subsistit: qui laudes Achillis eodê modo in cede Hectoris absolvit. Sed in historijs aliarum rerum, quas Aeneæ gestis admiscet, nō tantum præteritas res, quæ ante adventû Aeneæ in Italia acciderant, sed etiam futuras, & quas olim posterî Aeneæ gesturi essent, tanquâ verus vates & augur exponit. Quæ ingenij facultate quantum Homero prævaleat Virgilius, eruditi facilè dijudicabunt. Et hæc in genere de Imitatione utriusque Homeri operis dicta sint: nunc etiam de partibus operum utriusque Poëtæ pauca quædam addamus. Ut igitur Homerus in Odyssæa varios Vlyssis errores, & pericula, quæ terra ac mari pertulit, priusquâ domum redijt, ordine recenser: ita

Vir-

Virgilius prioribus sex libris gravissimos Aeneae labores, quos toto exilij tempore, priusq̃ in Italiam pervenit, passim locorum sustinuit, eruditè recitat. Et quanquam principijs narrationum ferè conveniunt, quòd nec Homerus Vlysem, nec Virgilius Aeneam à littore Troiano deducunt, ut infrà cap. 6. copiosius monstrabo: tamen fine multum à se differunt. Nam Homerus Vlysem suū per omnia iactatum maria, tandem è bello domum in patriā reducit, ubi reliquam ipse ætatem, interfectis procis, cum pristina uxore Penelope, & patre Laërte in ocio ac tranquillitate peragit. Virgilius verò Aeneam, amissa domi coniuge viduum è patria in exilium abigit: & demum in Italiam patre orbatum, hospitem atque advenam perducit: ubi varia bellorū certamina illi subeunda. Deinde quemadmodum Homerus in Iliade res bellicas Græcorū & præcipuè Achillis usq; ad mortē Hectoris persequitur, ita Virgilius arma Troianorum & cum primis Aeneae virtutes militares in posteriorib. 6. libris commemorat, easque in morte Turni absolvit. Et quemadmodum mulieris causa bellum suscipitur à Græcis, & irato Achille ab Hectore affliguntur Græci, deniq; ob Patrocli cædē virtus Achillis contra Hectore incitatur, ita Laviniae causa Troiani & Rutuli dimicant, absenteque Aeneā apud Evandrum Troiani premuntur, & Pallāte occiso, furor Aeneæ adversus Turnum

cædis autorem inflammatur. Sed in hac posteriori operis parte non minus, quàm in priori Homerus, à Virgilio superatus est, sicut in singulis libris fusè & affatim demonstrabimus. Hic generatim tandem & summis quasi capitibus quædam duntaxat attigisse sufficiat. Et causa quidem belli Troiani à Græcis suscepti parum honesta fuisse videtur, quòd repetendæ Helenæ causa, quæ adulterû Paridem, deserto marito Menelao, in Asiâ secuta fuerat, arma movet, ut Menelao coniux restitatur, ac non potius adulterum Paridem & Helenam ad pœnas repossunt: quod nusquam apud Homerum legitur. Nam Helena reddita contenti fuissent, ut non obscurè Homerus indicat, quanquam singulari certamine Paridē Menelaus pro Helena aggreditur. Et sanè eversa Troia Menelaus adulteram domum reduxit, & in honore deinceps habuit, ut ex 4. Vlyss. apparet. At Virgilius Aeneam ad arma necessitate adductum docet pro Lavinia, honesta & pudica virgine, quæ illi desponsata fuerat, & Turnus præreptam cupiebat. Deinde Homerus Achillē fingit similitates cum Agamemnone gerentem, & sua pertinacia Græcis nocentem, nec Reipub. sed Patrocli interemti causa bellû redintegrare. Quorum rerum nihil facit Virgilianus Aeneas. Nā Troiani in castris non irato ipso, sed auxiliorû causa peregrè absente premuntur. Nec Pallantis causa Aeneas bellum movet: sed susceptum & insti-

& institutum eò fortiùs & pertinaciùs exequitur. Præterea Homericus Achilles ad præliandum auxilia & copias nō necesse habet quærere, & aliunde magno cū labore & periculo cōparare, ut noster Aeneas, sed conquistis & in Asiam transportatis militibus tantū utitur. Adhæc unum sibi præcipuum hostē Achilles, nempe Hectorem: Aeneas verò duos potentissimos inimicos habet, Mezentium & Turnum. Postremò Homerus non præcisè in morte Hæctoris desinit, sed Patrocli sepulturā, ludos funebres, Priami luctum & sepulturā Hæctoris attexit. At Virgilius historiā Aeneæ præcisè in exitu Turni absolvit. Quomodo verò in singulis libris Homerum autorē & quasi ducē secutus sit Virgilius, id partim Macrobius, partim Scaliger docet: sed ille Virgilio interdum, hic Homero plus iusto iniquor. Nā ea quādoq; in Homero reprehendit, quæ optimo iure defendi, & excusari possunt, quæq; doctiss. antiquitas non absque ratione admirata est, ut ex Strabone, Plutarcho, Horatio & innumeris alijs liquidò constat. Omnium optime verborum Homericorum & cōpositionis imitationem in Virgilio demonstravit Fulvius Ursinus: quem & nos in plerisque sequemur, sed ita tamen, ut non tantū verbis inhæreāmus, quæ expedita est ratio, sed etiam de rebus ipsis dicamus, quæ cōsideratio difficilior est. Expo-
sui hæc paulò prolixius, quòd ea ab alijs minus

accuratè diligenterque observata esse intelligerem. Nunc ad reliqua venio. Postremum igitur consilium in hoc scribendo opere Poëta non solum cum Homero, sed etiam cum Philosophis sanioribus Poëtisque & Historicis omnibus cultioribus commune habuit. Sicut enim Homerus utrumque opus propter bonos mores instituit, ut Vlysses imitati, temperantiam, patientiam in adversis, gratitudinem ac similes virtutes exerceamus; Achillis verò exemplo fortitudinem & prudentiam militarem, cæterasque artes imperatorias, quibus in Reipub. gubernanda est opus: ita Virgilius exemplo Aeneæ, mores bonos in utraque vita, publica & privata, delineavit, & omnis generis virtutes suæ genti imitandas proposuit: tum præsertim maiorum res gestas laudibus ornavit, ut posteri illorum similes esse eniterentur. Nā quod Philosophi præceptis aut regulis de studio virtutum præscribunt: id Poëtæ exemplis tam veris, quàm fictis ob oculos proponunt. Sed quia de hoc consilio & fine operis in præfatione satis dictum opinor, reliquis percensendis consultò supersedeo. Vnum tamen hic addo, quod omnium hominum memoriā dignissimū est, & in quo Homerum, si nulla re alia, vel solo Virgilius noster superasse censerī potest ac debet. Quas .n. Cicero regias laudes vocari vulgò dicit, fortē, iustum, gratum, magnanimum, largum, beneficum, liberalē (addo & patientē) appellari,

pellari, has Vlyssi & Achilli suo Homerus solas attribuit. At Virgilius Aeneæ etiam pietatem & curam religionis atque sacrorum, virtutem profectò maximā adscribit, Hinc tot religiosæ preces, tot præclara sacrificia & victimæ, denique tantus honor Deorum penatium, quos ex incendio ereptos, in Italiam secum asportavit. Fuerūt enim antiquissimis temporibus ijdem sacerdotes, qui reges, sicut exempla in sacris proponūtur literis, & Virgilius exemplo Anij lib. 3. Aeneid. & Livius exemplo Numæ Pompilij declarat. Etsi autem profanos ipsi coluerunt & factitios Deos, tamen hæc sacrorum & religionis veræ cura etiā ad Christianos reges ac principes pertinet, neq; audiendi sunt, qui alienum aut indignum principe munus esse arbitrantur, ut Pontificij, & pleriq; Aulici. Equidem mysterio non caruit, quòd Virgilius, qui paucis ante natalem Christi annis diem obiit, pietatem Aeneæ, tanquam populi Romani cōditoris, tam diligenter & crebrò inculcet. Voluit enim in hac Monarchia Christus humani generis conservator, è virgine nasci. Huic igitur advenienti, cū reges ac principes portas aperire iubeātur, meritò Virgilius, quanquam aliò respiciens, pietatem & curam religionis, exemplo Aeneæ sui, Regibus & Imperatoribus sequendam colendamque proposuit. Sed de hac re plura nos alibi: nunc ad ea, quæ restant, pergendum, ne prolegomena modum excedant.

De summa & argumento lib. I. Aeneidos, Cap. V.

Continetur hoc primo libro pulcherrima narratio de appulsu Aeneae in Libyam, qui soluto Siciliae portu, cum iter in Italiam haberet, immani tempestate, quam Iunonis hortatu Aeolus concitat, à cursu suo versus Africam reijcitur, & Neptuni beneficio salvus & incolumis, unâ tantû navi amissa in portum Carthaginensium deferatur. Ibi socios in littore expositos primùm victu reficit, deinde locos explorandi causa à littore progressus, à Venere matre (quæ Iovis promissione & verbis confirmata, specie venatricis se illi obtulerat) loci & hominum naturam cognoscit, & ductu illius Carthaginem pervenit. Erat in urbe novum templum, & pulcherrimis picturis venustum & elegans. Illud Aeneas cum Achate ingressus, cum belli Troiani picturam attentius lustraret, fortè socios, quos in tempestate amissos putabat, ad regiam Didonis accedere conspicit. Quare animadversa, protinus eodem se confert, & improvisò apparens, magna cum sua sociorumque lætitia Didonis hospitio atq; convivio excipitur. In eo exhilaratus, tandè à Regina, quâ illius amore, à Cupidine subornato incensa erat, Troiae excidiû & labores suos narrare iubetur. Huius argumenti partem Ovid. 14. Metamor.

tamor. ut suprà monui, & in Heroid. Epist. Didonis ad Aeneam persequitur. Nos idem hac brevi Elegia comprehendimus.

Trinacria classē solventes littore Teucros,

Aeolijs Iuno iactat iniqua Notis.

Sed Deus equoreus Troas miseratus, obortis

Imperat hinc ventis, fluctibus inde maris.

Eius ope Aeneada Libycas vertuntur ad oras :

Et reparant vires, fessaq; membra cibo.

Alma Venus patrem miseris pro Troibus orat :

Cui spem Romani Caesaris ipse facit.

Obviat hinc nato Aeneae nemora avia circum

Erranti, & Tyrias in Libe monstrat opes.

Ille urbem ingressus picturam suspicit adis :

Didonem Ilioneus supplice voce rogat.

Quo simul Aeneaq; ipso sub tecta recepto,

Sidonis hospitij dat sua iura viris.

At Venus occultum Phœnissæ inspirat amorem,

Instruiturq; bonis regia mensa cibus.

De tractatione huius argumenti, Cap. VI.

Tſi libri huius argumentum vnum & simplex est: tamen quia perſonę, quę introducuntur, & loci in quibus res geruntur, non ſunt uniuſmodi, & novę circumſtantię novas narrationes pariunt, ideo nos librum hunc quinque partes ſeu Narrationes ſpeciales complecti in ſe dicimus, eaſq; inſtar quinque Comicorum, ſeu Tragicorũ actũ habere cenſemus. Nam pro-
bè ad

bè advertenti, omnes Virgilianæ Aeneidos libri Dramatum, sive Comicorum, sive Tragicorum consimiles esse manifestò apparebunt, ut in singulis, Deo volente, commōstrabimus. Et primus quidem hic liber Comœdiæ, seu Tragicomœdiæ, propter nobiliores personas, imaginem ac speciem refert. Habet enim principium triste & luctuosum, finem verò lætū, & catastrophē planè Comicam. Nam in primo actu Iuno & Aeolus immissa tēpestāte Aeneam & Troianos miserè affligūt, & ab instituto itinere versus meridiem reijciunt, ac summo capitis fortunarumq; discrimine pessimè mutant. In secundo actu Neptunus cum Tritone & Cymothoe mare commotum sedat, & repulsis ventis Troianos in portum Carthaginensium perducit, ubi Aeneas socios in littore expositos victu reficit, ac cibo potuq; recreat. In tertio Venus apud Iovem pro Troianis & Aenea suo intercedit, cui Iupiter Romanā posteritatem ex Aenea & Ascanio promittit. His illa verbis erecta, & animo confirmata, Aeneæ & Achatī locos explorantibus, habitu venatricis obviat, & indicatā hominum locorumq; conditione, utrumque nebula septum Carthaginem in templū usque perducit, ubi Aeneas & Achates inter varias picturas etiam Ilij excidium in pariete depictum contemplantur. In quarto actu Ilioneus apud Didonem pro hospitio intercedit, cuius petitioni & ipse Aeneas cum

as cum Achate intervenit, & præter expectationem socios, quos omnes naufragio perijisse arbitrabatur, in regia offendit: simul à Regina cum socijs suis hospicio excipitur, Achates verò ad reliquos è littore arcessendos & Ascanium adducendum dimittitur. In quinto actu Venus Cupidinem pro Ascanio subornat, ut Didonem amore erga Aeneam inflammet. Interim apparatur convivium, in quo Iopas cithara canit, & varia instituuntur colloquia.

*De consilio Poëta in primo libro,
Cap. V I I.*

VO consilio Poëta Aeneam è Sicilia per tempestatem in Libyam potius, quàm alium locû reiecerit, ipsemet in vestibulo operis sui haud obscure

innuit his versibus:

Progeniem sed enim Troiano à sanguine duci

Audierat: Tyrias olim quæ verteret arces.

Hinc populum latè regem, belloq; superbum

Venturum excidio Libyæ: sic volvere Parcas.

Cùm enim Carthaginenses, qui Phœnicum & Tyriorum coloni fuerunt, maximo populi Romani odio flagrarent, & pro imperij gloria, duce Asdrubale & Annibale gravissima bella cum Romanis tâtisper gessissent, donec tandem à Scipione Aemyliano victi, & urbs ipsa delata fuit, ideo Poëta hoc libro odij huius cau-

ius causam & primā quasi originem aperire voluit. Proinde Aeneam fingit Iunonis invidia in Africam reiectum, & Didonis quę tum Carthaginem cōdebat, hospitio exceptum fuisse, & cū Dido cōiugium cum eo inivisset, ipsum deserta regina profugisse, & Italiam terram fatalem petiisse. Quę fuga cū neci Didonis an-
sam prębuisset, sempiterna inter posteros utriusque, hoc est, Romanos & Carthagenenses, odium extitisse. Huc etiam respexit Silius Italicus, apud quem Iuno sic loquitur,

*Intulerit Latio, spreta me Troius, inquit,
Exul Dardaniā, & bis numina capta penates?
Sceptraq; fundarit victor Lavinia Teucris:
Dum Romana tuæ Ticine cadavera ripæ
Non capiant? &c.*

Voluit igitur sapientissimus Poëta nō tantū suę gentis primordiū, sed etiam Carthaginis, quę Rom. Imperij æmula fuit, initium hoc primo libro celebrare, idque cultiori versuum genere, quā Ennius ingenio maximus, arte rudis fecerat. Quantum verò ad imitationē at-
tinet, etsi passim Homericos locos excerpfit, & huic libro inseruit, tamen quatuor præcipuè Odyssę libros hoc uno expressit. Ut enim Iuno opera Aeoli tempestatem in Troianos & Aeneam immittit, eosque à proposito itinere, quod è Sicilia in Italiā susceperant, retrò in Africam pellit, ita Neptunus lib. 5. Odyss. Vlysem cui infensus erat, à suscepta navigatione
exin-

ex insula Calypſus in Ithacam retrò in Corcy-
ram agit: hoc tantũ discrimine, quòd Homeri-
cus Vlyſſes à Calypſo muliere, cuius amore te-
nebatur, ad regẽ Alcinoum defertur, noſter ve-
rò Aeneas à rege Aceſte è Sicilia ad reginã Di-
donẽ in Africã appellit, cuius in amorẽ ibi in-
cidit. Deinde quemadmodũ Neptunus apud
Virgilium tempeſtatem à Iunone commotam
placat, ita apud Homerum Minerva tempeſta-
tem à Neptuno concitatam ſedat. Præterea, ut
Venus pro Troianis & Aenea apud Iovem pre-
cibus intercedit, ita Minerva libro 1. Odyſſ. pro
Vlyſſe & ſocijs Iovi ſupplicat. Et ſicut ibidem
Minerva à Iove digreſſa, Mentæ Regis Taphio-
rum faciem induit, & ad Telemachum proſi-
ciſcitur, eiſque viam & rationem perveniendi
ad patrem Vlyſſem oſtendit, ita hîc Venus, ha-
bitu Venatricis aſſumto, Aeneæ occurrit, eum-
que de hoſpitio Didonis certum facit, ſimul
viam eò perveniendi commonſtrat, & nebula
ſeptum in oppidum deducit. Ilioneus verò &
Aeneas Didoni pro hoſpitio ſupplīcantes, ex
libro 7. Odyſſ. delineati ſunt, ubi Vlyſſes Are-
tæ uxori Regis Alcinoui eodem modo, eadem-
que de cauſa fit ſupplex. At Venus cupidinem
ſubornās, ut reginam amore erga Aeneam in-
cendat, exemplũ eſt Minervæ, quæ lib. 6. Odyſſ.
Nauſicaam Alcinoui filiam ad amorem Vlyſ-
ſis per ſomnium inflammāt. Iopas denique ad
modũ Phemij & Demodici in cõvivio cantat,
& citha-

& citharâ ludit. Aeneas igitur, ut breviter omnia complectar, personam Vlyssis atque Telemachi, Dido Alcinoi atque Calypsus, itemque Nausicaæ & Aretæ, Iuno Neptuni, Venus Minervæ, Iopas Phemij & Demodici sustinet. Ut autem non necessarias personas sapienter omittit: ita necessarias quasdam alias ex suo ingenio substituit. Nam Iunoni Aeolū pulcherimè adiūgit, & Aeneæ individuum comitem Achaten, quo cura & sollicitudo significatur, perpetuò addit, itemq; oratorem Ilionem eidem affingit, Neptuno verò Tritonem, & Veneri cupidinem annectit. Quæ omnia occultâ quadâ naturæ ratione nō carent, sicut patebit.

Postremò in hoc libro proponuntur etiam illustria virtutum & vitiorum exempla: quæ vel ad vitam communem pertinent, ut fortitudo Aeneæ in adversis, clementia & miseratio Neptuni erga afflictos: fides & amor Aeneæ erga socios, eiusdē *φιλοσπυλα* erga Ascanium, hospitalitas Didonis, convivij hilaritas: & contrà Iunonis invidia, temeritas Aeoli, parricidium atque crudelitas erga Sichæum, & si qua sunt alia: vel ad Rempub. spectant, ut principis officium in gubernatione rebellium, in sedando pacandoque tumultu, eiusdē sollicitudo & cura erga subditos, item divina providētia, amor Dei erga pios, precum exauditio, & multa similia, tum ad Rempub. tum ad Religionem & synceram de Deo opinionem pertinentia.

utrum

*Vtrum quatuor hi versiculi: Ille ego, qui quondam, &c.
Virgilij sint, an secus? Cap. VIII.*

QUANTUM SERVIUS ET DONATUS, & hos secuti plerique interpretes Grammatici, hos quatuor versiculos à Virgilio factos, & operis vestibulo præfixos esse, pro indubitato statuunt, & magna insuper audaciâ certò affirmant, versus istos à Tucca & Vario demum detractos, qui totam Aeneida Augusti iussu emendaverint, tamen longè aliter rem se habere, nec fidem assertoribus temerè dandam esse, rationibus, opinor, haudquaquam frivolis, manifestum ac planum efficiam. Nam quòd Servius & Donatus de hoc principio libri primi asserunt, id tam verum est, quàm hoc quod de semiplenis carminibus dicunt: de quibus quid sentiendum, nostra te docebit præfatio: tum illud item, quod Donatus ex Niso Grammatico admodum temerariè affirmat, Varium duorum librorum ordinem cōmutasse, & qui tum secundus erat, in tertium locum transtulisse. Quàm enim hoc falsum & putidum sit, ex ijs, quæ hæcenus à me dicta prolataque sunt, vel cæco apparebit. Neque me illorum movet oratio, qui hoc exordium à Virgilio propter adversarios institutum nugantur: ne esset, qui laborem istum pro suo venditaret. Quid enim prohibuit, quò minus

& Georgica à compileribus Virgilio auferrentur, cum nec illa tali præsidio munita esset, & versas, qui in fine quarti adduntur, facilius illinc removeri potuissent, quàm à principio? At constat inter omnes, quod Virgilius aliquot Aeneidos suæ libros Augusto & Octaviæ recitaverit, neque ullus facile existere potuerit, qui tam augusti operis conditorem se esse falso dictitaret. Itaque nihil horum, quæ illi dicunt, metuendum fuit Virgilio: neque his rationibus mihi quisquam persuaferit, ut non Tuccam potius horum versuum autorem esse, quàm Virgilium credam. Primò enim ex suprà dictis liquidò patet omnibus, præcipuè Virgilij studium fuisse, Homerum scribendo, imitandoque non solum æquiparare, sed etiam superare. Cum igitur Homerus, ut & cæteri Poætæ Græci, in utriusque operis principio brevissimè & dextrissimè, totius negotij summam proposuerit, minimè dubium est, quin Virgilius eam proponendi rationem non modo imitatus sit, sicut in enarratione docebimus, sed ambas Homeri, in utroque opere, propositiones hac una comprehenderit & ut eò brevior ac nervosior esset. Homericam invocationem, quam is propositioni admiscet, contra morem Græcorum Poëtarum seorsim collocavit, quemadmodum patebit. Hinc Quintilianus lib. 4. Orat. Instit. cap. 1. Docilem sine dubio, inquit, & hæc ipsa præstat attentio: sed & il-

& illud, si breviter & dilucidè summam rei, de qua cognoscere debeat, indicaverimus. quod Homerus atq; Virgilius operum suorum principijs faciunt, &c. Quorsum. n. opus erat Virgilio à sua persona benevolentiam captare, commemoratione præteritorum laborum & operum, cum hac una propositione omnium lectorum animos sibi benevolentissimos efficeret, quòd de bellis Troianorum, & initio Albanorum, ac Romę origine dicturum se promitteret? Quid. n. hoc aliud est, quàm officij sui erga Rēpub. & laudes eius cōmemoratio? quid, quod à persona Aeneæ rectiùs apertè, quàm à sua obliquè captare voluit benevolentiam, dum inquit, se descripturum labores Aeneæ, quos terra ac mari exantlaverit, ut in Italia urbem conderet, religionē institueret, & posteritatē Albanorum regum, & populum Romanum de se propagaret? Quis. n. talem virum, tamq; insignem pietate, non lubens prædicari audiat? Sed & benevolentiam non minus à persona adversariæ Iunonis captavit, quàm à persona Aeneæ, dum ostendit, Iunonem ex invidia & iniquo odio, pio Aeneæ immeritò iratam fuisse, neque ullam iustam persequendi illius causam habuisse. Persius verò i Satyr. hoc exordium ab insulis Poëtis, tanquam tumidum inflatumq; fuisse reprehensum, autor est: cuius reprehensionis iustiore profectò causam habuissēt, si hos 4tuor versiculos præposuisset

Virgilius. At hallucinatos esse, & sine iudicio venustis, & optimè elaboratum exordium temerè carpisse, idē Persius his verbis affirmat.

*Arma virum, nonne hoc spumofum & cortice pingui?
Vtramale vetus prægrandi subere coctum.*

Hoc est, ut nostra in hunc autorē habet paraphrasis. Dicas fortasse, ut nunc est hominum quorundam in reprehendendis aliorum bonis laboribus audacia, etiam Maronis Aeneida tibi inflatam ac turgidam, nimisq; affectatam videri, cū sic ille incipiat: *Arma virumq; cano.* Sed facilè est, quod respondeam. Nam id, quod de Virgilij Poëmate obijcis, tam verum est, ac si quis veterē & aridum ramum suberis diuturno Solis calore penitus excoctum & deficcatum, tumidum, pinguem & spumofum esse contendat. Quod quā absurdum dictu sit, nemo non videt. Nam Virgilij opus ita maturum est, ita ab autore concoctum, & elaboratū ingenio, ut nullus in eo tumor, nulla prorsus appareat affectatio, &c. Huc facit & Vegetij testimonium, qui lib. 2. de Re milit. cap. 1. in hunc modum scribit: Res militaris (inquit) sicut Latinorum egregius autor, carminis sui testatur exordium, armis constat & viris. Sed & Ovidius lib. 2. Trist. ad Augustum Cæs. scribens, ad hoc exordium alluisse & respexisse videtur, cū ait:

*Et tamen ille tuae foelix Aeneidos autor,
Contulit in Tyrios arma virumq; toros.*

Quin

Quinetiam Florentinus Iureconful. Digest. lib. 45. titul. 1. de verb. oblig. l. qui extrinsecus: exempli causâ versum aliquem notissimū adducere volens, Arma virumque cano, citare maluit, quàm Ille ego, qui quondam. Postremò omnes Latini Poëtæ, qui Virgilium scribendo imitati sunt, à propositione initium capiunt: quod exemplis Ovidij, Silij, Lucani, Statij, Valerij Flacci, Claudiani, Manilij, Gratij & similium commonstrare possem ac vellem, nisi horum libri in manibus haberentur. Itaque nihil ultrà addendum censeo, satisque ostensum à me arbitror, quatuor istos versiculos è Virgilio removendos, nec pro genuinis posthac agnoscendos esse.

PROOEMII VIRGILIANI PARAPHRASIS, autore Nicodemo Frischlino.

BELLum maximè memorabile scripturus sum, quod Aenea duce Troiani in Italia cum Turno, rege Rutulorum, & Aboriginibus socijs eius varia fortuna gesserunt. Primum, quia antiquissimum, & à nullo rerum scriptore literis comprehensum. Deinde, quia fato quodam belli eventum gubernante, prima imperij huius initia Troianorū armis constituta sunt. Nam victo ab Aenea Turno, & fœdere cum Latino inito, ducta; in uxorem eius filia Lavinia, primū urbē in Italia Aeneas cōdidit, quam à nomine uxoris Lavinium dixit:

deinde, ut animos Aboriginum sibi conciliaret, ne sub eodē iure solū, sed etiā religione & nomine essent, sacra Troiana & Deos penates Latio intulit, cultūq; Vestæ instituit, & utrāq; gentē Latinos appellavit. Ab his deinde Albani reges orti sunt, qui Albam longā ab Ascanio conditā sub imperio tenuerunt. Vnde postea Romulus & Remus, primi urbis Romæ conditores, descenderunt. Sed priusquam ad bellum & arma perveniā, rem omnē paulò altius repetam, & sumto à Troiæ captivitate narrationis initio, primò omnium errores Aeneæ & pericula, quibus is toto illo tempore, quo è patria exulavit, terra ac mari agitatus, tandem in Italiam delatus fuit, ordine exponam. Maioribus enim Deorum immortalium viribus, & sævissimæ Iunonis odio, quàm culpā sua, tot atrocissimos labores, tamque varia pericula, & tot capitis discrimina vir optimus atq; innocentissimus sustinuisse non imeritò censeri potest. Quis enim illo fuit aut pietate erga parentem, aut fide erga socios, aut religionis cultu in Deos, aut vitæ innocentia, aut ullo genere laudis præstantior? Quare non abs re mirari quis possit, quænam odij huius causæ extiterint, quòd regina Deorum tam insignem pietate virum nullo ipsius merito tot adversis casibus passim locorum obiecerit, ac tot calamitates & durissimos labores subire impulerit. Sed non ea vis est humani ingenij, ut tam
arcana

arcana Deorum consilia sine afflatu aliquo divino explicare possit, cum hoc lucidissimum & aspectabile cœlum, mentibus nostris haudquā sit pervium, & multa nos Dij immortales consultò ignorare voluerint. Te igitur Calliope, decus Musarum, quæ cum Dijs, Deabusq; omnibus commercium habes, & omnium seculorum memoria vales, summis precibus oro atque invoco, ut mihi tum in hoc toto opere deducendo, benignè adesse, tum in primis huius acerbissimi odij, quo Iuno adversus Aeneam flagravat, causas aperire non dedigneris. Nam aut numē illius à Troianis violatum, aut aliquo ipsam dolore affectam esse oportuit. Quomodo .n. Dij immortales tam adversum odium, tamq; atrocem iram, in quenquam hominem, nullo illius merito concipere possint? Atque ut hinc initium faciā, unde omnis odij præcipua causa ducitur, urbs in Libia fuit Carthago, totius provinciæ clara & nobilis. Hanc initio Tyrij & Phœnices tenuerunt, qui duce Didone, coloniam eò duxerunt, urbemque in adverso littore maris nostri, è regione ostiorū Tyberis, primi condiderunt. Quod factū est, ut nonnullis videtur, ante Romam conditam annis septuaginta duobus, ut alijs, ante captū Ilium annis quinquaginta: ut nobis, post Troiæ excidium, eodem tempore, quo Latinus in Italia apud Aborigines regnum tenuit Homines autē ipsi Carthaginenses, tum rerū omniū

copia, & summis opibus affluebāt, tum inprimis armorum gloria, & bellica virtute plurimum valebant. In ea civitate, ut perhibent, fanum Iunonis perquam celebre fuit: in quo & currus illius & arma reposita erant, ac maximo à Carthaginensibus in honore habebantur.

Qua re Iuno adducta, populum Carthaginensem summo vicissim amore prosequebatur: & non modò omnibus alijs terris, in quib. colebatur, ipsique adeò natali terræ Samo urbem istam longè præferebat: sed gentē ipsam, si ulla ratione id fieri posset, neque fatis prohiberetur, totius terrarum orbis imperium obtinere volebat, idque ipsum summis viribus perficere contendebat. Sed audierat ab Aeneæ & Troianorum posteritate populum Rom. venturum, qui bellica laude & regni potentia, omnibus alijs gentibus præpolleret, ac non solum Carthaginem everteret, totamque Libyā excinderet: sed universo etiam terrarum orbi longè lateque imperitaret. Ita enim in fatis esse: & ut ista non fierent, nulla ratione à quoquam prohiberi posse. Huius rei metu, & memoria veteris cladis, qua Græci, acceptissimus Iunoni populus, in bello ad Ilium gesto afflicti erant, ut penè peius cum victoribus, quàm cū victis actum esse videretur, ipsa Aeneam & socios eius, terrā ac mari, odio acerrimo insequebatur, & quibus poterat incommodis & calamitatibus, assidue ipsos præmebat. Huc accedebāt & alia

aliæ causæ, quibus ira Iunonis & sævissimum odium adversus gentem Troianorum mirificè exasperabatur. Necdum enim Paridis iudicium animo eius exciderat, sed alta mente infixum hærebat, quòd is in certamine Dearum, spreta Iunone & Pallade, unâ Venerem omnibus prætulisset. Tum verò & illud ægerrimè ipsi faciebat, quòd Ganymedes, Trois filius, in cælum sublatus, & in eū dignitatis locum pro-
 vectus esset, ut neglecta Hebe, filia Iunonis, homo barbarus, & Dijs invisus Iovi pocillaretur. Ita fiebat, quod plerunque accidere solet, ut communi malorum odio innocentes pro nocentibus pœnam pēderent. Nam Iuno Paridis & Ganymedis odio incitata, & quòd Carthaginensibus meliùs cuperet, quàm Troianis eorumque posteris, Aeneam & omnes socios illius è Troiano incendio reliquos, & solos ex innumeris, qui in bello perierāt, à Græcorum & immanissimi Achillis cæde conservatos, ab Italiæ aditu lōgè lateque prohibebat, omnesque illis portus & regiones ac littora intercludebat. Quà ratione factum, ut miseri Troiani septem annos continuos per omnia iactati maria, hinc inde erraverint. Adeò difficile ac laboriosum fuit, ut Aeneas & posterii illius Romanam de se gentem propagarent, & amplissimum hoc terrarum imperium armis constituerent, &c.

DE TRANSITV ISRAELITARVM PER MARE RVBRVM, ET INTERITU PHARAONIS, Caput 14. Exod. è Virgilio reddendum, exercitij causa propositum à Nicodemo Frischlino.

Interea Mosen rex omnipotentis Olympi
 Alloquitur, fulva deducens nube sequentem;
 Mose, ait, armari nostris edice manipulis,
 Instructasq; acie deserto è rure cohortes
 Israhelae satas totis descendere campis,
 Est quaedam anfractu valles accomoda curvo,
 Tutus ab hoste locus, densis quem frondibus atrum
 Urget utringq; latus: tenuis quo semita ducit,
 Angustaq; ferunt fauces, aditusq; maligni.
 Hinc mare Erythraeum, scopulis hinc ardua Migdol,
 Et montis iuga celsa iacent, tutiq; receptus.
 Huc sua castra locent nota regione viarum,
 Arripiantq; rubri sylvas & littora ponti:
 Quippe ratus Pharaon trepida formidine septos
 Desertis errare locus, & littore clausos
 Terga dare Aegyptis, vastu palantia terris,
 Protinus insurget, campoq; aget agmen aperto,
 Et circumfuso volitabit milite passim,
 Vestigans profugos diversa per aquora servos,
 Ut subito miseros hostilibus obruat armis.
 Nam rabiem hanc diram illi, sevuq; furorem
 Conyciam, inq; sinu praecordia ad intima mittam,
 Vipeream inspirans animam, furibundus in omne
 Ut ruat exitium, & meritas det sanguine poenas.

Stat delere hostem dextra omnipotente per vndas,
 Ingentemq₃ manu, stridentiaq₃ arma virorum
 Opprimere: & victis hodie spolia ampla referre
 Hostibus, vt Nili videant mea numina gentes,
 Imperiumq₃ meum, viresq₃, manusq₃ potentes
 Suppliciter discant colere, & non temnere diuum:
 Dixit. At ille Deo morem cum milite gessit.

Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
 Ecce ruit, magnusq₃ implet rumoribus urbem,
 Pulverulenta fuga Hebræos dare terga per agros,
 Palantesq₃ errare viros nemora avia circum.
 Obstupuit varia confusus imagine rerum
 Impius, & vultu torvo stetit: astuat ingens
 Imo in corde furor, mixtoq₃ insania luctu,
 Et furys mens acta suis, & conscia culpæ
 Impulit, Hebræos nostris dimittere terris?
 Non arma inferimus, totaq₃ ex urbe sequemur?
 Non hos servitio premimus? proh Iuppiter ibunt
 Iudæi, & Moses nobis illuserit? ite,
 Ferte citi ferrum, date tela, impellite currus.
 Nulla mora in nobis, pœnam dabis improbe Mose.
 Hæc ait, & portas & summas deserit arces:
 Poscit equos atq₃ alta simul, saltuq₃ superbus
 Emicat in currum, & manibus molitur habenas.
 Insequitur nimbus peditum stridorq₃ rotarum
 Sexcentum, magniq₃ duces, simul agmine facto
 Et currus equitesq₃ ruunt, omnisq₃ relictis
 Turba fluit portis, tum cæco pulvere campus
 Miscetur, pulsuq₃ pedum tremit excita tellus.
 Nam Deus hunc savis ardorem mentibus antè

Addiderat,

Addiderat, meritoq₃ animos turbaverat æstro.
 Hebræi at miseri deserto in littore castra
 Servabant, sylvisq₃ & cæca valle latebant:
 Imbellis hominum numerus, matresq₃ viriq₃,
 Collecta exilio pubes, miserabile vulgus.
 Cùm manus interea profugis Nilaa propinquant,
 Compositiq₃ duces equitumq₃ exercitus omnis
 Imminet, & sævo campo magis ac magis horror
 Ingruit; hî subitam glomerari pulvere nubem
 Prospiciunt miseri, ac tenebras insurgere campis,
 Instantesq₃ vident hostes, & terga prementes.
 Extemplo Hebræis solvuntur frigore membra,
 Demittunt trepidi mentes, subitoq₃ dolore
 Turbati insurgunt gemitu, totusq₃ remugit
 Mons circum, & vocem latè nemora alta remittunt.
 Mox trepidi Mosē compellant talibus orsi.
 Heu quæ nos, clamant, tellus, quæ littora possunt
 Accipere? aut miseris quid nobis deniq₃ restat?
 En quò perducis? quæ nos in funera mittis?
 Hostibus infandam nostris Pharaonis ob iram
 Prodimur, & patrijs longè disiungimur oris,
 Incerti quò fata ferant, ubi sistere detur.
 Et nunc hostis adest, ut nos in littore mactet
 Impius, & patrio lapsantes sanguine natos
 Crudelis volvat. ô terq₃ quaterq₃ beatos,
 Quæis ante ora patrum Nili sub fluctibus altis
 Contigit oppetere, & duris amittere vitam
 Servitijs. nos Niliacis occumbere campis
 Non potuisse? istoq₃ animas effundere demum
 Littore, fraude tua inductos, ô perfide Mose?

O toties precibus nequicquam orate benignis,
 Desineres turbare viros Regemq₃ superbum,
 Neu nos imperio velles subducere Nili.
 Quid? satiúsne mori deserto in littore pressos,
 An servire fuit populo regi₃ potenti?
 Heu quibus & quantis perdis nos cladibus omnes?
 Hic pietatis honos? sic nos in sceptrâ reponis?
 Sic omnes clamant, variusq₃ per ora cucurrit
 Isacidum turbata fremor: ceu saxa morantur,
 Cum rapidos omnes, clauso fit gurgite murmur,
 Vicinaq₃ fremunt ripæ crepitantibus undis.
 Ille hæc auditis placido sic reddidit ore:
 Ne trepidate metu, pavidî neu vertite terga,
 Durate, & vosmet rebus servate secundis.
 Prospera lux hodie nobis nova gaudia reddet.
 Nam quos afficitis refluxo de gurgite Nili
 Adventare viros, extremum cernitis omnes,
 Nec quisquam illorum patrias remeabit ad oras.
 Quacumq₃ est fortuna, Dei est: hunc verius unum
 Pro vobis pugnam facere, & decernere ferro.
 Hunc finite, atq₃ metus auferte: hic omnia reddet
 Firma manu, & statuet placida vos pace quietos.
 Hoc freti revocate animos, mæstumq₃ timorem
 Mittite: vos etiam hæc olim meminisse iuvabit.
 Talia voce refert, curisq₃ ingentibus ager
 Consilium vultu tegit, ac spem fronte serenat:
 Ingemuitq₃ animus, volvitq₃ in corde dolorem.
 Cum pater omnipotens cælo prospectat ab alto,
 Atq₃ illum varias iactantem pectore curas,
 Alloquitur, Quò te curis premis usque? quid istum

Clamorem

Clamorem attollis? quôve hinc fiducia cessit?
 Incute vim pelago, mirandam erige virgam.
 Hac undas impelle maris, & cœrula ponti
 Divide, ut Hebræi sicco pede flumina tranent,
 Adversa q̄ omnes contingant littora sylvæ.
 Nam q̄, animum regis, ductorum q̄, omine lævo
 Decipiam, & falsis implebo pectora votis,
 Ut laxis illi vos insectentur habenis.
 Tum subito immisso rubrarum gurgite aquarum
 Demergam, & magnum referam mihi laudis honorem,
 Omnis ut Aegyptus mea numina civis adoret,
 Me q̄, Deum dominum q̄, vocent sortem atq̄, potentem,
 Qui tanto obruerim Regem q̄, duces q̄, furore,
 Vastarim q̄, leves equites, currus q̄, volucres.
 Sic ait, & cœlo subito demittit ab alto
 Aligerum iuvenem, sacrum ut præcederet agmen
 Dux q̄, comes q̄, viæ, sese q̄, opponeret hosti
 A tergo custos simul actus ab æthere nimbus
 In morem pilæ factus, mirabile visu,
 Inter utrumq̄, agmen tota se mole locavit,
 Hinc atq̄, hinc geminas acies seiungere iussus.
 Nam Deus ipse cava se nube obtexerat illa,
 Nocte micans clara, nec se contingere telis,
 Nec visu valere viri, nec prælia ferro.
 Interea Moses extenta frondea dextra
 Virgulte exeruit, & rubras percutit undas,
 Cum subito exoritur grandi cum murmure ventus,
 Incumbit q̄, mari, totum q̄, à sedibus imis
 Abripit, & siccas in fundo monstrat arenas,
 In partes q̄, rapit geminas, & flumina ponti

Stare facit, duro ceu mœnia condita saxo.
 Nec mora: Iudæi, posita formidine, rubras
 Ingrediuntur aquas, & sicco tramite, fundo
 Insistunt imo. Quos Rexq; ducesq; secuti,
 Nocte illa lato succedunt aquoris alveo.
 Postera Phœbæa lustrabat lampade terras,
 Humentemq; aurora polo dimoverat umbram,
 Cum pater omnipotens nimbo prospexit ab atro,
 Immittitq; agris terrorem mentibus altum.
 Inde rotæ avulsis solvuntur ab axibus omnes,
 Præcipitiq; ruunt lapsu, excutiuntq; superbos
 Aegypti dominos, & arenâ pulvere fœdant.
 Insequitur clamorq; virum stridorq; rotarum,
 Et tristem ingeminant mœrorem vocibus agris,
 Exoptantq; fugam, & summi testantur Iovæ,
 Quam meruere iram. Tum Moses æthere ab alto
 Iussus, in immotas virgam rursum exerit undas,
 Et pontum impellit. Subito tunc æstus aquarum
 Ingruit, & veteri labuntur flumina cursu.
 Obruit unda viros, immersitq; equore currus,
 Et volucres evertit equos, atq; omne Pharonis
 Robur aquis perimit, ne tanta e strage superstes
 Unus, ibi accepti mœroris nuncius iret.
 At medijs ponti servantur cœlitus undis
 Iudæi, & siccis transcurrunt aquora plantis.
 Nam mare præruptum dextra lauaq; rigeat,
 Ceu scopuli, & duro quæ constant mœnia saxo, &c.

Vvolfgangus Comes ac Do-
 minus in Castel. &c. F.

DE EXERCITATIO-

NIBVS ORATORIIS ET POETICIS,

ad imitationem veterum, recte utiliterq; insti-

tuendis VVITEBERGÆ Anno

1587. recitata.

TSI VEREOR, MAGNIFICE D.
Rector, Illustrissimi Principes, Ge-
nerosissimi Comites ac Barones,
viri pietate, sapientia, doctrina, &
virtute præstantissimi, Doctores
& Professores clarissimi, auditores nobilissi-
mi humanissimique, Etsi vereor, inquam, ne
me plerique vestrum temeritatis arguendum
putent: quod in hunc amplissimum dicendi
locum venerim, qui neque publica auctorita-
te sum armatus, neque ad docendum in hac
celeberrima & laudatissima Academia, à quo-
quam vocatus, neque ad hanc ipsam rem, de
qua verba facturus sum, propter istud tempus
meum, satis instructus, tum insuper ad hanc
quoque orationem, quam non ad vos omnes,
sed ad paucos tantum, & eos præcipuè, qui sua
apud me nomina professi sunt, recitare con-
stitueram, valde imparatus: tamè non parum
mere-

me recreat in his difficultatibus, tùm loci huius conditio, tùm Academiæ ipsius ratio, tùm verò in primis animorum vestrorum erga me æquitas atque humanitas. Nam si loci huius amplitudinem confidero, quæ fortè aliquem à dicendo magis deterrere, quàm huc invitare possit, video ego ex hac ipsa cathedra, tanquàm ex fonte quodam Hippocrenes, illa ipsa studia eloquentiæ, de quibus dicturus sum, nunc olim promanasse, & hinc ad varias gentes, variosque populos, in multas regiones & urbes, per magnum illum Germaniæ nostræ Apollinem, Philippum Melanthonem, transmissa ac propagata fuisse. Scholæ verò eam rationem esse intelligo, ut nulli docto & artium illarum perito, quas Philippus ille, è Barbarico cœno primum exemptas, & è densissimis superiorum temporum tenebris erutas, in clarissimam lucem protulit, interdictum sit, publicè privatimque, easdem explicando illustrare, aut potius illustrando explicare. Sed & procerum laudatiss. & inclytæ huius scholæ, quos DEVS Melanthonij thesauri, in hac Academia depositi, custodes esse voluit, animadverto talem esse tum erga omnes bonarum artium, tum in primis erga me etiam, æquanimitem ac benevolentiam, ut ad eam nihil ferè ampliùs possit accedere. Quomodo igitur non alacriter dicam de re oratoria, ex hoc loco, unde tot pulcherrimæ orationes, à Philippo Melantho-

ne, de eadem materia, sæpenumero, tum su-
 ipsius, tum aliorum voce recitata sunt: quomo-
 do non hilari & excitato sim animo, qui in hoc
 laudatissimo tot doctissimorum virorum cæ-
 tu, aliquos intueor, qui viventem adhuc Philip-
 pum, & suavissimè modulantem Philomelam
 totius Germaniæ, suis aurib. audivere? O verè
 beatam hanc cathedram, quæ tantum in parvo
 corpore virum, capere potuit! cuius laudes nō
 capit universa Germania, ac ne universus qui-
 dem terrarum orbis. O aureum illud seculum,
 quo trium iste linguarum Phœnix, & restaura-
 tor ac repurgator omnium artium & discipli-
 narum liberalium, vixit & viva voce hunc am-
 plissimum locum implevit! O felices illos,
 quibus illius ora tueri contigit, & veras audi-
 re ac reddere voces. Non despero, quanquam
 hominum animi incipiunt languescere, & stu-
 dia nostra liberalia paulatim in antiquam Bar-
bariem relabi, ac retrò sublapſa referri, fore
 adhuc aliquos, quibus vel propter hunc locum,
 è quo primum in Germania revixerunt artes,
 vel propter Philippum, per quem suus illis vi-
 gor restitutus est, hæc studia non modò gra-
 ta sint, sed etiam curæ illorum & summo fa-
 vori, patrociniòque commendata. Nam sæ-
 pè fit, ut quarum nos rerum non movet utili-
 tas, earum tamen specie & voluptate capia-
 mur, præsertim si è locis longinquis, & ex re-
 gionibus disſitis, atque etiam à charis amicis,
 nobis

nobis offerantur. Quantò igitur magis hæc studia, quæ nobis in hac celeberrima Academia per manus Philippicas tradita, atque ad hunc usq; diem conservata sunt, nos afficere, nobisque grata esse debent? Docti. n. non solum vivi, ac præsentēs, studiosos discendi erudiunt, atq; docent, sed hoc idem etiã post mortem, monumentis literarum assequuntur. Et quomodo veterum ac recentium quorundam libri, non perinde nobis curæ sint, ut fuere nostris maioribus: quando illorum usus hodie non minor est, atque olim fuit? Nam ut de Oratoria solum arte dicam (propter hanc enim omnis hæc mihi instituta est oratio) si ad effectum illius respicias, qui certè nihil est aliud, quàm docta, diserta & elegans, proprijsque verbis & gravib. sententijs, ornata ac perpolitata oratio: quis, quæso est omnium, qui nō intelligat, quantum possit eloquentia in obsecundis legationibus, in exponendis Senatus populiq; mādatis, in habēdis concionibus, in moderanda plebe, in regendo senatu, in exturbandis improbis civibus, in seditionū reprefu, suafione & dissuafione legum ac statutorū, exornatione funerū, laudationib., causis publicis, periculis civium, consiliorum tractatione, militum animis vel comprimendis, vel concitandis, in omni re denique, quæ explicanda sit verbis, ornanda sententijs, illustranda oratione? Sed quando de hac resapè dictum

est ex hoc loco, & sæpenumero gravissimis orationibus, ab huius scholæ Professoribus, demonstratū, quæ tum ipsius artis, tum Eloquentiæ, quæ quidem ex illa acquiritur, sit magnitudo, dignitas, utilitas, necessitas: nolo ego de rebus his, quarum dubitatio non est, hoc loco dicere. Curenim apponam vobis cramben recoctam? cur actum agam? cur id edoceam, quod nemo ignorat? cur Oratoriam artem laudem, quæ ipsa semet ipsam commendat, & quam nemo prudens, nemo sapiens, nemo vir bonus, unquam vituperandam esse censuit? Si enim homini nihil melius datum est à Deo immortali, quàm mens atque sermo, ut quæ homo mente concipiat, verbis cum aliò communicare possit facillè intelligitis, eum, qui ambo hæc diligenter excoluit, tantò perfectiorem ac meliorem esse, rudibus & incultis hominibus, quantò cæteris animantibus homo dignior est atque præstantior. Et quantum ad mentem attinet, excolitur illa, in hac literaria Republica, studijs optimarum doctrinarum: ut est studium Theologiæ, ut Iurisprudentiæ, ut Medicinæ, ut Philosophiæ, ut Historiæ, ut Poëticæ, ut Mathematicarum. Nam hinc rerum optimarum, & saluberrimarum cognitione animus noster imbuitur: ut sciamus, quid sentiendū sit de Deo, eiusque vero cultu, quid de Ecclesia, quid de scriptis Prophetis & Apostolicis, quid de Repub-

Republica, de Iure & legibus, de præmijs bonorum & pœnis malorum, quid de morbis, de quæ illorum remedijs, quid de natura rerû, de cœlo & astris, de herbis & plantis, de varijs animalibus, quid de vita, de moribus, de varijs hominum actionibus, de consilijs, eorumque progressu & eventu, deniq; etiam de notitijs, quarum adminiculo, homo rationis particeps, perspicit quid in unaquaque re verum sit, quid consentaneû cuiq;, quid consequens, quid contrarium. Et quanquã in has res multi hodie totis mentibus atque animis, sibi insistentum putant, ut earum sibi comparare possint notitiam: (quod quidem nos studium, ut per se honestum & laudabile, haud quaquam reprehendimus) tamen nisi etiam sermo, quæ & ipsum homini Deus, præ cæteris animantibus, cõcessit, ad res, quæ in mente atq; animo hominis concipiuntur, accedat, frustra est, quòd multum studij ac multum laboris & impensarum, consumimus, in acquirenda rerum omnium, quas dixi, sola cognitione. Quò enim, per immortalem DEVM, profit optimarum & maximarum rerum scientia, nisi possis, quæ tecum sentias, verbis idoneis proferre, & animi tui conceptus cõmodo orationis genere explicare? aut quid pdest ut rectè quis sentiat, si id, quod sentit, politè eloqui non possit? aut quò confert multa scire, & nihil posse dicere? aut etiam multa dicere, & nihil com-

mode ? Garrire, hoc est potius, & inani verbo-
 rum strepitu animos hominum obverberare,
 quàm animos auditorum afficere, & scientiæ
 tuæ partes aliquas, veluti aculeos quosdam, a-
 liorum mentibus infigere. Quod cùm ita sit,
 proposui mihi non de eloquentia, sed de mo-
 do & viâ, ad illam perveniendi, in præsentia
 dicere. Ea autem cùm omninò duplex sit, una
 quæ arte Oratoria traditur, altera quæ exerci-
 tatione comparatur & stylo, qui quidem di-
 cendi magister est : ut Quintilianus ait : Ego
 priori omiſſa, de posteriori tantum ad vos ver-
 ba faciam. Nam quod ad artem attinet, ea
 à Philippo Melanthon, duobus libris ita com-
 prehensa est, ut nihil in hoc genere, ex recen-
 tium scriptorum, præsertim ex novellorum
 quorundam Rhetorum libris, extet perfe-
 ctius, nihil absolutius. Eadem quoque ars
 hæc ab huius Academiæ Professoribus ita tra-
 ditur, & exemplis illustratur, ut si quid velim
 ego ad istam docendi rationem afferre am-
 pliùs, non immeritò dici possim, **NOCTVAS**
ATHENAS. Quantum verò ad exercitatio-
 nes attinet, quanquam ne his quidem studio-
 sa iuventus hic destituitur, quia tamen in ma-
 gna auditorum frequentia multi sunt, qui ex-
 colendo sermone plus operæ & laboris pone-
 re cupiunt, quàm alijs studijs, non putavi e-
 go, rem me illis facturum ingratam, neque in-
 utilem, si ad conatus eorum iuvandos ac pro-
 moven-

movendos, aliquid meæ quoq; operæ atq; industriæ conferrē. Hoc autē quale sit, & in quibus rebus consistat, paucis aggrediar dicere. Est. n. exercitatio omnis, tam Oratoria, quàm Poëtica, ferè nihil aliud, quàm quædam bonorum auctorum imitatio, & similium operū cum alijs effictio. Is enim optimè censetur imitari aliquem auctorem, qui illi est in componenda oratione simillimus, non tamen idē. Nam eundem esse cum alio, non est imitari, sed furari, & omninò plagium committere. Harum verò exercitationum duo sunt genera: Vnum, præexercitamentum, Græcis *προγυμνασμα*: quasi præludium quoddam: qualia sunt Aphthonij Rhetoris, & Theonis Sophistæ Progymnasmata: alterum verò genus, est exercitatio Oratoria & Poëtica, quæ in scholis vulgò appellari solet **DECLAMATIO**. Ut enim in bello, ubi iam ad arma perventum est, non statim pugna initur, neq; mox omnis exercitus in aciem educitur, sed equites ac velites, quædam inter se miscent prælia, & vires invicem virtutemque explorant: ita in arte oratoria, non statim ad Declamationes, veniendum est, neque omnia præcepta artis, uno quasi momento, simul in usum traducenda: sed initio quædam quasi velitationes ingeniorum præmittendæ, & singularum, quæ in arte sunt, præceptionum usus monstrandus est. Nam sicut pueri in arte Grammatica, priusquā

verba & Nomina, eorumq; Syncategoremata
 discant, per Regulas Syntaxeos coniungere,
 docentur simplices primùm voces variare: ita
 omninò etiam in arte Oratoria, rectè exerci-
 tanda, faciendum est, ut singillatim propo-
 nantur quædam transferenda in usum, donec
 Oratoriæ studiosus, rectè doctus, tractare par-
 tes Orationis Rhetoricæ, tandem etiam pos-
 sit orationem tractare integram. De harum
 autem exercitationum ratione, tam in Poë-
 tica, quàm in Oratoria facultate, iustè & cum
 fructu discentium, instituenda, dum breviter
 & perfunctoriè magis, quàm oratoriè dico:
 Oro te Illustrissima & clarissima, nobilissimo-
 rum & doctissimorum hominum corona, be-
 nevolè me balbutientem magis, quàm pero-
 rantem audias. Nam in hoc argumenti gene-
 re tractando, magis scholastico, quàm Orato-
 rio dicendi genere mihi utendum est: & omni-
 nò à consuetudine forense recedendum. Non
 enim hîc causam agemus corâ iudice, sed mo-
 dum iuventuti ostendemus, & viam, qua stu-
 diosi Oratoriæ incedentes, possint eum finem
 invenire, quem quærimus. Nam quod Ma-
 nilius de arte Astronomica dixit, hoc nos i-
 dem etiam de nostra hac via dicere possumus:
 Ornari res ista nequit, contenta doceri.
 Tria autem cùm sint spectanda in omni ex-
 ercitatione, sive imitatione, nempe ver-
 ba, sententiæ, & facta, sive exempla, nos
 de

de verbis prius agemus. In quo ignoscent mihi doctiores, si quædam repetam, quæ iam antè nota sunt omnibus. Hæc autem duplicia sũt, vel simplicia, ut nomina & verba¹, & horum Syncategoremata, de quibus in Grammaticis vel coniuncta; quorum illa à Græcis λέξεις, hæc phrasēs dicuntur. Sed ambo hodie in lingua Latina, ex usu loquendi & familiari consuetudine evanuerunt: ita ut neque verba Latina, neque eorum phrasēs, ulli iam genti sit materna atque vernacula. Conservavit tamen ea nobis DEVS in bonis auctoribus, qui rectè & emēdatè locuti sunt, siue sint Oratores, siue Historici, siue Philophi, siue Poëtæ. Quorum è libris cum sermo Latinus omnino sit discendus: nobis in tractatione & observatione verborum, tam simplicium, quàm cōiunctorum, duo hæc spectanda sunt: proprietās, & usus loquendi. Nam & propria oportet esse verba & omnino illius rei, quam concepisti animo, quædam quasi symbola, quæ genuinam eius, & propriam naturam exprimāt. Sed quoniam Latini scriptores, in verborum structura non sunt cōformes, sed alij alijs locuti sunt tersius, venustius, elegantius, quidā etiam magis propriè, quam alij: iccirco ante omnia, in verbis delectus quidam est habendus. Nam in phrasī Poëta ab Oratore longissimè recedit. Et si enim Poëtæ quoque propria habēt vocabula, & eandem omnino cum Oratore rerum No-

menclaturam, & eadem ferè verba eademque Nomina, atque etiam Syncategoremata: tamen in phrasi & structura sermonis plurimum differunt. Sæpe enim Methaphoris utuntur remotioribus, & improprie aliquid dicunt, quod Oratori nõ sic liceret dicere. Quis enim Orator ita loqui velit: Tuus Regina labor est, quod optes explorare: mihi fas est iussa capessere. Tu enim concilias mihi quodcunque hoc regni est, tu sceptrum, tu Iovem: tu das accumbere Divum epulis? Etsi enim numerorum vincula his verbis adempta sunt: tamè non ubique servata est in his, à Poëta proprietas. Nam sic dicet Orator: Tuum est regina imperare mihi, & omnino explorare, quod per me tibi effectum velis: meum verò obtemperare, & quæ tu iusseris, summo studio, totaque animi mei contentione exequi. Nam hoc regnum meum, quodcunque est, id totum mihi tua virtute partum est. Tu enim hoc sceptrum mihi dedisti: tu Iovem mihi conciliasti, atque ita conciliasti: ut illius quoque epulis nunc assidere possim. Nam, quæso vos, per immortalem Deum, annon ridiculus sit Orator, qui Ovidium imitari velit ac dicere: O tu edax rerum tempus, tu vetustas odiosa, quæ destruitis omnia, & omnia ævi dentibus vitiata, paulatim lenta morte cõsumitis? Ita enim Cicero dicit: Nihil est tam firmum, quod non aliquando conficiat atque consumat vetustas. Quàm item ridiculus

Historicus,

Historicus, qui suam historiam nullo adhibito delectu, sic ordiatur? Aggredior arma canere, & virum illum, qui primus ab oris Troiæ venit in Italiam, & Lavinia littora. Sic enim Salustius incipiat: Bellum maximè memorabile scripturus sum, quod Aenea duce, Troiani in Italiam delati, contra Rutulos, & eorum regem Turnum, varia fortuna gesserunt: &c. Atque hæc non eò profero, ut adolescentes velim à lectione Poëtarū deterrere, quò illos maximè invitare cupio: sed ut ostēdam illis, quomodo imitandi sint Poëtæ: nempe adhibito verborum delectu. Non enim omnia Poëtarū verba sunt Tropica, aut figurata, aut impropria, sed quædam tantum: plæraque verò propria: quibus si numerum demas, planè erunt oratoria. Itaque Persius in prima Satyra illos valdè reprehendit, qui affectatè scribunt, & nihil propriè dicūt in carmine, Quàm enim stulta hæc sunt, quæ ibidem ridet Persius:

Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis,

Et raptum vitulo caput ablatura superbo

Bassaris, & lincem maneat flexura corymbis

Evion ingeminat: reparabilis affonat Echo.

Portenta verborum, & monstra phraseon: quæ quia nō possunt intelligi, debent negligi. Quò enim sermo Poëtæ est clarior, & proprietati cognatior, eò melior, eoque suavior. Non igitur nihil imitandum est Oratori in Poëta, quia nō omnia, quod ut intelligāt Iuniores (cū
his

his enim mihi iam negotium est, non cum doctioribus) dabo huius rei exemplum. Virgil. 2. Aeneid.

*Iliaci cineres, & flamma extrema meorum,
Testor, in occasu vestro, nec tela, nec ullas
Vitavisse vices Danaum: & si fata fuissent,
Ut caderem, meruisse manu.*

Deme hic numerum, & multa habebis propria, multa quæ ipse Cicero non dixisset aliter. Testor vos Troiani cineres, te extrema meorum flamma, me nulla hostium tela, nullas in occasu vestro vices vitavisse, & si ita fata tulissent, ut caderem, manu meruisse. Vide enim quomodo Cicero hoc ipsum dicat, in oratione pro Sestio: Vnum (inquit) mihi restabit illud: quod forsitan non nemo vir fortis, & acris animi magnique dixerit, Restitisses, repugnasses, mortē pugnans oppetisses. De quo te, te inquam, patria testor, & vos penates, patrijque: Dij, me vestrarū sedium templorumque causa, me propter salutē meorum civium, quæ mihi semper fuit mea carior vita, dimicationē cædemque fugisse. Nam quid aliud dicit sub persona Aeneæ, ad Didonem loquentis Virgilius, si numerū versibus adimas quàm hoc? Vos, vos inquam, cineres Troiani testor, & vos penates patrijque: Dij, me vestrarū sediū templorumque causa, nullas hostium vices, nulla tela devitasse: & si tum in fatis fuisset, ut mortē pugnans oppeterem, hac, hac inquam, manu istud promeruisse.

ruiffe. Erasmus certè Roterodamus, quamlibet Orator copiosus & elegans, hoc tamen discrimen in selectu verborum, non ubique servavit. Itaque sæpe Poëticas Phrases solutę orationi admiscuit Sed reprehendit hoc antiquissimus linguę Latinę auctor, vir Græcis literis & latinis eruditissimus, ut à Cicerone appellatur, M. Terentius Varro. Ita enim lib. 8. de ling. Lat. Orator, inquit, non debet in omnibus uti, quod sine offensione non potest facere: Cum Poëtæ TRANSILIRE LINEAS impunè possint Non possum hoc loco mihi temperare, quin accusem quorundam inertiam. Nam multi sunt, qui expetunt quidem hanc quam dico, verborum proprietatem, & nihil optant magis, quàm ut cõcepta animi possint idoneo & proprio, cumque ipsis rebus nato, sermonis genere efferre: interim tamẽ neque ipsi legunt probatos auctores, ut hanc sibi verborum proprietatem inde comparent, neque ea, quę à me & alijs inde, tanquam è penu depromuntur, multum curant, sed ne legere quidem dignantur. Tum quando aliquid latinè vel dicere, vel scribere coguntur, destituti proprijs verbis, hærent tãquam mures in pice. Ibi demum hæc eorum oratio: magna est vocabulorum penuria, magna inopia: plures enim sunt res, quàm verba. Nam quis auctor Latinus, hæc rem suo nomine proprio nominavit? Et profecto non omnino falluntur: cum nihil
 sic

sit quod orationis cursum magis impediatur,
 quam priorum verborum defectus. Sed mi-
 seri dum conqueruntur de orationis pauper-
 tate, interim non vident ingeniorum suorum
 curtam suppellectilem. Annon enim Adrianus
 Iunius tibi Nomenclatorem de dit locupletis-
 simum? annon post Iunium ipse tibi dedi tri-
 linguem Nomenclatorem, in quo habes ultra
 tredecim millia Græcorum & Latinorum vo-
 cabulorum? Et tu qui millia nondum te-
 nes memoriter, adeo iniquus es Latinis lite-
 ris, ut in scholam venias oratoriam, & Nomen-
 clatore vel meo, vel Iunij non instructus, ausis
 accusare paupertatis atque inopiæ, linguas
 tam divites? Sed venio etiam ad alterum ca-
 put, quod in verbis observandum dixi, quod
 est usus loquendi, in probatis auctoribus. E-
 um Philippus noster appellat sermonem Gram-
 maticum. Et quanquam Fabio teste, non idem
 est Latine loqui, quod est Grammaticè: quia ta-
 men Latina oratio è libris hodie solis perdisci-
 tur, non malè dicitur sermo Grammaticus,
 qui est sermo Latinus. Pugnant autem cum
 hoc usu sermonis verba obsoleta, & usu anti-
 quata, ut sunt Enniana, Paccuviana Cæciliana,
 Acciana: qualia sunt mis pro mei, tis pro tui:
 Verba Nova, amantote, docentote; Denique
 verba BARBARA, & nostris quibusdam scri-
 ptoribus valdè vsitati Germanismi. Hic ego
 vos

vos omnes quotquot tum honoris mei causa,
 tum discendi studio, adestis, vos, inquam, vos
 omnes oro, & per Priscianum vapulantem ob-
 testor: benignè ut aures detis mihi: & igno-
 scatis, si quid liberius in homines obstinatos,
 & de manifestis erroribus convictos, in medi-
 um brevissimè protulero. Quàm enim stu-
 diosè sermonem Grammaticum futuro ora-
 tori commendet Philippus: quàm operosè
 hoc ipsum totò libro primo agat Quintilia-
 nus, hoc neminem vestrum latere arbitror.
 Quæ igitur tandem amentia est, crucem effe-
 re masculino genere, in arte Grammatica:
 quia Ennius dixerit: Magno cruce? quæ fa-
 tuitas, dicere, stirpe antiquo, quia Actius di-
 xerit stirpe supremo? quæ pertinacia, contra
 omnem latini sermonis consuetudinem, dice-
 re proba homo, docta homo? quæ impuden-
 tia obstinatorum Grammatistarum huius tem-
 poris, quod dicunt verbalia nomina in A esse
 utriusq; generis tam fœminini, quam masculi-
 ni, ut sunt scriba, lixa, rabula, verna, pincerna,
 collega, auriga, aduena, incola, indigena, terri-
 gena? Nam quis vestrum est, qui ista legerit
 unquam cum fœminino Adiectivo posita &
 constructa, apud ullum bonum scriptorem?
 Sed præstat audire veteres, quando non-
 nulli Grammaticuli, istas sordes in scholas
 Grammaticas hodie reducunt, & nobis Latini
 ac Ciceroniani sermonis mūdiciem malitiosè
 conspur-

conspurcant. Sic enim Quintilianus lib. 1. cap.
 6. Auctoritas ab oratoribus vel historicis peti
 solet. Nam Poëtas metri necessitas excusat:
 qualia sunt imo de stirpe recisum. Idem Quin-
 tilianus lib. 8. cap. 6. In illo, inquit, plurimum
 erroris, quòd ea quæ Poëtis permixta sunt, con-
 venire quidam & iam profæ putant? Nam
 Poëtæ & omnia ad voluptatem referūt, & plu-
 rima vertere etiam ipsa metri necessitate co-
 guntur. Idem lib. 10. Meminerimus non per
 omnia Poëtas esse oratori sequendos, nec li-
 bertate verborum, nec licentia figurarum. Ser-
 vius quoque in illud Virgilij, Aut oculis capti
 posuere cubilia talpæ, Mutavit GENVS, nam
 hæc talpa dicitur. Idem in fine 3. Georgico-
 rum in illud: timidi damæ cervique fugaces,
 MUTAVIT GENVS: vt vitaret ὁμοιοτέλευτον
 Nam Horatius fœminino genere posuit dicen-
 do: Et superiecto pavidæ natarunt, æquore
 damæ. Cur igitur dubij generis dicamus in
 Grammatica, quæ sunt generis certi? cur pro-
 miscui quæ sunt distincti, sive discreti? cur ge-
 nerum duorum, quæ sunt generis unius tan-
 tum? Nam quis probatus auctor, dixit parus
 cristata, galerita, montana? quis nominibus
 anser, passer, acipenser, legit fœmininum Ad-
 iectivum à probato scriptore additum? Re-
 ctè igitur Scaliger, in libro de causis linguæ
 Latinæ capite 79. ostendit, quòd veteres pro-
 miscuum genus negligentissimè invexerint. Et

Et quis est omnium tam remotus à literis, ut nesciat quid Virgilius, quid Horatius, quid Persius, quid Martialis, Poëta de obsoletis & antiquatis verbis & phrasibus senserint? Nam quis nescit Virgilium cum interrogaretur, quare Ennium legeret, respondisse, aurum sequere est sterquilinio. Quin verò & Horatius de Ennio & antiquis: Ennius (inquit) & sapiens, & fortis, & alter Homerus, ut Critici dicunt, leviter curare videtur, quod promissa cadant, & somnia Pythagorea:

Et mox:

Interdum vulgus rectè videt: est ubi peccet:

Si veteres ita miratur, laudatq; Poëtas

Vt nihil anteferat nil illis comparet, errat:

Si quædam nimis antiquè, si pleraq; durè

Dicere credat eos ignavè multa fatetur,

Et sapit, & mecum facit, & Iove iudicat æquo.

Persius quoque in prima Satyra Accium venosum, id est, durum & asperum vocat. Nam ut Fabius refert de Actio, & Pacuvio, NITOR & summa in operibus colendis manus, defuit, non eorum culpa, sed temporum, quibus studia adhuc erant inculta. Martialis quoque de istis ambobus:

Attonitusq; leges terrarum frugiferarum:

Actius & quicquid Pacuviusq; vomunt.

Quæ igitur est nostratium Grammaticorum fatuitas, quod pro auro Virgiliano appellant nobis in schola Grammatica (date

verbo veniam) stercus Ennianum? & quod
 pro pipere nobis agyrtæ isti vendunt muscer-
 dam? quæ iniquitas pro cultissimo ac tersissi-
 mo sermone Horatii proferre vomitum Accij
 atq; Pacuvij? Abolita, inquit Fabius, & abro-
 gata retinere, insolentiæ cuiusdam est, & frivo-
 læ in parvis iactantiæ. Nam in usu loquendi ad
 probatos auctores respiciendum est, non ad
 Grammaticos, sæpè aliquid sine ratione ex A-
 nalogia proferētes. Rectè enim Charisius, qui
 Prisciano fuit antiquior. Homo, inquit, etsi ex
 communi sexu intelligitur, tamen masculino
 genere semper dicitur. Nemo enim malam
 hominem dixit. Et Marcus Terentius Varro
 nusquam dicit, hic & hæc homo: semper & u-
 bique in novem suis libris, hic homo. Nam
 quod obijciunt de Servij Epistola: quoniam
 Tullia, Ciceronis filia, homo nata fuerat, scire
 debuissent, & è Curione didicisse, quòd parti-
 cipia non respōdent prædicatis, sed subiectis:
 ut Hinc vester Axilla factus est Quid? Ala. Vi-
 den' factus ala, non facta ala. O mihi perpe-
 tuum nata puella malum, Ovidius: Puella na-
 ta, quid nata? nata malum perpetuum, non
 NATVM. Christus pro nobis est factus: quid?
 Victimæ. En factus victimæ: non facta victimæ.
 Subiecto enim debet respōdere participium:
 Tullia est nata, quid? Nata homo, non natus
 Tullia. Viden' eodem modo nata homo, non
 natus, quomodo: factus victimæ, non facta na-
 ta ma-

ta malum, non natum: factus ala, non facta. Amicus igitur meus Priscianus, amicus Diomedes. Sed in re manifesta omnibus, amica magis veritas. Non enim hæc dicuntur in contemtionem summorum virorum, quos meritò omnes admiramur, veneramur, colimus atque suspicimus, sed studio quodam veritatis: quod ipsis quoque curæ & gratum fuisse cognovimus. Neque enim ulli debet esse dubium, si hodie viverent, & ista legerent, quæ interea prodierunt sub nomine utriusque Scaligeri, patris & filij, sub nomine Iusti Lipsij, Anthonij Mureti, Adriani Turnebi, Augustini Saturnij, quin viri summi & acutissimi iudicij, multa veterum Grammaticorum & Rhetorum quoque placita, pro nugis agnoscerent. Rectè enim Scaliger & verè contra quosdam plagarios Philippi (qui ipsi surripuerunt totam suâ Grammaticam & totam conspurcarunt novis erroribus) Atque equidem, inquit, sæpenumero miratus sum mortalium vel audaciam, vel pertinaciam, qui tuerentur errores, quos ij, qui commisere, si viverent, emendarent. Neque enim errasse turpe est. Est enim INERTIVM SAPIENTIÆ, si non ei ipsi, qui fallitur, at alijs, non fallendi. Dixi pauca hæc de verbis antiquis, iam etiam de NOVIS. Tam enim pugnant cum sermone Grammatico verba nova, & novæ phrasés atque inusitatæ veteribus: quàm verba antiqua & antiquæ phrasés.

usitatis (ait Fabius) tutius utimur: Nova non sine quodam periculo fingimus. Nam si recepta sunt, modicam laudem afferunt orationi: repudiata, etiam in iocos exeunt. Tale vocabulum novum, quod usu doctorum tamen hodie receptum est, sed modicam affert laudem, teste Fabio, est INGRATITUDO, ut demonstrat Scaliger cap. 70. de lingua Latina. Item carentia, pro privatione, vocabulum planè novum. Pœnitentiam quoque dicimus ex Analogia magis, quàm ex usu loquendi, Sicut licentia à licens. Sic novum est quod Donatus dicit, hic & hæc nostras & hoc nostrate. Nam Solæcismum feceris, si dixeris, vinum nostrate: Collegium Medicorum Tolosate: municipium Arpinate. Usitato enim sermone Grammatico (quem vides esse in bonis probatisque auctoribus, qui emendatè & politè locuti sunt) dicendum est tibi: Hic & hæc & hoc Arpinas, Fidenas, Tolosas, Capenas, Casinas, nostras, vestras, cuias. Sed & hoc novum est nomen, quod Isidorus omnium indoctissimorum scriptorū arrogantissimus, ut à Valla rectè appellatur, nobis effinxit: Hic Strigil, pro hæc Strigilis. Itaque Philippus noster hæc inquit Strigil, de quo dubito, rectiusne dicatur strigilis. At Nominativi terminationem è Cicerone discimus, qui dicit: Accedat ampulla & strigilis. Rectè autem Philippus contra Isidorum fœminini facit generis, addu-

adducto versu Horatij ex Sat. sept lib. 2. Furtiva muta strigili qui praelia vendit. Porro autem & hæc nova sunt, quæ Donatus ponit in paradigmatis verborum, amantote, docentote, leguntote, audiuntote, feruntote, suntote: perinde ac si idem sint. cū usitatis amanto, doceto, legunto, audiunto, ferunto, sunt. Nam hæc apud probatos auctores legimus, illa nusquam occurrunt. Persius: Grande locuturi nebulas Helicone legunto. Horatius: Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunt: Et quocunq; volent animum auditoris agunto. Idem: Irriguumq; mero sub nocte corpus habento. Non autem reperias tale Imperativi verbum apud Ciceronē de legibus, non apud Livium, non apud Plautum, non in toto Pandectarū opere. Quorsum igitur prodest, nova & inusitata doceri, in Grammatica, quorum nullus possit esse usus in sermone, in loquendo, in scribendo? Multa hinc consultò prætereo, quæ à nobis alibi sunt refutata. Neque. n. te auctoritas Donati Supposititij moveat, ut contra usum loquendi, cum ipso ineptias. Nam vulgaris iste & novus Donatus tantum discrepat à Donato, qui commentarium in Virgilium & Terentium scripsit, Divique Augustini præceptor, fuit, quantum Afrius à Leone differt. Scribunt enim repugnantia, uti suo loco docuimus. Hæc multi non animadvertentes, hodie repente fiunt ex malis Grammaticis mali Rhetores: De-

madem illum imitando, qui (ut est apud Sextum Philosophū) ex remige, subito factus est Orator. Itaque reperiuntur quidam præcones scriptores, qui in schola Grammatica non benè instituti à suis Magistris, ad scribendum veniunt, & librum aliquem compilant, atque in lucem edunt. Quem verò librum? scatentem Solæcismis, Barbarismis, Germanismis. Quod ne quis vestrum putet in insontes dictum, quæso vos, legite primum Celetismi Grammatici Dialogum: qui nunc exit. Nam in eo luculentissimum huius rei exemplum habituri estis. Sunt quidem, ut hæc etiam obiter moneam, multæ hodiè res novæ: nova hominum inventa: quibus, in lingua sua, gens quælibet nova imponit nomina: (vulgus enim magister est sermonis) quæ non extant apud veteres. Quomodo enim siphonem illum ignivomum & tormentarium, uno dicamus nomine: qui priscis Latinis fuit ignotus? Quomodo vocabimus res & instrumenta Typographica: superiori proximo seculo primum inventa? Est hoc ingenij haud vulgaris, & omninò raræ industriæ, posse describere res novas, & inventa, verbis veteribus & priscis. Ego (absit arrogantiae τύφος) huius rei specimen, pro modulo ingenij mei, dedi in Iulio meo Redivivo, ubi & Siphon tormentarius, quæ uno verbo dixi Sclopetum, & præli Typographici instrumenta, & artes, & ratio quoque papyri

pyri conficiendæ, è contufis linteis, & alia quædam nova inventa describuntur. Multum in his rebus iuvit me lectio Plinij, & Vitruvij de Architectura Nam quæso te, quot tu putas esse ignota tibi vocabula, quando Vitruvius 60. partes unius catapultæ, tormenti bellici recitat, easq; ferè singulas singulis Græcis Latinisve nominib. appellatas? Et tu tamen queri audes de verborum inopia? Ceperã ego superioribus annis, rebus meis adhuc in meliori statu positis, tres libros colligere, in quibus totius Latinæ & Græcæ linguæ Analysis Rhetorica traderetur: in primo Nomina, in secũdo Verba, in tertio phrases atq; structura Nominũ atque Verborũ: cũ suis Syncategorematis, quæ 3. libro præmittebantur, loco *προλεγομένων*. Eorum librorũ est isthæc ratio. In primo sunt ultra centum & septuaginta capita: eaque sic disposita, ut & naturæ ordo, & series, & humanæ artis ratio, & usus, omnisq; vitæ, & actionũ nostrarum cursus postulat. Pono autem in singulis capitibus, quæ tracto methodo Aristotelica, primò omnium generale vocabulum: idq; si genus est, pono ut genus: si totum, pono ut totum. Deinde generi subdo suas species: Toti suas partes: utrique suas differentias específicas: causas, suos effectus. Hæc methodus est Dialectica in isto Nomenclatore meo, quam qui observat, is ad declarandam prædicabiliũ & prædicamentorũ doctrinã ex isto libro, tan-

quam è promptuario quodam, innumerabilia poterit exempla afferre. Nā quid opus est diu immorari in præceptis? Regulæ enim non Regulis, sed exemplis, quorum in vita summus est usus, declarari possunt ac debent. Coniunxi autem cum hac Dialectica methodo, etiam Grammaticam methodon. Nam ubicunque ponitur nomen: ibi additur illi suum deminutivum & denominativum, tam secundum formam, quam secundum materiam. Atque hic nihil à me fingitur, neque ulla vox nova ponitur, qualibus scatet notus quidam Nomenclator Græcolatinus. Nam ex optimis quibusque Græcis & Latinis scriptoribus, ingentem affero vocabulorum acervum, qui terdena millia vocabulorum Græcorum & Latinorū & Germanicorum continet. Huic libro, qui ante annum, Francofurti excusus est, & magno labore, magnisque impensis meis confectus, iam debebat alter respondere, quem tribui verbis. Nam ita eum delineaveram, ut caput capiti, & verba Actionum ac Passionum suis Nominibus, in utraque lingua responderent. Tertius quoque ita est apparatus, ut itidem capiti caput respōdeat, & semper primi & secundi libri capita duo, illic quasi in unum coalescant: sicut in Dialectica ex Nomine & Verbo fit enunciatum. Constat verò & hic liber centū & septuaginta brevibus dialogis: in quibus Græcæ & Latinæ linguæ proprietas & usitata
 phrasis

phrasīs, & elegās usus syncategorematum demonstrabitur. Hæc Analysis Iohanni Sturmio, summo & eloquentissimo Oratori, tâto-
perè placuit, ut mihi, cum ipso Northemij ver-
santi, præfationem promitteret: & ad Caro-
lum quoque Lorcherum scriberet: ut Argen-
tinæ me retineret, addito suo de meo hoc la-
bore perēni testimonio: quod etiam libro isti
præfixum est. Intelligebat enim vir summus
& Orator politissimus: quātum posset in præ-
parādo ingenio, ad Oratoriæ studium, iste me-
us Nomenclator, si absolveretur. Nam puero
in scholis sic proponi potest: ut ante meridi-
em addiscat aliquot nomina, quæ recitando si-
mul inflectat: post meridiem è libro secundo
aliquot Verba nominibus respondentia, quæ
recitando itidem inflectat. Sic enim alti-
us omnia inhærebunt memoriæ & suas ibi a-
gent radices Ad postremum sequēti in ordine
Dialogus ediscat: & è simplicibus Nominibus
ac verbis, consuescat phrasin constituere: &
hoc modo usum sermonis, qui est in bonis au-
ctoribus, sibi à teneris unguiculis familiarem
facere. Ego sane, ut hoc opus ad finem per-
ducerem, fui iam sæpe ac multum rogatus, nec
mea defuit hætenus voluntas. Sed obsecro
vos, qui possem ego tale opus, quod olim Leo-
ni decimo cæptum est, & cū impensis maximis
cæptum, efficere solus: in summa rerū omnium
mearum perturbatione: quando præter DEI

auxilium, ferè nihil est ab ullo homine mihi reliquum? Quid? an ego tale quid in animum potuisssem inducere, qui postquam à Iohanne Sturmio digressus, domum redij, in hunc usque diem ita misere fui, ab inimicis oppressus, exagitatus, excarnificatus, ut mirādum sit, me adhuc aliquem spiritum ducere. Sed his omis- sis, quæ huius non sunt loci, venio ad tertium illud genus verborum, quod & ipsum usita- tis est contrarium. Nam verba quædam sunt & phrasæ neque novæ, neque antiquæ, sed om- nino tamen barbaræ, & quæ Germanicæ nostræ linguæ proprietatem magis, quam La- tinæ exprimunt. Est enim sua cuique linguæ proprietas: Suus cuique genti Idiotismus, suus loquendi mos, sua consuetudo. Nam ob- secro te, quàm barbare dicas: Ego nihil hic ha- beo agere? Quis tibi fecit? Quomodo tibi est? Nam in his omnibus vides esse verba propria & usitata: sed phrasin vides inusitatam, quan- doquidem nemo veterum ita locutus est. Et quam barbare dicas: Ego meo proprio ex- emplo hoc sum expertus? Quam ita barba- rum est hoc: DEVS istum hominem palpa- bili cæcitate percussit? Magna hîc est in scho- lis Magistrorum quorundam inertia: qui pu- eros suos non assuefaciunt ad phrasin, & con- suetudinem Latini sermonis, ex ijs autori- bus quos prælegunt. Nam exercendi sty- li materias ferè ita proponunt: ut ad illas ex-
primendas

primendas nihil possint accomodare è lectionibus auditis. Itaq; Germanismos & Barbarismos facere docentur hodie pueri : eosque secum in Academias afferunt. Herent enim tenacius, quæ in prima ætate didicimus : & quæ pueri didicere : ea senes iam turpe putant dediscere. Adeò à teneris assuescere multum est. Nam, quo semel est imbuta : recens servabit odorem testa diu. Barbarismus à Solæcismo distinguitur, auctore Fabio : quod Solæcismus fiat in pluribus vocibus non in una, & omnino ex complexu eorum, quibus res significantur, & voluntas ostenditur : Barbarismus autem fiat in singulis verbis. At hodie tamen etiam Barbarismus fit in totius Orationis structura : sicut exempla declarant, modò adducta : in quibus usitata Germanis phrasæ, Latinis verbis exprimuntur. Neque hîc multum disputabo : utrum Barbarismus sit etiam Solæcismus, ut certè est. Nam hoc mihi sat est docere : quod utrumque horû sit vitium : pugnans cum usitato sermone, & cum loquendi usu : qui est in bonis ac probatis auctoribus. Intelligunt autem studiosi iuvenes, ex his à me commemoratis : quantum sit in verbis & phrasi situm, & quibus rebus eum instructum esse oporteat, qui velit ad artem venire Rhetoricam. Quæ tamè non propter illos dico, qui iam didicere politè loqui, & qui peritè eruditi sunt ; sed propter illos, qui

qui (ut verbis Quintiliani utar) artem Grammaticam uti ieiunam & tenuem cavillantur: quæ nisi Oratori futuro fideliter fundamenta iecerit: quicquid superstruxeris, corruet: ars necessaria pueris, iucunda senibus, dulcis secretorum comes, & quæ vel sola, omni studiorum genere plus habet operis, quàm ostentationis. Ne quis igitur tanquàm parva fastidiat Grammatices elementa: nō quia magnæ sit operæ consonantes à Vocalibus discernere, ipsasque in semivocalium, Mutarumque numerum partiri: sed quia interiora, velut sacri huius, ad euntibus apparebit multa rerum subtilitas, quæ nō modò acuere ingenia puerilia, sed exercere altissimam quoque eruditionem, ac scientiam possit. Hæc Fabius: qui inter aliæ etiam hoc utiliter præcipit: ut in Grammaticis puerum nō diu detineamus: Non obstant, inquit, hæ disciplinæ, per illas euntibus, sed circa eas hærentibus. Et Seneca 89. Epist. ad Lucillum, de liberalibus studiis sic pronunciat: Meritoria artificia sunt: hætenus utilia, si præparent ingenium, non detineant. Tàm diu enim istis immorandum est, quàm diu nihil animus agere maius potest: **RVDIMENTA** sunt nostra, non opera. Ibidem Seneca: Grammaticus circa curam sermonis versatur: & si latius evagari vult, circa historias: iam ut longissimè fines suos proferat, circa carmina. Sed
opportu-

opportune nunc venio à verbis ad sententias. Est .n. mentis interpret oratio, verbis discrepans, sententijs cōgruens. Nam eadem loquitur apud Silium Scipio, quæ apud Livium: eadem apud Lucanum Pōpeius, quæ apud Cēsarem & Plutarchum, aut Appianum Alexandrinum. Nam eadem ubique mens est, eademq; cogitationes, & animi sententiæ. Sed quanta tamen in verbis discrepantia? Alia enim Oratio Poëtæ, alia Historici, alia Oratoris, si ad verba respicias: de quibus iam dictum est: Sed enim alia quoque verborum est differentia, quæ ex linguarum provenit varietate: de qua nihil hīc dicam. Vellem quidem, aut percuferem potius, hoc nobis posse esse primum genus exercitationis; quod tunc olim veteribus illis Romanis fuit. Nam Græca in Latinam linguam transferendo, & Græcorum sententias faciendo suas, sese illi nunc olim mirificè exercebant. Quàm enim multas habet Virgilius ex Homero, ex Hesiodo atque Theocrito sententias, quam multas è Pindaro & Archilocho habet Horatius, quàm multas è Callimacho Propertius, quàm multas è Menādro & Diphilo, Plautus & Terentius, quàm multas è Demosthene, è Platone, è Xenophonte, Cicero? Sæpe integras paginas, non rarò integros libros: ut est liber de universitate: qui totus è Platonis Timæo est. Et quot locos interpretando, suos fecit ex Aristotele Plinius, naturalis

turalis historiarum conditor? Sed quando sermo Latinus nobis non est maternus, & omnino discendus è bonis auctoribus, qui politè locuti sunt: Iccirco tantum hinc de illis præexercitamentis mihi sermo est: quæ in Latina solummodo lingua, collatis inter se bonorum auctorum sententijs, instituenda sunt: Est autem tam apud Poëtas quàm apud Oratores & Historicos, duplex omnis sententia: una quam Græci vocant *ῥήσις*, quæ si brevis est, *ῥήσις* dicitur, Latinis dictum: si longior est, & amplificata pluribus sententijs: vocatur propriè *ῥήσις*, sententia nullis definita circumstantijs certorum locorum & temporum, certarumq; personarum. Huiusmodi sunt sententiæ Philosophorum, & quæ apud Oratores, & Poëtas, de moribus hominum, in quocunque vitæ genere, vel laudantur, vel vituperantur. Altera est hypothesis, hoc est, sententia finita & determinata, certo loco, certoque tempore, & quæ non potest intelligi, nisi de re una, de uno homine, aut de aliquibus, qui vel nominantur vel nominari, & indice digito ostendi possunt. Actales Hypotheses sunt sententiæ Historicorum & Narrationes rerum à certis personis gestarum: Item sententiæ & Enthememata Oratorum & Poëtarum. In quibus utrisque exercitandis, eadem erit via proposita, tam Oratori, quàm Poëtæ futuro: sed utrobique triplex ratio. Nam aut eadem dicimus iisdem ferè verbis, sed non eodem

eodem modo, aut dissimilia facimus è simili-
 bus, nempe dissimiles sententias è similibus
 verbis, levi quadam mutatione, aut sententias
 confimiles facimus è dissimilibus verbis, ita
 ut sit res eadem, sed phrasis diversa, & diversus
 orationis habitus. Exemplum primi generis
 esto, in Poëtica, si quis ex Ode faciat Elegiam
 aut contrà: in Oratoria, si quis ex duabus Epi-
 stolis, velut è Servij ad Ciceronem, & Cicero-
 nis ad Servium, faciat Dialogum. Nam quæ il-
 lic aguntur, inter absentes: hic agi & dici pos-
 sunt inter præsentis. Sic ex oratione Cæsaris
 facienda est Liviana, retentis iisdem verbis, &
 sententijs, tantùm immutato modo. Quæ
 enim à se, aut ab alijs dicta narrat Cæsar, ea nos
 ab illis ipsis dici fingemus, quos nominamus;
 sicut facit Livius. Contrà, quas orationes af-
 fingit Heroibus suis Livius: eas narrari à Li-
 vio, non à Scipione, & similibus dici fingemus:
 imitatione quadam Cæsaris. Et quoniam in
 hoc primo genere, scripta Poëtica, permutan-
 tur numero: Oratoria verò, habitu orationis
 novo; & quia neutrum horum fieri potest sine
 Heterosi, nos primum hoc præexercitamen-
 tum dicemus Heterosin, vel Metaphrasin. O-
 mnium vero facillima erit, hæc exercendi styli
 ratio, quæ per Heterosin fit, ubi ferè tātū va-
 riantur dictionum Accidentia, Numeri, Casus,
 Modi, Personæ, & Tempora. At quem tamen
 usum habeat, & quid vis datura sit emolu-
 menti:

menti: hoc tùm demùm intelligent isti, qui se
 voluerint exercere, ubi iam calamus strinxe-
 rint. Non enim proponam illis initio, nisi ex-
 peditu facilia: Verbi gratia: ubi Ariovistus &
 Cæsar colloquuntur: ibi nos utrique talem at-
 tribuemus orationem, quales sunt Scipionis
 & Annibalis, apud Livium: rursusq; ubi Sci-
 pio & Annibal colloquuntur apud Livium: ibi
 nos dicta illorum, more Cæsar's, quasi per ca-
 pita narrabimus. Proderit hæc exercitatio ad
 comparandam brevitatem, & perspicuitatem
 Narrationis: quæ sunt duæ virtutes pulcherri-
 mæ. Et quid prohibet è talibus orationibus,
 in colloquio habitis, facere duas Epistolas aut
 etiam Dialogos? Aut quid vetat è Phædriæ cū
 Parmenone colloquio, facere Epistolam Phæ-
 driæ ad Parmenonem, & Parmenonis ad Phæ-
 driam, retentis ubique ijsdem verbis, ijsdem-
 que sententijs? Nam hi autores omnes sunt
 eloquentissimi, licet nō sint Oratores, neque
 Oratorium argumentum, genere dicendi ora-
 torio tractent: sicut suo nos loco Auditoribus
 discrimen ostendemus, inter virum eloquen-
 tem, qualis in suo genere est Plato, qualis Ari-
 stoteles, qualis Xenophon, qualis Herodotus,
 quales item sunt Plautus, Terētius, Horatius,
 Columella, Vitruvius, Plinius: & inter Orato-
 rem, qualis est Cicero, qualis Isocrates, qualis
 Demosthenes. Verum enimverò etiam in Poë-
 tica imitatione, sæpenuerò eadē prorsus te-
 netur

tinetur sententia, eademq; verba, tantum mutato numero. Cuius rei luculentum exemplum dat nobis Horatius, imitando principium Eunuchi Terentiani. Sic enim Phædria & Parmeno illic colloquuntur:

PH. Quid igitur faciam? non eam, ne nunc quidem, cum accersor ultro? an potius ita me comparem.

Non perpeti meretricum contumelias?

Exclusit, revocat. redeam? non, si me obsecrer.

PAR. Siquidem herclè possis, nihil prius neq; fortius

Verum si incipies, neq; perficies gnauiter:

Atq; ubi pati non poteris, cum nemo expetet,

Insecta pace: ultro ad eam veniens, indicans

Te amare, & ferre non posse: actum est, ilicet,

Peristi: eluder, ubi te victum senserit.

PH. Proin tu, dum est tempus, etiam atq; etiam cogita.

PAR. Here; quæ res in se neq; consilium, neq; modum

Habet ullum, eum consilio regere non potes.

In amore hæc omnia insunt vitia, iniuria,

Suspiciones, inimicitia, inducia,

Bellum, pax rursus: incerta hæc si tu postules

Ratione certa facere, nihilo plus ages,

Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Hæc Terentius: Quæ quomodo imitatus

fit, & mutato ferè numero tantum sua fecerit

Horatius videamus. Ita enim ille lib. 2. Sat. 3.

Amator exclusus quæ distat agit ubi secum: eat, an non,

Quod rediturus erat, non arcessitus: & hæret

Invisis foribus. Ne nunc: cum me vocet ultro

Accedam? revocat, redeam? non si obsecrer. Ecce

*Servus non paulo sapientior. O here: quæ res
Nec modum habet neq₃ consilium, ratione modoq₃
Tractari non vult. In amore hæc sunt mala: bellum,
Pax rursum. Hæc si quis tempestatis propèritu
Mobilia, & cæca fluitantia sorte, laboret
Reddere certa, simul nihilo plus explicet, ac si
Insanire paret certa ratione modoq₃.*

Sicut autem Terentium imitatur Horatius:
ita Horatium Persius, Sat. 5.

*Nunc ferus & violens: at si vocet, haud mora, dicas:
Quidnam igitur faciam? ne nunc cum accersor, & ultro
Supplicet, accedam?*

Iterum ubi Horatius lib. 2. Carm. Ode. 17.
Seu libra, seu me scorpius aspicit Formidolosus,
pars violentior natalis horæ, seu tyrannus
Hesperia capricornus undæ, utrunque nostrum
incredibili modo consentit astrum: Ibi iterum
Persius Sat. 5. Non equidem hoc dubites amborum
fœdere certo consentire dies, & ab uno
fidere duci. Nostra vel æquali suspendit tempora
libra, Parca tenax veri: seu nata fidelibus
hora. Dividit in geminos concordia fata duorum:
Nescio quod certè est. quod me tibi temperatastrum.
Quod veteribus licuit: cur non & nobis liceat? & si idem
licet nobis quod illis, cur non studeamus illorum esse
similes? Nam si illi, quibus Latinus sermo fuit vernaculus,
imitati sunt alios in scribendo: quanto magis nos,
quorum lingua est barbara, ist-

huc fa-

huc facere æquum erit? Elegans est Horatii sententia, & nota omnibus cum dicit: Fortes creantur fortibus & bonis. Est in iuencis, est in equis patrum virtus: nec imbellem feroces, Progenerant aquilæ columbam. Muta tu hic numerum & retine eadem verba, eandemque sententiam, quàm pulchrum feceris Hexametrum carmen:

*Fortibus atq; bonis, fortesq; boniq; creantur:
Et patrum est virtus in equis, rudibusq; iuencis:
Nec celeres aquila imbellam genuere columbam.*

Aliter:

*Fortibus atq; bonis fortesq; boniq; creantur:
Nec venit à navo semine deses equus.
Nec Iovis imbellem volucres genuere columbam:
Atrum nec corvum procreat albus olor.*

Rursum ubi Horatius; Mæcenas atavis edite Regibus: O & præsidium, & dulce decus meum. Ibi tu sic ἐρεπώσεις: Mæcenas atavis de regibus edite Thuscis: O & præsidium dulce decusque meum. Iterum ubi Horatius: Iam satis terris nivi atq; diræ Grandinis misit pater: & rubente Dextera sacras iaculatus arces, Terruit urbem. ubi tu sic: Iam satis in terras nivium, pater atque coruscæ Grandinis iratus misit: dextraq; rubenti Tarpeias arces iaculatus terruit urbē. Equidē Virg quoq; veterū sententias hoc modo suas fecit: Nā quot ille locos

è Medea atque ex Alexandra Ennij, in sua Aeneida transtulit? Et quàm ingeniosè Elegiacâ Didonis ad Aeneam epistolâ, effinxit Ovidius, è 4. lib. Aeneidos? Cur igitur nos idem non tentemus: cur non primò breves quasdâ Virgilij sententias: per Heterosin, immutato numero, nostras faciamus? Verbi gratia: Facilis descensus Averni: Noctes atque dies patet atri ianua ditis: Sed revocare gradum; superasque evadere ad auras, Hoc opus, hic labor est: Pauci quos æquus amavit Iupiter, aut ardens evexit ad æthera virtus. Hæc enim Virgiliana nos efficiemus nostra. Quomodo?

Scilicet est homini facilis descensus Averni:

Noctes atq; dies ianua furva patet.

Sed revocare gradum, superasq; evadere ad auras:

Hoc opus immensum est, hic labor ille gravis.

Pauci, quos ardens evexit ad æthera virtus,

Pauci, quos opifex Iupiter æquus amat.

Possem multa afferre huiusmodi exempla, quibus primigenis progymnasmata declararem, nisi alia restarent, de quibus præcipuè studiosam iuventutem hoc loco commonefacere constitui. Propero igitur ad alterum genus progymnasmatum: quod est similitum ferè verborum, sed dissimilimarum sententiarum, id quod fit per parodiam. Est enim parodia sententia inversa, mutatis vocibus, ad ridicula sensum retrahens, ut Scaliger finit. Habet tamen etiam in serijs locum, neq; tantû in carmi-

carmine, sed etiam in prosa, sed propriè tamē in carmine, unde etiam parodiæ nomen habet. Nos in soluta oratione Metallagen (dum aliud commodius nomen occurrat) pro nobis nominabimus. Huius autem rei illustre exemplum est apud Terentium. Nam ubi Demea rem seriò agens, dicit:

Nihil prætermitto, consuefacio: deniq;

Inspicere, tanquam in speculum, vitas omnium

Iubeo, atq; ex alijs sumere exemplum sibi:

Hoc facito, hoc fugito: hoc laudi est: hoc vitio datur:

Vbi inquam Demea sic seriò loquitur: ibi Syrus, nequam servus, ista in iocum vertit, & ad rem culinariam transfert. Et ego (inquit) quoad queo, conservis ad eundem præcipio modum: Hoc falsum est, hoc adustum est, hoc lautum est parùm.

Illud rectè. Iterum sic memento, sedulo

Moneo, quæ possum, pro mea sapientia.

Postremo, tanquam in speculum, in patinas Demea

Inspicere iubeo. Et moneo, quid factò opus fiet.

Apud Aristophanem meum occurrunt passim eiusmodi parodiæ: sed in primis elegās est, quæ extat in fine Acharnensium: ubi Lamacho depromente arma militaria, Dicæopolis ridens hominis dementiam, depromit arma culinaria. Ferunt etiam fuisse è Græcis quendam Matronem Poëtam, qui multa millia Homericorum versuum ad culinam & macellum iocosè inverterit. Quid, quod nuper

admodum peculiaris liber prodijt, in quo Phæli Catulliani aliquot parodiæ afferuntur, ubi similis in rebus dissimilimis compositio, & eorundem verborum miranda est imitatio. Actales sunt etiam Homerici centones & Virgiliani: quorum auctrix dicitur esse Proba Falconia, insignis Poëtria. Sed nos paucissima ex infinitis exempla adducemus, ubi Virgilius imitatus est Ennium, Lucretium, Catullum, & ubi Virgilium imitati sunt Ovidius, Statius, Silius, Valerius, Flaccus, Claudianus, Lucanus, Seneca: ubi item hos ipsos nostri Poëtæ secuti sunt? Ostendam enim, quomodo nos etiam *παρὰ δὲ λῶντες* veterum Poëtarū sententias, in nostra scripta, possimus transferre, & illorum similia facere. Annon enim ubi Ennius dicit: Vnus homo nobis cunctando restituit rem: ibi Virgilius: Vnus qui nobis cunctando restituit rem? Annon ubi Ennius: O patria, ò divum domus Ilium, & inclyta bello: ibi eadem Virgilius etiam sine parodia? Annon ubi Ennius: Qui cælum versat stellis fulgentibus aptum: ibi Virgilius. Axem humero torquet, stellis fulgentibus aptum? Annon ubi Ennius: Vertitur intereà cælum, cum ingentibus signis: ibi Virgilius: Vertitur intereà cælum & ruit Oceano nox? Quid? Annon Enniana sunt hæc:
Tum timido ex omni manat mihi corpore sudor.
Et: Cùm superũ limen nox intempesta tenebat:
Et: Nunc hostes vino domiti somnoq̃ sepulti.

Et:

Et: Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Et: Verrunt extemplo placidum mare marmore flavo,
Cœruleum spumat sale?

Et annon ista Enniana sua fecit Virgilius πνεύμα?

Tum gelidus toto manabat corpore sudor.

Et: Et Lunam in nimbo nox intempesta tenebat.

Et: Invadunt urbem somno, vinoq³ sepultam.

Et: Inter opima virum leni fluit agmine Tybris.

Et: Adnixi torquent spumas: & cœrula verrunt?

Sic ubi Lucretius Aetnam describit lib. 6.

Annon eadem ferè verba easdemq³: sententias
levi immutatione imitatus est Virgilius libro
3. Quid? Annon ubi Lucretius in principio
lib. 4.

Avia Piëridum per agro loca, nullius antè

Trita solo: iuvat integros accedere fontes,

Atq³ haurire: iuvatq³ novos decerpere flores:

Insignemq³ meo capiti petere inde coronam:

Vnde prius nulli velarent tempora Musæ:

Annon inquam ibi Virgilius lib. 3. Georg.

Sed me Parnassi deserta per ardua montis

Raptat amor: iuvat ire iugis, quà nulla priorum

Castaliam molli divertitur orbita clivo?

Annon ubi Catullus:

Iupiter omnipotens, utinam nec tempore primo

Gnosta Cecropia tetigissent littora puppes:

Ibi Virgilius:

Si littora tantum

Nunquam Dardania tetigissent nostra carinae?

Intelligent (ni fallor) ex his paucis, quàm studiosè veteres imitatus sit Virgilius. Nunc etiam videamus : quomodo ipsum Virgilium sint imitati alij Poëtæ. Nam ubi Virgilius : Ast ego quæ Divûm incedo regina Iovisque, Et soror & coniux : ibi Ovid. 2. Met. Si sum regina Iovisq; & soror & coniux. Rursû ubi Virg. Nos Troia antiqua (si Troiæ fortè per aures nomen ijt) : ibi Ovid. Procris erat, si fortè magis pervenit ad aures Orithyia tuas. Quid annò ubi Virgilius : Immensum renovare iubet regina dolorem : ibi Statius lib. 5. immania vulnera Rector integrare iubet ? Annon idem Statius ludicra certamina descripta à Virgilio lib. 5. pulcherrimè imitatur lib. 6. Thebaidos ? Annò ad Salij & Euryali exemplum festivè effinguntur à Statio Parthenopœus & Idas ? Nam ut Salius in cursu præpeditus à Niso, concidit, & Euryalus illum prævertitur, ita Parthenopœus criminibus ab Ida retractus, in humum prolabitur, atque in cursu vincitur : Et sicut apud Virgilium :

Hic totum cavea confessum ingentis & ora

Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,

Ereptumq; dolo reddi sibi poscit honorem :

Ita apud Statium :

Arcades arma fremunt, armis defendere Regem,

Niraptum decus & meriti reddantur honores,

Contendunt.

Sicut etiam apud Virgilium :

Tuta-

*Tutatur favor Euryalium, lacrymaq³ decora,
Gratior est pulcro veniens e corpore virtus:*

Ita & apud Statium, regeſta Parthenopœ-
us humo vultuq^{ue}, oculosq^{ue} madētes Obru-
it: acceſſit lacrymarum gratia formæ: Rurſum
ubi Virgilius: Nec tã averſus equos Tyria Sol
iunget ab urbe: ibi Statius: Scimus, ait, nec ſic
averſum fama Mycenis Vertit iter. Iterum ubi
Virgilius: Omnis in Aſcanio cari ſtari ſtat cu-
ra parentis: Ibi Statius: Tantum in corde ſe-
dens egreſcit cura parētis. Et ſi autem diligen-
tiſſimè imitatus eſt Virgilium Statius: tamen
in fine operis ſui ita exclamat:

*O mihi, bis ſenos multum vigilata per annos
Thebai, vive precor, nec tu divinum Aeneida tenta
Sed longè ſequere: & veſtigia ſemper adora.*

Quid de Valerio dicam Flacco, qui & ipſe
diligentiſſimus Virgilij ſectator fuit? Nam ubi
Virgilius (ut unum exemplum ex infinitis af-
feram:)

*Interea magno miſceri murmure pontum
Emiſſamq³ hyemem ſenſit Neptunus & imis
Stagna reſuſa vadis: graviter commotus & alto
Proſpiciens, ſumma placidum caput extulit unda:*

Ibi Valerius Flaccus, lib. 1.

Vndiq³ fervent

*Aequora: cum ſubitus triſida Neptunus in haſta
Cœruleum fundo caput extulit.*

Et Silius Italicus lib. 7.

Vt cum turbatis placidum caput extulit undis

*Neptunus, totumq₃ videt, totoq₃ videtur
Regnator ponto : sævi fera murmura ventis
Dimittunt.*

Rursum ubi Virgilius :

*At Venus obscuro gradientes aere sepsit
Cernere ne quis eos, neu quis contingere possit :*

Ibi Valerius : Famula duce protinus urget Aëre septus iter patitur nec regia cerni luno virum. Et quam affabre tempestatem ab Aeolo immissam (sicut ea è Virgilio in primo Aeneid. describitur) imitatus est Valerius lib. primo Argonauticorum ? Sed & Lucanus Poëta quanquam sedulò studuit similia dicere Virgilianis : tamen fassus est, sibi adhuc multum restare ad Virgilij culicem : Et annon Virgilianum est hoc Lucani lib. 2. cum ait : Sed quo fata trahunt : virtus secura sequatur ? Ita enim Virgil. 5. Aeneid.

*Nate Dea, quo fata trahunt retrahuntq₃ sequamur
Quid annon Virgiliana sunt hæc Lucani, lib. 4.
Ecquis, ait iuvenum est, cuius sit dextra cruore
Digna meo, certa q₃ fide per vulnera nostra
Testetur se velle mori ?*

Eadem enim ferè dicit Virg. lib. 9. Aeneid. Et quam obsecro consimilis est apud Lucanum in lib. 5. descriptio fatidicæ mulieris ei descriptioni, quæ est apud Virgil. lib. 6. ubi Sybillavaticinatura mirificè depingitur : Omisso quam plurima loca, quæ è Virgilio expressere Stautius, Ovidius, Flaccus, Silius, Lucanus & Claudia-

Claudianus *καποδώντες* ipsius carmina. Nam
tēporis exiguitate prohibeor, ut plura in me-
dium adducere non possim. Horatio quoque,
cuius antè memini, nō. defuere sectatores sui
Sicut ille imitatus fuit Luciliū : ita ipsum imi-
tatus est Persius. Nam ab eo non modo res,
sed etiam sententias, & verba mutuatus est. Id
quod uno solūm atq; altero exemplo suffici-
at demonstrasse. Vbi enim Horatius impia ho-
minum vota castigat, inquit:

*Vir bonus, omne forum, quem spectat, & omne tri-
bunal,*

Quandocunq; Deos vel porco, vel bove placat :

Iaue pater clarè, clarè cum dixit Apollo :

Labra movet metuens audiri pulchra Laverna

Da mihi fallere : da iustum sanctumq; videri

Noctem peccatis, & fraudibus obijce nubem,

Item lib. 2. Sat. 4.

O si angulus ille

Proximus accedat, qui nunc deformat agellum :

O si urnam argenti fors quā mihi monstret : ut illi

Thesauro invento, qui mercenarius agrum

Illum ipsum mercatus aravit, demus amico

Hercule, si quod adest, gratum iuvat.

Vbi inquam isthæc Horatius: ibi Persius:

At bona pars procerum tacita libabit acerra.

Haud cuivis promptum est, murmurq; humilesq; susarro

Tollere de templis, & aperto vivere voto.

Mens bona, firma, fides hæc clarè, & ut audiat hospes.

Illa sibi introrsum, & sub lingua immurmurat : O si

Ebuliat

*Ebuliat patruī præclarum : funus : & , o si
Sub raſtro crepet argenti mihi ſeria, dextro
Hercule, &c.*

Rurſum ubi Horatius lib. I. epiſt. 16.

*Sed vereor, ne cui plus de te, quàm tibi credas,
Neu, ſi te populus ſanum, rectèq; valentem
Diſtinet, occultam febrim ſub tempus edendi
Diſſimules, donec manibus tremor incidat unctis.*

Rurſum ibi Perſius Sat. 3.

*Heus bone tu palles : nihil eſt. Videas tamen iſtud
Quicquid id eſt : ſurgit tacitè tibi lutea pellis, &c.
Turgidus hic epulis, atq; albo ventre lavatur,
Gutturè ſulfureas lentè exhalante nephites,
Sed tremor inter vina ſubit, calidumq; trientem
Excudit è manibus, dentes crepuere reſecti,*

Iterum ubi Horatius lib. I. Sat. 4.

*At tu concluſas hircinis follibus auras,
Vſq; laborantes, dum ferrum molliat ignis
Vt mavis, imitare.*

Iterum ibi Perſius Sat. 5.

*Tu neq; anhelanti, coquitur dum maſſa camino,
Folle premis ventos, nec clauſo murmure raucus,
Nescio quid tecum graue cornicaris inepte*

Rurſum ubi Horatius lib. I. Sat. 4.

*Hic nuptarum inſanit amoribus, hic puerorum,
Hunc caput argenti ſplendor : ſtupet Albius ære :
Hic mutat merces ſurgente à ſole ad eum, quò
Veſpertina tepet regio. Et alibi.*

Quod capitum vivunt, totidem ſtudiorum millia.

Rurſum ibi Perſius :

*Velle suum cuiq³ est, neq³ voto vivitur uno
 Mercibus hic Italis mutat sub sole recenti
 Rugosum piper, & pallontis grana cymini:
 Hic satur irriguo mavult turgescere somno.
 Hic campo indulget: hunc alea decoquit, &c.*

Nolo plura adducere exempla: quanquam possim, neque enim opus est, & in tanta festinatione commode fieri non potest. Nam satis ex his à me commemoratis studiosi Oratoriæ, & Poëticæ intelligunt, quantum in stylo rectè exercendo usum afferat, rectè imitari posse aliorum sententias. Si enim laudem meretur Virgilius quod aurū collegit è sterquilinio Ennii: quantò magis nos merebimur laudem: si aurea veterum dicta nobis propria fecerimus? Divus certe Hieronymus alibi nos hortatur, ut sequamur Israelitas: qui spoliarunt Aegyptios, & ex auro illorum fecerunt vasa ad Templum Domini. Nam & nos decere ait: ut profanorum Rhetorum, & Poëtarum insignes sententiæ, ab iniquis possessoribus auferamus, & in Ecclesiam Dei, atque ad laudem & decus Domini conferamus. Quid enim magis piè dici possit, quàm si hoc Ennianum & Virgilianum: Vnus homo nobis cunctâdo restituit rē: *ἑκατόνδωρον*, dicas? Vnus homo nobis moriendo restituit rem? Et quid religiosius possit dici de Christo quàm quod Horatius dicit de Phœbo? Nil desperandum Christo duce, & auspice Christo. Rectè etiam, & piè Eobanus id, quod

Ovidius

Ovidius de Poëtis Phœbicolis dixit, *παρὰ τοὺς*
 contrà illos usurpat lib. i. Sylvarum. Nam ubi
 Ovidius:

Est Deus in nobis, agit ante calefcimus illo

Sedibus æthereis spiritus iste venit.

Ibi noster Hæsus:

Est Pluto in vobis, agit ante calefcitis illo:

Sedibus infernis spiritus iste venit.

Ac talium exemplorum pleni sunt libri
 nostrorum Poëtarum: qui veterum in scriben-
 do similes esse studuerunt, Quare percensen-
 dis pluribus consultò supersedeo. Possunt au-
 tem tales parodiæ etiã in prosa institui: & nos
 quoque pro exercitio tales in versiones quàm
 plurimas proponemus. Nam hac imitandi ra-
 tione fient Oratoriæ studiosi, in locis quàm
 plurimis, similimi antiquis illis, & eloquentis-
 simis Oratoribus verbi gratia: Vbi Cicero be-
 neficium restituti in integrum Marcelli adscri-
 bit uni Cæsari: ibi studio Oratoriæ licebit qua-
 si *παρὰ τοὺς*, & paucis mutatis diversam sen-
 tentiam inferre. Potest enim collatio insti-
 tuti cum triumphis Regum & bellatorum, tri-
 umphi illius, quē Christus duxit, devictis atro-
 cissimis hostibus, morte, inferno, Satana. Vbi
 igitur Cicero suã instituit collationem, in qua
 comparat Cæsarem Cæsari, & factum unicum
 Cæsaris, cum bellis & triumphis eiusdem, &
 ubi sic claudit: At verò huius gloriæ, C. Cæsar,
 quã es paulò ante adeptus, sociũ habes nemi-
 nem:

nem: totum hoc, quantumcunque est, quod certè maximum est, totum, inquam, tuum. Nihil tibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit, &c. Ibi tu sic: At vero huius gloriæ, quam servator Christus, ex restitutione generis humani refert, socium habet neminem: totum hoc, quantumcunque est, quod certè immensum est, totum, inquam, unius Christi est. Nihil ei ex ista laude Archangeli, nihil Angeli, nihil principatus, nihil potestates, nihil cælum, nihil terra decerpit. Sed hæc exempli causa attulisse sufficiat. Nam in hac progymnasmatismis specie, diligentissimè exercebimus auditorem: ut primò unam aut duas periodos, paucis immutatis, in aliam possit trahere sententiã, & omnino suam facere: mox integram paginam sic invertere. Nam ubi ad integras orationes faciendas, postea perventum fuerit, multò expeditius præstabit imitando, tum singula, quæ singillatim didicit; & in quibus sigillatim fuit exercitatus, quam universa, quæ consequi simul non potuit, & in quibus componendis se nunquam exercuit. Vtenim sartor vestem factururus, non omnia simul confarcit, sed unam partem post aliam, ac demum partibus compositis, vestem ex illis efficit: ita nos quoque partes aliquas primò aptè discemus cōponere imitādo veteres, & à simplicioribus semper ad composita progrediemur. Restat tertium

tium progymnasmatum genus, nempè simile
 um sententiarum, ubi dissimilia sunt verba &
 dissimilis compositio, ut cum ex Poëticis sen-
 tentijs fiunt sententiæ Oratoriæ, aut ex orato-
 rijs Poëticę, mutatis verbis & phrasi. Illic enim
 non modo numeri, sed etiam verba Poëtica re-
 moventur. & oratoria substituuntur. Hic ver-
 ba Oratoria rediguntur in numerum, & pro
 verbis proprijs ponuntur tropica & figurata.
 Item pro phrasi, & communi consuetudine lo-
 quēdi, phrasis Poëtica, & à vulgo remota. Nam
 sermo Poëtarum cū quadam maiestate est con-
 iunctus, & sublimiori passu incedit, neque hu-
 mi repit, sed omnino assurgit in altum. Hoc
 præexercitamentum genus, Græci vocant *παραφρασις*
φρασις: utilissimum in quo solo studiosus Ora-
 toriæ, totū annum se quotidie exerceat. Nam
 in hoc distinguuntur verba Tropica à prop-
 rijs, verba Poëticā ab usitatis, & à verbis quo-
 tidianæ consuetudinis. Discitur etiam hoc ex-
 exercitio, discrimen inter methaphoras Poëti-
 cas & Oratorias: discitur item ratio, aliquam
 nudam Poëtæ sententiam amplificandi & in-
 duendi ornatu Oratorio. De hoc Quintilia-
 nus 1. lib. 9. cap. Versus primò solvere, mox
 mutatis verbis interpretari: tū paraphrasi au-
 dacius vertere, quin & breviare quædā, & ex-
 ornare, saluo modo Poëtæ sensu, permittitur.
 Quod opus etiam cōsummatis professorib. q.
 commodè tractaverit, cuicunq; dicendo suffi-
 ciat.

ciat. Nos ut monenti Fabio obtemperemus, & omninò commodè hoc exercendi genus tractemus, primum generales quasdā γνώμας Poëtarum proponemus, quæ tribus constant verbis, deinde, quæ pluribus. Post etiā integras θέσεις hoc modo illustrandas dabimus, tum demum aliquam è Virgilio orationem; quæ permutanda sit cum aliqua oratione Liviana, aut aliquam proponemus Satyram Iuvenalis, quæ hoc genere exercitij explanetur, è Ciceronis aliqua invectiva. Nullum autē est inter omnia quæ diximus, προγύμνασμα, cuius beneficio veterum sententias possimus aptius imitari, & imitando nostras facere, & omninò veteribus similia dicere, quàm hoc ipsum παραφραστὶκὸν dicendi & scribendi genus. Quid enim aliud sit imitari, quàm aliorum dicta sua facere, & ita facere sua, ut non dicas eadem, nec diversa, sed similia? Quid imitari sit, quàm è Græcis Latina, è Latinis Græca, è Poëticiis Oratoria, ex Oratorijs Poëtica, ex Poëticiis similia, ex Oratorijs itidem similia facere? Versus apud Hesiodum sunt pulcherrimi:

οὐτ' ἄν μὲν πανάρευσ', ὅς αὐτῷ πάντα νόήσει.
 φρασάμεν', τὰ ν' ἔπειτα, καὶ ἐς τέλος ἔσιν ἀμείνω.
 ἐὼς δὲ δ' αὖ κακῶν, ὅς ἐν εἰπόντι πίθεται:
 ὅς δ' ἐν μήθ' αὐτῷ νοῆν, μήτ' ἄλλ' ἀνέωρε.
 ἐν θυμῷ βάλλεται, ὅδ' αὖτ' ἀχρηστὸν ἀνέρε.

Hos versus Hesiodi Latinus Poëta suos fe-

cerit. quo pacto ? interpretando, & nonnihil immutando: sic videlicet.

*Qui, quod agit, prudenter agit, longeq³ futurum
Prospicit eventum, per se satis omnia solers,
Optimus ille virum: tum quisquis recta monentis
Consilio paret, laudem sibi comparat equam:
At qui nec sibi met sapit, & consulta monentum
Respuit: hunc hominem quis possit dicere frugi?*

Vel per Heterosin, mutato numero, & forma orationis in hunc modum:

*Optimus ille virum, qui prospicit omnia secum,
Qua³ oculis non est cernere, mente videt.
Nec malus est quisquis prudentibus applicat aurem:
Nec demens odio verba monentis habet.
At qui nec secum videt eventura, nec audit
Verba senum: hunc nihili dixeris esse virum.*

Audiamus verò, quomodo Livius istam Hesiodi sententiam fecerit suam, quadā *παράφρασι*. Sæpè (inquit) audiui, milites, eum optimum esse virum, qui ipse consulat, quid in rem sit: secundum, qui benè monenti obediat: qui verò nec ipse consulere, nec alteri parère scit, eum extremi ingenij esse. Ego quoque tum mei, tum aliorum exercendorum causa, gratam omnibus *παράφρασι*, ante aliquot annos edidi in Bucolica & Georgica Virgilij. Nā pastoralia colloquia, è familiari sermone Terentij & Plauti expressi, qui & ipsi rusticos è suis scenis producunt. Præcepta verò ruralia, & Villatica explicui verbis Plinij, Columellæ, & Marci

& Marci Varronis: ubi sæpè complures ~~versus~~ illorum auctorum, quos dixi, verbis à me resolvuntur: Eisdem quoq; temporibus, & præcedenti anno meas in Persium, Poëtam valdè obscurum, paraphrases edidi, quib. mentem Poëtæ, ni fallor, sic explanavi, ut pueri iam possint intelligere Persium: de quo D. Augustinū ferunt solitum dicere, nunquam se effecturū, ut eum intelligat. Sed & mea in omnes Epistolas Horatij extat paraphrasis, quæ hoc anno demum prodijt. Ex ea studiosi vidēt, quàm utile sit hoc exercitium, ad augendam orationem, & ad comparandam rerum, verborumq; copiam, ad acuendum iudicium, tum in omni compositione rectè instituenda, tum in primis in adhibendo verborum delectu. Erat quidem animus etiam Satyras Horatij & Iuvenalis, ac totam Virgilij Aeneida hoc anno explicatam proferre in lucem: Nam absolveram iam primum & secundum Aeneidos librum, & aliquot Iuvenalis Satyras: verū atrox ista tempestas, quæ me meamq; domum multos nunc annos affligit, & quam iidem, qui immiserere gratulantur nunc mihi, homines ἐπιχαίροντες, non finit me propositum persequi. Osten di enim huc usque tres modos, quibus aliorū verba & sententias, imitando possimus nostra facere: nempe Heterosi, Parodia, & Paraphrasi. Nam hos ego mihi è multis elegi tanquā præcipuos, & ad viam eloquentiæ sternendā maxi-

mè idoneos : Neque de vocabulis rixabor cū quoquam, utrum Metabole potius sit dicenda, quā nos Heterosin dicimus, aut Metaphra-
 sis : dum modo de rebus ipsis constet. Transeo nunc à verbis & sententijs ad facta, sive ad exempla factorum. Hæc autem trium omninò sunt generum Nam factorum narrationes aut sunt historicæ, & veræ, quib. nullus adhibetur ornatus, aut sunt Oratoriæ, itidem veræ, sed amplificatæ ex locis Dialecticis & communib. aut sunt Poëticæ & fabulosæ : sub quibus tamē aliqua latet veritas. Atque hæ narrationes fabulosæ aut simplices sunt, omni orbata ornatu, quales sunt Aesopicae, aut sunt vestitæ ornatu, ut Poëticae. Etsi autem iisdem modis quib. imitamur aliorum sententias, ferè etiam hic uti possumus, in exprimendis, locorum & temporum nostrorum itemq; personarum nostrarum circumstantijs, ad exemplum veterū scriptorum, tamen duobus ferè modis contenti erimus, quorum unus parodiæ nomen obtineat, alter paraphraseos. Erit enim hic scopus noster, quomodo recens aliquod factum ita narrare possimus : ut narratio nostra sit styli Cæsaris & Livij quàm similima, & quidē Cæsari, quàm Livio propior. Illius enim oratio est maximè ἐν πρόπῳ. Exemplum huius pro-
 gymnasmat, dabo historicam narrationem de pugna navali Venetorum contra Turcas apud Echinadas, ubi iisdem verbis, quibus Cæ-
 sar

far suas res, suos locos, sua tempora, suas per-
 sonas & illorum consulta, facta, factorumque
 eventus describit, nos etiam locos, tempora,
 personas & similes circumstantias describe-
 mus. Paraphrastica item narrationis fabulosa
 & Poëtica exemplum habes apud Platonem. i.
 lib. de Repub. ubi narrat eadem, quæ Homerus
 in i. Iliad. recitat de Chrysi sacerdote, suam fi-
 liam à Græcis repertente. Ita enim Plato (Nam
 locus Homeri est omnibus obuius). Cùm au-
 tem ad illos venisset Sacerdos, primum DEVM
 precatur, ut Græci salvi atque incolumes Tro-
 iam caperent. Deinde ab illis petit, suam ut fi-
 liam accepto precio, & reveriti Deum, sibi re-
 stituant. Hæc locutum venerati alij omnes,
 dicta comprobarunt: Agamemnon autem fe-
 rocire, & iubere ut statim discedat, nec unquã
 revertatur: aliàs ipsi neque sceptrum, neq; co-
 ronam DEI sui multum profuturum. Addebat
 verò & hoc, filiam eius, Argis anum prius secū
 futuram, quàm liberetur. Abiret igitur neque
 irritaret sese ut salvus domum suam redire pos-
 set. Quibus auditis senior extimuit, & cum si-
 lētio abiit. Progressus extra castra, multis pre-
 cibus Apollini supplicavit, cum & DEI cogno-
 menta memoraret, & mentionem faceret, atq;
 mercedem repeteret eorum munerum, quib.
 illi unquam gratificatus fuisset, vel in sarto te-
 cto præstando templum eius, vel in re divina
 facienda. Quorum gratia orabat, ut ultionem

suarum lachrimarū divinis telis à Danaïs exi-
 geret Hæc Plato. Sed quia nos paucis è Philip-
 po & Quintiliano, atq. Erasmo repetitis osten-
 demus, quomodo Orator tractare debeat non
 modò aliorū dicta, sibi ea attribuendo, aut pro
 testimonio adducendo, sive sint γνῶμαι, sive pro-
 verbia, sive Chriæ, sive Apophtegmata, sed
 quomodo etiam exempla virtutum ac vitiorū
 adducere, & suam orationem illis exornare
 possit, iccirco de hac progymnasmatibus specie
 nihil addam amplius. Nam ut in præceptis e-
 ro brevis, ac ferè nullus, ita in exemplis ero
 copiosissimus. Neque verò quenquam nondū
 in arte Oratoria versatum, pudeat, in istis pro-
 gymnasmatibus aliquam ponere operam. Si e-
 nim nautæ, priusquam triremem sibi guber-
 nandum suscipiant, & se vasto mari commit-
 tant, prius se parvo lembo exercent, & in litto-
 re navem regere discunt: quantò magis nos i-
 dem hoc in arte Oratoria facere decet: ut pri-
 usquam ad faciendas orationes repentè prosi-
 liamus, vires nostras in minoribus hisce tente-
 mus, atq; ad maiora illa præparemus. Quomo-
 do. n. Orator futurus possit finem suum con-
 sequi, nulla instructus verborum idoneorum
 copia, nullo delectu, quomodo integram pos-
 sit orationē imitari, qui duas lineas aptè imi-
 tari nō didicit? quomodo tām vasto cōmittat
 se pelago, qui nullis est instructus remis, nullis
 velis, nullis rudentibus, & quomodo nō ubiq;

scopulis impingat, qui sic inermis, iners, & rudis in latissimum mare, quo vis adverso vento propellitur. Certè naufragium citius in arte sua faciet, quàm ut optatum aliquem portum contingat. Et hætenus de priori exercitationum genere. Proximum nunc erit, ut dicere etiam de altero exercitationum Oratoriarum genere, nempe de Declamationibus: quomodo videlicet in materijs proponendis habendus sit delectus: ne prius doceamus studiosum discendi, tractare causam forensem, quæ possit ornare funus, laudare virtutem, reprehendere vitium, aut sceleratè factum: quomodo item inventa ad docendum materia apta & Oratoria (neque enim Oratoria ars est omnium materiarum) possint, ac debeant argumenta peti ex rebus ipsis, & ipsis causis, ex fontibus virtutum & vitiorum, vel in laudando, vel vituperando: ex fontibus morum & actionum vitæ, in suadendo ac dissuadendo: ex fontibus legum & iuris, in accusando aut defendendo: quomodo argumenta huiusmodi propria & cum rebus cognata, amplificanda sint, per copiam rerum & verborum, è locis communibus, sive topicis: quomodo hæc omnia exornanda tropis & schematibus, luminibus verborum & sententiarum, ne alios ineptè imitatio fiamus & ipsi inepti. Sed quando temporis exiguitate prohibeor, & hæc ipsa res vix una hora com

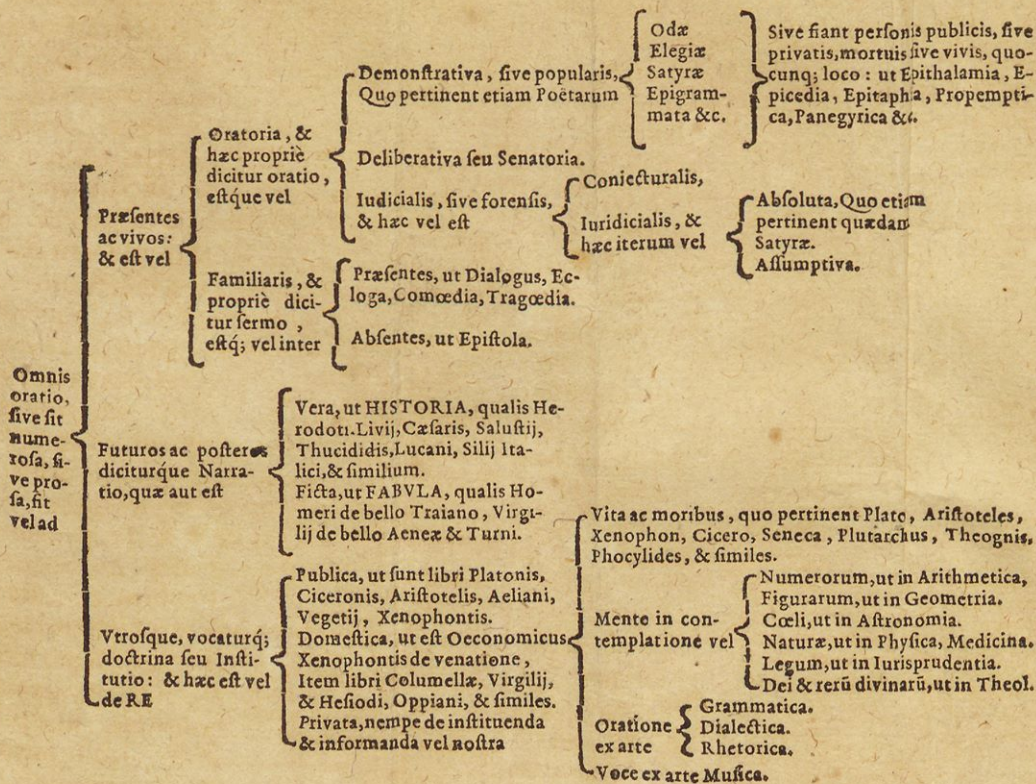
modè pertractari absolviq̃ue potest: differam
eò usque, dum prius iuventutem scholasticam
in ijs, quæ dixi progymnasmat̃is, & in hac Rhe-
torica palæstra, præexercitavero.

Te verò FILI DEI, IESV CHRISTE,
servator humani generis, verbum æterni pa-
tris, cuius ore DEVS ad patres nostros locut⁹
est, & voluntatem ac mentem suam erga nos
patefecit: te oro, rogo, obsecro, Orator sum-
me & eloquentissime, quo nemo inter morta-
les locutus est perfectius & eloquentius: fac ut
in hac delira mundi senect̃a, hæc artium & lin-
guarum studia contra furores Sathanæ conser-
ventur: ut earum adminiculo veritas sermonis
tui illustretur, & ad nostros quoque posteros
propagetur. Exuscita quæso, & incita aliquos
Principes, qui humaniores has artes, & in pri-
mis hoc eloquentiæ studium maiori curæ sibi
esse patiantur: ut quibus nos telis aliundè im-
petimur, his nos verbi tui cœlestis veritatem
& patriæ nostræ tranquillitatem, legum & iu-
ris æquitatem, omnium denique rerum, quæ
ad salutem nostram in hac vita pertinet, usum
fructum tueri possimus. Tibi soli laus sit,
tibi soli decus, tibi soli gloria, in
ævum sempiternum.

A M E N.

* * *

DE STUDIIS LIN- GVARVM ET LIBERALIVM

Artium, TUBINGÆ Calend. Septemb.

Anno 1578. habita.

DRODUXI IN HUNC PUBLICVM
locum, Rector magnifice, Comes
Generose, Viri clarissimi atq; hu-
manissimi, triginta octo Adole-
scentes, liberalium artium & lin-
guarum bacularios designatos: eosque de cō-
silio & volūtate Collegij philosophici, tum ob
multas maximasque causas, tum ob duas po-
tentissimū huc sisto: quarum primā est, ut de
studijs ac morib. eorum verba faciam: altera,
ut honores, iam antè ipsis decretos, pro more
Academiae huius veteri & cōsuetō, publicè eis
tribuam atque conferam. Ita enim fore con-
fido: ut illi, qui superiorum facultatum, Theo-
logiae, Iurisprudentiae & Medicinae viam in-
gressi sunt, rectius meliusque intelligant: quid
de his inferioribus disciplinis ac studijs senti-
endum sit: & cæteri, qui in liberalium artium
curriculo adhuc versantur, horum adolescen-
tum exemplo, ad diligētiam & sedulitatē exci-

citentur. Nam hodie, inter nostri seculi ho-
 mines, ita iniquè cōparatū est: ut non illi tan-
 tūm, qui literatiores alijs esse, atque haberi vo-
 lunt: aut cæco nūmī amore, & deploranda ho-
 norū contentione, has artes, atque hæc studia,
eorumque cultores alto supercilio despiciant
& cōtemnant: adeoque nihil in honore & pre-
 cio collocandum putent: nisi id, aut cœlestem
 sapientiam, aut Bartholūm, aut Hippocratem
 redoleat: sed ipsa etiam iuventus, horū exem-
 plo inducta, artes, quas negligi & contemni vi-
det, plerunque abijciat, & inrepestivè dese-
rat: & cū vix primis labijs, more canum ē Ni-
lo hībentium, rudimēta artium dicendi, & lin-
guarum perceperit: temerario & cæco animi
 impetu, ad quæstuosas & lucri cupidas faculta-
 tes se cōferat: ac nimiū festinando, quod
 proverbio dicitur, cæculos catulos pariat,
 Quod malum cū indies magis magisque in-
 valescere videamus: cui dubium est, quin ea-
 dem barbaries, paucorum annorum spacio
 elapso, in Germaniam reditura sit: quæ olim
 ante Erasmi & Philippi tempora, patriam no-
 stram ^{respublicam} propè universam, quasi diluvio errorum
 atque ^{respublicam} inicitia, inundavit? Quamobrem vos
 omnes oratos nunc volo: ut operam detis mi-
 hi hodiè, & æquo ad sitis animo: dum pauca
 quædam de liberalium artium, quibus hi can-
 didati vacarunt, præstantia, dignitate & usu
 in medium proferam. Sic enim exemplum
 in me

in me statuetis vestro silentio: vt quāti hęc studia faciatis, & omnes reliqui intelligant: & hi adolescentes vestri similes esse, ac vobis potius, quā sibi placere studeant Ego sanē, in me quod fuerit, & summa breuitate, omne audiendi tedium effugiam: & totis viribus efficiam: ut huius operę neminem vestrum pœniteat. Nolo autem de singularum artium & linguarum pręstantia & fructu dicere: nam de his propemodum nunc ipsos candidatos audietis: nec de inventoribus earum; quę nota & trita sunt, hoc loco verbosē proferam: sed de cultoribus potius illarum & de dignitate, quā hęc artes prę alijs disciplinis & scientijs habent, iuventutem nostram paucis commonefaciam. Etenim satis mihi hęc fuerit, in memoriam vobis revocare gravissimam Platonis vocem: qua Philippum Melanth. virum incomparabilem, & extra omnem ingenij aleam positum, vehementer delectatum, crebrisque sermonibus usum fuisse video. Vnum est, nature vinculum, doctrina numerorum, figurarum & motuū cœlestium: ac si quis aliam viam ad discendū invenire potest, Fortunā, ut dicitur, invocet. Nam sine his nemo in civitatibus unquā beatus existet: hic modus, hęc educatio est, hęc disciplina, seu facilis, seu difficilis: per hanc ire necesse est: nec fas est negligere Deum: qui gratam de se famam generi humano in his artibus sparsit. Quibus elegantissimis verbis
summus

summus Philosophus artium liberalium digni-
 tatem commendare voluit: quòd illas non ex-
 titisse casu, aut humano ingenio confictas esse
 crederet: sed à Deo sapientissimo artifice pro-
 manasse: & homines de Deo commoneface-
 re, certò statueret. Omnis enim sapiëntia, ut di-
vinus ait Syracides, à Deo est: & cum ipso in
omne ævum permanet. Nec malè Pindarus:
ἀγαθοὶ δὲ καὶ σοφοὶ πάντες δαίμονα αὐτὸς ἐξείνυτο: Boni
 & sapientes ex Deo proveniunt. Sed quor-
 sum opus est ea confirmare verbis, quæ nemo
 sanus inficias ibit? Quis enim tam perfrictæ
 frontis sit: qui bonas literas & artes Dei do-
 num esse neget? quis tantæ vecordiæ, ut illa,
 etiam metacent, non intelligat? Prisci homi-
 nes, qui luce verbi cœlestis caruerūt, tanti has
 artes fecerunt: ut eas, Palladis fabula confi-
 cta, Iovis cerebro natas esse dicerent: Poëtæ
 veteres omnem ingenij sui vim Musis, per quas
 divinum aliquod numen intelligebant, acce-
 ptam retulerunt: Plerique Græcorum artes
 dicendi, à Mercurio & Apolline, quos Deorū
 loco superstitione colebant, inventas esse: &
 nescio, quo Promethei furto, mortalibus com-
 municatas fuisse crediderunt. Quòd si igitur
 οὐκ ἀπόβλυτ' ἐστὶ θεῶν ἐρινύδων δῶρα, ut Homérico
 utar versiculo, nec humanitatis artes, & bonæ
 literæ abijciendæ, aut negligendæ erunt: eo-
 que minus, quod summos Reges & principes
 horum studiorum præcipuos cultores extitisse, hi-

se, historiarū monumentis est proditum. Fuerunt enim omnibus temporibus maximi heroes ac principes. qui non modò hæc literarum studia conservarunt, & ad memoriam posteritatis propagarunt: sed ipsi etiam secum coluerunt, & alios suo exemplo ad amorem & diligentem curam artium istarū invitarunt Nam, ut nihil de Iasone, nihil de Achille dicam: quorum alterum Chiron Thessalus in Astronomicis, alterum Phœnix in dicendi artibus instruxit: quis vestrum ignorat Alexandrum Macedonem, qui à rerum gestarum magnitudine, Magnus cognominatus est, ab Aristotele præcepta artis Rhetoricæ, & initia doctrinæ Physicæ magno studio, ac summa diligentia perdidicisse: quis nescit Philadelphū, Aegypti regem potentissimum è studio linguarum & artium non modo admirandam eruditionē consecutum esse: sed etiam literatis & doctis viris singularem Mecœnatem extitisse: ut nihil interrim de bibliotheca ipsius dicam: quæ nisi Alexandriæ comportata & cōservata fuisset, optimis quibusq; authoribus nobis carendum esset. Et cui tandem regum aut principum acceptionem feremus, quòd Hebræa Biblia in lingua Græca à 70. interpretibus conversa habemus? Quid de Scipione dicā, qui eloquentissimum præceptorem in utraq; lingua habuit Polybium: cuius etiam num extat historia? Quid de Iulio Cæsare, & Octavio Augusto, summis im-

*non solum
munda
et gallica
alii penitenti
per hoc scribunt*

mis Imperatoribus, quibus an doctiores fuerint in dubio est? Nam & ille historiam condidit tersissimam, & hic ad poëticam eruditionē pervenit. Quid Vespasianū referam: qui quantus literarum humanitatis, & ingeniorum liberalium patronus Meccenasque extiterit, facile ex Suetonio colligi potest. Erant enim ante Vespasiani tempora literarū artiumque studia penitus deserta: & docti viri propè eodem modo sub Neronibus & Caligulis vivebant:

Nero, Caligula, Nerva, Trajanus

quo nunc in Gallia Hugnotæ, ut vocantur. At Vespasiano imperante, & artes liberales colente ac promovente, multi doctissimi viri in Italia efflorescere cœperunt: qui postea Domitiani temporibus *ὡς ἀπὸ μυχῶν* in lucem prodierunt. Nam & Quintilianus suos de arte oratoria libros emisit: & Cornelius Tacitus augustam historiam condidit. & Martialis facetissima Epigrammata lusit: & Iuvenalis Satyrica libertate mores hominum publicè taxavit: & Statius Papinius suam Thebaida, opus pulcherrimum, conscripsit: & Silius Italicus Punicorum libros confecit: multiq̃ue alij viri clarissimi in lucem emerferunt. Quòd si ea nunc commemorare velim, quæ de Traiano referuntur: cui præceptor fuit Plutarchus: & præter hunc etiam disertissimus scriptor, C. Plinius Iunior: aut ea, quæ de Antonino Pio, & huius filio, M. Antonino Philosopho, de Honorio item, & Arcadio, de Theodosio, de Constantino

Constantino, & alijs Impp. traduntur, saltem
 leviter attingere instituam: dies mihi citius
 quàm oratio defuerit. Sed quid opus est, ex-
 terarum gētium & populorū Reges atque Im-
 peratores producere, cū nobis domestica ex-
 empla suppetāt: quæ adolescentiam nostrā ad
 maiorum suorum æmulationem incitare pote-
 runt & debebunt: Carolum Magnum, qui pri-
 mus Romanum Imperium ad Germanos tran-
 stulit: sub Albino præceptore tātum in bonis
 artibus & literis profecisse constat: ut nō mo-
 dō summus Orator, & elegans Poëta fuerit, &
 Rolando patrueli suo Epitaphium fecerit: sed
 insuper, ut studia humanitatis ad alias quoque
 gentes pervenirēt, duas scholas instituerit: Pa-
 risiensem in Gallia, & Papiensem in Italia: ex
 quibus postea in totum terrarum orbem viri
 docti, tanquam ex equo Troiano, prodierunt.
 Quid dicam de Friderico Secundo, Heinrici
 Sexti filio? Quid de Carolo Quarto, & huius
 filio Sigismundo, qui omnes hæc literarum stu-
dia diligentissimè coluerunt, & in summo ho-
nore semper habuerūt? Quid de Carolo Quin-
 to, qui nostra memoria imperiū gessit: & ma-
 thematicas disciplinas tū ipse coluit, tum cul-
 tores earum, & omnes literatos mirificè fovit,
 & protexit? Accedunt huc & sacrarum lite-
 rarum exempla: quæ quanti hæc studia æsti-
 mare debeamus, clarissimè ostendunt. Quis
 enim nescit Moſen, populi Israëliti ducem:
 qui

qui primus historiam gentis suæ antiquissimā
 condidit: Aegyptiorum disciplina in linguis &
 dicendi artibus, atque mathematicis optimè in-
 structum fuisse? Quis nescit Davidem & Salo-
 monem filium eius, sapientissimos Iudæorum
 Reges, tum in arte poëtica & Musica tum in
 Mathematicis & Physicis optimè excultos fu-
 isse: & exteras gentes in stuporem & sui admi-
 rationem rapuisse? Quis nescit Iosiam & Eze-
 chiam, eiusdem populi Reges, in hoc studiorū
 curriculo versatos esse, & literarum cultu cum
 sibiipsis profuisse, tum regno suo magna cum
 laude præfuisse? quid? Quod ipse Salvator hu-
 mani generis, Christus Opt. Max. cum in his
 terris viveret, scholas frequentare non erubu-
 it, & duodecim annorum puer cum magistris
 & Doctoribus gymnasij Hierosolymitani sen-
 tentias conferre non dubitavit? Quod si igitur
 summi Reges & Imperatores tanto studio
 & labore artes liberales & linguas coluerunt:
 ut præclarum inde nomen sibi compararint:
 si populi Iudaici duces ac Reges, literas huma-
 nitatis, sacro studio, tam diligenter & sedulo
 adiunxerunt: si ipse Salvator Christus cætus
 scholasticos, & artes bonas tãti fecit: ut eas fre-
 quentaret: ecquid te pudet, qui nondum ad
 Regni aut Imperij alicuius fastigium ascendi-
 sti, liberales artes aut stultè contēnere, aut tur-
 piter negligere? Sed hæc leviora fortassis vide-
 ri possent: ijs præsertim, quibus cura quid ex-
 pediat,

pediat, prior est: quàm quid sit honestum. Age igitur, expende nunc mecum, quantum in omni vitæ genere hæ artes probè perceptæ & cognitæ fructum afferant. Quæ enim ars est, aut quod ullum vitæ genus, quod his initijs non egeat: & tanquam fundamentis insistant? Quis quæso Theologo modum docendi populum, refutandi hæreticos & Sophistas, explicandi phrasin scripturæ monstravit, nisi artiũ & linguarum professor? Quis Iurisperito viam ostendit: ut iustitiam conservare, leges interpretari, adversarium convincere: ne dicam linguam latinam, qua ista omnia continentur, intelligere possit: nisi artium & linguarum professor? Quis medicum docuit: è Græcæ lingue fontibus Galenum & Hippocratem enarrare, morbos rectè definire, accidentia illorum à re ipsa distinguere, naturas rerum observare, tempora venæ sectionum & purgationum è motu cœlesti annotare, nisi artium & linguarum professor? Quid multis? nostræ artes Theologiam fovant, Iurisprudentiam alunt, medicinam sustentant, ætatem omnem corroborant, pulcherrimum denique, ut Socrates dixit, ex homine animal constituunt. Has qui probè non didicit, & ad altiora aspirat, ille ceratis ape Dædalæ nititur pennis, vitrea daturus nomina Ponto. Dicas fortasse hanc laudē philosophiæ potius quæ de moribus præcipit, & in naturæ obscuritate versatur, quàm liberalibus adscri-

bendam artibus, aut ut maximè aliquibus, non tamen omnibus. At ego hanc dignitatis atque utilitatis laudem artibus liberalibus vel solis & quidem omnibus tribuendam censeo: tum verò illi in primis, quæ de latini sermonis puritate & apta pronuntiatione præcipit: quã purpurati quidam, ubi altiore vitam gradum conscenderint, ita negligunt: ut eam calceis, quod aiunt, contrivisse sibi videntur: tum cultores eius adeò despectui habent: ac si nunquam nati essent: & soli ipsi tam sapere videntur: soli honorari, soli liberi esse, soli discere, soli excellere & in primis insidere subsellijs mereantur. At obsecro, an tu eum pro Theologo, & quidē Doctore habebis: qui nondum latinè & purè, didicit loqui, aut ut maximè verba idonea è bonis authorib. didicerit, ea tamè aptè pronuntiare nequit? An tu eum, qui Iuris Doctorem se profitetur, & ea interim præstare non potest, quæ multi pueri præstare possunt, Grammatico bono præferendū censebis? An tu medicinæ Doctorem cognosces, qui purè nō loquitur, & in scribendo hallucinatur? Nā ut maximè verū sit, quod Celsus scribit, morbos nō eloquētia, sed remedijs sanari: tamè ut Doctor sit, necessariò ab illo puritatē linguæ & sermonis elegantiam requiri existimo. Quod n. artium nostrarum contemptores dicunt: non opus esse tali facundia & elegantia: idem illis respondeo: quod Erasmus cuidam dixisse fertur:

neque

neq; solæcismis & barbarismis opus esse Quod
 à me non eò dictum existimetis, ut suam laudē
 & prærogativam superioribus studijs ac disci-
 plinis adimā: quas quanti faciā, & ab omnibus
 fieri velim, alio ostendi loco, & meo exemplo
 satis docui, ut qui in illis percipiendis non pau-
 cos annos insumserim: sed eò ista commemo-
 ro, ut nostrorū adolescentū animis sinistra opi-
 nio, & vana persuasio, quā illi induerūt, oratio-
 ne mea qualicunq; eximatur. Credunt. n. ple-
 riq; se iam omnium doctissimos esse, & ab ipsa
 Minerva omnes artes perdidicisse: ubi Docto-
 ris in aliqua facultate sublimiori gradum atq;
 titulū assecuti fuerint. Quo fit, ut nostra pueri-
 tia stulta quadam festinatione, relictis à tergo
 linguis, & longū valere iussis liberalib. arti-
 bus, statim ad superiora studia contendat: &
 quætuosas honoratasq; artes cæco quodā a-
 nimi impetu persequatur. Nō pauci suis in hac
 re parentib. qui ista minus intelligunt, nefariē
 imponunt: plurimi verò se ipsos turpiter deci-
 piunt, cū idoneos se ad Iuris aut Medicinæ
 studium iudicent: *οἱ δὲ οὐκ ἔχουσιν πρὸς λόγους*. Equidem
 Sambucā citius caloni aptaveris alto: quā ru-
 di in artib. & linguarū imperito iuveni, aut le-
 gum illud immensum Volumen, aut sacra scri-
 pta, aut Hippocratis aphorismos accommo-
 daveris. Itaque iuniores summoperè admoni-
 tos volo: ut Artabani illud diligēter expendāt:
 qui apud Herodot. in Polymnia ut gravissimè,

ita & verissimè dixit : Omnē rem properando errorem parere, unde magna detrimenta fieri adsoleant: in cunctando autē bona inesse: si nō talia, quæ statim videātur esse bona: certè quæ suo tempore bona quis esse comperiat. Et si. n. liberales artes, ut ad propositum redeam, suis cultoribus non statim fructuosæ existunt: neque dignam mercedem uno atq; altero anno secum reportant: tamen ea est harum disciplinarum ratio atq; facultas: ut si probè eas percipiat quispiam, sequentibus annis duplicatū ei fœnus referant. Nam qui artium & linguarum fundamenta rectè iecerit: is uno anno in superiorum facultatum studijs' plus proficiet: quàm alius biennio, aut etiam toto triennio. Quod cū experientia notum sit: pluribus verbis ut confirmetur, opus esse non iudico. Ac proinde reliquis percēsendis consultò supersedeo: hoc unum addens, quod Ovidius de liberalibus artibus & literis humanioribus, verè & graviter cecinit:

Adde quòd ingenuas didicisse fideliter artes

Emollit mores, nec finit esse feros.

Quàm enim moderati & humani fuerint omnes reges & Imperatores, quos suprà recēfui, satis commemorari non potest. Nam quæ ducis Aemathij fuerit clementia, Pharos, præclariq; docent funeris exequiæ. Etenim doctrinarū & Philosophiæ studio, asperrimus Alexandri animus adeò mitigatus fuit: ut in ipso

ipſo victoriarum curſu, vix quiſquā fuerit hu-
manior. Quid Iulius Cæſar? Annon ille ad pœ-
nitentiam uſque clemens fuit? ſi Plinio & hi-
ſtorijs credimus: ut nihil dicam de innumeris
alijs, quos liberalium artium ſtudia ad ſum-
mam humanitatem, morumque admirandam
ſuavitatem perduxerunt. Quæ obſecro Ger-
manorum barbaries fuit: ubi viri pariter ac
fœminæ, literarum ſecreta ignorarunt? Quæ
Scytharum rabies? quis furor? ubi innumera
gentes circumferæ bella minantur: Quæ, niſi
de rapto vivere turpe putant? Quæ hodie
Turcarum immanitas: ubi diſertiſſimi habentur,
qui CHRISTO maledicunt: fortiſſimi,
qui innocentifſimos & optimos quoſque tru-
cidant: prudentiſſimi, qui non globum cœli
& terræ contemplantur, ſed globos è tormen-
tis iaculantur? Et quid opus eſt verbis & exem-
plis è longinquo petitis? Videmus hodie inter
noſtros homines quoſdā: qui neq; literas neq;
natare norunt, neq; ullo diſciplinarum libera-
lium amore tenentur: plerunq; immaniſſimis
Scythis, & truculentifſimis Tartaris aſperio-
res atq; inhumaniores exiſtere. Quod ne quis
de paganis tantum & ruſticis hominibus dictū
putet: etiam de illis accipi atque intelligi volo:
qui cultiores atque urbaniores dici & haberi
volunt. Nam hodie plerique aulicorum erga
literas humanitatis, earumque cultores, nihi-
lò manſuetiores aut humaniores ſunt: quàm

*in libris in Egyptiis & in
in libris in Babylonia. ubi
in libris in India. Nunc. Tant.*
olim immanissimi Lapithæ atque Centauri er-
ga finitimos populos fuerunt. Quid? quod in-
ter ipsos literatos, ut credi volunt: tantò quis-
que est insolentior, inflatior atq; inhumanior:
quantò ab his linguarum artiumque studiis i-
dem est remotior? Nam existunt aliqui divi-
tum & locupletium scientiarum vultuosi cul-
tores: qui, ut Plauti verbis utar:

Suarum opum nos volunt esse indigentes:

Nostri copia nihil volunt nos potesse:

Suiq; omnium rerum nos indigere:

Vt sibi supplices simus. Eos si adeas,

Abitum, quàm aditum malis.

Putant enim multi homines, præsertim
qui sunt, quales ex humili magna ad vestigiare
rum evexit, quoties voluit fortuna iocari: nul-
la re alia maiestatem & auctoritatem suam plus
valere, citiusve apud vulgus hominum incla-
rescere, quàm fastu & erecto supercilio. Co-
mitter verò blandeq; inferiorum ordinum ho-
mines alloqui, & facilem se erga alios præbere,
animi putant esse extremi, abiecti & humilis.
Sed heus tu, gloriose Thraso, quisquis es, qui
tam altè cristas erigis, & rantos efflas è naribus
ignes: quid mihi de Cyro & Scipione respon-
debis? quos tanta erga infimos & abiectissi-
mos comitate ac lenitate fuisse legimus: ut il-
le militibus universis, hic populo Romano no-
mina sua reddere potuerit? Quid? an tu Cy-
rum abiectum & humilè fuisse clamabis: quod
is Go-

is Gobryæ, humanitatem illius prædicanti, respondit: multò sibi iucundius esse humanitatis, quàm Rei bellicæ opera demonstrare? Quid? num tu Traianum, qui officijs atque humanitate facilè omnes Imperatores superavit: extremi ingenij hominem fuisse iudicabis: quòd is nimium circa omnes comis fuit, & hoc nomine ab amicis reprehensus, talem se dixit Imperatorem esse privatis: quales sibi privatos esse optaret? Imò certè, quò quisque est maior, magis est placabilis iræ: Et faciles motus mens generosa capit. Quòd si summi Reges atque Imperatores tantam facilitatem, morumque suavitatem, ex literis & bonis artibus, quas coluerunt, ad civilem hanc vitæ consuetudinem attulère: videant isti *πομπόφανελοι ῥήμονες*, ut facetè à veteri Comico appellantur: quid se suumque ordinem deceat. Verùm nos omisissis istis, ad liberales artes, earumque fructus revertamur, & quoniam literas humanitatis, animos efficere mansuetos audimus: magni deinceps eas facere, & summo studio excolere discamus: ne amissis harum artium studijs in pristinam barbariem, & Turcicam asperitatem recidamus. Et si autem hæ, quas modò recitavi, linguarum artiumque utilitates, longè maximæ sunt: quòd hæ solæ ad superiora studia aditum nobis patefaciunt: & hæ solæ in illis rectè ac dextrè versari docent: tum etiam ad

humanitatem & morum facilitatē plurimū
 conducunt: tamen præter hæc commoda, alia
 quoq; non contemnenda suis amatoribus re-
 portant. Neque. n. utilitas tantū hisce studijs
 inest: sed summa etiam voluptas: quam in o-
 ni vitæ genere artes liberales magno cum fœ-
 nore nobis exhibent. Verissimè enim Cyni-
 cus ille Diogenes dixit: disciplinam iuvenibus
 esse sobrietatem, senioribus solatium, paupe-
 ribus divitias, divitibus ornatus. Nam cæteræ
 artes atque scientiæ, neque temporum sunt, ne-
 que ætatum omnium, neque locorū: Hæc stu-
 dia (inquit Cicero) adolescētiā alunt: sene-
ctutem oblectant, secundas res ornant: adver-
sis perfugium ac solatium præbent, delectant
domi, non impediunt foris: pernoctant no-
biscum, peregrinantur, rusticantur Quid?
 quod multi, cū in potestate essent hostium
 ac tyrannorum: multi, cū in custodia:
 multi, cū in exilio: dolorem suum so-
 lius doctrinæ studio levarunt? Stilpon ca-
 pta patria, amissis liberis atque uxore, roga-
 tus à Dionysio Polyorceto, nunquid perdidis-
 set: Imò ait, omnia bona mea mecum sunt. Et
 Dionysius iunior, profligatus à tyrannide:
 rogatus, quid illi Plato & Philosophia pro-
 fuisset: ut tantam, inquit, fortunæ muta-
 tionem æquo animo feram. Sed & Phale-
 reus Demetrius, cū patria pulsus esset in-
 iuria: ad Ptolomeū Regem Alexandriam se
 contu-

cōtulit: ibiq; Theophrasti factus auditor: multa præclara in illo calamitoso ocio scripsit: & si Plutarcho credimus, primò inter Regis amicos loco, non ipse modò in abundantia rerum vixit: sed Atheniensibus etiam dona misit. Diogenes etiam dicēti cuidam, Sinopenfes te exilio è Ponto multarunt, forti animo respondit: & ego illos mansione in Ponto. Quid verò Ovidius? an non tristissimum exilium: quo in Pontum ablegatus fuit: nulla realia, quàm literis & versibus suis committigavit? Sic enim alibi de se scriptum reliquit:

Quot frutices sylva, quot flavas Tybris arenas,

Mollia quot Martis gramina campus habet:

Tot mala pertulimus: quorum medicina quiesq;

Nulla: nisi in studio Pieridumq; mora. Et rursus:

Detinui (dicam) curas: tempusq; fefelli:

Hunc fructum præsens attulit hora mihi.

Absumus solito, dum scripsimus ista, dolore:

In medijs nec nos sensimus esse Cretis.

Sed quid attinet de rebus tam apertis plura commemorare? ipsi enim quæramus à nobis, numerorum Poëticorum suavitas, orationis eruditæ copia & splendor, veritatis in rebus obscuris inquisitio, soni harmonici dulcedo, figurarum positus, stellarum motus, contemplationes rerum cœlestium, eorumque omnium, quæ naturæ obscuritate occultantur cognitiones, quemadmodum nos moveant: & quid historia delectet: quam solemus perfe-

qui usque ad extremū: prætermiſſa repetimus:
 inchoata proſequimur. Quod ſi quē magis ho-
 nor & gloria (ut nūc quidē ſunt hominū mo-
 res) quā voluptas & delectatio, quæ ex harū li-
 terarū ſtudio petitur, afficit atq; extimulat: ne
 hac quidē in parte hominū cupiditati artes li-
 iberales defuerint. Nam & honores in vita ſum-
 mos, & maximos diligentib; præſtiterunt ſæpius:
 ac ſuos cultores nonnunquā ad ſumma rerum ſa-
 ſtigia provexerūt. Quæ enim res alia Ipſicratē,
 futoris filiū, nobilitavit: quā literę & eruditio?
 Quid aliud Ciceroni Romanū conſulatū eme-
 ruit: quā eloquentiæ & philoſophiæ ſtudium?
 Quod deniq; vitę præſidiū, Severum Imperato-
 rē (ut innumeros alios præteream) cū initio
 Amanuēſis eſſet: ad Romani Imperij culmen
 extulit: quā linguarū atq; Mathematū peritiā?
 Quid? qđ ne hodie quidē ſuus literis honor, &
 ſua prærogativa in Scholis, Eccleſia, & rebus pu-
 blic. denegatur? Nam quis Regū aut Principū
 adeò vecors ſit ut honores & præmia nō malit in
 viros doctos ac literatos, quā rudes & imperi-
 tos cōferre? Navē agere, ignarus navis timet:
Abrotonū abrotonū agro nō audet, niſi qui didicit dare.
 Qui igitur (malū) demētia ſit, illiterato atq;
 inepto homini doctrinā pietatis, & guberna-
 tionē Eccleſiæ aut adminiſtrationē Reip. & cu-
 ram legū cōmittere? Nam ut maximè hoc in-
 terdum fiat: ac plures ferè ſint hodie Thyſige-
 ri, quā Bacchi: tamen ſolidæ eruditionis tanta
 vis eſt: ut ſua quadam ſpōte emergat: & palma

*Thyſige-
 ri: tantum. q. m.
 cō. Thyſige-
 ri: Bacchi.*

instar, cōtra onus impositū insurgat. Vrit enim
 fulgore suo q̄ pręgravat artes infra se positas.
 Quod aut̄ pleriq; omnes clamitāt: honorū gra-
 dus hodie in contemptū abiisse: & pluris ante
 paucos annos Magistrū unū fuisse: quā hodie
 sint doctores decem: ac pretij maioris unū Ba-
 culariū: quā centum sint hodie magistri: culpa
 haudquaquā bonis artibus, q̄ omni honore di-
 gnę sunt: sed nostris hominib; iure optimo im-
putari potest ac debet. Si enim q̄ Doctores ho-
 die alicubi sunt, Magistri crearētur: & qui Ma-
 gistri creantur: Bacularij renunciarētur: equi-
 dem magna ex parte huic malo iam medicina
 esset invēta: & facilē liberalibus disciplinis an-
 tiqus vigor rediret, pristinusq; honor restitu-
 eretur. Nam q̄ antea conquestus sum de supe-
 riorum facultatū studijs: nimio ad illa impetu
 homines nostros ferri ac rapi: id nūc etiam de
 linguarū & philosophiæ cultu repetere liceret
 liberetq; nisi ea res iā pridē apud omnes inno-
 tuisset. Sed accedit & altera causa, quam silētio
 præterire nō possum, parentū ipsorū cura de li-
 beris p̄postera, & studiū planē p̄versum. Nam
 aut rationē & ordinē studiorū nō intelligūt &
 oculos suos tantū ad pompam externā refe-
 runt: & quia illiterati sunt: simias in purpura,
 & asinos in Leonina agnoscere nō possunt: ac
 miseri homines fucoso isto splēdore nimīū ex-
 cæcati: sapiētiam sub sordido palliolo latitare
 neq; credūt neq; intelligūt. Aut ut maximē e-
 ruditi sint ipsi, neq; ignorēt, qd distēt æra lapi-

Simia caudata
 & in manu datus.

nis: tamen rei familiaris augendi studio ita de-
 tinentur: & in aggerenda pecunia ita impli-
 cantur: ut liberos suos aut planè negligāt: aut
 indoctissimorum hominum curæ ac discipli-
 næ committant. Plerunque enim præcepto-
 res de magnis maiora locutos, & adhuc rudi-
 menta docendos: quos liberis suis præficient,
 acquirunt. Hos ubi invenerint servorum in-
 star, ad mentem & voluntatem suam compo-
 sitos esse volunt: his disciplinæ modum præ-
 scribunt: & ne liberos in studio artium & lin-
 guarum diu detineant, sedulò & seriò iniun-
 gunt. Qui omnium doctissimi sunt, cavendum
 esse clamant: ne iuventus studijs liberalibus
infenescat: & causas olim apud Rhadamanthū
 & Aeacum dicat. Adeò perditum id tempus
 plerique homines iudicant: quod literis hu-
 manioribus, & ingenuis artibus impenditur.
 Interim ipsi, nescio qua furiali Erynni perciti,
 nulla de re magis solliciti sunt: quàm ut liberis
 suis divitias & opes accumulent: & de pecunia
 quàm optimè illis prospiciant. Vt autem egre-
 gij & his literis, quas profitemur, exculti eva-
 dant, non multum curant. Sed vide: an non
 illis accidat, quod equorum nutritoribus, qui
 multis illos pabulis farciunt: & belli interim di-
 sciplinam non docent. Vt enim tales equi pin-
 guiores quidem fiunt: sed ad militaria exerci-
 tia ineptiores: ita liberi amplioribus patrimo-
 nijs saginati, plerunq; intumescunt: & super-
 bia

bia mirum in modum inflantur: ad omnem ve-
rò virtutis actionem inepti redduntur. Quan-
tò igitur rectius facerent: si Aristippi philoso-
phi consilium sequerentur. Is enim naufragio
ad Rhodiensium littus eiectus, cum in Gym-
nasium venisset, & de philosophia disputasset:
multisque muneribus donatus esset: comiti-
bus rogantibus: nunquid domum nunciare
vellet? mandavit dicere, eiusmodi possessio-
nes, & viatica liberis oportere parari: quæ etiã
cum naufragio possent unã enatare. Sed quo-
niam nostrorum hominum aures hodie non
minus ad has admonitiones obsurduerunt:
quàm Niliaccolarum ad Cataractas & aqua-
rum strepitum: ideò Cratete aliquo Theba-
no nunc opus foret: qui conscensa urbis altis-
sima parte exclamaret: Quò quò ferimini ci-
ves! Itãne convenit in opibus parandis maxi-
mè occupari? In ijs verò quorum causa qua-
runtur, nihil laborare, ac minime esse sollicitos?

Sed de his dictũ in præsentia sit satis. Nunc
reliquum erat: ut illis etiam responderem: qui
nescio quam difficultatem his studijs inesse fin-
gunt, eamq; suæ ignaviæ nequiter & malitio-
sè prætexunt. Sed quia de hac re aliàs copiosè
dictum esse memini, & iam antè longius à pro-
posito nostra excurrit oratio: ideò ad ipsos
nunc candidatos transeo, breviter etiam de il-
lis aliquid dicturus. Cùm enim ipsi harum ar-
tium, quas liberales vocamus, dignitatẽ sum-
mam

mam, & quam cultoribus suis præstant, utilita-
 tatem multiplicem intelligerent: nihil sibi pri-
 us in alijs scientijs & studijs superioribus ten-
 tandum putarunt: quàm literarū humanitatis
 curriculo peracto, fundamenta in illis probè
 iecissent: & artes dicendi atque linguas: qui-
 bus tanquam alis, ad sublimiora evolari solet,
 penitus cognovissent. Qua ratione factum est:
 ut omnes præteritæ vitæ dies, ad liberalium di-
 sciplinarum & linguarum Græcæ & Latinæ cu-
 ram revocarint: ut earum aliquando periti &
 & gnari evaderent. Neque certè labores illo-
 rum fuerunt irriti: neque sua ipsos fefellit opi-
 nio. Nam in studio literarum, & bonis mori-
 bus plurimùm hætenus profecerunt. Atque
 hoc ipso nomine, à præceptoribus suis digni
 habiti sunt: quibus tum propter eruditionem,
 tum propter morum & vitæ integritatem, pu-
 blicum doctrinæ virtutisque testimonium tri-
 buatur: ac primus studiorum gradus confera-
 tur. Ita enim fore confidunt præceptores: ut
 his honorum initijs, quasi aculeis ^{multis} ad maiores
conatus incitentur. Solet enim honos, ut Ci-
 cero præclare dixit, artem alere: & currenti e-
quo, veluti calcar quoddam addere: ac plerun-
 que maioribus studijs initium præbere. Et
 videmus certè, longa edocti experientia, illos
 ut plurimum maiori cum laude & fructu in Ec-
 clesia & Repub. versari: qui per gradus ad ulti-
mam quandam studiorum metam pervene-
 runt:

runt : quàm illos, qui hos artium limites & hæc linguarum septa levi pede transilierunt. Quare ne illis diutius in mora sim, iam honore ipsis decreto omnes & singulos ornabo: ubi tamen prius consueto & usitato iuramento se scholæ huic obligaverint.

IURAMENTVM.

Quod igitur studijs vestris, optimi & literatissimi adolescētes, bene vertat : ego pro mea authoritate, qua nunc fungor publica, vos 38. Candidatos, bonarum artium & linguarum Bacularios iam antè designatos nuncupo atque pronuncio : talesque ab omnibus haberi & nominari volo & iubeo: Deum æternum, trinum & unum, omnibus precibus orans atque obsecrans : ut honores istos ad nominis sui gloriam, Ecclesiæ Rei que publicæ emolumentum & animarum vestrarum salutem dirigat.

A M E N.

TRIA

TRIA PROBLEMA

TA IN VTRAMQUE PARTEM AGITATA: QVORVM 1. EST DE SEPTem liberalibus artibus: 2. de quinq³ sensibus, cum 38. adolescentibus Anno 1574. Baccalaureatus gradus à Nicodemo Frischlino conferretur: 3. verò de fortuna, cum Magisterij titulus ac honos eodem anno 32. Candidatis tribueretur: publicè TVBIN-
GÆ recitata.

PROBLEMA. I.

DE SEPTem ARTIBVS Liberalibus, quænam harum præstantissima sit.

INTER ARTES ILLAS GRAM-
maticam excellere.

Vin septem numerentur artes liberales, ornatissima Corona, atque hæ dignitate ac multiplici fructu, quem in omni vita præbent, nullis scientijs inferiores sint: neque ulla vitæ pars earum præsidio & adminiculo carere possit: non immeritò in dubiũ vocari potest, quænam illarum præstantiss. sit, ac cæteris omnibus usu ac dignitate antecellat. Equidem præclara res est, & summi ingenij opus, quid in unaquaque re aut veri aut falsi insit perspicere:
magna

magna virtus bonas res animo comprehensas,
ornatè eloqui, & verbis idoneis exprimere :
magnum in vita ornamentum, vocum concē-
tus edere harmonicos : magna laus & hominī
propria expeditè numerare, & tempora sup-
putare : magna industria corporum figuras, &
intervalla locorum annotare : magna denique
sapientia, cursus astrorum observare, & futu-
ros eventus inde prædicere. Ego verò salva cu-
iusque sententia, his omnibus à me enumera-
tis, unam Grammaticæ artem, anteponendam
esse censeo, eamque inter liberales, ut vocan-
tur, artes, principatum tenere : & dignitate re-
liquas omnes vincere, ac longissimo post se
intervallo relinquere, firmiter statuo. Quod
ne cui absurdum videatur, rationes afferam,
haud quidem multas (neque enim tempus pa-
titur) sed tamen firmas, ut opinor, & haud qua-
quam contemnendas. Quibus audiendis, ut o-
peram detis, vos omnes magnoperè oratos vo-
lo. Primum igitur notum hoc est, & vobis o-
mnibus in confesso, Grammaticam cæterarū
artium ac disciplinarum fenestram & ianuam
esse : quæ ad reliquas facultates, & scientias o-
mnes aditum patefaciat. Quis enim hac occlu-
sa, ad illius artis cognitionem pervenire pos-
sit? quis eleganter & ornatè dicat, cuius ora-
tio congrua & pura non sit? Quis cum altero
rationes conferat, & de veritate disputet: qui
proprio & rebus accommodato sermone uti

nesciat? Quid multis? Sine Grammaticæ per-
 fecta cognitione ad sublimiora studia conten-
 dere, quid est aliud, quàm Icarum & Phaëton-
 tem imitari? quorum hic Solis currum, artis i-
 gnarus, affectavit: ille sine pennis volavit.
 quid aliud, quàm funem ex arena connectere,
 aut Isthmum perfodere, aut nullo fundamen-
 to solidè iacto, ædes in pulvere extruere?
 Quod ne quis à me confictum existimet, testis
 mihi est, vir summa eloquentia & autoritate
præditus F. Quintilianus: qui hanc artem
 plus in recessu habere, quàm in fronte pro-
 mittat, graviter affirmat. Et de eadem in
 hæc verba præclare scribit: Nisi, inquit,
 Orator fideliter fundamenta iecerit, quic-
 quid superstruxerit, corruet: necessaria pue-
 ris, iucunda senibus, dulcis secretorum co-
 mes: & quæ vel sola ex omni studiorum ge-
 nere plus habeat operis, quàm ostentationis.
 Quæ verò maior laus sit facultatis huius, quàm
 hæc: quòd una & sola Grammatica sine a-
 lijs consistere: alia verò sine ipsa vivere: &
 vim suam exercere non possunt: Quod ipsum
 Platonis etiam testimonijs, ex Philæbo, &
 Theæteto, facile comprobari posset, nisi
 temporis exiguitas hoc prohiberet. Acce-
 dit huc, quòd ista disciplina non tantùm in
 literata Republica dominatur, & omnes a-
 lias artes imperio suo subijcit: Verùm et-
 iam in reliquis vitæ generibus excellit, ac
 summo-

summorum ordinum homines, potestati & legibus suis obnoxios habet. Quis enim summorum Imperatorum unquam fuit, qui cum veteres leges abrogaret, & novas constitueret, unam Grammaticæ Regulam mutare potuisset? Quis Regum aut Principum omnibus suis thesauris, redimere hoc possit: ut omnia nomina in A exeuntia, pro fœmininis habeantur? Nam quod Sigismundus Imperator in Concilio Constantiensi, Placentino obijcienti: quod schisma perperam & contra Regulas Prisciani in masculino genere proferretur, respondit: Maiorem esse Imperatoris, quàm Grammatici Prisciani auctoritatem: id facetè magis, quàm verè dictum existimari debet. Quid? quod ipse Iulius Cæsar, primus imperij huius conditor, Grammaticam & Latini sermonis puritatem ab Aurelia matre didicit, ac tanti hanc artem fecit, ut, qui totius orbis Imperator futurus erat: Imperio & legibus Grāmaticæ se prius submittendum putârit. Et sanè quantum in hac arte profecerit, satis superque ostendunt ipsius, quos de bello Gallico & civili scripsit elegantissimos commentarios. Quæ cum omnia ita sint, liquidò constare arbitror, Grammaticæ facultatem, omnibus alijs artibus & disciplinis, ut naturæ ordine, ita dignitate & usu, meritò anteponendam.

DIALECTICAM PRAEPOL-

lere omnibus.

Nomen Philoſophi

QUod Cynicus ille Diogenes de Grammaticis dixit: ipsos Vlyſſis errores magno ſtudio perquirere, & ſuos interim ignorare: Idem nunc in te uſurpare mihi poſſe videor, ut qui tanto verborum conatu, Grammaticę arti primatum arroges, & toto interim cœlo aberres. Etſi .n. verum eſt, quòd ſine Grammatica ad ſuperiora ſtudia perveniri non poſſit, & ab illa tanquam à limine & primo gradu ad ſublimiora contendere oporteat: tamen haudquāq̃ cæteris artibus dignitate & præſtantia anteponi debet. Neq; .n. ligna opiparo prædio meliora ac lautiora ſunt, quòd ſine illis hoc adornari non poſſit: neq; pennę præſtantes aviculis, quòd ſine hiſ illæ avolare nequeunt: neque inferior vitæ gradus, humani ingenij vigore & mentis acie potior cęſeri debet, quòd ſine illo nemo vivere, nedum ratiocinari poſſit. Quod autem de Imperatorū conditione & ſervitute proſers: Idē non minus in alijs artibus, quàm in Grammatica valet. Nam & Dialecticę regulæ immotæ ſunt, & nemo Regum omnibus ſuis theſauris perficiet, ut in ſyllogiſmo plures ſint termini quàm tres. Itaque præcipuam ego laudem & primas partes arti Dialecticæ tribuendas eſſe exiſtimo. Nam primò huic arti non minus omnes reliquæ ſcientiæ & artes ſubiacent,

cent, quàm Grammaticæ. Quis enim vel Theologus vel Iureconsultus, vel Medicus, vel Mathematicus, vel Orator, sine instrumento huius artis, rem quampiam definire aut dividere possit? At ubi definitiones & divisiones non sunt: quæ ibi, Deus bone, rerum omnium confusio? quæ veri cum falso permixtio? Quod verborum chaos? Possem hæc omnia exemplis luculentissimè demonstrare, nisi angustia temporis excluderet. Iam verò & de illo inter omnes convenit: quòd Dialecticus arte sua veritatem inquirat in omnibus, & contra Sophistas digladietur, eorumque Strophas acerrimè oppugnet. Quod commodum ni hominibus præstaret Dialectica: Sophistæ non modo leptologijs & fumis suis, philosophiam & superiores facultates, sed ipsam quoque Grammaticam destruerent. Quid enim aliud agunt Sophistæ, quàm ut vocabulis ludant & proprietatem nominum ac vim significationis invertant? *λανθάνουσι γὰρ ἐν τοῖς ὀνόμασιν* ait Aristoteles. Quàm obsecro spinosa fuit Grammatica? ut nihil dicam de alijs disciplinis, antequam Philippus & Erasmus de ea scriberent? atque hoc vitium non aliunde provenit, quàm ex ignorantia artis Methodicæ seu Dialecticæ. Quid, quod Plato in Cratilo scribit, Dialectici officium esse rebus imponere nomina: quòd is componere ac dividere sciat: neque id ab alio, quàm Dialectico commodè fieri posse existi-

mat? Quòd si omnia hoc loco proferre velim, quæ huic arti laudem conciliant, quæq; apud Ciceronem in Topicis & Platonem passim in Dialogis extant: dies me potius, quàm verba deficient. Itaque unum hoc Colophonis loco adijcere sufficiet, quod in Glaucone legitur: Dialecticam doctrinis omnibus velut apicem esse propositam, nec ullam doctrinam ulterius aut eminentiorem reperiri. Sed hîc iam omnium doctrinarum esse finem.

R H E T O R I C A M P R A E V A -
lere omnibus.

BEnè tu quidem meherculè philosophatus es, & Dialecticū te esse satis argutè docuisti. Sed interim tamen, cū Rhetor non sis, mihi nondum persuasisti, Dialecticam potiorē esse Rhetoricā. Nam quòd tua ars in omnibus disciplinis versetur & veritatem in illis definiendo ac dividendo inquirat: id sanè haud negaverim, dum interim hoc mihi à te concedatur, artem dicendi, hæc ipsa, quæ à Dialectico nudè proponuntur, & quasi carbone adumbrantur, accuratiori penicillo exornare, & luminibus verborum & sententiarum illustrare. Ut enim pictor ingeniosus, primò cuiusq; rei lineamenta nudissimè concipit, eaquē deinde varijs coloribus illustrat & quasi vestit: ita Dialecticus *παχυλῶς καὶ ὡς οὐ τύπω*, veritatem rerum considerat: quam Orator deinde verborū ornatu

*in bono
X.*

natu, splendore atque copia amplificat. Quantum igitur elegans pictura, obscuram & nudā imaginem, carbone delineatam superat: tantum Rhetorica vincit Dialecticam, cum hæc involuta, illa verò explicata ars sit. Quid quod veterum plerique Dialectici, circa subtilitates tantum occupati, studium hoc ferè secū ipsis coluerunt? Quo nomine eos, Ariston, can-cros edentibus similes esse, dixit, qui propter exiguum alimentū, circa crustas plurimas occupentur. At Rhetorica, rem à Dialectico inchoatam, non modò perficit atque absolvit: sed etiam in publicum profert, & ad usum civitatis, omnia domi meditata, revocat. Est enim Rhetorica pacis Comes, ocijque socia, & iam benè constitutæ civitatis quasi alumna quædam. Hæc sola hominum animos afficit & movet: sola veritate (non quidem simplici, sed exornata & picturata) oculos & mentis aciem perstringit: hæc sola religiones populo interpretatur: sola senatus gravitatem oratione convertit: sola plebem in officio retinet: sola regit dictis animos & pectora mulcet. Hæc militum animis, alacritatem pug-nandi, veluti tuba quædam, iniicit: & sola id consequitur: quod omnes Dialectici regulis suis omnib. consequi nunquam possent. Quid multis? totum mundum regit oratio, & qua re brutis animantibus præstant homines, ea ipsa præstant Rethores & viri eloquentes ipsis ho-

in gl'ia m. lra

Rhetorica.

minibus. Quod si igitur verum est, quod Aristoteles affirmat, Cicero comprobat, eruditi omnes fatentur, hominem natura esse *ῥωσππολιτικόν* : quomodo non præstantiores erunt Rhetores Dialecticis, cum hi plerunq; domi philosophantes, tanq̃ cochleæ sub testa latitēt. Illi verò sua consilia & animi inventa ad Rem. pub. & vitam communem proferant? Iam verò si Platonis testimonio ea, quæ in Gorgiaeiusdem de Rhetorica scribuntur, & Ciceronis Topicis : eiusdem Brutum, aut Fabij & Cornelij Taciti testimonia opponere vellem : metuo ne id nimis fiat prolixum. Quamobrem satis à me factum arbitrabor : si uno Periclis exēplo rem declaravero. De hoc enim literis est proditum, quod orationis maiestate tonârit & fulgurârit, & vi eloquentiæ totam Atticam vir unus suo arbitrio versaverit. Vt nihil de Cicero ne, nihil de Demosthene, nihil de Isocrate dicam : quorum oratio totum mundum in stuporem convertit. Ex quibus omnibus liquidò constare arbitor, quod Rhetorica tantum inter alias caput efferat artes, quantum lenta solent inter viburna cupressi.

*See frontispiece
in Gallien.*

MUSICAE PRINCIPATVM
attribuendum esse.

NEque verò tu mihi, tam felix & facundus Orator videris, qui mihi antithetis tuis persuas-

persuadere possis: Vt nō potiùs Musicam, quā Rhetoricam inter liberales artes excellere, & ante omnes dignitate atque usu præpollere statuam. Nam si res eò præstantiores sunt: quò pluribus bonitatem suam cōmunicant: omnium certè præstātissima erit Musica. Quæ enim ulla vitæ humanæ pars est, ad quam Musicę fructus non pertineat? Hoc est, cur alta sub rupe canat frondator ad auras.

Hoc est cur canet vinctus quoq; compede fossor

Indocili numero cum graue molli opus.

Cantat & innitens limosa pronus arena:

Adverso tardam qui vehit amneratem.

Quiq; refert pariter lentos ad pectora remos:

In numerum pulsa brachia versat aqua.

Fessus ut incubuit baculo saxog; resedit:

Pastor arundineo carmine mulcet oves.

Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis

Fallitur ancilla decipiturq; labor.

Est enim Musica dulcissima laborum requies: & suavissima medicina dolorum: tristitiæque hostis, lætitiæq; comes. Nam quantum in hominum animis demulcendis & reficiendis ars hæc momenti & virium habeat: tū illo sapientis dicto admonemur: Vinum & Musica lætificant cor hominis: tū etiam quotidiana experientia docemur. Et quoniam de literis ac literatis hīc præcipuè nobis sermo institutus est: prius, quàm ad reliquorum ordinum homines perveniam, paucissimis osten-

Caril. st. n. p. p.

*P. Ovidij Naso
n. r. trist. p. n. lib.
quinto. Elegia
7.*

dam, hanc artem etiam disciplinis liberalibus non prodesse tantum, sed etiam præesse. Equidem poëtas, qui primi fuerunt philosophi, & soli sapientes meritò habiti sunt, Musicos fuisse omnium præstantissimos, nemini est dubium. Nam & Orpheum suos versus lyre accommodasse, & suavissimè dein eos modulatum fuisse notius est, quàm ut commemorari oporteat. Musæum etiam tanti ob hanc ipsam artem religiosa fecit antiquitas: ut eum post mortem quoq; apud inferos canere, & numeris obloqui septem discrimina vocum Virgilius dixerit. Quis verò ignorat Socratem sapientissimū Græcorum, & quem solum cecinit Phœbi cor-
 tina beatum: in Musica iam senem à Conone institui voluisse. Etenim cum natu tam grandior esset: & inter pueros fidibus luderet: ob iurgantibus amicis respondisse fertur: nequaquam absurdum esse discere ea, quæ prius cō-
 muni vitæ tam utilia, tamque necessaria esse ignorasset. Quid verò Themistocles? an non ille quanquam bonus Orator, & bonus Imperator, cum in epulis lyram recusasset, à Persis habitus indoctior? Nam ad reliquas artes libero homine dignas, veteres Græci etiam hanc ingenij facultatem accedere voluerunt: ne quid ad perfectam & absolutam eruditionem deesset: sicut exemplo Phenij, & Demodoci apud Homerum, itemque Græcorum apud Clisthenem Musica certantium ex Herodoto, lu-

doto luculentissimè patet. Neque sanè defue-
 runt qui Grammaticæ etiam Musicen subiectâ
 affirmarent. Sed & Prisci Cretenses suas leges,
 quarum inventores creduntur, sono Musico
 adaptasse scribuntur: ut eò graviores essent, &
 firmitus inhærerent memoriæ. Quid quod illa
 ipsa Oratoris vis, quam in concitandis affecti-
 bus habet: aliunde non provenit: quàm à Mu-
 sica & numerofo orationis sono? Quantam e-
 nim in apta & numeris accommodata pronû-
 ciatione sit positum: id eruditi omnes norunt.
 Nisi enim structuris & quasi Musica harmonia
 temperata sit: nihil aut parum gratiæ reli-
 quum habebit oratio. Vnde non immeri-
 to hæc ars Rhetoricæ anteponi potest & de-
 bet: quòd sola aptum orationi sonum attri-
 buit: sola venustatem verbis conciliat. At-
 qui verò magnam inesse vim Musicæ, ad ho-
 minum animos concitandos, & quolibet im-
 pellendos: non modò sacrarum literarum, sed
 etiam profanorum scriptorum exempla do-
 cent. Quis enim nescit Saulem, Hebræorum
 Regem, quoties à malo spiritu agebatur,
 cithara Davidis recreatum & refocillatum
 fuisse? Quis nescit Alexandrum magnum à
 suo Timotheo, duplici modulationis genere,
 ad contrarios affectus permoveri potuisse: &
 altero quidè concitari, altero verò sedari con-
 suevisse? Quid de Achille dicâ Homérico: qui
 iram adversus Agamemnonem conceptam,
 unius

unius citharæ sono compescuit? Quid de Clinia Pythagorico: qui quoties ira se inflammari sensit: toties ad lyram tanquam mali certissimam medicinam se convertit? Quid de ipso Pythagora: qui adolescentis cuiusdam infanum amorem mutatis tibiæ modis immutasse: & alium quendam, gladio necem sibi intendentem, eadem via inhibuisse scribitur? Sed & morbis quibusdam auxilium & levamentum à Musica adferri literarum monumētis est proditum. Res non tam facilis creditu, quàm dictu. Nam Ischiadici, cū maximè dolent, si modulis levibus tibicen incinat, minui dolores aiunt. Et Theophrastus author est, viperarum moribus tibicinem mederi. Quin & Boëtius in Musica testatur Lesbios, ac Iones à plerisque morbis cantus dulcedine & Terpan dri præsidio liberatos fuisse. Quid quòd idem Terpander, autore Lenodoto, Lacedæmonios aliquando dissidentes: Musica & cantus suavitate delinivit, eorumque discordias sedavit? καὶ γὰρ βία τοὺς ἀγροὺς τραχεῖαν ἀνευθε λιπῶν ἐγγε-
 ον αἰμάτων ἔχινεν καρδίαν νόμῳσι: ut ait Pindarus. Quod est: Fortissimus etiam Mars aspera relicta hastarum acie, oblectat animum suum carmine. Hinc factum est, ut summi reges atque imperatores artem hanc & plurimi fecerint, & ipsi etiam in ea institui voluerint Nam & Hieronem Syracusanum Regem, Pindarus à Musica peritia landat: & Epaminondam præclare

clarè fidibus cecinisse Cicero affirmat: & Alexandrum in hac arte præceptorem cytharæ-
dum habuisse historiæ testantur. Quin etiam
hodie plurimū hæc disciplina in aulis Regum
& principum valet: & sola ferè præ reliquis o-
mnibus in pretio est. Et quid attinet Musicæ
vim è vita humana & animis hominum demō-
strare. Saxa & solitudines voce respondent,
inquit Cicero, & bestię sæpè immanes cantu
flectuntur atque consistunt.

Saxa Cytharonis Ihebas agitata per artem,

Sponte sua in muri membra coisse ferunt.

Quod mare non novit? quæ nescit Ariona tellus:

Carmine currentes ille tenebat aquas.

Sæpè sequens agnam lupus est à voce retentus:

Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum, &c.

Ille sedens cytharamq; tenet preciumq; vehendi

Cantat: & equoreas carmine mulcet aquas.

Sed & Pythocharem quendam fuisse ac-
cepimus: qui Musico sono & numerorum har-
monia vim luporum represserit: & Sibaritarū
equos ad cantum tibiæ saltasse legimus:
tūc etiam Lybicas equas vocum sono delecta-
tas demulcasque fuisse ex historijs comperi-
mus. Quid multis? *ἡδὲ καὶ διὰ δαιμόνων βέλγει φρέ-
νες: ἀμφότερα τοῖς διὰ σοφία βαθυλόππῃ τε μυσᾶν.* Caro-
mina etiam Deorum mentes demulcent: cum
Apollinis & Musarum sapientia, ut dixit Pin-
darus Hinc Plato & ante eum Pythagoras Mu-
sicam Philosophiam vocarūt: eamq; Deorum
opus

Proper. lib.

eleg.

Ovid. 2. Fast.

Herod. lib. 1.

Gel. lib. 16.

cap. 19.

Totus locus

inferendus.

opus esse arbitrati sunt. Et Plutarchus *οὐ μὲν οὖν*
 inquit: *ὄντι ἀνθρώπων τινὰ παρελάβομεν εὐρετὴν τῶν*
τῆς μουσικῆς ἀγαθῶν, ἀλλὰ τὸν πάσαις ταῖς ἀρεταῖς κενό-
μημόνῳ θεῶν, ἀπόκλωνα. Nos autem non homi-
 num aliquem accepimus repertorem Musicæ
 bonorum: sed omnibus virtutibus ornatum
 Deum Apollinem. Et rursum: *σεμνὴ ἔρμῃ τὰ παι-*
τὰ ἡμῶν, θεῶν ἔρμῃ ἔσα. Modis inquit omni-
 bus veneranda est Musica, cū sit Deorum in-
 ventum. Meritò igitur laudandi sunt: qui stu-
 dium Musicæ excolūt, & ad laudes Dei & viro-
 rum fortium accommodant. Hæc enim ars so-
 la est: quæ omnium hominū animos afficit at-
 que delectat: hæc sola est, quæ cæteris discipli-
 nis atque scientijs gratiam conciliat: hæc sola
 est, quæ tristes erigit: afflictos solatur: iratos
 placat: insanos reprimit: ignavos excitat: hæc
 sola est, quæ morbis animi iuxta ac corporis
 medetur: sola quæ reges, sola quæ feras & im-
 manes beluas, sola quæ ipsos immortales De-
 os placat & mirigat. Et quid verbis opus est?
 hæc sola ex omnibus est: quæ ne in ævo quidē
 sempiterno definit: hæc sola est, quæ volupta-
 tem divinam & immortalem possidet. Hinc a-
 nimę beatorum in campo Elysio, contendunt
 ludo, & fulva luctantur arena, pars pedibus
 plaudunt choreas, & carmina dicūt vescētes,
 lætumque choro pæana canētes. Hinc ipsi An-
 geli Cherubin & Seraphin, qui neque Gram-
 matica, neq; Dialectica, neq; Rhetorica utun-
 tur:

tur: Musica tamen non destituuntur: omnipotenti Deo hymnos in cœlo concinunt: ac voce suavissima modulantes, SANCTVS DEVS ZEB AOTH, ter cantu ingeminant. Quare neminem fore puto, qui Musicæ ullam artē meritò anteferre possit, &c.

ARITHMETICAM PRAEFERENDAM omnibus.

EQuidem, palmam ego tibi libenter deferrem, & pedibus, quod aiunt, in tuam sententiam concederem: nisi adhuc unius Arithmeticæ obstaret excellentia, & summa artis istius dignitas: quæ facit, ut verbis tuis fidem non habeam. Quanquam enim Musicæ exercitium ad omnium hominum ordines sese extendit: & proinde laudem non exiguam meretur: tamen Arithmeticam, ad multò plures homines usum suum proferre manifestò constat. Nam inveniri potest, qui in omni vita sua nunquā cecinerit: at qui nunquā numerârit inveniri nō potest. Propria enim hæc homini vis est, ut numeret: eamq; cū brutis animantibus cōmunem non habet. At Musica etiam brutis concessa: siquidē & cicadæ cantillant & omnium suavissimè aves modulantur. Sed nec illud inficias eo, quòd tu tam sollicitè & operosè probandum tibi censuisti: Musicæ vim magnam in animis hominum literatorum iuxta & il-

& illiteratorum, ipsorumque Regum & Principum afficiendis: atque adeò in belluis & feris immanibus permovendis inesse. De hoc enim inter omnes constat. Quin & illud lubens concedo, Musicam affectus & concitasse & sedasse sæpius. Sed interim hoc affirmo, Musicam per se horum nihil præstituram fuisse: nisi ad illam numerus, tanquam soni & vocis condimentum accederet. Neque enim sonus sua natura, vel hominum animos demulcet, vel aures ferarum afficit (siquidem nō omnis sonus hoc facit) sed tantum, quatenus numerosus est: & velut vox quædam mensurata efficitur. Quid enim Polyphemi Musicam tam ineptam atque absurdam reddidit: nisi hoc, quòd sono fidium, numerus & *συμμετρία* abesset: aliudque pes illius & aliud cithara sonaret. Itaque quas tu laudes Musicæ attribuis: earum præcipuam partē sibi vèdicat Arithmetica. Quod verò Epaminondas fidibus lusit, id sanè non improbo: sicut Lacedæmoniorum & Aegyptiorum institutum approbo: qui omnem Musicam è Repub. sua exterminarunt: sed media quadam & regia via incedendum arbitror: ne more Persico lyris & fidibus animi reddantur molles atque effæminati, quod Græcis ac Persis accidisse videmus: & utriusque gētis regno finem atque interitum attulisse cognovimus. Philippus certè Macedonum Rex, cùm accepisset Alexandrum suaviter cecinisse: non te

pudet,

pudet, inquit, quòd tam pulchrè canere scias: &
 nescio profectò, quomodo verum sit, quod
 Cynicus ille Diogenes de Musicis dixit: eos li-
 gno sonos aptare posse: mores verò ad rectam
 rationem componere non posse. Ad Angelos,
 quod attinet, divinam sanè Musicam illis: sed
 quæ alio tenore constet, q̃ nostræ vocis harmo-
 nia, facilè concedo: eamq; nostris concentib;
 multò suaviorè & perfectiorem esse non nego.
 Interim verò tibi ac tuis cantoribus, hoc Ari-
 stotelis cogitandū relinquo, quod octavo po-
 liticorum extat: Iovem neque canere, neque
 cytharam pulsare. Sed ad Arithmeticā redeo:
 quam non solùm in omni vitæ genere versari
 dixi: sed nunc etiam in ipsis artibus principa-
 tum tenere, breviter ostendam. Quid .n. Gram-
 maticæ reliquum erit, si numeros illi, singula-
 rem & pluralem adimas? Quid Prosodia erit?
 quid tota ars Poëtica, si versus & syllabæ suis
 numeris orbentur? Quid aliud Syllogismus
 est, quàm aliquid numeri instar? Quid oratio
 Rhetorica, quàm numerosa dictio: & quò
 numerosior, eò venustior atque elegantior?
 Quid denique ipsa Musica, nisi sonus nume-
 ratus? quæ quidem symmetria omnium ar-
 tium, Pythagoram movit, ut animam diceret
 esse numerum: omniumque rerum causas ac
 demonstrationes ad numerū revocaret. Hæc
 eadem Romanis & veterib. Græcis causa fuit:
 ut liberos suos cum primis literis etiam Arith-

meticam docerent. Et Socrates apud Platone de legibus, etiam hanc tulit: ut cives cogerentur discere Arithmeticam. Quid multis? numerorum ea est ratio atq; perfectio, ut ne ab ipsa quidem Dei essentia, à qua cæterarum artium subiecta longissimè remota sunt, avelli ac separari queant: nisi tota labefactetur Divinitas. Quis enim tam impius, qui nesciat Deum unum & trinum esse? quis in Deitate tres personas non agnoscat? quis earundem proprietates distinctas è symbolis Catholicis non iam olim didicerit? Sed ego Arithmetica præstantiam, vel vulgi & mercatorum iudicio asserere possum. An non enim illi beatissimum atque optimum eum iudicant: qui multas domi sue potest numerare pecunias?

GEOMETRIAM PRAESTARE

reliquis artibus.

QUod pavonibus accidit, ut pedes dum intuentur, caudam dimittant: idem nunc præter opinionem mihi usu venit. Eram enim Arithmeticae Geometriam præpositurus, & principatum illius huic ascripturus: Sed dum terram aspicio & meo me pede metior, cristas facile abijcio, fatis enim hoc mihi gloriae, satis honoris fuerit, si Geometriam Arithmeticae usu ac dignitate parem, cæteris verò omnibus

in omnibus scientijs ac disciplinis superiorem esse,
 demonstraro. Nam hanc laudem Geometriae
 neminem Arithmeticum invisurum esse
 arbitror. Cum enim quantitatis Regnum, quod
 in duas partes divisum sit, continuam scilicet
 & discretam, à neutra harum sola possideri
 & administrari possit: omnino duae reginae
 constituendae sunt: quarum altera nume-
 rum, altera figuras & rerum magnitudines
 considerat, & iuri ac legibus suis obnoxias
 habet. In rebus quidem publicis dominatur
 ambitio, omnisque potestas impatiens con-
 sortis erit, ut Poëta canit: At in numeris & figu-
 ris, summa est animorum coniunctio, summa
concordia, & indissolubile quoddam amicitiae
vinculum. Vt. n. Sol diem & Luna noctem regit,
 & neutro horum luminum, mundus carere po-
 test, nisi fiat luscus & monocus: Ita Arithme-
 tica & Geometria, quasi duo luminaria omnes
 scientias atque artes illustrant: ut neutra ha-
 rum carere possint, nisi manca & mutila red-
 datur Philosophia. Nam, ut omittam artes me-
 chanicas, quae sublata Geometria, omnes periret:
 quis obsecro literarum figuras & elementorum
 formas dedit Grammatico, nisi Geometria?
 Quis Musico notas & vocum intervalla praescri-
 psit, nisi Geometria? quae Dialectico figuras syl-
 logismorum delineavit, nisi Geometria? quae deni-
 que firmiores minusque fallaces demonstratio-
 nes extruxit, quam Geometria? Equidem Gale-

nus fatetur, quòd penè in amentiam & delirium Pyrrhonorum abreptus fuisset: nisi in Geometria tantam vim demonstrationibus inesse comperisset. Habent enim Geometrae scientiae suae subiectum, à materia abstractum & simplex: nullius ortus aut interitus vicissitudini obnoxium: sed firmum, stabile, immotum, & sempiternum: quemadmodum & Arithmetici. Hinc Cicero, Mathematici, inquit, magna obscuritate & recondita in arte & multiplici subtilitate versantur. Quid verò de usu dicam, quem haec disciplina cum sorore Arithmetica in communi vita hominibus praestat? Quis locorum intervalla, regionum fines, agrorum limites observare posset, sine Geometria? Quis astrorum positus, in tuos siderum aspectus, distantias à terra & à se invicem notare queat, sine Geometria? Quis umbras delineare & horologia conficere norit, sine Geometria? Itaque non immerito summi ingenij Philosophus Plato, scholae suae vestibulo inscripsit: *ἀγεωμέτρους οὐδέ τις εἰσέρω* Nec immerito Sulpitius Gallus, Scipioni superiori Africano familiaris in studio dimetiendi caeli atque terrae immortalis est: ut de ipso in senectute scribit Cicero. Merito etiam ob artis huius excellentiam & Protogenē artificē, Demetrius benè fecit Rhodius. Quid? quòd Geometria etiam ad rem militarem, & victoriam ab hostibus reportandam plurimum momenti & commodi praestat: sicut ex Acha-

no &

no & Vegetio facile intelligitur: & nostri milites quotidiana experientia docentur? Quantum, n. referat, aciem habere rectè instructam, & bellicas machinas ad amussim in hostes dirigere: id notius est: quàm ut cōmemorari oporteat.

Cùm autem Geometriæ beneficio, hanc dexteritatem nostri Imperatores ac belli Duxes consequuntur: meritò certè bonarum artium studijs, bibliothecis & viris doctis æquiores esse debebunt: quàm, proh dolor, & esse & fuisse comperiuntur. Sed omnia cōmemorare, quæ Geometriæ laudem cōciliant, tempus nō patitur. Quod verò postremo loco de vulgi & mercatorū iudicio protulisti: fortunatum eū haberi, qui multas domi cōnumeret pecunias: id sanè verum est. Ego tamen non minus beatos illōs iudico: quorū conspicitur nitidis fundata pecunia villis, & quorum excelsa ædificia longissimam de se umbram meridianam projiciunt, & qui multos suos agros atque prædia pedibus suis metiri possunt, qualis ille Vendidius, qui apud veterem Poëtam, dives arat curibus, quantum non milvus oberret, &c.

ASTRONOMIAM OMNIBVS SUPERIOREM esse, & in vita maximè necessariam.

EGO verò, mi amice, & à tua & ab omnium sententijs, quæ de artium liberalium præstantia & dignitate protulistis, tantum absum:

quantum cœlum à terra distat. Vtenim cœlū
 altissimum & stellæ lucidissimæ, supra omnia
 hæc inferiora eminent: Ita Astronomia, quæ
 oculos suos in cœlo defixos habet, omnium ar-
 tium longè præstâtissima est: & omnibus illis
 iure optimo anteferri debet. Nā quod vos duo
 postremi de dignitate & usu Arithmeticæ &
 Geometriæ in medium attulistis: hoc ipso, nō
 tam istarum disciplinarū, q̃ Astronomiæ maie-
 statē confirmastis. Quid enim aliud sunt Arith-
 metica & Geometria, quàm Astronomiæ pe-
 dissequæ? Quid aliud, quàm eiusdem alæ, qui-
 bus illa cœlum subvolat? At verò, si cui domi-
 næ, tam insignes Reginæ ancillantur: nonne
 illam multò præstantiorem ac digniorem esse
 oportet? Quid? quòd alię scientiæ & artes ple-
 reque omnes humi repretant, & circa terre-
 striatantum occupantur? sola verò Astrono-
 mia cœlestia inquirat, sola altissimum cœlum
 sibi pervium facit, sola erectos tollit ad sydera
 vultus. Vnde Poëta exclamat:

Fælices anime, quibus hæc cognoscere primū:

ing, domos superas scandere cura fuit.

Credibile est illos pariter vitisq; iociq;

Altius humanis exeruisse caput.

Quæ quidem causa maximos in Repub. vi-
 ros & summos Imperatores atq; heroas, in a-
 morem & admirationem huius artis semper il-
 lexit: propterea, quòd illi magno principenul-
 lam artem digniorem, quàm Astronomiā iu-
 dica-

dicarent : ne quondā fati necessitate abrepti, in regionem cœli ignotam venirent, sicut de Romulo dicitur:

Neue peregrinum peteret novus incola cœlum:

Noluit ignotas hospes adire domos.

Fuere tales Chiron Thessaliæ, Atlas Mauritanix, Orion Libyæ Reges, Abrahamus Patriarcha, teste Iosepho, & Salomon Rex Iudeæ: Iulius item Cæsar, qui annum correxit, & huius ex sorore nepos, Octavius Augustus, Fridericus item secundus Imperator, & nostra ætate Carolus Quintus, & qui hodie in Hessia principatum obtinet, Guilielmus Landgravius, ac multi alij præstantissimi heroes ac principes. Nam si verum est, ut certè est, quod Plato dixit: Homini oculos datos, Astronomix causa, ut cœlum contempletur, rectius multò faciunt reges & Principes, qui ursam cœlestem & leporè, cane Syrio & venatore Orione insequuntur: quàm qui omnem ætatem in sylvis interlustriferarum exigunt. Quid, quod ipsa parens rerum, natura, homini reliquarum artium causa, præsertim earum, quæ circa sermonem versantur, unum tantum os & unam linguam: Astronomix verò gratia, oculos duos attribuit: propterea, quod plus nos videre, ac potius contemplari, quàm loqui voluerit? Sed cū frivola hæc minusq; firma alicui videri possint: ad ea nunc venio, quæ vel sola principatum huic arti adscribere possunt. Si. n. tēpus sapientissimū est:

ut Thaleti Milesio placuit, pro sapientissimis
certè habendi erunt, qui tēporis, tanquam rei
sapientissimæ atq; optimæ notitiam perfectā
atque exactam possident. Eam verò, cum soli
Astronomi habeant, horumque beneficio ca-
teri quoq; mortales obtineant, annon meritò
ipsi perfectissimi, omniumq; sapientiss. esse iu-
dicentur? Nam, ut verè dicam, quod sentio, ita
ego mecum statuo: si Astronomia mortalibus
data non fuisset, homines parum à brutis abfu-
ratos fuisse, quibus nulla est temporis notitia.
Si enim sola ratione, & quæ ab hac oriuntur, o-
perationibus, à brutis discrepant homines: ut
à sanioribus Philosophis traditum accepimus,
quidni etiā tēporis observatione illis vel maxi-
mè præstabunt? Nā quod ullum rationis opus
sit præstantius, quàm est numerare, atq; haud
quidem rem quamlibet numerare: sed tempus
maximè, quòd cœlestium corporum motu, &
Solis ac Lunæ cursu describitur? Quæ quidem
observatio cum solius sit Astronomi: solus i-
pse & se & alios homines à brutorum cæcitate
& miseria eximere potest. Quòd igitur Gram-
maticus es: quòd Dialecticus, quòd Rhetor,
quòd Musicus, quòd Arithmeticus, quòd
Geometra, imò quòd verè homo es, & tem-
poris notitiam habes: id totum huic arti acce-
ptū referre debes: cū tēporis observatiōē ab
hac sola acceperis. Vereor pfectò, auditores,
ne q̄s orationē meā impietatis arguat, aut etiā
teme-

temeritatis accuset. Sed si ea perceperitis, quæ nunc de usu disciplinæ huius proferam: facile omnes intelligetis hanc artem, tantum alijs omnibus antecedere: ante citos quantum Pegasus ibat equos. Magnum equidem hæc ars in vita domestica & re familiari atque publica usum habet, maiorem in arte medica: maximum verò in Ecclesia & rebus sacris, Nam si ad vitam privatam cuiusque respicias: quis quæso tempora sationum, arationum, & similium rerum, sine quibus ne vivere quidē possumus, rustico præscribere possit, sine Astronomia? Quis in vita communi spacia annorum, intervalla mensium, dierum & horarum vices observare possit, sine Astronomia? Quis cū alio contrahere, & de solutione aut annuo censu cōvenire queat: sine Astronomia? Quis mercium convehendarū causa, in longissimas terras, & ad remotissimas gentes navigationem instituat: sine Astronomia? Quis in Rep. tempora indictionum præscribere, aut diem siue hostibus siue civibus, suis dicere possit: sine Astronomia? Quis medicus tempora purgationum, venæ sectionum, scarificationum & similium ægroto indicet: sine Astronomia? Quis in Ecclesia Dei statos ad cultum sacrorū dies & festa habeat, sine Astronomia? Ac ne omnia, quæ sunt penè innumerabilia, consector: Ita breviter concludo: nisi Patriarchæ optimi fuissent Astronomi: ut ex Iosepho patet;

obscurissima essent annorum & mundi initia
 nihil deniq; certi de adventu Messia nobis cō-
 staret: & sic tota religio nostra labasceret. Quis
 enim 70. hebdomadas apud Daniele suppu-
 rare atque intelligere potuisset: sine Astrono-
 mia? Nemo hominum opinor: nisi hoc illi ex
 arcana Spiritus sancti revelatione desuper in-
 notuisset. Quid verò, quòd olim ne in acie qui-
 dem & disciplina militari suum usum Astrono-
 mia deseruit? Quemadmodum Periclis & Sul-
 pitij Galli exemplo manifestissimè liquet. Nā
 alter horum, cū obscurato repētè sole, Athe-
 nā inusitatis tenebris, solitudine āgerentur:
 & interitum sibi cœlesti denūciatione porten-
 di crederent: in medium processit: & quæ à
 Præceptore suo Anaxagora, pertinentia ad So-
 lis & Lunæ cursum acceperat, differuit: Et sic
 totam civitatem animo consternatam refecit.
 Alter verò, cū in bello Macedonico, quod Ro-
 mani adversus Persen gesserunt: serena nocte
 luna subito defecisset, & Romanus exercitus
 monstro perterritus: manum cum hoste conse-
 rendi fiduciā amisisset: de cœli natura & syde-
 rum ratione peritissimè disputando, alacrè eū
 in hostes misit. Itaque illi inclytæ Paulianæ vi-
 ctoriæ, liberales artes Galli aditum dedere.
 Quia, nisi ille metum militum vicisset: Impe-
 rator Romanus vincere hostes non potuisset.
 Sed quia nota hæc sunt, & nunc omnibus liqui-
 dō cōstare puto, reliquas omnes artes, per hæc
 & pro-

& propter hanc unam esse: iam satis est: ne me Crispini scrinia lippi cōpilasse putes: verbum non amplius addam.

PROBLEMA II.

DE QVINQVE SENSIBVS QVIS

eorum maximam ex obiecto suo voluptatem capiat.

DE VISV.

CRambe bis posita mors est: & citharædus
 Cridetur, chorda qui semper oberrat eadē.
 Ne igitur eandem incudem nos omnes tundere velle videamur: aliam mihi quæstionem movere libuit: utrum homo plus voluptatis è coloribus per visum, an è sonis per auditum, an ex odoribus per nares, an ex saporibus per gustum seu linguam, an verò ex tactilibus qualitatibus per tactū accipiat? Equidem magna & grata auribus voluptas orationem, quæ homini data est, & suavitatem vocis humanæ percipere: cōcentu harmonico frui: instrumenta Musica audire: suave & iucundū naribus fragrantē odores olfacere: dulce & gratū linguæ, cibos & potus delicatos gustare: plena voluptate res calidis & humidis, frigidis aut siccis affici: & ea, quæ visui & auditui se offerunt tangendo percipere. Sed ex omnib. sensibus mihi nemo maiorem

maiolem voluptatem ex fui obiekti percepti-
 one cōsequi videtur, quàm visus ex coloribus
 ac luce hac cœli suavissima. Quæ enim maior
 voluptas homini esse possit, quàm clarissimū
 hoc cœli iubar intueri? Quæ maior delectatio,
 quàm lucem videre suavissimam? Poëtæ lu-
 cem tanti fecerunt: ut eam sæpè pro vita po-
 nant: & qui ea non fruuntur, hos ne quidem
 vivere arbitrantur. Quinimò ipsa æterna vita
 luci confertur: sicuti vicissim impiorum & sce-
 leratorum damnatio, tenebris & caligini no-
 ctis comparatur. Quanta verò miseria sit, ho-
 minem cæcum esse & oculorum sensu orbari,
 id melius intelligi, quàm dici potest. Qui enim
 cæcus est, is neque Geometra neque Astrono-
 mus fieri potest. Quomodo enim de figuris &
 cœli positu iudicet, qui ne quidem de colori-
 bus iudicare possit. Iam si & illam voluptatem
 consideres, quæ ex picturis ad hominem redit,
 nonne id totum oculis adscribes? At quanta
 hæc sit voluptas, quæ ex imaginibus percipi-
 tur, exemplo Aeneæ, Alexandri magni, Deme-
 trij, Ptolomei, Lagi filij, Luculli & similium de-
 clarari posset: nisi hoc ipsum ædificiorum pi-
 cturæ, hortorum amœnitates, preciosarum ve-
 stium color, & aureorū vasorū splendor, qui-
 bus omnibus nostra ætas, nimio cum luxu in-
 dulget, satis ostenderet? Quis enim non ma-
 iorem voluptatem, ex pulcerrima & affabrè pi-
 cta domo & benè adornato templo capiat,
 quàm

quàm ex tugurio cespitib. congesto? Quis nō magis sibi alijsque placeat, pulcris amictus vestibus, quam tritis lacernis & sordido palliolo indutus? quem non suavius afficiat hortus amantitate arborum & fructuum ubertate conspicuus, quàm deserta & horrida sylva? Vt nihil interim de vultus humani colore dicā: qui quo formosior, eò etiam gravior est. An non enim voluptas illa multas faminas impulit, ut fucō & cerussa faciem depingerent: quo gratiores essent in oculis amantiū? & ne illas etiā voluptates proferā, quæ corpori magis, quàm animo congruere videntur? quid? an illa non summa est voluptas, quæ oculorum beneficio ad mentem, ex lectione librorum promanat? quid enim obsecro iucundius, quàm in historijs versantem, cum veteribus & priscis hominibus colloqui? quid Philosophicis contemplationibus suavius? Quid sacrarum literarum lectione salubrius? Quid legum doctrina dignius aut melius? quid herbarum aspectu & corporis humani intuitu dulcius aut gratius? Ex quibus omnibus concludendum arbitror: nullam esse maiorem voluptatem sensibilem, quàm ea est, quæ visu & oculorum obtutu percipitur.

DE AUDITU EIVSQUE

voluptate.

ET si magna est voluptas, quam oculi ex luce percipiūt, & magna miseria est cæcitas: tamen,

men, neutra harum tanta est: ut ea minor in homine dari non possit. Nam ea multò maior est oblectatio, quæ luce mentis excitatur: multoque atrocius malum, quod ex cæcitate animi, quàm oculorum oboritur. Notum est enim, quòd Antonius Martyr, Didymo cæco quidē, sed erudito homini dixit: nil inquit, te offendat mi Didyme, quòd tibi oculis orbatus, & lumine captus videris: Desunt enim tibi oculi, quos mures, muscæ & lacertæ habēt: Sed latere, quia oculos habes quos Angeli habēt, quibus Deus videtur. Cùm itaq; auditus ipso Aristotele teste, plus ad scientiam & mentis lucem faciat, quàm visus: propterea quòd visa citò evanescunt, & ob vagum oculorum discursum facillè diffluunt: audita verò firmitus animo inhærent: ideò visorum voluptatem ijs, quæ audiuntur, hoc nomine nequaquam præferendam esse censeo. Nam quòd ultimo loco de lectione librorū attulisti: ea voluptas animi magis est: quàm sensus: & proinde oculis accidit. Quid verò? quòd cæci plerunq; oculatis ingeniosiores sunt, ut Homeri, Tiresiæ, Didymi & maximè Democriti exēplo patet: quod melius Philosophari posset, se ipsum excæcavit? Quid? quod fides salvifica non ex visu, sed ex auditu est, qui fit per verbum Dei? Ad picturas autē quod attinet, Itemq; domos exornatas, amēnos hortos, vasa argentea, vestes acupictas, fæminas formosas & similia quæ

quæ aciem oculorum grata cū voluptate per-
 fringunt: cum brevis sit hæc voluptas: & diu
 non duret: sonorum voluptati quæ durabili-
 ore est, anteponi non debet. Visio enim, ut Phi-
 losophi dicunt, fit subito & *αχθινός*: Auditio
 verò, fit cum motu & *ἐνινός*. Sed & illud Poëtæ
 tibi perpendendum relinquo: Quantum ocu-
 lis, animo tam procul ibit amor: Et illud An-
 tipatri Cyrenaici, qui mulieribus, ei cæcitatem
 exprobantibus respondit: an nulla est volu-
 ptas nocturna? Et illud Periclis, qui Soloni la-
 scivè oculos circūferenti dixit: Prætozem non
 modo manus, sed etiam oculos abstinentes ha-
 bere decet. Atqui verò maiorem esse aurium,
 quàm oculorum voluptatem, etiam hinc con-
 stare puto: quòd soni harmonici & instrumēta
 Musica suavissimè nostrum auditum feriunt.
 id quod probatione non indiget: cū sit sole
 meridiano clarius. Idem narrationes & histo-
 riæ, quæ recitantur, manifestissimè declarant,
 sicut Dido Virgiliana Aeneæ pendet narran-
 tis ab ore. Quid? quòd vos ipsi, nos multò at-
 tentius & lubentius auditis, quàm fortè alios
 antehac audivistis: cū nostræ hæ concerta-
 tiones, aliquatò plus voluptatis habere vobis
 videantur? Quanta verò cum gratia Demosthe-
 nes dixerit: & quam iucundo sono Athenien-
 sium aures deliniverit: Aeschynis adversarij eius
 testimonio cōfirmare possem, nisi res in prom-
 tu esset omnib. Ioci quoq; & sales, quantū vo-
 luptatis

luptatis & delectationis afferant, ex Aristotele notum est: & quotidiana idem docet experientia. Plura ut afferam, neque locus neque opus est. Satis enim rationibus propositum meum demonstratum esse confido.

DE OLFACTU ET ODO-
rum voluptate.

Sonos auditum suavius afficere, quam colores visum, ex eo probare niteris, quòd hæc affectio citò transeat: illa verò diutius permaneat. Equidem rationem hanc accipio & lubens admitto. Nam voluptates quò diuturniores sunt, eò meliores & præstatiores videntur. Ideoque deorum esse propriæ à Terentio dicuntur: quòd sempiternæ sint. Cum autem odores & mul, quàm soni, tardius olfactum moveant, & diutius inhereant: sequitur necessariò: voluptatem maiorem esse, quæ ex odoribus quàm quæ ex sono percipitur. Quis enim inficias ibit, sonos citissimè evanescere, neque ullum post se effectum sua natura relinquere: nisi qui illis propter vocem humanam, aut ex arte Musica accidere solet? Atque hæc tua ratio, ita pro me militat: ut omnibus tuis argumentis invertendis satisfaciatur. Odores verò non tantum nares afficiunt: sed etiam spiritus cerebri animales reficiunt. Id quod medicorum experientia notum est, qui homines synco-
pa aut

pa aut lipothymia correptos, solis sæpè odo-
 ramētis ad nares admōtis, è morbo recreant
 & pristinae sanitati reddunt. Quid dicam De-
 mocritum, de quo literis mādātum est, cū in
 festo Cereris mortē instantē sensisset, & soror
 eius sollicita esset, ne prius ipse moreretur, q̃
 sacra Eleusinia peracta fuissent, solo odore ca-
 lidorum panum vitā per triduum sustentasse?
 Quæ quidem odorum voluptas, tam amica est
 homini, tamq̃; grata: ut voluptariorum quis-
 piam, totum se nasum fieri exoptārit. Hæc ea-
 dem mercatores impulit, ut ad remotissimas
 Arabum gentes & Sabæos aromatum & odo-
 rum gratia navigārint. Hæc voluptas Græcos
 adegit, ut incredibiles sumptus in unguenta
 preciosa & flores, quibus Theatra spargerētur,
 aliasque res odoriferas profunderent. Hæc
 Poppæam Sabinam Neroni, & Cleopatram
 Antonio conciliavit. Quid multis? Nulla esset
 saporum voluptas, nisi odoratus animalibus
 esset datus. Nam ea voluptas, ut Plutarchus in
 Gryllo docet, quam ex fragrantibus & odora-
 tis percipimus: præterquam quòd simplicem
 sui, eamq̃; gratis usurā exhibet: simul etiā di-
 scernendo alimento conducit. Nam lingua est
 & dicitur norma saporum, ut dulcis, acris, au-
 steri, & reliquorum. Olfactus autē ante sapore
 deprehendens, vim uniuscuiusque alimenti,
 longèq̃; accuratius, quàm Regij olim prægu-
 statores, sensu eam percipiens, id quod naturæ

conueniens est, admittit, alienum amolitur, neque gustare id finit, aut gustatum offendere: sed vitium rei olfactæ defert atque accusat antequam ea iniuriam intulerit. Ex quibus sanè omnibus constare iudico, eam voluptatē, quæ olfactu percipitur, cæteris omnibus superiorem, & unius rosæ odorem, omnibus instrumentis Musicis suaviorem ac potiorē esse, &c.

DE GUSTV, ET SAPORVM
oblectamento.

Magnam inesse odoribus vim, magnamque voluptatē concedo, sed maiorem tamen oblectationē innatā esse saporibus, multo certioribus argumentis declarabo, quā quæ tu contra voluptatem sonorum attulisti. Nam qua ratione tu odores sonis præstare putas: quod nimirum illorum voluptas sit diuturnior, horum verò brevior, eadem ego sapores dico potiores ac suaviore esse odoribus. Quis. n. cibū & potum non diutius & constantius gulam afficere dicat, quā odores nasū afficiunt? Quis nō fortius validiusque se refici, suasque vires esculentis poculentisque restitui sentiat, quā brevissimis atque tenuiss. odoribus? Quis enervatus & languidus non maiorem voluptatē ex uno caporum iuscule capiat, quam ex centum rosarum fragrantium spiritu? Et si enim negari non potest, cerebri spiritus odoramentis restitui,

titui, & cum subita refectione opus est, melius
 id suffimentis atq; odorem, q̃ esculentis
 fieri: tamen & hoc verissimū est, idem odorife-
 ris usu venire, quod in alijs rebus, nimis celeri-
 ter ad maturitatē perveniētibus, ut citò quod
 fit, citò etiam pereat. Si enim odores æquē ho-
 minem reficere & recreare possent, atque sa-
 pores: cur quæso Democritus ultra tertium
 diem vitā agere non potuit, calidorum panum
 odoribus nondum extinctis aut abolitis? At
 quis tam cæcus sit, qui non mecum sentiat, De-
 mocritum diutius victurum fuisse, si per tres
 illos dies saporibus, hoc est, cibo ac potu, quā
 panum odoribus suas vires refecisset? Quod
 cum ita sit, frustra sanè Philoxenus naturā, tan-
 quam invidiam accusavit, quòd breve homini
 guttur dedisset, cum saporū voluptati, ut iam
 docuimus, sua quoque sit diuturnitas, qua su-
 periorum sensum obiecta destituantur. Quid
 quòd pleraque odorata gustui ingrata sunt (qs
 enim rosis libenter vesceretur?) at sapida quæ
 sunt utrumq; sensum suaviter afficiunt: ut fra-
 grantium pomorum & similibus exemplo ap-
 paret. Quæ verò ita comparata sunt, ut duos
 sensus simul oblectent: quomodo non præstet
 ijs, quæ uni tantum arrident? Venio nunc ad
 sumtum magnitudinem, qui saporum causa
 hodiè ab hominibus impendiò profunditur.
 Nam hi gustatilem, ut sic loquar, volupta-
 tem cæteris omnib. superiorē ac potiorē esse,

vel soli declarant. Quæ enim maior hominū animis innata est cura, quàm quæ de esculentis & poculentis sollicita est? Quod ullum accuratius hodie apud plerosq; studiū est: quàm quod de vita cōmodè & quietè in ocio & omnium rerum abundantia degēda suscipitur? Quis alius finis destinatus vulgo hominum: (quid dico vulgo hominum?) imò ipsis illis, qui docti sapientesque haberi volunt, quàm senectus delicata & miseris canis opimum ac pingue viaticum? Et quā denique in rem plus pecuniæ impenditur: quàm in gulam saporibus demulcendam, & cuticulam benè curandam? Hæc voluptas coquos conduxit: & varijs condimentis cibos condire docuit: hæc popinas constituit, & leges culinarias, atque artem & præcepta coquendi effinxit: Hæc Aristippum impulit, ut perdicem quinquaginta drachmis emeret. Hæc Getam Imperatorem adegit, ut in mensa dapes per alphabetum sibi apponi iuberet: Hæc Apicio causa fuit, ut sestertium milies in culinam conijceret, & ære alieno opprimeretur. Quid multis? huic voluptati, aratur, feritur, metitur. Huic navigatur ad Phasin, huic profunda vada exquiruntur, huic quicquid avium volitat, quicquid pisciū natat, quicquid ferarum discurrit, in servire cogitur. Quæ omnia cū usus quotidianus, qui rerum omnium magister, clarissima reddat: plura ut addam opus esse non video, &c.

DE VOLUPTATE QUAE
tactu percipitur.

ITA vera sunt, quæ de voluptate saporum & gustus im medium adduxisti, ut ea non modo refutare nolim, sed si tempus concederet, etiam pluribus argumentis confirmare in animū inducerem. Atqui verò mihi propositum est, voluptatem, quæ tactu percipitur, cæteris omnibus anteferre. Cum autem gustus, ut Philosophis placet, tactus sit quidam: eēdem rationes mihi patrocinium ferent, quibus tu ante me usus es. Quòd. n. sapores tanta voluptate linguam, palatum & guttur perfundunt, id penè totum à tactu habent. Nisi. n. sapores extracilibus qualitatibus constarent, & gustum suo tactu afficerent, ne voluptatem quidem istam post se relinquerent. Quæ cum ita sint, paucissima afferā, quibus huius tactilis (ut ita dicam) voluptatis præstantiā demonstrarem. Ac initio constat: sensum hunc omnibus animalibus à natura datum: cum interim multa sint, quæ visu, multa quæ auditu, & quædā quæ odoratu, nonnulla etiam quæ gustu careant. Quia verò boni hæc natura est, ut se multis rebus cōmunicet: patet certò eam voluptatem, quæ se omnibus animantibus communicat, longè optimā ac præstantiss. esse. Deinde in perfectis etiam animalib. neq; colores, neq; soni, neq; sapores, neq; odores sua natura tam suaviter sensus af-

ficiunt, ut tactiles qualitates tangendi sensum delectant: cum hic sensus cæterorum q. fundamentū sit. Nisi .n. huius sensus voluptas integra & sincera sit, nulla cæterarum voluptatū vim suā exercere poterit. Quis .n. media hyeme cum toto corpore refrikerit, non magis hybernaculo calido, quā pulcro & eleganter picto oblectetur? Quis media æstate, fervente canicula, non maluit tenuem gestare togulā, quā auream trabeam, cui gestanda vix Atlas sufficeret? Quis fame urgente non prandere malit, quā ad cytharæ sonū choros agere? Quis ingruente pluvia & imbribus non malit in sicco cænaculo tenuiter, quā in aperto campo lautissimè cænare? Quis aridam linguam humida aqua non libentius reficiat, quā siti urgente naribus rosam admoveat. Equidem Caligula Imperator, ut calidis & frigidis unguentis lavaretur, & preciosissimas margaritas, acetoliquefactas, sorberet, in prodigiosum luxū incidisse scribitur. Et Romani nobiles, ob thermarum voluptatem, sinum Baianum quotannis frequentasse, ibique magnifica ædificia construxisse perhibentur. Vnde iste natus versiculus: *Nullus in orbe sinus, Baijs præluet amœnis.*

Quid verò, quòd multi ab hac voluptate, ne mortis quidem periculo avelli potuerunt: quemadmodum ex Persio & Iuvenale, Poëtis Satyricis, notum est? & quoniam tempus iam ante disputando extraximus, finem hic facio:
extre-

extremum hoc ab immortali Deo, tota animi contentione petens: ut is clementi ac propitio suo numine faxit, ne rerum sub sensus venientium oblectamenti irritati & irretiti, beluinis voluptatibus obbrutescamus: sed ut veras voluptates, quæ animorum sunt & homini propriæ, summo labore ac studio persequamur: & tandem etiam cœlestium deliciarum ac sempiterni gaudij in altera vita participes reddamur, Amen.

GRATIARVM ACTIO.

Peractis nunc omnibus, quæ ad hodierni Actus festivitatem pertinent, reliquum est ut Deo & hominibus, quorum beneficijs cumulatissimè affecti sumus, pro meritis agamus & habeamus gratias. Nam is honos homini pudico est maximus, meminisse officium suum: ut in veteri dicitur Comœdia: improbis verò est, qui beneficium scit sumere, & reddere nescit. p. 3

Tibi ergò sempiternæ Deus, pater Domini & Servatoris nostri IESU CHRISTI, unà cū Spiritu S. immortales, ut æquum est, gratias agimus & habemus: tum pro omnib. tuis in nos meritis, quib. nos nostraque studia hætenus protexisti: tum in primis, pro imensa tua bonitate, quam non modò in Germaniã universam, sed etiam in hunc Vvirtembergicum Ducatum, & laudatissimam hanc Academiam, multis iã modis declarasti. Cùm enim finitimæ nationes

earumq; Ecclesię & scholę intestinis bellis mi-
 ferè dissipentur, urbes diripiantur, agri vasten-
 tur, optimi quique trucidentur, & penè totas
 terrarum orbis in arma conspiret, adeoque
 nusquā sit tuta fides: tu Germaniam hæcenus
 clementi favore, à strepitu armorum, & horro-
 re belli immunem esse voluisti, ac nobis in his
 regionibus Halcyonia concessisti. Quod bene-
 ficium sempiternę tuę misericordię quantum
 sit, nemo intelligit, nisi qui rabie Martis, & bel-
 licum furorē expertus est. Quæ n. miseria est,
 ita aliquem vivere: ut omnibus momentis, aut
 Carnificem, aut hostem expectet: qui aut mul-
 to lapsantem in sanguine nati volvat, aut libe-
 ros in conspectu patris crudeliter interficiat.
 Quæ calamitas, è complexu parentū filios ab-
 reptos ad necem duci, & parentes pretium pro
 sepultura liberorū poscere? Quæ crux est, in-
 nocentes matres à regijs Satellitibus, quorum
 præsidio defendi ac protegi debebant, etiam
 gravidas occidi, & infantem prius mori, quàm
 natus sit? Equidem alibi locorum, quibusdam
 Regibus hominum innocentium sanguis tan-
 tæ voluptati est, ut nihil ultra sit, quò progredi
 possit crudelitas. Itaque tibi Opt. Max. Deus,
 meritò gratias agimus immortales, quòd pa-
 triæ nostræ dulciss. pacē largiris, nosq; à belli
 rabie tam clementer liberas, & è faucibus cru-
 delissimi Martis tam benignè eripis. Oramus
 te supplices, ut eadem gratia & favore, porro
 etiam

etiam Germaniam tuam complectaris: & sine
 patriæ nostræ à Turcarum irruptione, & Pon-
 tificiorum insidijs tutos custodias. Inprimis
 verò magnas tibi gratias debere nos fatemur,
 quòd hunc ducatū & hāc celeberrimam Scho-
 lam hospitium Ecclesiæ tuæ & domiciliū do-
 ctinæ cœlestis esse voluisti: & huic ditioni
 Principem Ecclesiæ & Scholæ nutricium præ-
 fecisti: cui doctrina religionis, & salus suorum
 civium curæ est: tūm quòd in hac Academia
viros omni omniū virtutum & doctrinarū ge-
nere præstantes constituisti: qui iuventutem
nō modò in literis & artibus bonis, sed etiā in
sana doctrina pietatis erudiūt. Crudelis quidē
 res, & plena miseriæ bellū, at multa atrociora
 sunt vulnera, quæ conscientiæ infliguntur, q̃
 quæ corpori: hæc enim sanari facilius possunt,
 illa difficulter: hæc corpori exitium, illa animæ
 interitum afferunt. Quare summas tibi grati-
 as habem̃s, quòd cum pace civili & tranquil-
 litate Reipub. etiam pacem conscientiæ, & sa-
 nam doctrinam pietatis, huic ditioni Vvitten-
 bergicæ, & huic Academiae clementissimè cō-
 cedis: orantes te summis precibus: ut Ecclesi-
 am hanc & Scholam nostram, in agnita verita-
 te, & luce verbi cœlestis, deinde semper con-
 servare & tueri velis.

Proximo dein loco, immortales debentur
 gratiæ Illustrissimo Principi, ac Domino: Do-
 mino Ludovico: Duci Vvittenbergico & Tec

cio: Comitis Montis Peligardi: Domino nostro clementissimo: cuius Celsitudo non solum patrio de more synceram religionem protegit, & conservat: ut acceptum à maioribus, depositum sartum tectum ad posteritatem transmittat: sed etiam hanc Academiam clementer fovet, & litteras humanitatis studiosè colit & promovet. Quod tanti principis studium cum summa erga literatos benignitate coniunctum, merito omnium oratione, vocibus & literis prædicandum est. Magnam sapientiæ laudem tulit Prolemæus Philadelphus, quod ingentem optimorum librorum acervum Alexandriæ comportasset, & nobilem ibi Bibliothecam constitueret. At multo maiorem nostri Duces promerentur: quod non solum mutas Bibliothecas & apparatus librorum convexerunt: sed etiam viuos & vocem ædentes libros magnis sumptibus hætenus foverunt: & doctos in hac Academia viros multis impensis liberaliter sustentarunt: tum insuper munifica sua liberalitate, quam in pauperum & tenuioris conditionis adolescentium studia magnis stipendiis exercent, facile omnes imperij proceres superarunt. Hanc familiam duabus columnis insistentem, ut Deus Opt. Max. diutissimè incolumem, & suæ Ecclesiæ & scholæ huic superstitem conservet: toto pectore precamur.

Celsitudini eius subiungimus Academiam nostræ Principem, clarissimum virum, Dominum lo-

num Ioannem Hochmānum, I. V. Doctorem
& Professore in clytum, Scholæ huius Recto-
rem magnificum: quòd is & præterito tempo-
re studia moresque nostros regere ac governa-
re: & hodierna luce honores nostros magnifi-
ca sua præsentia amplificare non est gravatus.
Cumq; tâta sit eius erga nos nostraq; studia vo-
luntas, humanitas, & benevolentia, nos vicis-
sim talem animum libenter & grati amplecti-
mur, & perpetuò nos benemeriti huius, me-
mores fore pollicemur.

Addo & illustrē ac Generosum Comitem:
Dominum Vvolffgangum Comitem à Castel:
qui, quòd actui huic interessē voluit, & nostro
honori decus addere dignatus est: manifestis-
simū animi & voluntatis suæ erga literas & ar-
tes bonas signum edidit. Neque enim hæc stu-
dia ab illustriū personarū, vita aliena sunt: sed
tantò magis hunc ordinem decent: quanto il-
le ceteris ordinibus dignitate & fortunę splen-
dore antecedit. Notum est sapientissimi Regis
Alphonsi respōsum: quòd is cuidā Galliz Re-
gis Consiliario dedit. Cū enim is diceret: Re-
gum non esse, ut literas discāt, & sufficere hoc,
si literatos & doctos foveant: Alphonsus re-
spondit: vocē hanc nō hominis, sed bovis esse.
Notū & hoc, quod de Carolo Quarto, literarū
monumētis est proditū: sēpē enim in Disputa-
tionibus Pragæ permanisse, & unā sententias
suas cum viris doctis contulisse: ut aliquoties
tempo-

tempora prandij & cœnæ negligeret: & insuper dicere solitum, se magis delectari illis rebus & delicijs, quas ex talium colloquiorû suavitatem perciperet: quàm ex terrenis. Cuius exemplum cû & tu generose Comes sedulò imiteris, meritò æquanimittatem tuam nunc prædicamus, & deinceps etiam, quoad vixerimus, grato animo prædicabimus.

Accedo nunc clarissimû & integerrimum virum: Dominum Iacobum Andreæ, Doctorem & Professorem Theologum: Ecclesiæ huius præpositum, & Scholæ Cancellariû dignissimum: Theologici studij Decanû spectatissimum: cuius excellēs erga bonas artes, earumque cultores humanitas, non tantum ad honores nostros viam nobis patefecit: sed Actui etiam huic benevolè adesse, eumque sua præsentia illustriorem reddere voluit. Pro quibus beneficijs sempiternam animorum nostrorû gratitudinem, cum omni officiorum genere coniunctam illi deferimus. Deumque æternum votis ardentibus oramus, ut reverendæ dignitati ipsius vitam longævam, & multos annos concedat: ut Ecclesiæ Christi diu præesse & prodesse, & vim luporû ab ovili Dei strenuè profligare & propulsare: tum in primis Scholæ huic salutaribus consilijs inservire possit.

Proximus illi se mihi offert clarissimus vir: Dominus Iacobus Heerbrandus: & Dominus Ioannes Brézius, Theologiæ Doctores & Professores:

fessores: & Dominus Chilianus Voglerus: Dominus Anastasius Demlerus, I. V. Doctores & Professores celeberrimi. Dominus item Petrus Sengius I. V. Doctor, Illustrissimi principis Vvirtembergici consiliarius: & Consistorij Assessor: quibus omnibus, unà cum ceteris, qui honoris nostri causa adsunt gratas gratias agimus: easque acturi sumus, dum anima spirabimus. Declarant enim isti omnes sua præsentia, se & studijs nostris favere: & ea deinceps promovere: & ad altiores gradus provehere libenter velle. Quam quidē nos inusitatam bonitatem clarissimorum & eruditissi. virorum, non modò nō aspernamur: sed etiam summa gratiarum actione complectimur.

Sed & vobis perpetuam laudem gratiamque debemus, Philosophiæ & artiū liberalium Doctores inclyti: Præceptores colendissimi: quorum labore factum est, ut & hanc studiorū nostrorum metam contigerimus: & hos honores iam consecuti simus. Nam libenter cum Aristotele fatemur, Præceptori bono & fideli dignas vices rependi non posse. A parentibus enim id, quod necesse erat, parvuli sumus procreati: à vobis nati sumus eruditi. Quo nomine Alexander Magnus interrogāti cuidā: utrū Philippo patri, an verò Aristoteli Præceptori magis affectus esset? præclare respondit: ille mihi ut essem, causa fuit: hic verò ut bonus essem. Dignam Hercule tanto rege & principe oratio:

tio: quæ utinam adolescentium omnium animis inculpta esset: & aurib. nostris perpetuò insonaret: ne parētum blanditias, & pestiferas matrum indulgentias, saluberrimis Præceptorum monitis anteponeremus. Quid enim aliud ab illis, nisi vivendi: quid verò ab his: nisi benè vivendi principium accipimus, &c.

Tibi igitur clarissime vir, Georgi Lieblere, Collegij philosophici Decane spectabilis, unà cum cæteris literarum humanitatis Professoribus, Magistris & Præceptoribus nostris, animos offerimus, quàm potest fieri, gratissimos, cum pro omnibus erga nos meritis, quibus studia & conatus nostros hætenus singulari diligētia, & labore protexisti: tūm qd̄ nuper pfectus nostri periculū in literis facere: & hodie nos ornare, atque honorare voluistis. Et quanquā tanta gratia vobis referri à nobis nō potest, quāta debetur: habebimus tamē, quantam maximā animi nostri capere possunt: nec patiemur, ut ullum tempus illucescat: quo tantorum in nos meritorū memoria ac fama moriatur. Neq; enim illorum morem sequemur: qui cū altius vitæ genus & superiores gradus conscenderint: veteres Præceptores longissimo intervallo post se relinquūt: sed memores erimus: quod Apollonius Rhetor Antonino Philosopho summo Imperatori, ad domū Tyberinā ipsum vocanti: ut M. Antoninū filiū ei commendaret: faceret quidē, se verè tamen re-

nuncia-

nunciare inquit: Non Magistri esse, ad discipulum, sed Discipuli ad Præceptorem accedere. Et profectò hic ipse Antoninus cognomento Philosophus, tantū honoris Præceptoribus suis habuit: ut imagines eorū aureas & sepulchra eorum aditu, hostijs, floribus, semper ornaret. Huius exemplo nos admoniti, cū vobis omnibus quotquot hīc adestis, Præceptores optimi. gratias & nūc habemus, & semper habebimus: tū seorsim tibi vir doctissime, Magister Nicodeme Frischline, Poëtices & latinę linguę in hac Schola Professor inclyte: qui & hactenus fidelissima tua instructione, bonas literas & artes dicendi nos docuisti, & hodie in nobis orandis, operam collocare, & quasi extremam manum addere voluisti. Quòd si benignum est & plenum ingenui pudoris, ut Secundus Plinius ait, fateri, per quos profeceris: impudentię notam effugere non possemus. si tuis maximis in nos officijs devinctos nos esse diffiteremur. Verè exclamavit Satyricus.

*Dij maiorum vmbri tenuem, & sine pondere terram,
Spirantesq; crocos, & in urna perpetuum ver,
Qui præceptorem sancti voluere parentis
Esse loco.*

*Ante leves ergo pascentur in aethere cervi:
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Quam tuus è nostro labatur pectore vultus.*

Venio nūc ad Hospites: quorū nomē sanctissimū Cicero in Verrinis vocat: quibus non postremas

postremas deberi gratias, libèter confitemur. Tibi igitur vir doctissime, Magister Ioannes Crapnere, urbis huius Ludirector vigilantissime, Còterraneæ charissime: tibi Bartholomeæ Hetlere, Prædagoge Nurningensis: tibi Rodolphe Riepp, huius Reipublicæ Cellarie: tibi etiã Ioannes Brenti, Monasterij Vvildpergenfis olim præfecte, pro vestra præsentia immortales agimus gratias, nosque huius beneficij memores fore spondemus.

Hospitibus subijcimus Magistros, Baccalaureos, Nobiles, & reliquos studiosos omnes: quotquot nostri honoris causa, in hunc celebrem locum còvenire voluerūt: quibus omnibus animi nostri promptitudinē, & omnis generis officia deferimus: rogantes vos omnes iterum atque iterum, ut si pro vestris beneficijs in nos, parum cumulatè gratias agimus: meæ id inscitie ac ruditati potius, quàm magnitudini vestrorū beneficiorum tribuatis. Quæ enim potest existere tanta vbertas ingenij, quæ tanta dicendi copia, quòd tam divinum atque incredibile genus orationis: quo quis posset omnia vestra in nos promerita, non dicam complecti oratione, sed percensere enumerando? Deus Optimus Maximus, ut, unde orsa est nostra oratio, in eodem terminetur, clementer faxit: ne aut vos operæ vestræ pæniteat: aut nos gratitudinis pigeat.

PROBLE

PROBLEMA III.

DE FORTVNA, VTRVM ILLA

ALIQVAM CAVSÆ MOVENTIS RATIONEM habeat (secundum Aristotelem) an secus?

ESSE ALIQVAM IN REBVS
FORTVNAM.

Veritur in rebus, num sit Fortuna caducis:

Quæ dubias variet, stans sup orbe vices?

An verò hæc hominū certa sēt omnia lege:

Immotoq; ingens limite mundus eat?

Stoici da duro, tribuebant omnia Fato:

Sors Epicuræi dux erat una gregis.

At neq; fatali sunt omnia lege ligata:

Cuncta nec arbitrio sors regit aspra suo.

Inter utrumq; modus veri, nam plurima sati

Vi fieri, cecā plurima sorte solent.

Nam quod ad arbitrium fortune plurima fiant,

Nunc cupio paucis ritè probare modis.

Tu modò doctorum cætus præclare virorum

Hûc ades: Et cæptis annue quasô meis.

Vt, quicquid rudibus deerit in carmine verbis,

Iudicij candor penset id omne tui.

Ac primùm constat, quedam contingere raro:

Causamq; occulta nos latitare rei.

Nec tribui eventum natura posse sagaci:

Ordine quæ certo convenienter agit:

Cum quæ sorte cadunt, nulla ratione ferantur:

Et fortuna levis, sine sit orba suo.

Hoc uti percipiant animi teneantq³ fideles,
 Exemplus res est testificanda sum.

Foderit hîc agrum, reperitur seria fulvo
 Plena auro: nummis seria plena bonis.

Quis mihi thesauri naturam quaso reperti
 Causam: aut arbitrium dixerit esse viri?

Iverit ille domo mercatum vina, reditq³
 Læsa per insidias sauciis ora domum.

Non hac causa via, non isthic finis eunti
 Propositus: sorti sed fuit iste dolus.

Tegula de celsa quondam si decidat arce:
 Inq³ hominis veniat culmine lapsa caput:

Quis negat adverso rem talem obtingere casu?
 Aut quis natura iudicet istud opus?

Quæ ne quis nimium à docto sermone remota
 Iudicet: hîc paulò nunc propiora canam.

Nónne canem aut vitulum prudens natura create,
 Non nisi caudatum quadrupedemq³ solet?

At si quinq³ pedes sine cauda proferat olim:
 Quis non fortuna dixerit esse malum?

Bucephalum casus genuit, natura negavit:
 Hac enim equi dat equo colla, boviq³ bovis.

Semper enim natura modis agit omnia certis:
 Propositoq³ suum fine tuetur opus.

Sed varia est, met amq³ petit non semper eandem
 Fortuna, innumeras fertq³ refertq³ vices.

Et pedibus dubijs hinc inde volubilis errat:
 Nec manet in certis una eademq³ locis.

Adde quod humanis fermè sese omnibus actis
 Ingerit: & varijs ludit ubiq³ modis:

Sapè quis ad finem studiosè tendit honestum,
 Fortuna arbitrio retrahit acta suo.
 Sapè quis ad pacem revocat consulta tuendam:
 Post videt in rapidos consilia ire Notos.
 Sapè quis artificum sublime educere rectum
 Aggressus, medium fallitur inter opus,
 Sapè peritorum quidam ius dicere iussus,
 Errat: & errorem non negat ipse suum.
 Sapè Machaonio medicus fert Pharmacon agris
 Pollice, quod melius non tetulisse fuit.
 Tempore deficiat, si cuncta exponere coner:
 Quæ varias monstrant sortis in orbe vices.
 Hanc si quis tollat, & contingentia tollet,
 Cuncta q̃q; fatali facta domabit ope:
 Arbitrj q̃q; omnes fati adstringet habenas,
 Dicet & à doctis multa aliena libris.
 Sed quid opus multis cæci ludibria casus,
 Pandere, & errores stantis in orbe Dea?
 Aspice duntaxat, quanta caligine merse
 Res hominum: ut varie sortis ubiq; vices.
 Hinc fortuna rapax apicem stridore furenti
 Sustulit: hinc illum deposuisse solet.
 Sæpius indignos magna ad fastigia rerum
 Extulit: & dignos iussit abire foras.
 Sæpius innocuum premit hæc Dea lubrica damno:
 Pauperie iustos aggravat inde viros.
 Hæc si fortè volet, fies de Rhetore consul:
 Si volet, amisso consule Rhetor eris.
 Quid multus? homines nullo regit ordine nulla
 Lege: sed incerto volvitur orbe rota.

Nunc bona, nunc tristi conturbans omnia vultu:
 Nunc mater, quarto fortè noverca die.
 Ac velut Autumnū quondam Septembribus horis,
 Tempestas varias concitat orta vices.
 Nunc pluvio cœlo ventosis horrida nimbis:
 Nunc iterum claro facta serena die.
 Sic fortuna levis modò tristitia quæq; minatur:
 Mox iterum latâ gaudia fronte parat.
 Vsq; adeò nulla est hominum syncera voluptas,
 Imag; permutat grandibus hora brevis.
 Qui modo Lydorum populos ditioe tenebat,
 Heu nunc ad rapidum ducitur ille rogam.
 Ille Syracusæ modò Rex Dionysius urbis,
 In trivio pueros nunc Elementa docet.
 Ille triumphati victor Belisarius orbis,
 Mendicus turbæ poscit euntis opem,
 Quid fuerat Magno maius? tamen ille fugatus,
 Niliaco moles littore trunca iacet.
 In ceno latitat Marius cannaq; palustri:
 Consule quo toties Roma superba fuit.
 Inunc & certa fieri dic omnia lege
 Naturæ, & nullas casui inesse vices.
 Quid? quod Aristoteles naturæ operumq; magister,
 Hac eadem mecum, qui fateatur adest?
 Cuius ab ingenio, tanquam prædivite vena,
 Manavit, quicquid mens rationis habet.
 Nec Cheroneus docuit Plutarchus ab illo
 Diversum, & quisquis non nisi recta sapit.
 Ipsi etiam vates cœli super arce locarunt
 Fortunam, & magnum numen habere putant:

Nec quisquam est veterum qui non det plurima sorti,
 Et casu in mundo plurima credat agi.
 Sed tamen ut ne alijs nimium, aut mihi deniq³ fidam:

Ingenua experiar nobilis ora viri.

Nobilis ingenio, & multis præstantibus ausis,

Immenso cuius nomen in orbe volat.

Te pie præceptor, nostri pars magna Lycai,

FRISCHLINE appello, te NICODEME voco.

Tu potes antiqui producere sensa Platonis:

Tu Seneca & veterum plurima dicta virum.

Tu mihi Aristotelem dextrè voluisse videris:

Ingeniumq³ illo percoluisse tuum.

Vt nihil historias dicam, innumerosq³ Poëtas:

Qua tibi se nemo vendicat arte parem.

Eia age dic nobis, num sit fortuna, vagusq³

Casus? an æternus legibus orbis eat?

Sic tibi me æterna devinctum lege tenebis:

Et memorem facies, tempus in omne tui.

M. IOHANNES LÆTVS,

Lavinganus.

RESPONSIO,

NICODEMI FRISCHLINI

IN SCHOLA TVBINGENSI

Professoris publici.

Ata ne perpetuis moderentur legibus orbem:

Consilioq³ cadant omnia firma Dei?

An nihil æternum, sed passim incerta vagetur.

Ambiguasq³ ferat sors referatq³ vices?

Questio difficilis : multosq; agitata per annos :
 Nec dum etiam finem lis habet orta suum.
 Nam facilem immiti naturam adstringere Fato :
 Nec ventura aliter, dicere, posse geri :
 Absurdum, sortis quod mens ignara futura
 In vitium, fati non sine labe, ruat :
 Haud minus absurdum, dominanti neectere Fato,
 Frena voluntatis libera, grande nefas.
 Omnia quæ fiunt, insana adscribere sorti,
 Est verè insana religionis opus.
 Nam nihil in rerum natura existere casu,
 Nil temerè fieri, nil sine lege geri :
 Nec varias rerum (quod tu facis, optime Late)
 Fortuna tribui iudico posse vices :
 Quas sine natura cursu, sine legibus ullis,
 Ambigua ferri conditione vides,
 Tu quod pauca cadunt sine lege, sine ordine certo
 Naturæ : casus credis id esse malum.
 Tu quod monstra vides, interdum existere nullo
 Ordine : fortune credis id esse malum.
 Tu quod in errorem trahitur quandoq; voluntas :
 Esse putas vitium stantis in orbe Deæ.
 Tu quod res hominum tanta caligine volvi
 Afficis : arbitrium sortis id esse putas.
 Sed magno & veteres nostrosq; errore teneri :
 Ostendam paucis, ut feret hora, modis.
 Tu modo doctorum celeberrima turba virorum,
 Da præiudici candida signa tui
 Vt mihi pace tua fortunam evertere cecam
 Fas sit ; & insanum trudere ad ima caput :

Fas sit Aristotelem contra ipsum sumere tela:
 Non odio illius sed nec amore mei.
 Si namq³ aeternum falsis rationibus orbem,
 Materia asseruit captus amore sua.
 Cur non & falso quamcunq³ affingere causam
 Fortuna potuit, lapsus in arte sua?
 Dum nimis intenta naturam fronte tuetur
 Affigitq³ putri lumina mentis humo.
 Sed nihil indignum hoc, tanto memorabo magistro
 Est praeceptorem carpere grande nefas.
 Luctabor tantum, ceu cum doctoribus olim
 Discipuli audaces opposuere pedes.
 Si nihil obtineo, quædam pugnasse voluptas
 Hic erit: ut cum infans provocat ore patrem.
 Tu modo Christe novi dum docta refello magistri
 Carmina: nostra tuo numine vela rege.
 Obruta ne vastis quatiatur cymba procellis:
 Aequoris insuetam carpere iussa viam.
 Principio eventus quosdam contingere nullo
 Ordine natura, non tibi Late nego.
 Nec causam illorum Natura censeo ductum:
 Nec reor his certas rebus inesse vices.
 Et cum quis fosso thesaurum invenit agello,
 Aut hominis ferijt tegula lapsa caput.
 Sed quod casus agat fortunaq³ cæca gubernet:
 Has rerum nulla cum ratione vices.
 Hac nego: nec temerè ista nego, qui ludicra casus
 Esse nego, & sortis non reor esse vicem.
 Nam licet immoto non fiant omnia fato:
 Ista tamen fati censeo lege geri:

Tu quæ fortuna tribuis casusq₃ furori,
 Et temerè fieri sic super orbe putas.
 Haud ullis siquidem cæci ludibria casus
 Accidere eventis (res tibi mira) cano:
 Omniaq₃ aut certo natura obtingere ductu,
 Aut fieri arcani sub ratione boni.
 Atq₃ hoc ut capiant animi teneantq₃ fideles,
 Exemplo res est notificanda tuo.
 Rara quidem reperit thesaurum fossio: sed quæ
 Repperit, ætheria est fossio ducta manu.
 Nam Deus humano: non, non fortuna labori
 Aspirat: nostras dirigit ille manus.
 Cui vult, addit opes: cui non, hoc detrahit idem.
 Hic nihil instabilis fors Dea, iuris habet.
 At si infans tecto incolumis labatur ab alto:
 Ordine naturæ qui periturus erat.
 Iussus Aristoteles genuinam reddere causam,
 Nónne id fortuna dixerit esse bonum?
 O nimium laxas fortuna tendis habenas:
 O nimium cæco casui inesse putas.
 Non sic arbitrio versat fors ista maligno,
 Non sic de tenui stamine pendet homo.
 Omnia sunt Domini; Domino simul omnia fiunt:
 Vita est illius, morsq₃ reposta manu.
 Nullus ab humano decedit vertice crinis,
 Consilio si non destinet ille suo.
 Nec cadit ærio minimus de culmine passer,
 Aucupis intentam ni regat ipse manum.
 Nec tu propterea tibi contingentia tolli,
 Cunctaq₃ fatorum legibus ire putes.

Res tibi contingunt naturæ ubi certus it ordo
Ordine sublato, solum ibi numen agit.

At monstra inversa fieri quod lege videmus:

Fineq; naturam sæpe carere suo:

Non hoc fortunæ, non casu adscribere debes:

Materiæ vitium dixeris esse tuæ.

Omnes quæ recipit species omnesq; figuras:

Seu dicas contra, seu super esse quovis

Nam species per se Naturæ semina non sunt:

Natura ista gradu nobiliore valet.

Formæ omnes divinum aliquid, quia qualibet unum

Quiddam; at materies pluribus apta modis,

Vt, quæ tum proprias portentosasq; figuras,

Aetherea partum vi moderante, capit.

Quid? quod & interdum naturæ absq; ordine cuncto

Fiunt, à solo monstra profecta Deo

Ille potest Solis currus inhibere volantes:

Ille potest rapidas sistere solus aquas,

Ille potest muros instar componere pontum:

Transseat ut sicco calce viator aquam.

Ille potest cælo stellas formare recentes:

Et tenebris illas abdere, ut ante, suis.

Quod verò artifices labi contingit in arte:

Nec quæq; oppositum tangit arundo scopum,

Non animi culpa est: rebus culpa hæret in ipsis:

Hic varia ambages, hic vaga Lerna mali:

Mens equidem sapiens orientia tempora notis

Instruit exemplis, & sua fata videt.

Vt cum nauta cavis venturum è nubibus imbrem

Prospicit & duri vim fugit inde Noti..

Nec fatale adeo fuerat te vincere Magnum
 Caesar: ut hic nullum sit rationis opus.
 Te siquidem vinci tumet potuisse canebas:
 Dyrrachio pedites hoste premente tuos:
 Si frons cauta viris: si mens non levis fuisset:
 Victrici^q usi conditione forent.
 Est sua mortali arbitrio super orbe relicta
 Libertas: nondum tota perempta iacet,
 Et cessare potest & continuare laborem,
 Nullo ipsum fati vi retrahente, faber.
 Vi fatum immota: caco fors impete: certo
 Ordine natura: mens sapienter agit.
 In medio posita est, cum libertate voluntas:
 Et tenet arbitrij libera frena sui.
 Sed caci arguimus caci infortunia casus:
 Et querimur sortis de levitate leves.
 Tolle prius caeca densas è mente tenebras:
 Postea de caeca pergito sorte queri.
 Sis pius & constans in vita naviter omni:
 Fortuna hinc nunquam pro levitate gemes.
 Sed neq³ perversus natura totius ordo,
 Fortuna rectè dicitur esse malum.
 Sicut enim ordo boni, sic est confusio fructus
 Ista mali: ut noster dicit Aristoteles.
 At mala non omnis dici fortuna meretur:
 Est etiam quadam nomine digna bono.
 Unde igitur tandem natura inversus hic ordo:
 Quod mala fata bonis sunt, bona fata malis?
 Quod vir iustus inops, opibusq³ iniustus abundat:
 Quod subito est Iruus, qui modò Cresus erat.

Nempe mali labes, Stygijs hæc orta cavernis,
 Humani lapsus debuit esse comes.
 Omnia Dis turbat : fœdat Dis omnia: vertit
 Omnia : nec quicquam linquit in orbe ratum.
 Nec temerè tamen ista gerit : stant omnia nunc
 Firma Dei : & certi munia finis habent.
 Quæ tibi si vellem è sacris ostendere libris :
 Ilias est operæ longa futura mea.
 His tam non verum est, quicquam contingere casu.
 Quàm mundi exortu fulcra carere suo.
 Nil temerè fieri sacro sermone docemur:
 Multa geri casu Philosophia docet.
 Atqui ego res sacras nunquam postpono prophanis:
 Et potius dicam fallere Aristotelem.
 Tuq; adeò, cæli quæ temet in arce locasti,
 Fecistiq; Deam: fors odiosa vale,
 Cæca mihi fortuna vale: Deus omnia cernit:
 Hunc certum est comitem velle, ducemq; sequi.
 Inconstans fortuna vale: qui fallere nescit,
 Vnius arbitrio stabo cadamq; Dei.
 Sæva noverca vale: Deus & natura parentes
 Sunt mihi: non alios, dum mihi vita, colam.
 Nec me Plutarchus, nec me movet ille Sophorum
 Princeps: nam sacris plus tribuisse libet.
 Quin etiam ipse aliud Plutarchus dicere visus:
 Quàm cæca assertor sortis Aristoteles
 Omnia cùm fato fortuna ludicra claudat:
 Et reliqua in nostra dixerit esse manu.
 Quid verò antiquos cesso tibi dicere Graios?
 Quid te, Socratico qui loquere ore, Plato?

Quid

Quid te Lactantiꝝ? Quid te Bernharde? quid ipsum
 Te Augustine sacer? quid Senecamve loquar?
 Temporis heu nimium spacys excludor iniquis
 Omnia ne hoc possim commemorare loco
 Si tamen hoc cœtu est qui forsā plura requirat:
 Plutarchi is Fatum cum Cicerone legat.
 Multa ibi reperiet, summis à viribus orta
 Ingenij, & nostris non aliena sonis.
 Quod superest te Christe precor, nos spernere mundum,
 Et fragiles doceas, ludicra sortis, opes:
 Vt tibi fidamus, te te metuamus in omni
 Sorte, quibus de te nomen habere datum
 Ne mala nos scabies cœlorum pellat ab arce:
 Quæ non est olidis edificata capris:
 Sed quibus est & viva fides factisq; probata:
 Inq; tuos cœtus officiosa manus.
 Sit tibi Christe decus, tibi laus, tibi gloria soli:
 Et nunc, & reliquo tempore semper A M E N.

DE VITA RVSTI-

CA, RECITATA TVBINGAE, ANNO
M. D. LXXVIII. TRIDVO. MENSIS
Novemb. presentibus, Illustrissimo principe, Georgio Gu-
stavo, Palatino Rheni: &c. & Generoso Domino,
Meliore Friderico, Comite in Falcken-

stein &c:

DICTVRVS DE P. VIRGILII
Georgicis, & generatim de agro-
rum, vinearumq; cultura: non a-
lienum vel à me, vel ab hoc loco
facturum me esse confido: si prius
orationem meam ad Deum Opt. Max. conver-
tam, quam rem ipsam aggrediar. Nam si

Agricola prisci, fortes parvoq; beati,

Condita post frumenta, levantes tempore festo

Corpus, & ipsum animum spe finis dura ferentem:

Cum socijs operum, & pueris, & coniuge fida:

Tellurem porca, Sylvanum lacte, piarunt:

Floribus & vino Genium, memorem brevis avi:

Si veteres Poëtæ, Deos venerari, ac Cere-
ri annua sacra referre, suos agricolas voluerūt:
si Virgilius ipse, & Virgilium secutus Varro
Terētius, operum suorum rusticorum initijs,
Deos

Deos Deasq; numina cōficta in auxiliū, ad cō-
 scribendos libros invocarūt: quantò magis id
Christianū Poētā facere decet; ut de cultu a-
grorum & vinearum verba facturū, principiō
verum Deum, cuius verbo cœli creati, & fun-
damenta terræ iacta sunt, precibus suis implo-
 ret? Tametsi enim nullum in religiosa vetusta-
 te exemplum uspiam extaret: quod nos de hac
 pietate erga Deum commonefacere posset: ta-
 mē vel hic annus solus est, qui & meque vos o-
 mnes meritò incitare atque inflāmare debet:
 ut gratis animis DEI erga nos bonitatem: quā
 præterita æstate atque hac vindemia, in agro-
 rum & vinearum proventu nobis ostendit: li-
 benter agnoscamus: & literis ac linguis no-
 stris, quantum possumus prædicemus, ac ce-
 lebremus. Tanta enim vini & frugum ex agri-
 cultura, & bonitate DEI, ubertatem atque co-
 piam: tantam rerum omnium affluentiam hoc
 anno sumus experti: quantam nemo hominū
animo concipere prius poruisset: nemo verbis
atque oratione sufficienter eloqui nūc possit.
TIBI IGLTVR SEMPITERNE DEVS, cōdi-
 tor cœli & terræ, liberator & cōservator huma-
 ni generis, gratias ago atque habeo summas &
 immortales, pro tuis maximis atque innume-
 ris beneficijs: quibus tu populum tuum hisce
 tēporibus cum celsissimè affecisti. Nam, ut ni-
 hil dicam, de verbi tui puritate, quo tu animos
 nostros benignissimè hætenus cibasti: nihil
 de hac

de hac salubritate aëris, qua nos omnes iam
 diu salvi atque incolumes fruimur: nihil de pa-
 ce & tranquillitate publica, qua multis nunc
 annis securissimè utimur: quæ obsecro ad tan-
 ta bona maior potuisset accedere clementia,
 quàm hæc ipsa, quæ ex ista frugum & vini uber-
 tate, rerumque omnium affluentia & copia
 perspicitur. summa atque admiranda boni-
 tas? Graffantur alibi furores bellici: truci-
dantur infantes: matronæ & virgines ad stu-
pra rapiuntur: bona civium diripiuntur, ali-
bi pestilentia invalescit: sævit lues: viri validis-
simi & iuvenes robustissimi, è medio vitæ cur-
su, ante diem tolluntur, alibi fruges & vites ca-
lamitatem ex cœli intempestare perpeffæ, co-
lonos suos melle atque vindemia frustrantur:
alibi, quod acerbissimū & crudelissimum est,
falsa religionum dogmata, & inania figmenta
 proponuntur: quibus non corpora, sed ani-
 mæ miserorum hominum enecantur: minis
 terrentur infirmiores: dubij erroribus impli-
 cantur: plerisque liberè, quæ vera sunt, cre-
 dendi & statuendi potestas eripitur. Quo-
 rum nos incommodorū cum expertes simus:
 & ætatem nostram, extra omnem teli iactum,
 securi degamus: quomodo sufficienter Deo
 Optimo Maximo pro summis beneficijs gra-
 tias habebimus? Nam apud nos neque per-
 versa de Deo, eiusque cultu opiniones do-
 centur: neque pestilentes, aut exitiales morbi
 serpunt:

serpunt: neque inopia aut fames egenos con-
 ficit: neque armorum strepitus circumsonat:
 neque ulla miseria nos infestat: ut ad tantā fe-
 licitatē nihil nobis deesse videatur, præter ani-
 mum, qui hisce tantis rebus atque commodis
 rectē fruatur. Durat in Ecclesia, & Schola pax
 atque concordia, cum doctrina salutari con-
 iuncta: floret Resp. in pace & tranquillitate:
 viget in Rep. sanitas, & corporum nostrorum
 incolumitas. Quæ omnia, nisi quis summa
 esse fateatur: amens sit. Sed accedit his tan-
 tis Dei beneficijs, aliud nunc bonum: quod
 immensa tua, ô Deus, & incredibilis ista libe-
 ralitas, ad vitæ conseruationem, non modò
 necessarium, sed etiam abundantem nobis vi-
 ctum concessit. Nam quæcunque ad usum vi-
 tæ quotidianum pertinent, ea tu nobis divina
 tua virgula cumulatissimè suppeditasti: Equi-
 dem refertæ sunt omnes cumeræ frumento:
 plenæ sunt omnes cellæ ferventi musto: atque
 ita plenæ, ut nobis vasa citius, quàm vina de fu-
 tura esse videantur. Itaque tempus illud nunc
 rediisse arbitror: quo tu olim Helisæi precibus
 commotus, post longam & tristissimam anno-
 næ gravitatem, fenestras cœli aperuisti: & fru-
 mentis, oleo atque vino, populum tuum, qua-
 si quodam imbre, & repentina pluvia irrigasti.
 Etenim nos quoque superioribus annis eam
 fuimus experti rerum omnium difficultatem
 atque inopiam: ut multi fame contabuerint:

multi

multi spem salutis omnem abiecerint: plerique cœlum & terram cōsensisse iudicaverint. At verò hoc anno, quem tu coronasti Domine, hac vindemia, qua tu manum tuam aperuisti, Deus Opt. Max tanta rerum omnium, tamque subita facta est commutatio, ut pro inopia, summa nunc sit copia, pro penuria, incredibilis abundantia, pro inedia admiranda satietas, pro spe dubia, salus certissima. Quod igitur tantum est flumen ingenij? quæ dicendi aut scribendi tanta vis, tantaque copia quæ non dicam exornare, sed enarrare laudes tuas possit? Arbores ipse & vites letantur, colles subsultant, agri & prata gestiunt, quoties tuam illam in se bonitatem sentiunt. Quocirca, hoc unum, quod nunc superest, abs te DE VS, supplices oramus atque petimus: ut animum nobis talem indas, qui his tantis muneribus atque beneficijs tuis rectè perfrui possit: ne ista dona ad luxum & vitæ intemperiem convertamus: sed grata mente illis utamur, & hinc nominis tui laudem ac decus celebremus ac prædicemus. Rege nos, ò DE VS, Spiritu tuo sancto, ut ista commoda æquis animis feramus: neque in hac satietate ferociamus aut insoleamus. Accende in nobis facem amoris mutui: ut de tuis bonis, quorum nos dispensatores, non dominos esse voluisti, egeno & inopi largiamur. Inprimis verò te obsecramus, ò DE VS, ut peccata, quibus antehac te graviter

offendimus, iramque tuam provocavimus, no-
 bis clementer condonare velis. Nam si præte-
 ritorum delictorum memineris Domine, Do-
mine quis perdurabit? Obmurmuravit qui-
 dem animi nostri præteritis cladibus & pe-
 nis, quas tu nobis, propter peccata nostra, im-
 misisti : obstrepuerunt voces nostræ sermoni
 tuo, linguæ nostræ convicijs te insectatæ sunt:
 manus & pedes nostri à semita tua longissimè
 deviarunt. Fac igitur benignissime DEVS,
 ut animi nostri te, conditorem & servatorem
 suum, posthac agnoscant : ut ora nostra, &
 linguæ nostræ laudes tuas deprædicent, & de-
 cus tuum celebrent : ut pedes nostri viam ve-
 ritatis & iustitiæ tuæ consecrentur : ut deni-
 que nos omnes, qui CHRISTO nomen dedi-
 mus, abiectis vitæ huius curis & voluptatibus,
 in hoc ævo piè, iustè & sobriè : in altero te-
 cum beatè vivamus. AMEN. Nunc ad id me
 confero, quod nostri instituti est, atque ad
 laudes agriculturæ & Georgicorum Virgilij
 pertinet : de quibus dum breviter dico : pe-
 to à vobis auditores, ut benignè attenteque
 perorantem me audiat. Ea enim dicturus
 sum, quæ & vos de rebus maximis atque uti-
 lissimis commonefaciant : & quæ vos ipsi
 magna cum voluptate & animorum oblecta-
 tionibus percipietis. Ac initiò, ut inde profi-
 ciscatur mea oratio, unde omnis veræ lauda-
 tionis principium ducitur: quis est qui nesciat
 agri-

agriculturam earum esse artium & actionum, quas Deus ad vitæ huius usum instituit omnium primam & antiquissimam esse? Nam ut primum à Deo homines sunt conditi, & coniugio inter se ita copulati, ut non modò alios de se propagarent homines, sed etiam eorundem laborum ut essent socij: statim eos in hortum amœnissimum collocavit DEVS: ubi, & arbores colerent, & fructibus illorum vescerentur. Neque enim hominum generi utile fore prævidit DEVS: ut ignavo ocio torpescerent, & vitam omnem sine exercitio transigerent. Itaque hortum & arbores colere, earumque fructu vitam producere ipsos voluit: ut sic DEVM vitæ suæ autorem & conservatorem agnoscerent, eumque invocarent & celebrarent. Nam qui cibo & potu ad sustentationem vitæ sibi opus esse intellexissent: qui ex arborum cultu victum sibi parandum esse scivissent: qui arbores sine cœlesti rore, motuque syderum & bona cultura nihil proferre cognovissent: qui denique labores suos sine auxilio DEI nihil prodesse animadvertissent: quomodo non DEVM servatorem suum assiduus precibus invocassent? quomodo voti sui compotes facti, dignis laudibus eundem non affecissent? Etsi enim homines tum adhuc erant integri, neque ulla peccati labe contaminati: tamen illos Deus operari, & terræ fructibus vitam suam sustentare iussit: ut eos hac ratione in-

tra metas officij, & piarum precum retineret. Ideoque primis hominibus imperium in bel-
 luas, & dominium in bruta animantia conces-
 sit: ut illorum adiumento terram colerent. Ne-
 que enim vita illa, ad quā primi homines con-
 diti fuerunt, sempiterna illa fuit, cum Deo im-
 mortali conversatio: quā nos hodie per Chri-
 sti meritum spe indubia expectamus: & quam
 primi illi homines si lapsi nō fuissent, certo an-
 norum progressu, à Deo solis precibus impe-
 trassent. Vita enim æterna, neque cibis est, neque
potus: sed gaudium in Spiritu S. Nam in æter-
 nitatē Christo teste, homines neque edunt, ne-
que bibunt, neque nubunt. At verò in prima
 illa, sic à Deo constitutum fuit, ut istius ævi ho-
 mines, non tantum nuberent, & matrimonia
 inirent, duoq; in una carne essent: sed etiam ut
 cibo & potu vitā suam foverent & alerent. Quo
 circa rusticationes illæ, quibus primi homi-
 nes a Deo subiectæ fuerunt: beatitati ac feli-
 citati illorum nihil prorsus derogabant. Nam
 & mentes illorum sic animatæ erant: ut pro-
 pter Deum quidvis oneris libenter susciperet:
 & corpora ita robusta ac valida, omniumque
 morborum & infirmitatum expertia: ut ma-
 ximos labores, sine omni molestia perferre
 possent: tum verò in omnia animalia tale ho-
 minis imperium: ut quæ iumenta hodie flagris
 & verberibus ad operas cogi atque impelli vix
 possunt, ea tum ad vocem nutumque hominis
 promptis-

promptissima adessent. Sed accedit huc, quod
 ea tum laborum culturæq; fuit ratio: ut citra
 omne tædiū summa cū voluptate operas suas o-
 bissent homines. Cuius oblectamenti etiā ho-
 die in hac ærumnosa vita, aliqua restare vesti-
 gia ex ijs intelligetis: quæ paulò pòst, & aliquā-
 tō inferius à me cōmemorabuntur. Facebant
 igitur veterum Poëtarum cōmenta, qui nescio
 quam ætatem auream nobis confinxerunt: in
 qua

Mollia securo tractarent ocia gentes:

Ipsa quoq; immunis, ferroq; intacta, nec ullis

Saucia vomeribus per se daret omnia tellus:

Nec rastros pateretur humus, nec vinea falcem.

Et si enim longè alia colendi agros, & inse-
 rendi arbores insecuta est posteris tempori-
 bus ratio: postquam de statu integritatis pro-
 lapsi sunt homines: tamen omni operatione
 vacuos esse, & prorsum ociari primos parentes
 certo consilio, de quo iam dictū est, sapientissi-
 mus conditor haudquaquam voluit. Nam idē
 ille, humani generis autor Deus, qui hominem
 ad sui imaginem procreavit, & vitales ei spiri-
 tus indidit, etiam iucundissimis eum laborib.
 & arborum amœnissimarum culturæ, rurisq;
 operibus pulcherrimis initiò statim adhibuit.
 Ex quo intelligitis, auditores, quanta sit vitæ
 huius antiquitas: cū rura colerent homines,
 qui nondum habebant urbes, nec quid murus
 aut quid porta essent, sciebant. Equidē si tēpus

quo agricolæ sunt cœpti, & homines à Deo in hortum voluptatis collocati, ad istud principium referatur: magno annorum numero nō modò urbanarum rerū possessoribus, sed etiā omnium aliarum artium professoribus agricolæ præstabant. Nec mirum, q̃ divina natura dedit agros, ars humana ædificavit urbes. Si. n. ad primam oppidorum urbiumq; originē respicere voles, quippe eas non à Deo, aut viris sapientib. ac probis, sed à pessimis quibusq; initio inventas esse comperies. Postquam .n. Cainus occiso Abele fratre primum in terra patricidium perpetrasset, & proinde mala conscientia vehementer angeretur, ira ut nullo in loco tutus conquiesceret: ipse primus civitatem Hanocham, de filij sui nomine sic dictam in regione Noda constituit. Nam hac ratione intra muros se tutò latiturum, & quasi quoddam asilum habiturum esse sperabat, ne aut à filiis suis, aut à fratribus interfecti Abelis postmodum interficeretur, aut à feris & immanibus belluis in aperto campo discerperetur. Ita enim vulgò inter homines comparatum est, ut malitiosi ac scelerati, eadem sibi metuant ab alijs, quæ ipsi in alios iam olim perpetrarunt. Quocirca etiam posterij illius, à moribus avitis nihil degenerantes, ferro & armis, quorum inventores fuerunt, sua corpora primum munire cœperunt. At verò primi isti, de quibus dictum est, homines, rebus adhuc integris, vi-

tam

tam suam sub dio agebant, arbores plan-
 tabant, hortum voluptatis colebant, & custo-
 diebant. Sed & post lapsum, cum iam ex hor-
 to profligati essent, & agriculturæ labor ac do-
 lor, vultusque sudor, veluti pœnæ peccatorum
 accessissent: nihilominus tamen in agris victi-
 tabant, atque in casis tugurijsque vitam pro-
 ducebant, & urbanis istis tumultibus ac fori
 strepitibus procul remoti, paterna rura bo-
 bus exercebant. Videre hoc est in Patriarchis,
 uti vocantur, Noha, Abrahamo, Isacio & Ia-
 cobo, qui vites & arbores inferere, agros co-
 lere, tuguria extruere, pastoritiā vitam in-
 primis agere solebant. Nam in rusticatione (ut
 Columella testatur) vel antiquissima est ratio
 pascendi, eademque quæstuosissima. Propter
 quod nomina quoque pecuniæ & peculij tracta
 videntur à pecore: quoniā id solū possiderunt
 veteres, & Romani etiā in tabulis censorijs pa-
 scua dicebant omnia, ex quib. pop. Rom. redi-
 tus habebat, quia diu hoc solum vectigal fue-
 rat, & nunc apud nostros colonos alia res ube-
 rior nulla est. Vnde etiam M. Cato, consulenti
 quā partē rei rusticæ exercendo, celeriter locu-
 pletari possit: respondit si benè pasceret. Ve-
 rùm, ne à proposito digrediar, ad Patriarchas,
 quos dixi, revertor. Nā vitā illorū nō umbrati-
 lem, sed agrestē: non urbanā, sed rusticā: nō fo-
 rensem, sed villaticā: non regiā, sed pastoritiā
 fuisse apud oēs, quibus sacra innotuerūt histo-

riæ, in confesso est. Vt enim de vini cultura saltem aliquid proferā: quis vestrum nescit Noā illum antiquissimum, qui in utroque mundo, ante & post diluvium vixit: unde etiam biceps pingitur: statim ab illa inundatione universali, vites primū in terra coluisse? cū enim diluvij aquis non modò arbores & agri essent vastati, ac prorsum labefactati: sed etiam fōtes & aquæ potabiles suprā modum depravatæ: Dei illi vini producēdi rationē ē vitib. cōmonstravit: cuius potu homines suas vires, quas laboribus operis rusticis attrivissent, reficere ac restaurare possent. Nimrodus verò cū sua domo, quam ab execrato Chamo ducebat, rure deserto, colonos in suā potestātē redigere, ipsisque imperitare, & urbem regni cōstituere, turrimque in ea altissimā excitare cepit. Credebat. n. superbissimus atq; imperiosus homo, se non modò nominis sui sempiternā gloriā inde venaturū: sed etiā in posterum ab aquis diluvij, si quæ inundaturæ essent, in ista turri altiss. tutū esse futurum. Ex quo clarè perspicitis urbium, & excelsarum artium structuras, nō à Deo, neque à pijs & sapientibus viris, sed à sceleratis & profligatis hominib. Caino & Nimrodō, primæ cepisse initia: vitam verò rusticanam, & vitium agrorumq; culturā, à Deo rerum omnium bonarum autore, & viris sanctissimis ortā, atq; ad nos inde propagatam esse. Quæ igitur veterum scriptorum insania est: quòd nescio quam urbem

urbanitatem suam vitæ huic agresti, tanquam
 ferinæ & belluinæ anteferre nō dubitant: Quæ
 stultitia est, quòd Rhetores quidā malè feriat,
 prisci illius ævi homines passim in agris, besti-
 arum more, vagatos esse, vitamq; sibi victu feri
 no propagasse dicunt: quæ amentia est, quòd
 forenses isti rabulæ, dum suæ arti præconiū ca-
 nunt, & orationū suarum phaleras novo colo-
 re pingunt: nescio quē magnum & sapientem
 virum extitisse clamitant: qui dispersos homi-
 nes in agris, & in tectis sylvestribus abditos, ra-
 tione quadam cōpulerit in unum locū, & con-
 gregaverit: adeoque ex feris & immanibus, vi
 quadam orationis, mites & mansuetos reddi-
 derit, Lepidum commentum mehercule qua-
 si verò urbani homines agricolis, aut vitæ inno-
 centia, aut sapiētia rerumque usu, aut iustitia,
 aut animorū, corporūq; sanitate, aut ullo lau-
 dis genere præstiterint: ac nō potius homines
 ex urbe in agros, quàm ex agris in urbem de-
 ducendi fuerint. Nam, si Varroni credimus, nō
 sine causa, maiores nostri ex urbe, in agros re-
 digebant cives suos: quòd & in pace à rusticis
 alebantur, & in bello ab ijs tuebantur. Dicat
 fortassis hoc loco aliquis, urbanas artes & ne-
 gicia civilia, libero homine digniora esse: quā
 sint rusticationes: cum publicè sit concepta, &
 vulgi opinione confirmata existimatio, rē ru-
 sticam sordidum opus, & id esse negotium, cu-
 ius administrationi homines indocti, stupidi

& serviles, non autem ingenui & liberales præfici debeant. Quòd si quis est, qui hoc ita statuat: illius minuenda erit opinio. Nam, primò ex supra dictis constat: hanc artem colendi agros & vineas, nō à sordidis abiectisque hominibus inventam aut exercitatā esse: sed à primis ac sapientissimis parentibus, adhuc in statu integritatis versantibus usurpatam: quo tempore ceteris artibus, quas usus postea & necessitas peperit, nullus in hominū vita locus erat. Sed quis est tam alienus à mente qui non videat primos homines in statu perfectionis, eā potissimum artē fuisse exercitaturos, quæ liberis ac beatissimis hominibus esset dignissima, quàm aliquam illiberalem & sordidam? quis tam stupidus est, qui patres illos antiquissimos, progenitores nostros, qui culturā agri & vitiū nos docuerēt, rem sordidā & abiectam commōstrare atque exercere voluisse iudicet? Posteriores certè, & quidem sapientiss. illorū, has artes tanti fecerunt: ut earum inventores in Deorū immortalium numerū retulerint; & divinos illis honores habuerint. Hinc factum est, quòd apud Assyrios, & eas, quæ ab illis propagatæ sunt, gentes, tot Ioves ac Saturni nati sunt: hinc illa frugum inventrix Ceres, cū filio Triptolemo exorta est: hinc Ianus ille biceps, vitisque repertor Iacchus: hinc tot Sylvani, tot Fauni, tot agrestia numina, Panes: tot Dryades, tot Naiades extiterunt: de quibus omnibus si

bus si hoc loco prolixè dicere instituā, dies me-
 citiùs, quàm res & verba deficient. Etsi autem
 honorem istum superstitiosi, & veritatis cœle-
 stis ignari homines suis Dijs perperam tribue-
 runt: tum quia illud ipsum grati cuiusdā erga
 Deum animi argumētum esse volebant: exem-
 plum hoc vetustatis, Deo omnia accepta refe-
 rētis, nemini displicere potest. Sed accedit huc
 etiam illud, quòd agriculturam ab omni sordi-
 um atque immūditiei suspicione, vel solum li-
 berat: quòd nimirum viri fortissimi, ac reges
 sapientissimi, quoties à bello & Reip. negotijs
 vacabant, propemodū omne tempus reliquū,
 in agrorum, hortorumque & vinearum cultu-
 ra, tanquam in liberalissima, & libero homine
 dignissima consumserunt. Fuit enim ista ve-
 terum Heroum agricolatio, primi illius evi, de
 quo suprā diximus, quasi quoddam vestigi-
 um, & veluti particula. Hinc est, quòd Her-
 culem memorāt, cū Dryopiam peragraret,
 in regem Thiodamantem incidisse, eumque
 bobus terram colentē invenisse. Hinc est, quòd
 Homerus poëta sapientiss. Laërtem, lenientē
 desiderium, quod capiebat è filio, colentem a-
 grum, & eū stercorem, facit. Hinc est, quòd
 ipse Vlysses apud eundem gloriatur, quòd ver-
 no tempore à solis exortu usque ad vespēram,
 etiā impastus atque ieiunus, falcem herbis im-
 mittere: boves robustissimos & optimos age-
 re atq; pascere; deniq; aratro sulcū longissimū
 possit

possit ducere. Quid de Alcinoō dicam, Regē
 Corcyrensiū quem hortī amānissimī, in insu-
 lula sua cultorē fuisse ex eodē scriptore patet?
 Quid Hesperidū hortos in Libya, & pensiles
 Semiramidis hortos in Assyria referam: quib-
 us nihil prius mirata est antiquitas? Quid prę-
 clarissimos memorabo Reges Hieronem, Phil-
 lemetorem, Attalum, Archelaum, & duces for-
 tissimos Xenophontem, Magonemque Pę-
 num: qui non modō agros hortosque ipsimet
 coluerunt, sed rationem quoque & modum
 culturę, alijs commonstrarunt. Atque ut intel-
 ligatis, Auditores, sapientissimis regibus nihil
 tam regale fuisse, quā studiū agri colendi:
 quęso vos Cyrum minorem ē Xenophonte
 vobis proponite: regem Persarum ingenij glo-
 ria atque imperij amplitudine pręstantissimū.
 Nam ad eum cū Sardes venisset Lysander La-
 cedęmonius, vir summę virtutis: ei que dona
 à socijs attulisset: Rex & cęteris in rebus co-
 mem se erga Lysandrum atque humanum prę-
 buit: & ei quendā conseptum agrum, diligen-
 ter confitum ostendit. Cū autem admira-
 retur Lysander & proceritates arborum, & di-
 rectos in quincuncem ordines, & humum sub-
 actā, atque puram: & suavitatem odorum,
 qui afflarentur ē floribus, tum cum dixisse fe-
 runt: mirari se non modō diligentiam, sed et-
 iam solertiam eius, à quo essent illa dimensa
 atque descripta: & Cyrum respondisse: Atque

ego ista sum omnia dimēsus, mei sunt ordines,
 mea descriptio: multæ etiam istarum arborum
 mea manu sunt satæ, Tum Lylandrum aiunt
 intuentem eius purpuram, & nitorem corpo-
 ris, ornatumq; Persicum multo auro, multisq;
 gemmis, dixisse: Rectè verò te, Cyre, beatum
 ferunt: quoniam virtuti tuæ fortuna coniun-
 cta est. Memorabile exemplum est rusticæ dili-
 gentiæ atque industriæ, in regia magnificen-
 tia, quod vel unicum, si nulla alia suppeterent,
 nos in amorem atque admirationem agricul-
 turæ rapere posset. Sed huic Cyro in hac lau-
 de non inferior est Pharaotes ille, Indorum
 rex potentissimus: qui Apollonio, de victu
 eius suscitanti? Ego inquit, palmarum fructi-
 bus aut oleribus pascor, aut quæ præbent mi-
 hi arbores: quas ego his manibus colo. Quid
 obsecro magnificentius terræ ipsi potuisset ac-
 cidere: quàm vomere laureato & triumphali
 aratro proscindi? Quid ad rem familiarem &
 annonæ vilitatem potuisset inveniri melius:
 quàm agros illorum manibus coli: qui cùm
 optimi essent: optimè etiam terram tractare
 possent? Nam verisimile est, Reges eadem cu-
 ra tractasse semina, qua bella: eademque dili-
 gētia arva disposuisse, qua castra: honestis ma-
 nibus omnia provenisse latius, quæ facta fuif-
 sent curiosius. Quid verò? quòd Romæ etiam
 tempus illud fuit: quo ex agris & villis Dicta-
 tores & senatores in urbem per viatores voca-
 rentur:

rentur? L. Quintio Cincinnato, qui à serendo cognomen Serrani accepit, in agro Vaticano quatuor iugera, quæ prata Quintia post appellata fuerunt, aranti & operi rustico intento, victor Dictaturam cum purpura, & consularibus insignibus attulit: & quidem, ut traditur, nudo plenoque pulveris etiamnum ore. Atqui hic ille Quintius est, qui obsessi consulis, & exercitus liberator fuit: cuius etiam iussu magister equitum C. Servilius Hala. Sp. Melium regnum appetentem & occupare volentem, interemit. Verum idem ille Quintius, postea depositis rursum fascibus, quos festinantius victor reddiderat, quam sumserat imperator, ad iuencos suos, & quatuor iugerum avitum prædiolum revertit. Et quanquam multa erant, quæ in hoc viro præclaram laudem merebantur: tum hoc fuit præcipuum: quod dictator à legatis S. P. Q. R. salutatus: cum se paululum tenuisset: mox pauca hæc subiecisse fertur: Ergo, inquit, agellus non feritur à me hoc anno: vereor ne annuus victus nobis defuturus sit. Quintio non dissimiles fuerunt, C. Fabritius & M. Curius: quorum ille Pyrrho ex Italia pulso, hic Samnitibus, Sabinisque bello domitis, captivi agri septena iugera, quæ viritim dividebatur, non minus ambo industriè coluerunt, quam fortiter armis quæsierunt. Quid Fabios dicam? quid Pisones? quid Lentulos? quid Cicerones? quibus familiæ cognomina à legu-

à leguminibus sunt indita: pro ut quisque ali-
 quid optimè sereret? Eant nunc spissigradi &
 purpurati quidam cives, magnarum domuum
 viscera: eant isti patricij, qui solis avorum fu-
 mosis imaginibus nituntur: aut gemmas opes-
 que ex peregrinis locis, & transmarinis regio-
 nibus advectas ostentant: eant, inquam, & ur-
 banas suas artes, & aucupia pecuniaria vete-
 rum rusticationibus anteferant. Eant merca-
 tores & nautæ, qui que impia castra sequun-
 tur: eant, inquam, & hoc genus vitæ, quo opti-
 mus quisque maiorum nostrorum ætatem su-
 am oblectabat, sordidissimis & turpissimis su-
 is quæstibus posthabeant. Nisi fortè æquius
 hoc existimamus cepisse prædā ex militia, quæ
 nobis nihil sine sanguine & cladibus alienis af-
 fert. Barbarorum hæc vivendi fuit ratio, & ve-
 terum Germanorum, Scytharum, Getarum
 atque Thracum, & in Italia vetustissimorum
 Aboriginum: quæ gentes si rusticari, quàm
 ex raptò vivere maluissent: terram infœcun-
 dam & cœlo asperam haudquaquam po-
 steris suis reliquissent: frustra enim agro-
 rum sterilitatem, & cœli noxiam frugibus
 intemperiem accusant: qui cura agrorum, in-
 firmissimo cuique ex familia & fœminis seni-
 busque delegata: ipsi somno, ciboq; dediti æ-
 tatem in ocio trāsigunt: frustra solum asperū,
 aut sylvis horridū, & paludibus fœdum queri-
 tantur; quibus ociosum esse pro honestissimo,
 agros

agros colere pro contemtissimo, è bello & ra-
 pro vivere pro pulcerrimo habetur? An verò
 bellum perosis, maris & negociationis alea sit
 optabilior: ut rupto naturæ fœdere, terrestre
 animal homo, ventorum & maris obiectus irq,
 se fluctibus audeat credere: semperque ritu vo-
 lucrum, longinqui littoris peregrinus, igno-
 tum pererret orbē? Sed esto sanè studiū libe-
 rale, & res ingenua, tenere artes Imperatoris:
 exercere rem militarē & nauticā. Annon mul-
 tō liberalius, multoq; honestius sit, eas tracta-
 re artes, quæ ad naturā ipsam, & vëterū felicitā-
 tem accedunt propiūs, quam quæ ab iisdem
 distant remotius? Nam prius homines arare,
 quàm navigare, prius ædificare villas, quā civi-
 tates condere, prius panem cōfigere quàm pe-
 cuniam procudere, prius domum, quā Imperi-
 um administrare consueverunt. Longè igitur
 rustica, quā nautica ars melior est. longè agri-
 cultura p̄stat militiæ: longè usura terrę, quā pe-
 cuniæ honestior est. Neq; enim numus eodem
 modo numū parit: quo ager segetē, arbor fru-
 ctum, vitis uvā de se procreat. Naturę hæc con-
 gruit fœneratio: illa non tantum à natura, sed
 etiam à iustitia dissidet: nulli veterū probata:
 adeoque illis ipsis invisā, quibus succurrere vi-
 detur. Sed ne caninum quidē (sicut dixēre ve-
 teres) studiū præstantius, locupletissimum
 quenque, allatrando &, contra innocentes, &
 pronocentibus, neglectum à maioribus no-
 stris,

stris, à nobis etiam concessum intra mœnia, & in ipso foro latrocinium. Scio quæ hoc loco animis vestris obrepant cogitationes. Et si n. vera esse intelligitis, quæ à me cōmemorata sunt: tamen nescio qua pravitate fiat, ut veris aut nō assentiamur, aut consensum nostrum re ipsa atque opera nunquam probemus. Nam ita vulgò apud omnes comparatum est, quòd hodiè *Laudamus veteres, sed nostris utimur annis.*

Igitur alijs vestrū vitæ rusticane servitus, alijs laborum duritas, alijs operum vilitas, alijs aliud occurret: quò minùs hoc vitæ genus his temporibus perinde, ut antiquioribus illis, ingenuū atque liberale esse credant. Non pauci existent, qui agriculturam pro liberali arte habendam nullo modo statuunt. Sed horum ego cogitationibus dum pedē oppono, quæso vos auditores etiam atque etiam, ne in me audiendo vestræ operæ vos pœniteat: quādo me meē in docendo nondū pœnituisse intelligitis. Ac initio si quis est, qui ita cogitat, rusticum hominem abiectum atque servilem esse: propter eā quòd omnem ætatem in agris degeat, potētiorem dominio atque arbitrio subiaceat, oēs cœli ac tempestatum iniurias perferat: huic ego respondeo, non videri illum mihi verē libertatis, veræque servitutis rationes habere satis cognitās. Nam si illi pro servis aut servilib. habendi sunt, qui aliorum parent imperijs, aut fortè etiā iniurijs: qui tandem erunt servilio-

res atq; humiliores, quam curiales, aulici foren-
 senes, oppidani? Nisi tu liberi hominis esse
 putas, ad subitū tintinabuli pulsum, quasi ful-
 mine territum, prostrare: abiectis omnibus ad
 summi illius fores consistere: ibique non tan-
 tum, quid ille iubeat, sed & quid nutu signifi-
 cet, aut digito crepet, religiosè ad anxietatem
 usque, observare: nullum habere sibi tempus,
 nullum locum proprium, omnia precariò: a-
 liena vivere quadra, ad omnē principis occur-
 sum pallere, erubescere, fugitare: nonnunquā
 timere ac obstupescere: tum multa simulare ac
 dissimulare: toties genua inflectere, tantisper
 nudo esse vertice: omnia serviliter, omnia sup-
 pliciter agere, nunquam tui iuris esse, magnis
 diu laboribus, multis vigilijs favorem hominis
 captare: observare, ne quid dicas, quod ille p-
 baturus non sit, nedum ne quid facias: perpe-
 tua cum paribus invidia conflictari: laudem
 pariter ac vituperationem indigno loco po-
 nere: nihil dicere, quod sentias, nisi quod con-
 veniat: plurima debere: plurima accepta re-
 ferre, assentari, adulari, ipsum te negligere, o-
 mnia alterius curæ mancipata habere, indigna
 multa facere, multa pati, sepe cōtra naturā cō-
 formare te alijs. Si hæc liberi sunt hominis offi-
 cia: si viri liberales censendi, qui ista perpeti ac
 sustinere possunt: malo ego cum agricolis ruri
 inservire, quàm cum istis libertatē colere. Di-
 cas aulicis liberaliores curiales & forenses ho-
 mines.

mines. At obsecro te, an tu pro liberis eos habiturus es, qui dies noctesque aliorum querimonias audire, lacrymas spectare, lites componere, interrogantibus ad ravim usque responsa dare, ius dicere, subsellijs aut tribunali ad lassitudinem & nauseam usque insidere coguntur? An liberiores sunt rusticis, in aperto campo habitantibus & villas suas tutantibus. oppidani cives, qui intra mœnia conclusi noctu, veluti pecudes in stabulis & septis detinentur: interdiu verò per claustra portarum & urbis custodias, tanquam captivi trāseunt, semperq; eos quos metuant, suis oculis obvios habent? Si hæc urbanæ libertatis bona sunt: horum

Semper ego optarim, pauperrimus esse bonorum.

Quid? quòd ipsi agricolæ suum quoq; dominium obtinent, vel ut heri in servos & ancillas, vel ut pastores in iumenta & pecudes, vel ut patres familiās in uxorem & liberos? Quibus illi rebus si rectè imperant, pro dominis atque regibus haberi possunt. Neq; est, quòd iniurias opponat quispiam, quas rustici à potentioribus & superbissimis aliquibus dominis accipiunt: Fortunæ ista sunt incommoda, quæ malorum culpa accidunt bonis. Nam agricolis nocere possunt mali: arti ipsi & manuum industriæ nocere non possunt. Vtenim Abeli sanctimonix nihil obfuit Caini crudelitas: nihil Semi atque Iapheti humilitati ademit Nimrodi superbia: nihil de Isacii probitate detraxit

Ismaëlis feritas: nihil Iacobi pietati derogavit
 Esavi immanitas: ita colonorum libertati, quæ
 in animis atque arte ipsa consistit, nihil detra-
 here possunt hominum, quibus parent, crude-
 lissima ac superbissima imperia. Sed neque il-
 lud est, ut molestiarum operumque duritas, te
 commoveat, aut te imundities terræ, ac lutum
 pulveresque perterrefaciant: aut nimius ca-
 lor, nimiumve frigus atque imbres ab agricultu-
 ra, tanquam re sordida te abstrahant. Nam ista
 præterdere aut accusare, mollis est animi & igna-
 vi, ac laborem subterfugientis: planeque ho-
 minis mendicare erubescens, & tamen fode-
 re non valentis. Si enim peccati poena est, pa-
 nem in sudore vultus quærere: Si DEI præce-
 ptum est, labore manuum vitam sustentare: si
 DEI lex est, ut qui non laboret, idem non man-
 ducet: quæ obsecro hominum est perversitas?
 quæ improbitas, strenuorum & navorum agri-
 colarum industria frui ignavos? colonorum &
 negotiosorum hominum laboribus pasci in-
 ertes atque ociosos? apum operibus insidiari
 fucos? An non hinc omnis nata est luxuria? an
 non omnium vitiorum sentina hinc exorta est?
 quod posteri à maioribus suis degenerantes
 falce & aratro relictis, intra moenia correps-
 erunt, & in circis potius ac theatris, quam in se-
 getibus & vinetis manus movere voluerunt?
 Itaque frumentum hodie locamus, qui nobis
 advehant: qui saturi fiamus ex transmarinis lo-
 cis,

cis, & vindemias condimus ex Insulis, nos interim ociosi attonitiq̃ue miramur gestus effœminatorum, quòd à natura sexum viris denegatum, muliebri motu mentiantur, decipiantq̃ue oculos spectantium: mox deinde, ut apti veniamus ad ganeas, quotidianam cruditatē Laconicis excoquimus, & exucto sudore sitim quærimus, noctesq̃ue libidinibus & ebrietatibus, dies ludo vel somno consumimus, ac nosmetipsos ducimus fortunatos, quòd nec Orientem Solem videmus, nec Occidentem. Itaque istam vitam socordem persequitur valetudo. Nam sic iuvenum corpora fluxa, & resoluta sunt: ut nihil mors mutatura videatur. Superest, ut tertijs illis respondeamus, qui agriculturā id negotium esse arbitrantur, quod nulla arte constet, nullius egeat magisterio preceptoris, nullum ingenij acumen requirat. Sed quàm procul id à vero sit, faciam, ut omnes intelligatis. Nam qui se in hac scientia perfectum volet profiteri, sit oportet rerum naturæ sagacissimus, declinationum mundi non ignarus, ut exploratum habeat, quid cuique plagæ conveniat, quid repugnet: syderum ortus & occasus memoria repetat, ne imbribus ventisque imminentibus opera inchoet, laboremq̃; frustretur. Cœli & aîni præsentis mores intueatur, neq̃; n. semper eundē, velut ex præscripto, habitum gerunt, nec omnibus annis eodem vultu venit æstas aut hyems: nec pluvium semper

est ver, aut humidus autumnus. Quæ prænosce-
 re sine lumine animi, & sine exquisitis discipli-
 nis non quenquam posse crediderim. Iam ipsa
 terræ varietas, & cuiusq; soli habitus, quid no-
 bis neget, quid promittat paucorū est discerne-
 re. Contemplatio verò cunctarum, in ea disci-
 plina, partium, quando cuiq; contingit, ut &
 segetum, arationūq; perciperet usum, & vari-
 as, dissimilimasq; terrarū species pernosceret,
 quarum nonnullæ colore, nonnullæ qualitate
 fallunt? Atque in alijs regionibus nigra terra,
 quam pullam vocant, ut in Campania, est lau-
 dabilis: in alijs pinguis rubrica melius respō-
 det: quibusdam (sicut in Africa Numidia) pu-
 tres arenæ fecunditate vel robustiss. solū vin-
 cunt. In Asia, Mysiaque densa & glutinosa ter-
 ra maximè exuberat. Atque in his ipsis habeat
 cognitum, quid recuset collis, quid campestris
 positio, quid cultus, quid sylvester ager, quid
 humidus & graminosus, quid siccus & spurcus:
 rationem quoque dispiciat, & in arboribus vi-
 netisque (quorum infinita sunt genera) conse-
 rendis ac tuendis: & in pecoribus parandis
 conservandisque. Quoniam & hanc adscisci-
 mus, quasi agriculturæ partem, cum separata
 sit ab agricolatione pastoralis scientia. Nec ea
 tamen simplex. quippe aliud exigit equinum,
 atque aliud bubulum armentum, aliud pecus
 ovillum (& in eo ipso dissimilem rationem po-
 stulat Tarentinum, atque hirtum) aliud capri-
 num:

num : & id ipsum aliud curatur mutilum & rari-
 pilum, aliud cornutum & setosum, quale est
 in Cilicia. Porculatoris verò & subulci diversa
 professio, diversæ passionēs, nec eundem gla-
 bræ sues, densæque cœli statum, nec eandem
 educationem, cultumve quærunt. Et ut à pe-
 coribus recedam, quorum in parte avium co-
 hortium & apum cura posita est, quis tanti
 studij fuit, ut super ista, quæ enumeravimus, tot
 nosset species insitionum, tot putationum, tot
 pomorum olerumque cultus exercere? quis tot
 generib. ficorū, sicut rosarijs curā impēderet?
 cum à plerisque etiā maiora negligentur: quan-
 quam & ista iam non minima vectigalia multis
 esse cœperunt. Nā prata & salicta, genistaque
 & arundines, quamvis tenuem, nihilominus a-
 liquam desiderant industriam. Ex hac tā mul-
 tarum, tamque multiplicium rerum prædica-
 tione (quas Columellæ, autoris peritissimi, ver-
 bis malui recensere, quàm meis) omnes vos in-
 telligere arbitror, agriculturam non modò ar-
 tem, sed artem liberalem atque ingenuam, li-
 beroque & ingenuo homine dignam esse. Nā
 operationes atque observationes suas, cū reli-
 quis liberaliorib. artibus, Astronomia, Geo-
 metria & Arithmetica communes habet: tum
 autē solertissimæ illius scientiæ: quæ arborū,
 stirpium, herbarum, olerū, frugum & pecorū
 naturas rimatur: quasi pars quædam est. Oeco-
 nomicam verò uti vocant, Philosophiam quæ

rei familiaris administranda, augendaq; rationes commonstrat, totam propemodū sui iuris fecit. Quare non est, quòd quisq; miretur. Timonem illum Lucianum, ligone se Philosophatum ire, dixisse. Illud potius admirari cum Columella debetis, quid ita dicendi cupidi seligant Oratorem, cuius imitentur eloquentiā: mensurarum & numerorum modū rimantes, placidæ disciplinæ confectentur magistrū, vocis & cantus modulatorē, nec minus corporis gesticatorē scrupulosissimè requirāt saltationis ac musicæ rationis studiosi, itemq; qui edificare velint, fabros & architectos advocēt, qui navigia mari concedere, gubernandi peritos: qui bella moliri, armorum & militiæ gnaros: & ne singula persequar, ei studio, quod quis agere velit, consultissimum rectorē adhibeat: deniq; animi sibi quisq; formatorem, præptoremq; virtutis è cœtu sapientum arcestat: sola res rustica, q̄ sine dubitatione proxima, & quasi consanguinea sapientiæ est: tam discitibus egeat, quàm magistris. Adhuc. n. scholas Rhetorum, & ut (Columellæ verbis utar) Geometrarum, Musicorumque, vel quod magis mirandum est, contemptissimorum vitiorum officinas, gulosiūs condiendi cibos, & luxuriosius fercula struendi: capitumque & capillorum conciñatores esse videtis. Agricolationis neque Doctores qui se profiteantur, neque discipulos novistis. Sed nihil vos ista segnit

ties turbet: nihil ista mentium humanarū & studiorum perversitas commoveat. Nam ita sunt hominum mores, ut quò quæque res præstantior, melior ac honestior est, eò plærunque sit despiciatior. Sin verò adhuc obijciat mihi quispiam agriculturæ eam esse rationem, ut propter hanc rerum infinitatem, de qua dictū est modò, nullis præceptis comprehendere: neque ullis regulis definiri possit: huic nos ex antiquissimis Græciæ scriptoribus Hesiodum, ex latinis M. Catonem, Varronem, Plinium, Columellam, Palladium, & cum primis Virgilij nostri Georgica opponemus. Nam hi omnes longo rerum usu edocti, singulari quadam ingenij solertia, & multarum ac maximarum artium doctrina, qd in agricolatione, quovis loco & tempore fieri, aut non fieri, conveniat, eruditissimis libris, à se conscriptis, nos docuerunt: & artis suæ monumenta, ad sempiternam posteritatis memoriam literis trans miserunt. Quare cum nihil superesse videatis, quod agriculturam ex honestissimarum atq; optimarum rerum, artiumque liberalissimarum numero possit excludere: meritò vos omnes in amorem & admirationem illius rapi decebit. Si enim primævi homines in illo beatissimo seculo, hanc artem à Deo acceperunt: si antiquissimi Heroes illam exercuerunt, suamque progeniem perdocuerūt: si summi Reges atque Imperatores terrā suis manibus ipsimet

coluerunt: si Romani senatores atque Dictatores è rure, & villis in senatum accersiti fuerunt: si deniq; ars ipsa, ut omniũ prima & antiquissima, ita liberalissima, liberoq; homine dignissima est: omni certè studio atq; amore hoc vitæ genus psequi, colere, amplectiq; debem9. Idq; tãtò magis, quãtò alia multò his graviora sunt: quæ nobis huius artis pstantiã, vel sola demonstrare potuerunt. Si. n. res quælibet eò melior ac laudabilior est, quò sese extendit latius: & quò plures in vita cõmuni fructus pfert: quid quãso in vniversa rerũ natura, ex omnibus hominũ studijs atq; actionibus, ad vitã sustentandam utilius, magisq; necessariũ est, q̃ agricultura, & hæc rusticationũ exercitia? Nam quo tẽpore homines neque arces, neque urbes cõdere, neque mare traicere navibus, neque mercaturam exercere, neque causas in foro agere, neq; acu vestes pingere didicerãt: frumētis tamen & leguminibus, varijsq; oleribus arborũque fructibus producẽdis colligendisq; operam dabãt. His enim rebus ad vitæ alimoniam sibi omnino opus esse animadvertebãt. Itaque sine ludicris artibus, atque etiã sine causidicis olim satis felices fuẽre, futuraeque sunt urbes. At sine agricultoribus nec cõsistere mortales, nec ali posse manifestum est. Vnde enim miseris hominibus cibaria & res ad victum cultumque corporis necessariae suppetũt, nisi ex agricultura? Vnde triticũ, quo solo hominum

natura

natura alitur, colligi potest, nisi ex agricultura? unde tritici delicia filigo ad nos homines redit, nisi ex agricultura? Vnde antiquissimū in cibis hordeū: nisi ex agricultura? unde salutaris illa ptissana, cuius laudibus integrū volumen dicavit Hippocrates: nisi ex agricultura? Vnde ervum, cicer, lens, pisum? unde oryza & Pythagoricis exosa faba? unde omnis generis olera? unde hominum & equorum pabula, avena & alica, nisi ex agricultura? Ac ne in eodem luto semper hærere velle, & humum universam perreptaturi videamur: unde obsecro tot amænissimarū arborum fructus, quibus vescimur? unde tot poma, tot pruna, tot cerasa, tot ficus, mespili, nuces, castaneæ, & quæ penè innumerabilia sunt, tot generū pyra & poma: quibus ad corporis nutrimentum utimur ac fruimur? An non ruris hortorumque diligens cultus ista omnia nobis suppeditat? qd? quòd ex agricultura, & pastoritijs artibus optima quæque cōdimenta accedunt, ne homines ea, quæ recēsuimus, fercula incondita comedāt? Nā ut de lacte, cuius infinitus est usus, nihil dicam: nihil de melle, nihil de oleo: nihil de caseo, ferculo omnium postremo: quid quæso vel butyro, vel adipe, vel larido ad cōdiendos cibos accommodatius aut melius est? Et quisquā hominū tam horrido, tamq; insipido palato sit, ut pane, aut leguminibus, aut oleribus, sola aqua coctis, nec ullo butyro, ullavè adipe inun-

pe inunctis, citra nauseam vesci possit? Multa sunt, quæ in hanc sententiam proferre possem: nisi de re tam manifesta supervacaneum esset dicere? Itaque ad carnes venio: quod omnium esculentorum, quibus fruimur ad famem pellendam, præstantissimum videtur. Nam hæ & maximè nutrire, cōmuni Medicorum sententia, censentur: & nullum propemodum hodie conviviū est, quod sine carniū apparatu, laudē invenire possit: neque homines nostri famem se repulisse arbitrantur: nisi elixis affatisque carnibus sese totos oppleverint. Sed obsecrò, unde nā carniū sive cicuratarum, sive ferinarū copiam meliùs cōparare possumus, quàm ex rure, & vita villatica? Nam illic sunt ferarum lustra: illic ovium caulæ: illic septa boum: illic stabula pecudum: illic vivaria altilium: illic caueæ volucrum cohortalium. Quapropter ex rure & villa sunt carnes ovillæ, caprinæ, suillæ, vitulinæ, bubulæ: ex rure & villa, pulli, gallinæ, ova, anseres, columbæ. Ac tametsi carniū esus contra naturam est: & aliquid in se feritatis atque immanitatis habet: tamen homini hanc potestatem in belluas conditor DEVS, non sine certo consilio, nec absque ratione concessit. Nam vetustissimis illis temporibus, quibus Nohas, cum sua familia post Catclysmum è navi constrata egressus est: terra omnis fluminum inusitatis eluvijis vastata erat: multa ob eneetas pecudes informia cœno
alto:

alto: saltubus infrugiferis & sylvis omnia inculta. Imò ad producendos mitiores fructus, ad artem culturæ nullum ferè instrumentum suppetebat nulla sapiëntiæ machina: neq; fames moram patiebatur, neq; anniversariū tempus semens facta expectabat. Quamobrem DEVS humano generi novam victus rationem attribuit: ut nobis pecudes, tam feras quàm cicures iugulare, & carnibus illarum vesci nunc liceat. Dixi paucissima de esculentis, quæ nobis vita rusticana suppeditat, & quibus nos in vita humana carere non possumus. Nunc ut de poculentis etiam aliquid dicam, tempus est. Nam illorum nō minùs indigent ad sui sustentationem homines, quàm esculentis? Sed quis ea uspiam provenire meliùs credat, quàm in rure & agris, cultisq; vineis? Nā ut de aqua (cui primum inter Elemēta locum facit Pindarus) priùs, quàm de vino dicam: quis est qui fontanam non credat salubriorem fluviali? elementarem, pluvia? levem, ponderosa? quis non ex ipsis fontibus bibat lubētius ac gratiùs, quàm è fontium cisternis & aquarum lacunis? Quid verò? an

Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum:

Quàm, quæ per pronum trepidat cū murmure rivum?

Dicat fortasse quispiam, aquæ usum in potu esse noxium: propterea, quòd ventriculum refrigerat, & robur illius caloremque dissipat: concoctionem & digestionem impedit: crudita-

eruditates, flatusque generat? omnem cibi appetentiam deijcit. Esto. At ego in elixandis cibis, suprâ recensitis in parandis decoctis, in coquenda cerevisia, in attemperando diluendoque vino, nō tantum utilem aquam sed etiam necessariā esse iudico. Nam aqua, testante Plutarcho, & vino si misceatur, prodest: & quæ pura inter diluti usum bibitur, ipsum dilutum reddit minus noxium. Ideoque ab eodem iubemur in victu quotidiano cōsuescere: ut duo vel tria pocula aque bibamus: quæ & vini usum emolliant & aquæ potum corpori familiarem reddant: nec cum ea opus sit, insolentia rei offendamus. Superest vinum, ruris donum ac decus amabile: de quo satius est tacere, quam pauca dicere: ut ille de Carthagine sua aiebat. Nam vino, ut rectè affirmat Plinius, neque viribus corporis utilius aliud, neque aliud voluptatibus perniciosius, si modus absit. Vino moderatè sumto, corpus alitur: vino calor infusus fovetur, vino adiuvatur concoctio: vino restituuntur animales spiritus: vino ipsum hominis ingenium acuitur. Quid? quod

Vina parant animos, faciuntq; coloribus aptos?

Cura fugit multo diluiturq; mero.

Ille liquor docuit voces inflectere cantu:

Movit & ad certos nescia membra modos.

Bacchus & agricola magno confecta labore

Pectora, tristitia dissoluenda dedit.

Bacchus

Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert:

Cura licet dura compede pulsa sonent.

Quid multis? iste liquor terræ sanguis est, cicutę venenum est, lac senectutis est, omnium perturbationum animi remedium est. At unde tandem hoc vitæ humanæ commodum, atque præfidiū? unde passa, undè mulsæ, unde de fruta, nisi è vitium cultura, & hominum rusticationibus? Intelligitis, ni fallor, auditores, quantus se mihi ad dicendū campus aperiat: si omnia ruris cōmoda, quibus vita nostra indiget, nō amplificare verbis, sed tantū enumerare ac percensere institutam. Atque ut maxime non omnia, quæ diximus. omnibus ad vitæ usum sint necessaria: & natura, quæ paucis contenta esse solet, multis rebus carere possit: una tamē res est, quam agricultura sola nobis præstat: sine qua nulla vitæ humanæ pars consistere, nemo omnium vivere potest. Quæ nam illa? dicam apertè, & dicam paucissimis. alimentum est, quod sumi atque imi homines, à Deo, patre cœlesti, quotidianis precibus orare ac petere cogūtur: nutrimentum est, quo veterum quorundam ientacula & prandia, cū solo vino constitisse Celsus, Latinorum medicorum autor Latinissimus affirmat: genus cibi est, quo Antoninus Pius, iam senex & filicernium, manè, antequam salutatores venirent, robur virium solo & quidē sicco sustentavit: denique, ut uno verbo exprimam, panis est quo

quo indies fruimur, alimur, vegetamur. Nam huic alimento tantæ sunt vires: ut Demetrius Cydonius, autore Athenæo, solo panis, ex furno recentis, odore, multorum dierum famem facilimè toleraverit: & Democritus, teste Lærtio, iam moriturus odore panû calidorum, quos admovebat naribus, vitam similiter ultra triduum prorogaverit. Quid multis? hoc alimentum panis tam præsens est: ut multis extremam inediaam & animi deliquium perpessis, solus panis, vino madefactus, opem tulerit, & amissas vires celerrimè restituerit. Quod ne cui dictu absurdum videatur, exemplo declarare aggrediar. M. Brutus Romanus Consul, cum à Dyrrhachio, quod obsederat, ad Apolloniam in magna nivis copia proficisceretur, atque in itinere exanimis in lipothymiam, ut vocant, propter inediaam incidisset: ministris, qui commeatum deferebant, cunctantibus: satellites ad murorum custodes accelerare, & ab hostibus panem petere sunt coacti. Ibi Brutus Imperator derepentè, veluti Democritus, quem diximus, solo odore panis refocillatus est: tandemque victor urbe potitus, clementer captivos tractavit. An nondum intelligitis, quantum agriculturæ, ob solum panis usum fructumque debeamus. Sed agè, appone tibi prandium ferculis exquisitissimis constructum: appone saliares epulas, & coenam, quod dicitur, planè dubiam: quid, quæso, ex omnibus

lautitijs,

lautitijs, quamlibet opiparis gratum erit: si
 panis nullus accesserit. Audio Germanicum
 Cæsarem fuisse, qui cum equites suos in aper-
 ta planitie, inter equitandum, de trita semita
 recessisse, & fata læta boumque labores petu-
 lantiùs, equorum ungulis protrivisse conspe-
 xisset, in lautissimo prandio, quod postea ad-
 ornari iusserat, solo pane eos privârit, & plæ-
 risque obmurmurantibus, non modò facti p-
 terviam exprobraverit, sed panis quoq; & o-
 perum rusticorum multiplicia commoda, lu-
 culenter comonstrârit. Nô dissimile est, quod
 de Friderico Palatino fertur: cui fortunati &
 prosperi in bello successus, cognomentum Vi-
 ctoriosi pepererunt. Nam tribus ab eo princi-
 pibus fortissimè devictis, & uno die captis in
 prima cœna, alioqui exquisitè apparata, pa-
 nem denegavit: & reprehensus, quòd victo-
 ria immoderatiùs uti, & fortuna oppressis in-
 sultare videretur: respondit, non servasse ho-
 stes iura belli, nec ijs rebus pepercisse, quas
 bellorum leges violare prohiberent: ut qui et-
 iam segetes, vel temerè conculcatas corru-
 pissent, vel incensas exussissent, & molas pas-
 sim igni subvertissent. Ac proinde meritò pa-
 nẽm illis subtrahi, qui nec materiam panum,
 neq; his præparandis conficiendisque idonea
 instrumenta sarta tecta reliquissent. Voluerũt
 sapientissimi Reges ac Principes hoc modo
 Cyclopicam quorundam barbariẽ refrenare,

& ministros suos docere, quantum honoris agricolarum laboribus habere deceat. Nam ex ijs, quæ hæctenus commemorata probataque sunt, intellexistis omnes, hæc rusticana exercitia, & has operas agrestes, omnibus vitæ humanæ generibus non prodesse tantum, sed etiam necessarias esse: ita, ut nemo sit mortalium, qui ope ac subsidio agriculturæ vacare possit. Hæc disciplina est, quæ cæteris hominibus victum suppeditat: hæc una est, quæ reliquarum artium, quotcunque sunt, auxilio citius carebit, sola: quàm huius solius cæteræ omnes. Sine hac nihil possunt magistratus & principes, nihil iurisconsulti, nihil medici, nihil literarum cultores, nihil opifices, nihil urbani atque ociosi homines. Nam hisce omnibus una agricultura subservit, eaque præbet, quæ ad communem victum cultumque corporis ex necessitate requiruntur. Quare meritò una ipsa, præ alijs omnibus artibus in precio esse debet: cum una plus emolumenti, quàm aliæ ad vitam communem, & hanc societatem generis humani conferat.

Sed novi ego tacitas quorundam hominum, qui hæc audient, cogitationes. Nam partem harum laudum sibi attribuent homines quidam aulici, partem causidici, partem medici, partem oppidani artifices. Dicent. n. aulici: nisi agricolæ, manu eorum armata, tanquam Palladis Aegide, adversus hostes defendantur:

dantur: fore, ut omnes labores, quos illi pacis temporibus exantlarint, bello deinde rursus concidant. Sed hi dum sibi responsum esse existiment: cum infra audierint rusticam iuventutem, & agricolas armis tractandis aptiorem esse, & in hostibus profligandis plus valere, quam oppidanos & anlicos: aut certe hos sine illis in defendenda patria nihil omnino posse.

Dicent deinde Causidici, agricolas sine legum præsidio, & pœnis furum ac nebulonum, sua retinere non posse: neque ullos exercere contractus, nisi ex causidicorum præscripto, iustitia & æquitas in illis conservetur. Sed illi, tum demum responsum sibi iudicent: cum audierint, veteres agricolas & iustiores & multo æquiores fuisse: quam hodierni sunt causidici, pecuniarum accipitres. Dicent fortasse & medici, rusticos sine regimine sanitatis, ruri non posse operam dare: neque è malis convalescere, nisi medicorum accedat curatio, & diligens restitutio. Verum & illi suam habituri sunt satisfactionem: ubi ostensum fuerit, agrestes homines non ipsis tantum medicis, sed cæteris omnibus hominibus, optima valetudine, & corporis viribus longè superiores esse. Sed occurret etiam ingens mihi agmen fabrorum, coriariorum, sutorum, textorum, tinctorum, sartorum, laniorum, fartorum & cupediariorum, similisq; farinæ hominum: qui suis fer-

ramentis, malleis, cultris, subulis, radijs, ahe-
 nis, forpicibus, securibus, lebetibus ac verub.
 agricolarum laudes pertundere, discindere,
 perforare, irretire, denigrare, comminuere,
 exurere torrere ac planè annihilare conabun-
 tur. Occurrent item molitores & pistores, qui
 hanc rusticorum gloriam pollinibus ac fursu-
 ribus obscurare audebunt, & quod in agrico-
 latione præcipuum esse diximus, id omne tan-
 quam suum, nescio quo iure, sibi vendicabunt.
 Nam alij sic dicent: quomodo agricola sine
 textoria, coriaria, sutoria & sartoria vestes ac-
 quirent, quibus se adversus hyemem & cœli
 iniurias possint defendere? Alij sic: quomo-
 do, inquit, sine ferramentis & opera sabro-
 rum agros colent, terram vertent, vites puta-
 bunt, arbores stringent? Alij: quomodo absq;
 molitore molent: absque pistore panes confi-
 cient? absq; lanijs & coquis carnes ad victum
 præparabunt? Quibus sanè omnibus, quid e-
 go respondendum esse censeam: quæso atten-
 dite. Nisi enim sermonibus vulgi & clamorib.
 imperita multitudinis obviam eatur: credi à
 vobis non potest: quàm stulti homines opti-
 mo cuiq; obstrependo sibi metipsis placeant.
 Primò igitur sciendum est: hosce quos produ-
 ximus opifices, si cum agricolis & rusticationū
 ipsarum laudibus conferantur: non omnes ef-
 fe unius modi. Quidam n. cū agricultura quā-
 dam societate, ac veluti cognationem habent:

ut est

ut est molitoria, ut pistoria, ut laniatoria, ut culinaria. Nam istarū artium hæc est ratio: ut ab uno eodemq; homine sine ulla difficultate exerceri possint. Itaq; olim ijdem molebant, pinsebant, panes conficiebant, qui frumenta conferebant: ijdem pecudes mactabant, qui eas pascebant, alebant, farciebāt: ijde carnes coquebant, elixabant, assabāt, qui iugulabāt. Ac, pin hodiernis etiam temporibus singuli propemodum agricolę suos habent furnos, sua macella, sua penora, suas coquinas. At oppidani & qui intra mœnia à ruris laboribus secesserunt: & se ad ociam quoddam urbanum contulerunt: ij suos sibi mercede cōduxerūt panifices, lanios, coquos, fartores, piscatores. Quidam verò artifices ab agricultura distant longiūs: ut textores, ut fartores, ut coriarij, ut sutores: tātumq; abest, ut illi se in harum laudum, quæ agricolarum sunt propriæ societatē ullā possint offerre: ut ne quidē operas suas sine rusticana & pastoritia vita exercere, nedum agri cultorib; ceterisq; mortalib; labores atq; opera ipsa cōmunicare valeant. Nā ut de illis rebus, quæ ad cōmunem omnium victū pertinent: quęq; ex solo agrorum vinearumq; cultu ad nos redeunt, nihil iam dicam: quæ tandem ars est, aut quod vitæ civilis studium: quod ad suas actiones exercendas agricultura carere possit? Age enim, nulla sint frumenta ex agris, quis quæso locus erit molitoribus & pistoribus in urbe? nulla se-

ratur canabis, nullum linum : quis locus relinquetur textoribus ? nullæ educuntur oves, nec ulla sint vellera : quem locū inter homines habituri sunt lanifici, tinctorēs, sartores ? nullę ex rure intra mœnia ducantur pecudes, nullę volucres, quid acturos esse putatis lanios ? quid coriarios ? quid sutores ? quid coquos ? quid cupediarios ? Quid ? quod ne quidē equestris illa scientia, quantumvis sese efferat, sine agricultura potest subsistere ? Nam ubi nulla seritur avena, nulli pecudum sunt pastus, nullę pelles, è quibus parentur ephippia : quid reliquū erit equis ? quid nostris equitibus ? aut unde tandem in bello equitatum cōparabimus ? Satis puto & his & alijs opificibus responsum Soli restant fabri ferrarij, qui cū malleis & forcipibus suis adhuc nobis obstrepunt : genus hominum valdè importunum, & quod ex omnib. opificibus solum propè Deorum immortalū satū se editum esse affirmat : ac nescio quem Vulcanum claudicantem artis suę repertorem iactitat. Hi cū agricolis laudem suam præripere conentur : propterea, quod omnis generis instrumenta, ad rusticationem necessaria, illis fabricant : coercendi aliquantulum, & intra officij sui limites revocandi erunt. Neq; n. agricultura initiō ferramentis tantoperè indigebat : ut sine ijs terra exerceri & coli non possit. Quis enim Caino sua fabricavit instrumenta, suosque ligones & vomeres, cū ter-

ran.

ram ille prius verteret, quàm fodinæ & officinæ ferrariæ à posteris ipsius inventæ essent? Et ut maximè commodior sit, faciliorque rusticatio, quæ ferramentis præficitur, quàm quæ sine illis suscipitur: tamen ferrarij opifices, agricolarum laudes sibi propterea vindicare haudquaquam debent: cùm ad vitæ sustentationem & artis ipsius exercitationem longè plura à rusticis accipiant ferrarij, quàm à ferrarijs rustici. Scio, auditores, longè minora atque inferiora hæc esse, quæ à me dicuntur, quàm vel res ipsa, vel expectatio vestra à me postulat. Sed tamen hæc ipsa, quæ dixi: talia sunt: ut ex ijs intelligatis, quanta sit agriculturæ utilitas: cùm in omnibus vitæ humanæ partibus tanta illius sit necessitas. Quod igitur proximum nunc est, ea persequemur deinceps commoda atq; emolumenta, quæ suis potissimum cultoribus, vita rusticana exhibere solet. In qua orationis parte dum paucis, nec longè immoror: quæso vos auditores, ut de vestra in me audiendo benevolentia & æquanimitate, qua usi estis hæctenus, nihil remittatis. Nam ea est artis huius amplitudo, ut nemo eam verbis consequi, nemo sufficienti oratione comprehendere possit. Itaque ex innumeris vitæ rusticæ utilitatibus, eas tantum recitabo, quæ præcipuæ sunt: & maximè in omni vita pondus habent. Quis enim tam brevi circumscriptus tēporis spacio, tamq; angustis in-

clusus cancellis, omnia quæ agricultura suis colonis & professorib. affert emolumenta, verbis possit consequi. Est certè optimarū in hac vita rerum numerus tantus, tantaq; copia: ut quid primo aut postremo loco dicendum sit? ego nesciam. si. n. valetudinem & corpora ruralium aspicias: nullum genus hominū illis videbitur hac laude antecedere. Sin opes atque divitias intueare, quæ illorum quodāmodo propriæ sunt: nihil agricolis uspiam apparebit fortunatius. Sin verò temperantiam, iustitiam, liberalitatem, modestiā, candorē ac similes eorundē virtutes cōsideres: nescio an ulla societatis humanæ pars, agri cultorib. & villicis iure hīc anteponi possit. Nā ut de sanitate ac robore viriū prius dicā, q̃ de alijs vitæ humanæ commodis: quis est à consuetudine hominum tam remotus, qui non longo rerum usu compertum exploratumq; habeat: agri & vinearum cultores, cæteris hominibus sanitate & valetudine cōmoda plurimū antecellere? Docet hoc color agrestium hominum nativ9: docet robur corporis Herculeum: docet morborum expers ætas: docet senect9 longissima. Sunt enim pagani & villatici homines, plerunque optima constituti per omnē ætatē valetudine: nec aliud genus est vitæ: quod longiores à Deo acquirat senectutis terminos. Nā M. Valerium Corvinū accepimus, cū ad centesimū annum vitam produxisset: & iam exacta esset ætate:

etate: agros tamen adhuc coluisse. Alius rei huius causam salubritati aëris, quæ in agris est adscribat. Nam aër illic temperatissimus est: & villæ rusticorum omnibus ventis sunt perflabiles. Vnde Horatius:

Vivere natura si convenienter oportet:

Ponendæq; domo quarendæ est area primum:

Novistine locum potiore rure beato?

Est ubi plus tepeant hyemes, ubi mollior aura

Leniat aut rabiem canis, aut momenta leonis,

Cum semel accepit solem furibundus acutum?

Alius sanitatis huius causam ad rationē victus referat. Sunt enim rustici, ut postea dicemus, in victu admodum frugales: & plerunque illis tantum cibis vescuntur, qui ad tuendam valetudinem sunt aptissimi. Equidem victus rationem & salubritatem aëris, plurimum momenti ad sanitatē afferre, non invitum concedo. Neque hoc inficio, ferè morbosiores esse illos, qui intra muros & saxa parietesque lapideos conclusi, salutari ista aura privantur: quàm qui in aperto campo vitam, sub dio degunt. Nihilominus tamen potissimam huius valetudinis & roboris causam, ego in ipsis exercitijs & rusticationibus præcipuè positā esse existimo. Nam

Cernis ut ignavum corrumpant ocia corpus

Vt capiant vitium, ni moveantur, aquæ.

Videre hoc est in desidiosis atque inertibus hominibus: qui, quòd ferè domi ætatu-

lam suam, in delicijs transigunt: vigorem su-
 um paulatim magis magisque amittunt. Qui
 verò laboribus exercent corpora, hi calorem
 ventriculi excitāt, & cibi appetentiam sibi cō-
 ciliant: eumque maiori cum oblectamento &
 emolumento capiunt, & digerunt: quàm qui
 ignavo semper torpent ocio. Itaque delicatuli
 cibos aut non magnoperè appetunt, aut inge-
 stos malè concoquunt: & multas in ventricu-
 lo cruditates contrahunt. Vndè perpetua il-
 lis macies, ora pallida, genæ exangues, artus
 graciles, membra exucca, corpora debilia. Do-
 cent utrumque virgines rusticæ, quæ labori-
 bus & ruris operibus deditæ sunt, & nostræ pu-
 ellæ, quæ in oppido vitam sellulariam atque
 umbratilem degunt. Nam rusticanæ puellæ
 semper valent, semper nitent. At nostræ sem-
 per ægrotant, semper pallent, semper tergi,
 semper lavari, semper ornari, semper pingi,
 ac fingi volunt. Vbi enim sunt ciniflones? ubi
 locum habent unguentarij, phrygiones, my-
 brecharij? utrum in rure, an verò in urbe? ubi
 mulieres cerussatæ? ubi madentes cinnamo-
 rum fimbriæ? ubi calamistrati crines? ubi un-
 guētis delibuti capilli? utrum in rure an in ur-
 be? Sed ad viros redeo: qui in rure vitam exi-
 gunt, & labore manuum, victum sibi atque ali-
 is quæritant. Annon vides illorū corpora, soli-
 da quadam ossium cōpage, solidoque nervorū
 robore constare? annon idcirco Vegetius, rei
 milita-

militaris scriptor elegātissimus, aptiorem ar-
 mis esse rusticā plebē urbana dicit? ut quæ sub
 dio & in labore nutritur, Solis patiens, umbræ
 negligens, balnearū nescia, delitiarum ignara,
 simplicis animi, parvo contenta, duratis ad o-
 mnem laborum tolerantiam membris. Cui
 æstus aut frigus, & quamcunque cœli intem-
 periem perpeti, gestare ferrū, fossam ducere,
 onus ferre consuetudo de rure est. Igitur ex a-
 gricolis, ut Cato ait, & viri fortissimi, & mili-
 tes strenuiss. gignuntur. Neque sine causa ma-
 iores nostri, ut supra quoque meminimus, ex
 urbe in agros redigebant cives suos: quod &
 in pace à rusticis Romanis alebantur: & in bel-
 lo ab his tuebantur: sicuti Varro testatur. Et, ut
 Columellæ verbis utar, vera illa Romuli pro-
 les assiduis venatibus, nec minùs agrestibus
 operibus exercitata, firmissimis prævaluit
 corporibus: ac militiam belli, cū res postu-
 lavit facillè sustinuit: durata pacis laboribus,
 semperque rusticam plebem præposuit urba-
 næ. Vt enim qui in villis intra consēpta mora-
 rentur, quàm qui foris terrā molirentur, igna-
 viores habitos: sic eos, qui sub umbra civitatis
 intra mœnia desides cunctarentur, quàm, qui ru-
 ra colerēt, administrarentq; opera colonorū,
 segniores visos. Existēt fortasse hoc loco, qui,
 nescio quam, militarē & regis sapientiam, ru-
 sticā simplicitati præferant: & artes Impe-
 ratorias robori agricolarum longè antepo-
 nant.

nant. At nos illis Cincinnatos, Fabricios opponemus. Etsi enim

Vis consilij expers mole ruit sua:

Et Agamemnon decem Nestoras, non Aiaces optat: & fortior est exercitus cervorum, duce leone, quam leonum, duce cervo: tamē robur illud militare, quod in agricolis est, non ideo extenuari debet: quasi omni orbatum sit consilio, omni prudentia militari destitutum. Nam qui ruris opera tanta possunt administrare prudentia, qui pecudes & iumenta tanto regere possunt consilio, qui totam naturam & mala ventura, hyemesque futuras possunt prospicere: quomodo non etiam eadem prudentia, in bello adversus hostem uti possent? An durissimas arbores & ramos pro suo possint arbitrio disponere: & molles hominum animos in aciem collocare non possint? Refert Aelianus in varia historia, quēdam Persam, cui nomen Misæ, regi Artaxerxi per Persidem equitanti, malum punicum prodigiosæ magnitudinis, in vanno obtulisse: Regemque eius magnitudinē admirātem interrogasse, è quonam horto depromptum istud donū referret? Illo verò respondente, è domo & agris suis: gavisum supra modum Regem, missisque Regijs muneribus virum ornasse: & mox hæc verba subiecisse: Per solem, iste homo tali cura & tanta diligentia, etiam civitatem meo quidē iudicio, è parva ampliorem possit red-
dere.

dere. Et profectò si verum confiteri volumus, eas virtutes, quæ in bono Imperatore requiruntur, citius in vita rustica, quàm urbana & curiali reperiemus. Sunt enim agricola, ipso quodam naturæ & consuetudinis suæ ductu, ad pietatem, iustitiam, temperantiam, liberalitatem, candoremque & reliquas virtutes multò prouiores, quàm ceteri mortales. Itaque vita rusticana ad primorū hominū felicitatē mihi quàm proximè accedere videtur. Primò enim Deum religiosius colūt, & precibus ardentioribus invocant, qui quotidianis laboribus victum sibi quaritant, & cœli tempestates, grandinesque metuunt: quàm illi, qui omnium rerum cura rusticis delegata, in ocio degunt, & tanquam extra omnem teli iactum ipsi constituti, securissimis animis in diem victitant. Nec sine causa, maiores nostri, eos, qui terram colerent, piam & utilem agere vitam credebant: atque eos solos reliquias esse è stirpe Saturni regis: ut Varro docet. Etenim si is cultus Deo gratissimus est: qui ex animo erga Deum grato, & acceptorum beneficiorum memore proficiscitur: quomodo sacrificia veterum agricolarum illi non maximè placuisse credamus? Neque enim Deus calceos, aut vestes, aut domos aut vasa aurea atque argentea, aut ulla ullius opificij opera sibi immolari iussit: sed oves, sed agnos, sed pecudes, sed frugū primitias. Ex quo ipso intelligitis, quanta sit agricul-

agriculturæ dignitas, cùm tanta ex ipsa ad im-
 mortalem Deum redeat voluptas. Quid de iu-
 stitia dicam: cuius hodiè sedem ac domicilium
 in urbibus fixerūt causidici & forenses quidā
 rabulæ? Ego certè hanc virtutē, si qua est inter
 ris, iamdudum ex urbibus & arcibus, ubi pes-
 simè tractata fuit hætenus, in agros recessisse:
 ac pristinum illic locum occupasse firmiter sta-
 tuo. Neque frustra etiam poëtæ veteres, cùm
 Astræam terris excessisse dicunt, ætate ferrea
 omnium postremò agros eam deseruisse scri-
 psere. Vbi enim maior est iniquitas, quàm in
 mercatura & negotiationibus illorum homi-
 num, qui se à ruris laboribus ad vitæ genus Da-
 nisticum contulerunt? ubi maior est crudeli-
 tas quàm illis ipsis in locis, ubi ius ab iniquis &
 indoctis iudicibus in absynthiū vertitur? ubi
 atrociores existunt iniuriæ, quàm quib. in locis
 iura torquentur, extorquētur pecuniæ? At ve-
 rò in rusticana & villatica hac vitæ cōsuetudine
 homines sua quisque curantes, suisque operi-
 bus intēti, neque tot litibus inter se disceptāt,
 quot urbani homines: neq; ad lites, si quæ exi-
 stant, rursus cōponendas, tot novas lites mo-
 vent, quot forēses illi: qui, ubi lites nō sunt ibi
 lites ferūt. Quā autē severa disciplina usi sint ve-
 teres agricolæ, in puniendis sceleribus atq; fla-
 gitijs, etsi multis exemplis declarare possem:
 tamen hoc unū sufficere posse arbitror: quod
 Aelianus, de quodam agri & horti cultore
 scriptum

scriptum reliquit. Habebat quidā Rhacoces,
 genere Mardus, septem filios: quorum mini-
 mus natu Cartomes nomine, magnos & sapi-
 entes multis damnis affligebat. Hunc pater
 primum instituere, erudire, & verbis reducere
 in viam tentabat. Verū cū ille non admit-
 teret disciplinam: & quodam tempore vicini
 iudices eō venirent, ubi sedes habebat adole-
 scentis pater: ille cōprehensum filiū, & mani-
 bus in tergum revinctis, ad iudices abduxit. Ibi
 quæcunque unquā per audaciam deliquisset,
 cum accusatione commemoravit: & à iudici-
 bus postulavit, ut adolescentem ad mortem ra-
 perent. At illi animis consternati, suis senten-
 tijs eum condemnare noluerūt: sed utrumque
 ad regem Persarum, Artaxerxem adduxerunt.
 Mardo verò semper instante, & eadem conten-
 dente, excipiens Rex ait: Potis ne es etiā ferre,
 ut filius in conspectu tuo vita privetur? qui re-
 spondit: maximè. Quoniam in horto etiam, cū
 nascentium lactucarū surculos amaros defrin-
 go & amputo, tantū abest, ut dolorē ex eo ma-
 ter ipsorū lactuca cōcipiat: ut etiā magis efflo-
 rescat: item magnitudine & dulcedine plus au-
 geatur. Ad eundem modum ego, ô Rex cū vi-
 dero eum, qui meā familiam lædit, & vitæ fra-
 trum officit, vitam amittere: & suis in ipsos in-
 iurijs prohiberi: etiam ipse amplificabor, & re-
 liquos mei generis similiter mecū fortunatos
 conspiciam. Quibus auditis Artaxerxes, Rha-
 cōcem

cōcem collaudavit, & in collegium regionum iudicum cooptavit: His verbis eos, qui tum aderant, allocutus: Qui tam severiter & iustè de proprijs liberis sententiam audet pronuntiare: omnino etiam in alijs criminibus incorruptum & sincerū iudicem se præstabit. Adolescentem verò præsentī culpa liberavit, gravissimam mortem interminatus, si in posterum simili in crimine deprehensus fuisset. Quis obsecro hunc Rhacocem, olitorem & hominē rusticum, non ipsi ultori Bruto, aut Manlio Torquato, Rom. civibus, anteferrē aut certè æquiparare possit? Plena exemplorum est verustas, quæ agricolarum iustè ac severiter dicta & facta ostendunt. Confer nunc cum his veterum Agricolarum laudibus, vitam nostrorum quorundam Nobilium, quos vocant: & utri horum meliores, sanctiores, æquiores, ac nobiliores sint, apud animum perpende. Nā ubi, obsecro, atrociores hodie audiuntur blasphemix, in Deum, quàm apud nobiles? Pauci sunt ex his, quibus vera pietas, vera religio, sit cordi. Qui omnium optimi esse volunt (ut Syvencfeldiani) hi Romanum Pontificē non ideo laudant, quòd religionem tanti faciant, sed quòd honores, quòd dignitates, quòd lulentos Canonorum focos. Hac spe deiecti, non dubitant arma sua in ipsos Canonicos convertere, & des illorum perrumpere, omnia sacra, & profana commiscere. Nam postquam

Ducum

Ducum & Principum Germaniæ, ipsiusque
 Cæsaris auctoritas, paulatim apud hunc ordi-
 nem vilescit. Exinde tanta quidvis impunè fa-
 ciendi potestas Nobilibus hodie oblata est, ut
 quò progrediatur ultrà, vix iam habeat. In qui-
 busdam locis, inter se pacti sunt Nobiles, ne
 quisquam aut cubitum iret, aut surgeret cu-
 bitu, nisi isthæc omnia fierent, interposito ex-
 ecrabili Cacodæmonis nomine. Horresco re-
 ferens. Audiuntur à QVIBVS DAM voces, nō
 modò in Deum contumeliosæ, sed etiam in
 Principes, & summos Magistratus seditiosæ,
 quas suis auctoribus per iugulum redire æ-
 quum fuerat. Quid iam dicam de crudelitate
 quam Centauri QVIDAM ex illis in suos Ru-
 sticos atrocissimè exercent? Nam quot pu-
 tatis vos, in illis locis, ubi maxima est impuni-
 tas, hodie esse Nobiles, qui singuli aliquot in-
 nocentissimos agricolas, levi de causa, ad ne-
 cem de verberarint, aut etiam penitus occi-
 derint? Et an vos unquam audistis, ibi cui-
 quam horum scriptam dicam, aut de quoquā
 supplicium capitis sumtum? Agè enim tu,
 quisquis es, ex aliorum hominum ordine, agè,
 acceptam à Centauro aliquo, iniuriam vindi-
 candam suscipe: Malè peream, nisi omnes cæ-
 teri (exceptis paucioribus) facta conspiratio-
 ne, sive Catenaria, sive potius Catilinaria, in
 tui unius perniciem coniurent. Hic (hic in-
 quam) unum noris, omnes noris: omnes in-

ter se congruunt : similia omnia, unus in noxa est: ceteri omnes ad defendendam causam adfunt : tradunt operas mutuas. Certè Germania Principes , ac præcipuè Caesar , optimè mereretur de rebus mortalium , si TALIA PORTENTA tolleret de medio , cum suis equis & turribus , nec sineret illis, IN FACINORE DEPREHENSIS, in aliud prodesse generis titulum: nisi ut, velut imminentes, in altior rem rotam tollerentur : sicut iam olim Magnus ille Erasmus optimè admonuit. Iam quæ hæc illorum hominum superbia : quòd neminem illi putant Nobilem, nisi qui fumosas maiorum possit demonstrare imagines, & suam progeniem usq; ab avo atq; atavo memoriter proferre? Hinc contemptus ille literatiss. hominû: quibus indoctissimi, atq; impuratissimi quiq; Nobiles, sese longè præferunt : & nescio quâ maiorum opinione inflati ac turgidi, in omnibus subfellijs primas aucupantur : omnium rerum primos sese volunt : in aulis & curijs nos suarum operum volunt esse indigentes : nostra copia nihil volunt nos potesse : suiq; omnium rerum nos indigere, ut sibi simus supplices : eos si adeas abitum, quàm aditum malis. Ita nostro ordini palàm blandiuntur, clàm si occasio usquam est, frigidam subdolè suffundunt. Ego verò cum Ludovico Vive, nihil puto ab hominibus stultius & inanius unquam excogitatum: quodq; minus habeat solidi, quod apprehēdas, quàm est eiusmodi nobilitas. Diabolum sacrae literæ dicunt, fontem & patrem esse superbiæ, ac fastus.

stus. At huius se filios esse docent, quicumque
 sese alijs, propter hanc vanissimam nobilitatis
 opinionem, superbè anteponunt. Quod si mo-
 res & vitia hodie facerent hominem rusticum,
 nihil per immortalem Deum rusticius, nihil-
 què agrestius esset, eo genere hominum, qui
 quod revera non sunt, volunt esse Iunckeri &
 nobiles. Sed de aulica perfidia, quid obsecro
 attinet dicere? Eant omnes principes, & o-
 mnium ætatum historias intueantur. Disper-
 eam ego, nisi summam in Reges, in se, suosque
 maiores, perfidiam ab his ipsis exortam fuisse
 deprehendant, in quibus illi semper spem ni-
 miam reposuerant. Quid aulico Magistro Zi-
 ba in Mephibosethum, Ionathæ filium, perfidi-
 osius? quid Rehoba, & Baena, duobus cubi-
 cularijs, in Isbosethum, Saulis filium, periuri-
 atrocius, crudelius? Plena est exemplorum ve-
 rustas: sed unum tantummodo, & domesticū
 hic protulisse sufficiat, cuius meminerunt Nau-
 clerus, Stumpfius, & Trithemius. Eberhar-
 dus Comes Vvirtembergicus, nisi anno 1395.
 maiorem rusticorum in se fidem esset exper-
 tus, quàm iurata sibi nobilitatis: iam de do-
 mo Vvirtembergica actum fuerat: ut hodie
 de illa veteri prosapia, vix umbra quædam ex-
 taret. Hoc qui non credit, is legat IOHAN-
 NIS TRITHEMII historiam de bello Fla-
 gellario ad Haimsam gesto. Quare non iniuria

Eberhardus, primus in hac familia dux, rusticorum suorum fidem, & constantiam omnibus aliorum thesauris, in magno cœtu Principum prætulisse scribitur. Audio item magnum in his locis principem fuisse, qui cum è paterna ditione exularet, rem non ita magnam à sui territorij Vassallis, quos vocant, petierit, ut nimirum pro se apud mitissimum Cæsarem intercederent, aut saltem libello supplicis nomina sua subijcerent: Sed tamen hanc ipsam rem, tam facilem & expeditam, impetrare non potuisse. Recentiora exempla, quia odiosa sunt, hîc prætereunda censeo. Nam si his quæ dixi, principes nostri nolint excitari, ut oculos aperiant, & videant, cui fidant: frustra à me plura commemorabuntur. Sed dicat fortè aliquis mihi, utrum ergò tu illos, qui præclaro loco sunt nati, & qui maiorum clypeos & insignia gestant, eiusdem æsis omnes æstimas? utrum eodem ingenio omnes iudicas? utrum eodem in ludo, omnes ad malitiã edoctos censes? Absit, ut ita de omnibus sentiam. Nam etiam inter illos ipsemet novi, qui DEVM timent, pietatem colunt, principes reverentur, iustitiam amant, literatiores & doctiores in honore habent, nulla maiorum opinione, sed sua virtute, suo ingenio nituntur, erga inferiores sese faciles præbent, vitam domi sobriam & castam, foris modestam & gravem agunt. Qui igitur tales sunt Nobiles &

Patri-

Patricij, quamlibet numero pauciores, ad illos nihil mea pertinet oratio: sed tantum ad nobiles CENTAVROS, ad nobiles Cyclopes, ad nobiles Polyphemos, ad nobiles Lapithas. Quibus è medio tollendis, aut certè in ordinem redigendis. Herculem aliquem adesse optarim, qualis fuit Maximilianus I. & illi consimiles. Nunc ad reliquas agricolarum virtutes venio, temperantiam, modestiam, liberalitatem, candorem, & similes: quæ ad artes Imperatorias non minus requiruntur, quàm pietas in Deum, & iustitia erga homines. Quàm autem in victu cultuque corporis temperantes ac frugales sint agricolæ, quàm alieni à luxu, & vagis libidinibus, id notius est: quàm ut longa probatione indigeat. Cum enim rustici homines prius ad epulas non veniant, quàm fames impellat: ideò lauticias & opiparos cibos non multum expetunt: lolio & urtica vivere edocti. Nam

ieiunus stomachus raro vulgaria temnit.

Fames enim plærunque optimum cibi condimentum est. Et quia in luto & cœno suas operas peragunt, splendido vestitu non utuntur: & quia perpetuis laboribus vitam transigunt, vagis libidinibus non facillè se polluant, neque infano amore exagitantur. Nam

Ocia si tollas, periêre cupidinis arcus:

Contempta q̃ iacent, & sine luce faces.

Quocirca epulæ agrestium, vicisse famem:

potus, sedasse sitim: vestis pretiosa, adversus
 hyemem cœli, & tempestatum iniurias, se su-
 umque corpus defendere: Veneris usus ma-
 ximus procreasse sobolem. Est enim naturali-
 ipsa parvo contenta: neque in satietate, sed in
 desiderio omnis iucunditas consistit. Darius
 in fuga, cum aquam turbidam, & cadaveribus
 inquinatam bibisset: negavit unquam se bi-
 bisse iucundiùs. Ferunt etiam Socratem, cum
 usque ad vesperam continentiùs ambularet:
 quæsitumque esset ex eo, quare id faceret, re-
 spondisse: se, quò meliùs cœnaret, obsonare
 ambulando famem. Quid? quòd Persæ in vi-
 tu nihil ad panem adhibent, præter Nastur-
 tium. Sed ad rusticos nostros revertamur. M.
 Curium, exactissimam Romanæ frugalitatis
 normam, & fortitudinis perspectissimum spe-
 cimen, autores referunt, eo tempore, quo
 Samnitum legati ad eum venissent, & magnum
 auri pondus publicè missum offerrent, in agre-
 sti scamno assedisse foco, & rapula elixasse, li-
 gneoque catino cœnitasse: cumque benignis
 verbis invitaretur, auro uti vellet: vultum ri-
 su solvisse, & legatis respondisse: nihil huic
 opus auro esse, qui sic cœnaret: sibi que uti-
 lius esse imperare aurum possidentibus, quàm
 aurum possidere. Crates item Thebanus, ut
 ex Plutarcho didicimus: quòd censeret, non
 minimam causam, propter quam in civitatib.
 seditiones existerent & tyrannides, esse luxus
 & ni-

& nimios sumptus : jocosè hortabatur cives, ne ultra lentem, subinde augendis patinis, seditionum causas præberent. At multò rectius facient urbani, si quisque se ipsum hortetur: ne identidem ultra lentes augendo patinas, præteritoque nasturtio & oleo, ad thrum, & piscem pergendo, corpus in tumultum ac fluxiones ventris ex redundantia conijciat. Vulgares. n. cibi appetitum intra naturæ modum continent: coquorum & opificum artes, & callidiss. istæ aromatibus conditæ cupediæ, semper fines voluptatum proferunt: utilitatem verò supplantant. Quid? quòd ne mente quidem rectè uti possumus, multo cibo & potione còpleti. Solet enim proverbio dici: Plenus venter non gignit sensum tenuem. Nam corpus onustum

Hesternis vitijs animum quoq; prægravat unà:
Atq; affligit humo, divina particulam auræ.

Sunt igitur ex omnibus hominibus agricola, ut in victu cultuque corporis temperantissimi: ita quoque validissimi corporibus & animis sagacissimi: nec non ad operas etiam quascunque obeundas vegetissimi. Continentiam namque consequitur valetudinis integritas. Confer cum his sudantes, ructantes, refertos epulis, tanquam opimos boves, aulicos nostros proceres: tum demum intelliges, eos, qui voluptatem maximè sequuntur, eam minimè consequi. Nam simul asis

*Miscueris elixa simul conchyliis turdis,
 Dulcia se in bilem vertent, stomachoq; tumultum
 Lenta feret pituita: vides ut pallidus omnis
 Cœna desurget dubia.*

*Alter, ubi dicto citius curata saporis
 Membra dedit, vegetus præscripta ad munia surgit.*

Quis non videt, quantò vel ad sanitatem
 corporis, vel ad mentis sagacitatem rusticana
 vita sit aptior, quàm urbana: cùm tanta in il-
 la sit temperantia, tanta continentia, tanta in
 omnibus rebus mediocritas:

*Vivitur parvo benè, cui paternum
 Splendet in mensa tenui salinum,
 Nec leves somnos timor aut cupido
 Sordidus aufert.*

Vt enim agricolæ in ijs rebus, quæ ad vi-
 ctum & amictum pertinent, mediocres sunt:
 ita quoque in augenda re familiari modum
 non facilè excedunt. Nam ruris sui proventu
 contenti de pecunia non admodum sunt soli-
 citi: quippe qui magis vèdaces, quàm emaces
 inveniuntur. Hinc est, quod in veteri Comœdia
 rusticus affirmat, urbem se odisse, quoties agrum
 intueatur: semperq; rus suum se expetere: propter
 ea, quod nunquàm ei dicat: I carbones emtum,
 acetum, obsonium, oleum: sed isthæc omnia pro-
 ducat, ut agricolæ nihil emendum sit. Neq; im-
 meritò veteres, nequam agricolam dixerunt,
 quisquis emeret, quod ei fundus præstare pos-
 sit. Quapropter semper ita vivant agricolæ,
 ut quæ-

ut quæstum noscant nullum, fructum autem e-
um solum, quem labore pepererint. At in vr-
bana hac & forensi vita, regnat avaricia, domi-
natur invidia. Nam ex luxuria oritur avaritia:
ex avaritia existit invidia: ex invidia nascitur
ambitio, honorumque contentio: quæ maxi-
mæ sunt Reipub. pestes. Quæ enim quisque al-
teri invidet, eadem sibi expetit. Et quoniam in
vita urbana certi quidam sunt honorû gradus,
per quos ascendere oportet: prius quam ad ali-
quod fastigium perveniatur: ideo plærunque
fit tanta contentio, tantû certamen honoris &
gloriæ, ut civium ætatem cōservare difficilimū
sit. Sed in agricultura, ubi maxima est homi-
num æqualitas, nulli honorum gradus: ibi opti-
ma vitæ trāquillitas, & maxima animorum in-
ter se cōiunctio, atque arctissimum societatis
vinculum. Quare non immeritò Iulius Cæsar,
cū obscurum quoddam in Algido castellum
transiisset, quæsiuisse fertur, an etiam illic locus
ambitioni esset. Nec falsò dixit Horatius de
rure & vita rustica:

Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam

Limat, non odio obscuro morsuq³ venenat.

Vbi enim nulla est ambitio, nullum pecu-
niæ studium: ibi etiam nulla est invidia, nulla
odia, nullæ fraudes, nullæ calumniæ. At verò
in aulis & curijs, ubi singuli cupiunt ditescere:
ibi plærumque tanta est animorum perturbatio,
tanta invidentia, ut maior esse non possit.
Ibi enim semper

Invidus alterius macrescit rebus opimis:

Et unus quisque suo Domino quàm familiarissimus esse cupit: ut quàm plurimum ab eo divitiarum impetret. Quòd si alterum videat, in pari gratia, quoquo modo studet, ut per fraudes, per sycophantias, per calumnias, per confutos dolos, eum de loco suo deturbet: & in odium sui Principis perducatur. Vbi hoc consequi non potest, insidias illi struit: quem oppressum cupit. Aratus Sicyonius in magna gratia fuit apud Philippum & Persea reges Macedonicos, Alexandri successores. Sed optimo viro ab aulicis lentum venenum est datum: quod eum paulatim absumpsit. Atque hic Aratus cum iam finem vitæ instare animadverteret: hæc (inquit) sunt præmia regis amicitia. Grassatur hæc aulica invidia longè lateque: sed omnium maximè vires suas in literatos & doctos exercet. Nam hos sibi maximè vident isti adversari. Euripides poëta Tragicus totius Græciæ decus & ornamentum, cum vitia & scelera Nobilium magna libertate in suis fabulis perstrinxisset, magnam adeptus est gratiam apud Archelaum Macedoniae Regem. Itaque in aula eius aliquantisper vixit: & magnis honoribus à Rege ornatus est. Sed cum aulici inviderent homini scholastico hanc prærogativam gratiæ: qua apud Regem valebat: insidias vitæ ipsius struxerunt. Cum enim noctu ex aula ipse rediret Euripides: aulici Nobiles suos in illum

lum canes incitaverunt: à quibus optimus & æterna memoria dignissimus poëta discerptus est. Quis non videt quibus in locis dominetur invidia, regnet calumnia, grassetur crudelitas? Merito igitur laudanda est vita rustica & pastoritia: merito amandi agricolæ: à quibus hæc scelera, hæc flagitia, hæc carnificinæ quàm longissimè absunt. Quid dicam de studio pacis? cuius agricolæ semper fuerunt amatissimi: ad quam etiam naturæ ipsius & operarum suarum ductu feruntur: Intelligunt enim opera sua rustica. pacis, nō armorum esse. Quæ de causa Aristophanes in veteri Comœdia agriculturam pacis nutriculum, promam, administram, filiâ sororemque nominat. Nec absque ratione Numa Pompilius agros egenæ plebi distribuit: ut præcisâ iniuriæ inferendæ necessitate: populum, ad agros colendos traductum, ipsa arva mitigarent. Quippe institutum aliud nullum, tam acrem amorem & celerem inducit pacis, quam vita rusticana, quæ ex audacia bellica, quatenus propugnatio postulat proprii, sua retinet: libidinem verò violentiæ & rapinarum præcidit. Neque mihi dubium, si bellatores quidam intempestivi, & publicæ tranquillitatis turbatores, aliquantisper vomeri & stivæ admoverentur: quin multum de sua feritate remitterent. Sed nos interea cum poëta, suavissimis versibus petamus: ut pax arva colat.

*Pax candida primum**Duxit aratores sub iuga curva boves.**Pax aluit vites, & succos condidit uva,**Funderet ut natos testa paterna merum.**Pace bidens vomerq; vigent: at tristia duri**Militis in tenebris occupat arma situs.*

Ex his à me commemoratis constare arbitror, vitam rusticam quam nos agrestem vocamus iustitiæ, parsimoniæ, temperantiæ magistram esse, pacis alumnam esse: & morum potius, quàm opulentiæ conciliatricem esse. Quare omni illam honore afficere, omni benevolentia cōplecti, omni studio prosequi nos decet. Neque enim rusticorum simplicitas & mores, ut apparent, incomiti vos turbare, aut ab agriculturæ amore avocare debent. Nam quæ hodie iudicatur esse urbanitas: ea veterib. fuit adulatio: quæ nostris hominibus morū est civilitas: ea maioribus nostris fuit supparasitatio: quæ vulgò nunc habetur rusticitas, ea sapientissimis olim fuit sancta & veneranda simplicitas. Sed obsecro vos, dicite mihi per conscientiam vestram: utri homines videntur vobis esse probiores, æquiores, veraciores: an illi, qui aliud verbis loquuntur, aliud mente sentiunt: qui vna manu panem, altera ostentant lapidem: an verò illi, qui rem quamque ut sentiunt, ita etiam sincere & candidè, absque ullis verborū Phaleris, proloquuntur? illos ne probis viris habēdos cēsetis, qui duplices sunt,
 an eos

an eos qui simplices? utrū cādidos apertosq;
 subdolis: an dolosos & fraudulētos præferetis
 cādidis? Dicas fortasse, rusticos neque elegan-
 tes inter edēdum ac bibendū, didicisse gestus:
 nequa apta dextera, & ori prius admota, perin-
 de ac si veterum more adorare vellent, obvios
 homines salutare: neque suis unumquemque
 titulis appellare: neque genua rectē incurvare:
 neque choræas molliter deducere: neque ullā
 aulicitatem aut urbanitatē novisse, At heus tu,
 quisquis es: & non pauca interroganti mihi re-
 sponde. Credin, tu eos homines, qui harum
 ceremoniarum ignari sunt, aut turpiores, aut
 fœdiores, aut infideliores, aut quoquo modo
 illos deteriores esse cæteris? Credin, ad vi-
 tam bene beateque degendam ineptias istas,
 quas hodie admiramur necessariò requiri: an
 verò optimos quosque, omnium seculorū me-
 moria istis nugis caruisse. Nihil addam his am-
 pliùs. Nam satis tibi dictum arbitror: neque
 quenquam hīc adesse iudico, qui ex illis, quæ
 hætenus à me prolata sunt, non intelligat, vi-
 tam rusticanam suis hominibus maxima præ-
 stare commoda. Nunc quòd reliquum est et-
 iam de agricolarū oblectationibus pauca pro-
 feram: si tamen prius tacitas quorundā cogi-
 tationes, aut etiam sinistras de me opiniones
 breviter diluero. Nam quòd primū de ru-
 sticorum simplicitate dixi, id nolo quisquam
 existimet, eò à me dictū esse, quasi ego rusticita-
 ti, aut

ti, aut potius barbariei quorūdam agrestium
 atque ab omni urbanitate remotorum homi-
 num patrocinari velim. Vt enim nimiam au-
 llicitatem nostrorum ciuiū maximè improbo:
 quòd hi bonos mores in illis gestibus confiste-
 re arbitrentur: ita ferinam agrestitudinem mi-
 nimè laudo. Modus enim utrobique habēdus
 est: ut & in civilitate nihil cōmittamus: quod
 adulationis speciem præbeat: neque rursus ita
 inurbanis moribus simus, ut eos, qui nobis ho-
 noratiores sunt, contemptui habere videamur.
 Igitur rusticos illos, à superiorum numero
 excludimus: qui ab omni honestate ita remoti
 sunt, ut honorē alijs debitum, vel prorsus ne-
 gligant, aut etiā illis præripiant. Deindè nō est,
 quòd agricolæ idcirco superbiant aut cristas
 erigant: quādo intelligunt, sua opera, suoq; la-
 bore reliquos homines, & quidē omnium or-
 dinum homines carere non posse: quasi ipsi so-
 li sint *αὐτάρκεις*, neq; ulla ope humana indigeāt.
 Neq; enim suos reges & Principes propterea
 negligere, aut stultè petulāter vē aspernari de-
 bent, q̃ suis manibus illos alere se intelligunt.
 Nam & veteres agricolæ suis paruerūt senato-
 ribus suisque Regibus & Principibus, quos ipsi
 non alebant: sed è suis agris victum parare ani-
 madvertebant. Cogitent igitur, quo loco esse
 agricolas Deus voluerit: ne quid ab illis com-
 mittatur, quo ipsum conditorem Deum of-
 fendant. Nam idcirco Deus magistratum illis
 prapo-

præposuit: ut boni habeant, quos ament: mali,
 quos metuât. Et si enim iustiores & sanctiores
 sunt agricolæ civibus: tamen, quia homines
 sunt, & labi atq; errare possunt: ideo magistra-
 tu indigent: qui alterum ab alterius iniuria de-
 fendat. Quomodo enim suos quisque agros, su-
 as possessiones retinere possit: nisi magistra-
 tus & legû præsidio cæteri retinerentur in offi-
 cio? Nihil dicā de via, qua post hanc vitam, in
 alteram eundū, & ad beatos manes cōmigran-
 dum est. Hanc enim solam à doctis, & luce di-
 vina illustratis hominibus, possunt addiscere
 agricolæ. Quibus si destituantur, animæ suæ
 iacturam faciunt: & in sempiternum ruunt
 exitium. Quare suum locum in convictu cæ-
 tuque hominum teneant agricolæ: neque ali-
 is sese præferant: sed debita reverentia omnes
 homines, quibus à Deo subjecti sunt, afficere
 & prosequi assuescant. Quòd si aliquos vident
 ociosos esse, & in delicijs ætatem agere: illo-
 rum vitam iusto iudici, Deo Optimo Maximo
 committant: nihil ipsi, quod suarum parti-
 um non est, aggrediantur. Non possum mi-
 hi hoc loco temperare, quin acerbius in agri-
 colas huius seculi, & hos rusticos, quorum nos
 opera atque laboribus iam fruimur, oratione
 mea invehar. Nam quando veterum agricola-
 rum, aut certè artis ipsius laudes cōmemora-
 ri audiunt rustici: dici non potest, quàm illi
 cristas erigant, quanto supercilio insurgant,
 quantum

quantum alijs hominibus insultent. Volunt enim continuo honorari, & nescio quibus præmijs affici. At horum plerique sciant has laudes, quas diximus, nihil ad se pertinere. Veteres enim agricolas produximus: nō nostros. Nam præsentis ævi homines, à maiorum suorum laude ita recesserunt: ut si hodie maiores nostri reviviscerent, præter casas & tuguria, vestesque suorum posterorum, nihil in ipsis agnoscerent. Nam rustici ex consuetudine urbana, omnis generis aucupia hodie mutuari sunt. Ita que vetus illa hospitalitas & liberalitas ab illis in Vtopiam migravit: vigetque inter illos hodiè pro beneficentia, avaritia: pro temperantia, luxus: pro virtute, libido. Postquam enim ruris illos cœpit satietas, & lautitiæ urbanæ ipsis complacuerūt: iam nō veterum more cibis utuntur vulgaribus, non condimentis agrestibus, non vino modico: sed esculentis ac potulentis, quæ undequaque cōparari possunt, exquisitissimis. Sunt etiam, qui neglecta agricultura, dies noctesque pergræcantur: sunt, qui aliorum laboribus insidiātur, & de alieno victitant. Sed cum his hominibus nihil est nobis negotij. Satis enim ex suprā dictis edocti sumus: eum agricolam nequā esse, quisquis emat, quod fundus ei præstare possit. Restant illi, qui cum in agris & vineis colendis assidui sint (quorum quidem ingens est numerus) cæteros omnes mortales, qui manum aratro nō admovent,

vent, ociari iudicant, eosque pro segnibus atque
 desidiosis habere non dubitant. Ideoque no-
 strorum agricolarum & vinitorum plerique
 omnes, cum magistratui & principibus suis,
 tum verò in primis nostro ordini, impudenter
 insultare audent. Cum enim intelligant, sua o-
 pera omnes alios homines, ad victum ami-
 cumque corporis indigere: interim ipsi nostra
 opera se indigere non credunt. Sed quia toto
 cœlo, quod dicitur, aberrant, seque ipsos mi-
 serè decipiunt miseri agricolæ: ideo sinistra
 hæc opinio animis illorum evellenda est: ut a-
 gnita sua inscitia, paulatim discant in seipsum
 descendere, iustitiam colere & non temnere
 Divos. Quod enim veteres agricolæ, viri fue-
 runt sapientissimi ac fortissimi, omniumque
 bonarum artium peritissimi: quid hæc obse-
 cro ad nostros villicos & stupidissimos quos-
 que rusticos? Fuit, fuit illud tempus, quo illi i-
 psi rusticabantur, qui alijs dominabantur: fuit
 ætas illa, qua senatores & dictatores è rure &
 villis in urbem vocabantur: fuit ævum illud
 beatissimum, quo in agris habitarunt Iustitia,
 Temperantia, Liberalitas & plurimarum re-
 rum, quas supra enumeravi scientia atque co-
 gnitio. Nunc omnia videmus

in prius ruere, & retrò sublapsa referri.

Vbi enim illa pietas hodie est in vita rustica
 & pastoritia: quæ in Davide fuit, cum ille o-
 ves sui patris pasceret? Vbi illa fortitudo mili-

taris in animis agrestium : quæ olim in Cinnato, Fabricio & Curio fuit ? Vbi illa Rhacocis severitas ? Vbi illa Curiij frugalitas ? ubi sunt hodie in rure antiquissimi naturæ scrutatores, & motuum cœlestium observatores ? An nondum intelligitis agricolæ, quorum hominum præsidio nunc indigeatis ? Exulat è vita vestra prior illa pietas : occæcatæ sunt mentes vestræ : ut vos cœlestem illam veritatem & viâ, quæ ad cœlum perducit. neque videatis, neq; sponte vestra sequamini. Quare opus habetis piorum hominum ministerio : qui veritatem & viam salutis vos doceant : ne in hoc ævo durius laboretis, in altero perpetuûm pereatis. Vetus illa iustitia in agris obdormivit : liberalitas evanuit : fugere, pudor, candor, verumque, fidesque.

In quorum subière locum, fraudesq; doliq;

Insidiæq; & vis, & amor sceleratus habendi.

Ergo videtis, quorum hominum præsidio egeatis : ut suum cuique in vita rustica conservetur, protegatur, defendatur. Veteres agricolæ lente, lolio, urtica & nasturtio victitabant : & si qui in ipsis Compitalibus munus suum administrare vellent : illis apponebatur

Bicolor syncera bacca Minervæ,

Conditæq; in liquida corna autumnalia fece,

Intrybæq; & radix, & lactis massa coacti,

Ovæq; non acri leviter versata favilla.

At vestra prandia, vestræ cænæ veterum
Regum

Regum mensas propemodum superant. Itaque
 luxus cibi & potus per gradus hominū mirifi-
 cè nunc excrevit: & vix quò p̄grediatur, habet.
 Sed agite agricolæ, ne vos diutiùs detineam,
 date mihi in agris & villis vestris, Abrahamos,
 Isacios, Iacobos: dispeream, si non omnes pij
 Reges & Principes, omnesque concionato-
 res, cum suis civitatibus & populo relictis mœ-
 nibus, ad vos in pagos & villas vestras commi-
 graturi sint. Date mihi Fabricios & Curios,
 date Cincinnatos: & nos Impp. ac Dictatores
 nostros non ex aulis, sed è caulis vestris per via-
 tores vocabimus. Date mihi Rhacoces, date
 veteres Brutos, date Aelios & Tuberones: &
 nos vestris sententijs potiùs, quàm juriscon-
 sultorum posthac omnes stabimus, subscribe-
 mus, acquiescemus. Date mihi è rure vestro
 Catones, Varrones, Columellas, Plinius: da-
 te Hesiodos, date Virgilios, & veterum simi-
 les agricolas: qui naturam rerum, animantiū
 ingenia, motus astrorum habeant cognitos,
 coeli que vim & sydera monstrent:

Defectus Solis varios, Lunaq; labores.

Reddite pristinam illam agriculturam,
 quæ omnium virtutum, bonorumque morū
 disciplina fuit: reducite in vitam rusticos il-
 los, qui rustica nomina jam olim syderibus in-
 diderunt: dispeream, nisi nos omnes è scholis
 & ludis literarijs ad vos commeaturi, & vestris
 observationib. fidē habituri simus Quod si autē

aliqui vestrū animis ita obstinatis nunc erūt
 qui dicant, se neque verbo Dei, pane illo cœle-
 sti, neque magistratus autoritate, neq; legum
 præsidio, neq; salubri medicina, neque disci-
 plinis illis, quib. & hæ artes & vita nostra alicur
 ac fovetur, indigere: illos non modò respon-
 sione nulla, sed ne quidē societate humana di-
 gnos esse iudicabimus. Sed erunt tamen alij ex
 rusticis fortasse: qui suas operas, laboresq; a-
 gricolationum, studijs principū, & exercitijs
 literarijs multò duriores atq; ærūnosiores esse
 prædicent. Nam ea quorundā est impudentia,
 ut quæ à principibus geri, & à nostro ordine
 tractari vident, ea pro ocio, & nescio quam
 socordia atque inertia reputent. Sed heus vos
 vinitores & agricolæ, malè habiti, malè conci-
 liati: an vos pro nihilo ducitis magistratum ci-
 vilem pro tranquillitate & pace publica, dies
 noctesq; excubare? quid? an ociosi hominis
 esse putatis, pro salute & incolumitate vestra
 nullum meditando cogitandoque tempus in-
 termittere? At ego iurare ausim, unum Princi-
 pem, cui civium suorum salus curæ est, plus la-
 borare. q̃ ter mille rusticos. Quid? an illos, qui
 libros suos nocturna diurnaq; manu versant:
 qui ingenium quotidie exercent: qui imēnsis
 legum voluminibus insudant: qui universæ
 naturæ obscuritatem rimantur, dum sanitati
 aliorum consulant: qui præcepta morum iu-
 ventuti instillant: qui ex universa historia vitæ
 hone-

honestatē informant: qui linguarum artiumque optimarum cognitione animos imbuūt, & ad superiora illa studia alios præparant: quid? an illos ociari, & ignavo quodam veterno torpescere statuetis? Ego certē animi operationes, & ingenij humani exercitationes omnibus illis arationum insitionum, putationum, fossionumque laboribus longissimē antepono. Est enim multò difficilius animo, quàm corpore operari. Itaq; Scipio Africanus, non frustra dicere solitus est: nunquā se minus ociosum esse, quàm cum ociosus: nec minus solum, quàm cum solus esset. Ille enim requiescens à Reip. pulcherrimis muneribus, ocium sibi sumebat literarium: in quo vires ingenij sui exercebat. Conticescant igitur sermones, vulgi & indoctorum hominum: qui propter duritiem & cœli hyemem, suos labores, magistratum excubijs, & doctorum virorum studijs, præponere non reformidarunt hactenus. Et si enim docti viri superatis in discendo laboribus, maiori cum voluptate, & minori cum molestia suas operas obeunt, quàm vinitores & rustici: tamen suas quoque oblectationes agriculturæ non deesse, iam intelligetis. Nam Deus ipse ita rem constituit: ut labori comes sit voluptas: quæ & acerbitem illius, quasi condimentum quoddam mitiget, & alacritatem quandam in animis hominum ad opera suscipienda excitet. Quanta autem delectatio sit rusticatio-

num, quantæ voluptates, quæ inde proficiſcū-
 tur: nemo meliùs, nemo copioſiùs, nemo ele-
 gantiùs percenſuit, quàm Cato ille ruſticus,
 qui apud Ciceronem de ſenectute dicit, ſe in-
 credibiliter delectari agricolarum voluptati-
 bus: quæ nec ulla impediuntur ſenectute, &
 ad vitam ſapientis proximè videantur accede-
 re. Habent enim (inquit) rationem cum ter-
 ra, quæ nunquam recuſat imperium, neque
 unquam ſine uſura reddit, quod accepit: ſed
 aliàs minore, plerunque maiore cum ſcœnore.
 Quanquam me quidem nō fructus modò, ſed
 etiam ipſius terræ vis ac natura delectat, quæ
 cum gremio mollito ac ſubacto, ſemen ſpar-
 ſum excepit: primùm id occatum cohibet, ex
 quo occatio, quæ hoc efficit, nominata eſt.
 Deinde tepefactum vapore & complexu ſuo
 diffundit, & elicit herbeſcentem ex eo viridi-
 tatem: quæ nixa fibris ſtirpium ſenſim adole-
 ſcit: culmoque erecto geniculato, vaginis jam
 quaſi pubeſcens includitur. E quibus cùm e-
 merſerit, fundit frugem ſpicæ ordine ſtru-
 ctam, & contra avium minorum morſus, mu-
 nitur vallo ariſtarum. Quid ego vitium ſatus,
 ortus, incrementa commemorem? Satiari de-
 lectatione non poſſum, ut meæ ſenectutis re-
 quietem, oblectamentumque noſcatis. Omit-
 to .n. vim ipſam omnium, quæ generantur è
 terra, quæ ex ſici tantulo grano, aut ex acini
 vinacæ, aut ex cæterarum frugum, aut ſtirpiū
 mini.

minutiss. feminib. tantos truncos, ramosque
 procreat: malleoli, plantæ, sarmenta, vites, ra-
 dices, propagines, nonne ea efficiunt, ut quem
 vis admiratione delectet? Vitis quæ natura ca-
 duca est. & nisi fulta sit, ad terram fertur: eadē,
 ut se erigat, claviculis suis q. manib. quicquid
 est nata complectitur. Quam serpentem mul-
 tiplici lapsu & erratico, ferro amputans coër-
 cet ars agricolarū, ne sylvescat sarmentis, & in
 omnes partes nimia fundatur. Itaque ineunte
 vere in ijs, quæ relicta sunt: existit tanq̃ ad arti-
 culos sarmentorum, ea quæ gemma dicitur, à
 qua oriens unà se ostendit, quæ & succo terræ
 & calore solis augescens, primò est peracerba
 gustatu, deinde maturata dulcescit, vestitaque
 pampinis nec modico tenore caret, & nimios
 solis defendit ardores. Qua quid potest esse tū
 fructu lætius, tū aspectu pulchrius? Cuius qui-
 dem non utilitas me solum (ut antè dixi) sed e-
 tiam cultura & ipsa natura delectat. Adminicu-
 lorū ordines, capitum coniugatio, religatio,
 propagatio vitium, sarmentorumq; ea, quam
 dixi, aliorum amputatio, & aliorum immissio.
 Quid ego (inquit) irrigationes? quid agri fos-
 siones repastionesq; proferā, quib. fit multò
 terra fœcundior? qd de pratorū viriditate, aut
 arborū ordinibus, aut vinearū olivetorūq; spe-
 cie dicā? Brevi expediā. Agro benè culto nil
 potest esse nec usu uberius, nec specie ornati9,
 ad quē fruēdū nō modò nulla retardat, verūm

etiam omnis invitat atque allectat ætas. Vbi enim potest ulla ætas aut æquè calefcere, vel a-
 pricatione melius vel igni ? aut vicissim um-
 bris aquisve refrigerari ? Audivistis Cicero-
 niani illius Catonis de voluptatibus ruris sen-
 tentiam : audiat nunc, quid de iisdem canat
 sapientissimus Poëta Horatius. Nam quid
 obsecro potuisset de ruris amœnitate, & vitæ
 rusticæ laudibus dici aut scribi venustius ac
 suavius; quàm hi sunt versus lepidissimi, omni-
 quæ elegantia refertissimi ?

Beatus ille qui procul negotijs,

(Vt prisca gens mortalium)

Paterna rura bobus exercet suis,

Solutus omni sænore &c. usq. ad finem.

Possem hæc eadem, & singula, quæ hæc-
 nus dicta probataque sunt, etiam ipsius Virgi-
 lij versibus commonstrare, nisi temporis ratio
 mihi obstaret : & aures vestræ iam antè tot
 versibus percipiendis defatigatæ essent. Sed
 quid opus est veterum niti sententijs atque re-
 stimonijs, in re tam manifesta, & lippis ton-
 foribusque nota ? Ipsi has ruris delicias vide-
 tis : ipsi novistis, quantum cœli amœnitas affi-
 ciat : quantum nos ista florum varietas, colorû
 diversitas oblectet. Nam quis Apelles est, qui
 suo penicillo, quamlibet artificioso, nativos
 herbarum & florum colores melius exprimat :
 quàm ipsa natura rerum omnium parens inge-
 niosissima ? Et quorsum attinet, tot pratorum,
 tot

tot hortorum, tot arborū fructus commemorare? quem, obsecro, hominem ista viriditas non oblectet? quem tot à ramis pendentiū fructus, tot pyra, tot poma, non voluptate quadem afficiant? quid? an

Non magis adducto pomum decerpere ramo.

Quàm de calata sumere lance iuvet?

Quid obsecro uvarū intuitu iucundius? quid rosarum aspectu amœnins? Sin quæritur auriū delectatio: quid quæso avium concentu uspiam sit s̄vavius? quid aquarū decurrētium murmure sit delectabilius? Sin narium voluptas expetitur: quid obsecro, uspiam est, quod rosarum, violarum, liliorumque odore iure possit anteponi? quid? num

Deterior Libycis olet, aut viret herba lapillis?

Num thure Sabeo, aut moscho, aut ullo suffitus genere priores sint, rosæ aut violæ? Quid sapores dicam, & eas delicias, quibus palatum capitur? Vnde obsecro meliūs ista proveniunt, quàm è fructibus ruris & arborum, ipsarumque pecudum? quid lacte, quid melle sit dulcius? aut quod saccari genus, etiam ex ultimis Arabiæ partibus ad nos prolatum, dulcedini mellis possit æquiparari?

O fortunatos nimium, bona si sua norint,

Agricolas: quibus ipsa, procul discordibus armis

Fundit humo facilem victum iustissima tellus.

Quæ enim hæc est *mem. & mo. glæ*, aut quæ hominum præpostera querimonia: quòd rustici

urbanos , urbani rusticos prædicant beatos:
semperque alienum plus nobis , & nostrum
plus alijs placet?

Rure ego viventem, tu dicis in urbe beatum:

Cui placet alterius, sua nimirum est odio sors.

Stultus uterq; locum immeritum causatur iniquè.

In culpa est animus, qui se non effugit unquam.

Ex quo fit, ut sua sorte nemo

Contentus vivat: laudet diversa sequentes.

O fortunati mercatores, gravis annis

Miles ait, multo fractus iam membra labore.

Contrà mercator, navem iactantibus Austris,

Militia est potior quid enim? concurritur: hora

Momento aut cita mors venit, aut victoria lata.

Agricolam laudat iuris legumq; peritus,

Sub galli cantum consultor ubi ostia pulsat:

Ille datu vadibus, qui rure extractus in urbem est,

Solos felices viventes clamat in urbe.

Quid multis? optat ephippia bos piger,
optat arare caballus. Damnanda est certè hæc
humanorū ingeniorum perversitas: & animus
noster intra metas suæ vocationis cohibendus:
ut is neque alteri suam fortunā invidet, neq;
vitæ suæ conditiones aliorum felicitati temerè
posthabeat. Nam sæpè fit, ut qui sibi ipsis vi-
dentur esse miserrimi atque infortunatissimi,
illi omnium sint felicissimi ac beatissimi. Quo-
modo enim nostro agricola, ut ad institutū re-
vertar, fortunatior sit princeps: cui semper vi-
gilandū, rarò dormiendū, semper meditandū,
nunquam

nunquam quiescendum? quomodo fortunatiores sint aulici & curiales: quibus semper in meru victitandum, semper ad fores & nutum potentioris domini adstandum?

Licet sub paupere tecto

Regem & Regum vita praecurrere amicos.

Quomodo homine rustico tranquillior sit, quae in perpetua stimulat ambitio: cui

Surge, inquit avaritia, eia

Surge negas, inquit: surge, inquit: non queo. surge.

Quomodo agricola non sit fortunatior milite, nauta, & ut uno verbo dicam, omnibus ceteris immortalibus: si sua sorte contentus vivat: neque ultrà appetat, quàm par est?

Illum non populi fasces, non purpura Regum

Flexit, & infidos agitans discordia fratres;

Aut coniurato descendens Dacus ab Istro:

Non res Romana, perituraque regna. Neque ille

Aut doluit miserans inopem, aut invidit habenti.

Quot rami fructus, quos ipsa volentia rura,

Sponte tulere sua, carpsit: nec ferrea iura

Insanumque forum aut populi tabularia vidit.

Sollicitant alij remis freta ceca, ruuntque

In ferrum: penetrant aulas & limina regum

Hic petit excidijs urbem, miserosque penates

Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat ostro.

Condit opes alius, defossoque incubat auro:

Hic stupet attonitus rostrum, hunc plausus hiantem

Per cuneos (geminatur enim plebisque patrumque)

Corripuit: gaudent persusi sanguine fratrum:

Exilioque

Exiliâq³ domos, & dulcia limina mutant :

Atq³ alio patriam querunt sub sole iacentem.

Agricola in curvo terram dimovit aratro :

Hinc anni labor : hinc patriam, parvosq³ nepotes

Sustinet : hinc armenta bouum, meritosq³ iuencos.

Agitè ergo ô agricolæ, si artem vestram à Deo institutam & à sapientiss. sanctissimis-
que viris olim exercitatum, & pro liberali studio habitam esse statuitis: si hoc vitæ gen⁹ cum alijs, tum vobis ipsis necessariû & fructuosum esse re ipsa comperitis: si denique rusticationes & operas vestras cum singulari voluptate coniunctas esse intelligitis: agitè, inquam, & ad veterum agricolarum mores, vitam vestram piè diligenterque componite: ut earundem cum illis laudum participes reddamini. Vos autem, qui hîc adestis adolescentes, ad quos mea iam se convertit oratio, agri & vinearum culturâ, quam à Deo hominibus commôstratam, à beatissimis olim viris & summis regibus amatam esse audivistis, tanquam liberale studium & vitæ genus honestissimum amplectimini: fructus & voluptates, quas illa ad communem vitæ usum profert, nō ad ocium & luxum, sed ad Dei gloriam, studiorum vestrorum incrementa, & animarum vestrarum salutem cōvertite: denique ipsos agrorum & vinearum cultores, nulla iniuria afficite, nullis verborû contumelijs lædite: sed cum Hesiodo & Virgilio poëtis sapientissimis, & cum Catone, Var-
rone,

rone, Columella, Plinio, & Constantino Cæsare, summis ac maximis viris, amore & sua quadam veneratione prosequimini. In primis verò Virgilij Georgicis, & mihi vobis ea enarrant diligentem operam impendite: ut quæ hætenus de vitæ rusticæ & pastoritiæ fructibus percepistis, ea ex rerum rusticarum scriptoribus plenius perfectiusque cognoscatis: ne de agrorum & fructibus & animantium naturis interrogati, ipsis agricolis indoctiores aliquando ea ignoretis, quæ ingenuum & liberalem hominem nescire turpe est: scire non modò gloriosum, sed etiam utile.

DEVS Opt. Max. (ut in eodem, à quo coepit, mea oratio terminetur) tum mihi docenti, tum vobis discantibus sua gratia clementer adsit: ut illi in hoc studiorum nostrorum curriculo grata dicamus & faciamus: ipsumque cœlestem agricolam colamus, & semen sacri verbi custodiamus, ac centuplum fructum ad vitam æternam proferamus.

ORA.

ORATIO
IN MARCV M VAGANERVM FRIMARIENSEM
SAXONEM, SUPERIORIS DE VITA
*rustica, defendendæ orationis causâ, Anno 1582,
scripta & demum Anno 1587.*
PRAGÆ edita.

I, M. VAGANERI, TANTVM MO-
do, quid vanitas ac summa levitas
postularet, spectare voluissẽ: fe-
cissẽ id, quod omnibus amicis
meis vehementer placebat, ut, cu-
ius liber famosissimus ac mendacissimus, pro-
pter meras calumnias, quibus refertus est, nul-
lius momẽti putaretur, eum ego tacitus dimit-
terem. Nemo enim vir bonus, in hũc usque di-
em iudicare potuit, aut ita hunc Marcum refu-
tandum, ut gravem adversariũ: aut ita monen-
dum, ut hominem errore lapsum. Nam quicun-
que utriusque nostrum libellũ legerunt, ac ver-
ba inter se cõtulerunt, statim animadverterũt,
nõ legissẽ Marcum ea, quę ego de virtutibus &
laudibus veterum agricolarum, ex professo, &
de vitijs quorundam nobiliũ nostrorum, sal-
tem obiter conscripseram. Itaque uno ore om-
nes fatebantur, illũ aut præmijs illectum, aut
improbo-

improborum hominū vocibus huc impulsū
 fuisse, ut narrata ab alijs, pro compertis, dicta,
 pro lectis, audita pro visis, falsa, pro veris, infe-
 cta, pro factis, sibi impugnandasumeret: adeo-
 que cum proprio quodā capitis sui figmento,
 tanquam cum larva, luctādum iudicaret. Quia
 verò M. Vagenerus suo famosissimo, & mēda-
 cissimo libro, nō me solū, sed multos etiam bo-
 nos, atque innocētes viros, in suspiciōē atro-
 cissimi criminis adduxit: ut ppter illius in me
 scelus tām aliorum hominū quā meā vita, ac
 fama, iam periclitetur: idcirco non potui, neq:
 etiam debui, hunc laborem subterfugere: quin
 adversarij, tela venenata, quæ ille meis, alio-
 rumque cervicibus intētavit, mea qualicūque
 oratione depellerē: ut vulneribus ab illo datis
 aliquod remediū invenirem, idque inventū in
 lucem hominum, quā maturrimē afferrem.
 Nam quæ obsecro: maior possit esse audacia,
 quā quod Marcus iste Vagenerus, nō me solū,
 vel ut antesignanū, & ducē, verumetiam totā
 Academiam, quam ipse Theologus appellat
 TVBAM INGENTEM seditionum, tanquā co-
 mites & cōmiliones meos, excitati servilis tu-
 multus, & motæ seditionis rusticanæ, publico
 scripto accusare nō dubitavit? Quæ pfligati a-
 nimi maior sit levitas, quā quod multos ille
 innocentes viros, per latus meū faciat: & eam
 quā dixi Academiā, quater TVBAM INGEN-
 TEM seditionū nominat? Quæ maior impudē-
 tia

tia sit, quàm quod paucissimis verbis, ex longa
 præfatione mea derceptis, ijsque sinisterrimè
 detortis, primarios in agro Vvirtembergico
 viros, in suspicionē nefarij sceleris, homo nefa-
 rius conatur pertrahere; quasi illi meas, nescio
 quas, voces seditiosas pleno guttore non ex-
 presserint modo, sed etiam promoverint? Quæ
 amentia sit maior, quàm quod ille ait, faces hu-
 ius incendij, ab ijs ipsis esse accēsas, qui recens
 incendium, summis viribus confestim restin-
 guere conati sunt? Quis porrò furor est, quod
 Marcus iste aliquoties, absque omni fronte, af-
 firmare audeat: scriptū à me esse, è proprio pe-
 ctoris mei scrinio, omnes nobiles, bonos iuxta
 ac malos, nullo iure, nullo damnato iudicio, in
 R O T A S esse tollendos, propterea quod ipsi su-
 pra omnes alios ordines, infra se positos, emi-
 nere tantopere expetant? Quæ hæc est tam im-
 manis & effera libido mentiēdi! quod ter qua-
 terque affirmare non erubescit, me cupere, ut
 omnis nobilitas Germanica, omnis ordo eque-
 ster, è medio tollatur, ita ut de veteribus famili-
 js nihil prorsus fiat reliquum? An verò hoc nō
 est audacter calumniari, ut aliquid saltem, in
 hominum credulorum animis inhæreat? Cū
 verò nihil horum, à me unquam scriptum, ac
 ne cogitatum quidem sit, nonne vident om-
 nes pij, tempus esse, ut quàm ille vir malus sit,
 quàm homo futilis, quàm scriptor mendax,
 quàm nullius precij Theologus, id à me omni-
 bus

bus bonis, luculenta oratione commōstretur?

Quare ne sibi hunc honorem à me haberi Marcus miretur, quod pub. scriptione contra talem hominem utar, quem nemo bonus responso, nemo colloquio, nemo congressu, nemo aditu, nemo civitate, nemo luce dignū putet: sciat ipse, me nulla de causa, ad scribendū venisse, nisi ut ferocitatem istam nefarij hominis comprimam: & innocentiam tum meam, tum aliorum, publico scripto testatam faciā, & vanitatem futilissimi scriptoris, recitando potius, quā refutando convellam. Quanquam enim causa hæc, etiam antehac stylo Germanico est à me perorata: nihilq; ibi prætermisum, quod aut pro me negandum fuit, aut pro alijs affirmandum: tamen etiā Latina dictione nūc venio ad scribendum: ne mea propugnatio ei potissimum libello defuisse videatur: propter quem hoc certamen actum est: & qui nunc iterum in lucem prodit. Sic enim statuo: à me in hac causa, atque hac extrema dicendi necessitate, pietatis potius, quam defensionis: querelæ, quā eloquentiæ: doloris, quā ingenui, partes esse susceptas.

Quamobrem, si aut aliquid acrius pro me, atq; alijs dixerō, aut etiam liberius hīc egerō, quā vel personæ meæ dignitas, vel causæ ipsius bonitas postulare videbuntur: peto ab æquo lectore, suppliciter atque demissè, ut tantum orationi meæ concedat, quantum & pio dolo-

ri, & iustæ iracundiæ concedendum iudicat. Neq; n. Christianæ religioni cōiunctior dolor usus esse potest, quàm hic meus: conceptus ex capitis, vitæ, famæ, ac omnium fortunarum mearum periculo: in quod iste Marcus suis calumnijs, suis contumelijs, suis confutis Syco-phantijs, me immerentissimum atq; innocentissimum pertraxit: neque iracundia ulla magis laudanda, quàm ea, quæ me inflammavit, paucorum hominū scelere atq; flagitio, quos hic Orthodoxus Theologus (si Dijs placet) publico scripto sibi defendendos esse iudicavit. Sed quoniam singulis mendacijs (quorū sunt triginta) priori libro eo ordine respondi, quose invicem in auctoris volumine consequuntur: ideò hîc alium ordinem tenebo: ac primū ea confutabo, aut potius recitabo crimina, quibus Marci huius amentia orationē meā de vita rustica notare, ac defœdare voluit: omniaq; viri mendacia, quibus ille me onerat, non tam meis, quàm aliorum auctorum verbis manifestissimè diluam.

Deinde labes illas abstergam, quibus impurissimus ac perditissimus homo, vitam ac famam nominis mei, cōmaculare ausus est. Postremò, quia ille rem incompertam, hoc est, librum neque lectum, neq; visum impugnat, & cæcis ictibus, tanquam Andabata, secum ipse digladiatur: Ostendam, ipsum stolidā ambitione, ac spe præmiorum & munerum, adversus me

me hūc incitatum fuisse, ut talia dicat, scribat-
 que, quæ non sani esse hominis, non sanus iu-
 ret Orestes. Quæ tria ubi peroravero meæ ora-
 tionis finem addam : hoc unum interea vos re-
 ges & Principes, & quorūcūq; in manus hæc
 mea venerint, obsecrans atque obtestans, ut o-
 mni præiudicio suspensio benevolè hanc totā
 causam cognoscere, & in hac tanta negociorū
 mole, quæ humeros vestros gravat, etiam hu-
 ius laboris molestiam, in vos recipere digne-
 mini : ut, cuius in vobis solis spes omnis est re-
 posita, eum amicis omnibus salvum esse cupi-
 entibus, vos soli deseruisse ne videamini. Non
 enim mediocriter perturbor, atque commo-
 veor, rei ipsius vel magnitudine, vel novitate :
 quod tantam causam, quanta vix ulla unquam
 in disceptatione versata est, dico non intra fines
 unius territorij, sed intra totius orbis Christi-
 ani parietes : nec intra aulæ unius cancellos,
 sed intra totius mundi confinia.

Quare in vestris oculis, in vestro ore, vul-
 tuque acquiesco : vos intueor : ad vos omnis
 mea spectat oratio : quæ non ad animi motum
 impetumque dicendi, sed ad spem veritatis ob-
 tinendæ, tota à me dirigitur. Fac igitur, quod
 in te est, benignissime lector, quisquis es, ut
 quò graviolem facit hanc orationem, loci &
 rei ipsius amplitudo : hoc facilius tum lenitas
 tua, tum audiendi æquanimittas minuat hanc
 perturbationem meam.

Sed antequam de mendacijs Vaganeri dico, de ipsius opinione & spe pauca dicam: qui, cū videatur neque ingenio, neque usu atque exercitatione valere, tamen ad hanc causam non sine spe, & cogitatione venit. Iratam mihi esse nobilitatem, præsertim Suevicam & Francicam, non erat nescius, quasdam intercessisse offensiones animorum, & accusationes, ex alijs audierat, & multis in locis Germanicas pagellas, eiusmodi argumento lectas, & recitatas esse, meminerat. Cūq̃ue apud nobilitatem de me, & contra me scripturus esset, fore putabat, ut in exulceratis animis facilè ficta crimina insiderent. Quamobrem hoc me primum metu, pie lector, per æquabilitatem tuā libera, ne aut huius Vaganeri, aut sociorum iniquissimis querelis, animum tuum præoccupatum suspicer.

Quanquam quid opus est ista rogare, & petere ab homine pio: qui neminem unquam iniquo præiudicio gravari, ne dum per vim, aut per calumnias, opprimi passus est? Itaque ad mendacia, & calumnias Marci Vaganeri rectā accedo: in quibus tanta est varietas, tanta deformitas, ut multa ex his sibi ipsis, quasi adversa fronte repugnent, non pauca semetipsa subvertant: plæraque ita sint comparata, ut nullam veri similitudinem, aut speciem obtineant: Quemadmodum hoc suis locis apertissimè docebitur. Vnde autem potius incipiam, quam

quàm ab eo mendacio, unde Marciani libelli famosissimi ac futilissimi initium proficiscitur. Nam in prima acie Cainum & Nimbrodum Vaganerus collocat, quos ego propter ea sceleratos & profligatos homines dixeram, quod alter occiso fratre cùm mala conscientia vexaretur, civitatem sibi ac suis posteris extruxisset: & desertam vitam villaticam & pastoriciam, secessionem à suis parentibus fecisset, seque ipsum ab Ecclesia Dei temerario ausu, seiunxisset: alter verò Caini exemplum secutus, deserto rure, colonos in suam potestatem redegit, ac tyrannidem sibi in Ecclesia Dei, usurpasset: factus venator hominum: quos ferarum ac pecudum loco habebat, atque crudelissime contrucidabat: tùm quod impia quadam, & cæca ambitione inflammatus, ut nominis sui gloriam, ad posteritatis memoriam, propagare posset, & simul ab aquis diluvij, in posterum tutus viveret, arcem sibi ædificasset excelsissimam: quæ postea in contumeliam auctoris, dicta est Babel: quasi confusio. Qua quidem re, ut sacræ nos docent literæ, commotus Deus ipsum auctorem operis, & adiutores ejus dissipavit, totumque genus humanum, propter unius nefarii hominis scelus, immissa linguarum varietate, atrociter punivit.

Quæ sanè omnia & vera esse, & verè à me dici, scribi que, testatur Spiritus sanctus, per Moysen Prophetam suum: testatur Iosephus,

testatur Augustinus, testatur tota Antiquitas, testantur omnes huius seculi Theologi: qui veterum vestigijs rectè insistendo idem, quod ego affirmant: & quorum etià hic Vaganerus discipulum se esse, licet falsò, iactitat. Neque alio ego sine hæc exempla attuleram, nisi ut vera esse commonstraré, quæ Terentius ille Varro, initio libri sui tertij, affirmat, & quæ ego ex illo transsumpta meæ orationi verbotenus inserueram: Urbana nimirum antiquiorem multò esse, vitam rusticam: propterea quod tempus fuit, cum rura colerent homines, neque urbem haberent: ideoque immensi annorum numero urbanis agricolæ præstarent: quoniam divina natura dederit agros, humana ædificavit urbes. Quia verò non ignorabam, posteris temporibus, etiam à pijs & sapientibus viris, urbes & arces fuisse conditas: quorum quinque enumerantur à Moyse, & auctor illarum Assur nominatur, filius Semi, à quo Assyrij orti sunt, & reges Assyriorum, ut Augustinus alibi disertè comprobat: ideo expressè scripsi, quod urbes initio fuerint inventæ, non à bonis & sapientibus viris, sed à pessimis quibusque. Dico autem INITIO. Nam hoc verbo ad primam oppidorum, urbiumque originem respicio: quando de primis illarum inventoribus, Caino & Nimbrodo, tanquam de pessimis nebulonibus, loqui instituo: sicut iterum expressè dico, urbium & artium structuras, cœpisse prima initia à sce-

à sceleratis & profligatis hominibus, Caino & Nimbrodo: quorum hic arcem, ille urbem ædificârit. Sed quia præstat audire, quid veneranda illa antiquitas, de Caini civitate, & de Nimbrodi præcelsa turri sentiat ac dicat: age proferam aliquot testimonia ex veteribus, ac novis scriptoribus. Iosephus enim de Caino affirmat, quòd metuerit sibi, ne à feris discerperetur, & quòd idcirco signum à Deo acceperit, & quòd à Deo profligatus, nihilo melior, sed subinde factus sit deterior: & quòd prædâdo ac latrocinando, domum suam spolijs & opima præda compleverit: & quòd familiares suos ad luxuriam ac latrocinandi studium invitârit: & quòd Doctores eorum, in sceleratis studijs fuerit, & quòd eam simplicitatem, in qua prius vivebant homines, inventionem mensurarum ac ponderum permutârit: & quòd integram illorum vitam ex istarum rerum ignorantia ad calliditatem & corruptelam perduxerit: & quòd terminos terræ primus posuerit, murisque muniverit, & quòd illuc coegerit suos covenire domesticos. Quare civitas illa revera nō fuit civitas, sed adiutrix fuit scelerū, officina libidinum, ac furtorum receptrix.

Iohannes Calvinus (nam huius auctoritatem ne ipse quidem adversarius reiiciendam putat) in suis commentarijs, de hac re scriptū reliquit, quod Adam & familia eius, sub turgurijs vitam egerint: vel quòd etiam sub dio

& arborib. quæsierint fortuita hospitia. Exul verò Cain, quem Deus fugitivum vagari iusserat, cum privatis domus suæ parietibus, se tutum minimè confideret: novum excogitarit munitionis genus.

Item quod urbis condendæ libido Cainum incesse-rit, ut se à reliquis hominibus disjungeret: denique quod formido, ex scelere nata, hominem intra muros compulerit, ut præter morem usitatam se communiret. Ex quo manifestè est evidens, nihil à me scriptum esse de Caino, quod non etiam alij ante me auctores, tam veteres, quàm recentes, in literarum suarum monumentis post se reliquerint. Quæ igitur hæc est mentiendi insania, quòd Vaganerus affirmat, Cainum à me dictum esse primum in terris nobilem, à quo reliqui omnes nobiles certissimam ducant originem? Quis enim hoc à me scriptum esse, potest hoc loco animadvertere, aut etiam minima quædam conjectura consequi? Atque ut maximè ita scripsissem, sicut ille criminatur, tamen nihil scripsissem novi, nihil inusitati. Annon enim hoc ipsum affirmat Iohannes Matthesius, in sua Sarepta, quod scilicet primus in terra nobilis fuerit Cainus: & quod prima nobilitas aquis diluvij. unà cum Caino, fuerit absorpta? Cum hoc igitur litiget Vaganerus, quam diu volet: siquidè ferre nō vult, ut Caino principiū nobilitatis, vel à me, vel ab alio quoquam adscri-

adscribatur. Nam quod alibi nugatur de nobilitate Abelis, & de rusticitate Caini, id levius est, quàm ut refutari mereatur.

Si enim vera nobilitas est *εὐγενεία*, ut huius Asini Sacco placet, quomodo nobilior sit Caino Abel? cum uterque iisdem prognatus sit parentibus? Sin Vaganerius nobilitatem virtute, pietate, & iustitia metitur, nunquid Abelem verè nobilem fuisse ille dicet, & pij ac laudati Principis exemplar? Cainū verò pro fuligine Cyclope, & crudeli Cētauro, ac nobili quodam latrone, habebit? Quæ porro hæc inscitia est, si ve malitia tua, Vaganere (te enim iam compello) quòd tu civitatē Hanocham audes nominare pagum? Quid? locum muro munitum, tu etiam pagum, aut vicum audes dicere? Cedò, qua auctoritate? Becceselane. Affirmas, nihil aliud quarto capite Geneseos de Caino scriptum legi, quàm quòd civitatem condiderit, & eam de filij nomine Hanocham dixerit? Quid ais? an non interfecit Abelem, fratrem parricida Cainus? annon in desperationem summam salutis suæ pervenit Cainus? an non fugit è cōspectu Domini Cainus? annon trepidavit Cainus? annon mala cōsciētia adductus, novum & inusitatū genus munitiois excogitavit Cainus? Quid? an non ego te vecordem, non furiosum, non mente captum putem? qui ista omnia negas, de Caino esse, in sacris literis prodita; nihilque de ipso scriptū aliud, quàm

quòd civitatem cōdiderit, eamque de filij nomine Hanocham dixerit? Dicas fortè, ut est audacia, & impudentia tua, Vaganarre, Nimbrodum tamen Caino meliorem fuisse, & omnino talem, qualis postea à te describetur. Audi igitur, quid de hac immani belua sentiat Iosephus, quid Augustinus, quid Lutherus ille, què tu præceptorem tuum iactas: quid item Brentius, quid Calvinus, quid reliqui. Nam quia tu Lutheranus dici gaudes, & renovatam concordia formulã, tibi perquam placere significas, haud dubiè istorum, quos dixi, auctoritatem libenter admittes; præsertim cum intelligas, in eadem sententia fuisse Augustinum, & Iosephum. Sic enim de Nimbrodo & socijs eius Iosephus loquitur, Homines, inquit, in contumeliam, atque contemptum Dei, elatos fecit Nimbrod, filius Cham, filij Nohe: qui cū esset audacior & manu fortissimus, auctor illis erat, ut felicitatē Deo non referrent acceptam, quasi ea per illum hominibus contingeret: sed ut eam propria virtute cōparari statuerent. Itaque cognatos à sua familia, ad exercendam tyrannidem compulit; & solus ipse constituit, homines à timore Dei abducere, ut spem suam in propriam virtutem reponerent. Putabant enim se illos ulcisci homines, qui timerent Deum, terris diluvium interminātem; ob quam rem turrim ædificādam suadebat altiorem, quā quo aqua posset pertingere. Hoc
nimirum

nimirum est ἀνθρώπου: hæc vox Iosephi qua Nimbrodipietas & æquitas, cæteræque virtutes ab antiquissimo scriptore prædicatur. Et quis ad eò remotus est à mente, ut pium hominem esse censeat, qui nō ipse tantum contemnit Deum, & omnem felicitatē sibi ipse attribuit: sed qui etiam alios ad contemptum Dei, & ad propriam sui fiduciam, compellit? Quis eum virum iustum esse credat; qui non modò ipse latrocinatur, sed alios etiam ad eiusdem sceleris societatem invitat? Quis eum sapientem esse ducem statuatur, qui Dei pœnam, si quam ille minatur hominibus, opera atque industria humana prævenire cogitat? Tutam (inquit Augustinus) veramque in cœlum viam, molitur humilitas, sursum leuans cor ad Dominum, non contra Dominum. Sicut dictus est Gigas iste, venator contra dominum. En audis Nimbrodum tuū ab Augustino dici gigantem; dici venatorem contra dominum. Quid? quòd idem Augustinus affirmat, ab hac superbia edificandæ turris usque in cœlos, qua impia significatur elatio, terrenā apparuisse civitatē, hoc est, impiorum civitatē? Cum enim duæ sint civitates, altera cœlestis & Dei, altera terrena & diaboli, quarum hæc vivit secundum hominem, illa secundum Deum: Gigas iste venator cōtra dominum dictus est: & de progenie maledicta exortus fuisse scribitur: Ideoque rectē ab Augustino inter cives terrenæ & impiæ civitatis col-

tis collocatur, & ab ipso Spiritu sancto inter filios hominum recensetur. Quis autem adeo vecors est, qui Gigantem, cōtra Dominum in surgentem, dicat bonum virum, & pium? Quis adeo stupidus est, ut eum pro pio habeat, qui societatem hominum impiorum congregat? Quis adeo furiosus est, ut sapientem eum credat, qui ex impia elatione animi, turrim usque ad cœlū tentat educere? Tuus certē præceptor quem iactas, Martinus Lutherus, in suis cōmētarijs in Genesin, Nimbro do, quem ipsum è scorto natum suspicatur, nomen fatale fuisse dicit, à verbo Marad deductum; quod Hebræis significat rebellare, sive quod invaserit bello fratres, & maxime piorum familias, ut amplificaret fines suos: sive quod generatio hæc tum cepit desciscere à filijs Sem, & à religione eorum, ac sibi quæsierit singulare imperiū super omnes filios Noæ. Idem Lutherus ex Mose probat, quod Nimbrodus cœperit potēs esse, in terris: non divino iussu, nec voluntate patrū Semi & Arphaxati; sed per tyrannidem. Et isthæc affirmat nō sine cæde, & sanguine gesta esse. Fuit enim, inquit Lutherus, eius manus contra omnes tum ecclesias, tum politias, donec per tyrannidem sibi comparavit imperiū, quod tamē non ad ipsum, sed ad Sem pertinebat: sicut etiam sacerdotium, Sed filium diaboli oportuit patri similem esse. Satan enim homicida est, & quod pessimū est (subijcit Lu-

cit Lutherus) nō vult tantum esse fortis venator in terris, sed etiam corā Domino: hoc est, non tantum in politia voluit esse potēs, sed etiam regnum tenere voluit in religione: eam invadit, & in ea tyrannidem exercet. Verē igitur (ut paulò pōst infert) Nimbrod est Apostata & tyrannus, vexator & direptor generis humani, ac postea persecutor & occisor sanctorū hominū & verorum sacerdotū, qui coacti sunt ei titulum, tam magnificum eripere, & hominum saluti consulere Eundem vocat idem Lutherus pessimum nebulonem, qui primò invaserit populum DEI & eam lineam, ex qua erat nasciturus Christus. Quid tu hic nares crispas Marce? quid frontem corrugas? quid palles? quid expectas? Quid? Tu ne à Iosepho homine Iudaico, ab Augustino cæterisque ecclesiæ doctorib. obsoletis (ita enim est quorundam audacia) te circumveniri, atque opprimi dicces? Tuus te alter pater, quemadmodum dicere soles, Lutherus te circumvenit? Tuus, inquam, Lutherus; cuius tu nomen toties adversus me allegas? Nam hic Nimbrodum non vocat sceleratum, sed impium, sed rebellem, sed oppressorem piorum, sed tyrannum: nō dicit profligatum hominē, sed homicidam, sed filium diaboli, sed Apostatam, sed vexatorem & direptorē generis humani, sed persecutorem & occisorem sanctorum hominum & verorum DEI sacerdotum, Nolo huc adferre, quæ in eandem

eandem sententiam scribit Calvinus, quæ Mathesius, quæ Lucas Osiander, quæ alij; ne ijs percensendis, aut pio lectori, aliquod tædium adferam, aut nimium excrescat mea oratio: præsertim cū libri isti in omnium ferè studio-
 forum manibus, apud nos versentur. Vnius tantum Calvini iudicium, de Nimbrodo addam istis superioribus: propterea quòd multi sunt, hodie etiam è nobilitate præstantes viri, qui huius doctoris auctoritatem, vel solam admittunt.

Ait autem Calvinus, quod Nimbrodus quasi oblitus, se hominem esse, gradum altior-
 rem occupârit; & quòd Noa, tum adhuc super-
 stes, & magnus, ac venerabilis fuerit omnibus;
 & quòd præstantium virorum talis tum fuerit
 moderatio, ut æqualitatem colerent cum suis
 minoribus; qui spontè magis eos revereban-
 tur, quàm imperio coacti. Docet & idem Cal-
 vinus, quòd huius modestiæ fines turbaverit, &
 perfregerit ambitio Nimbrodi; & quòd Moi-
 ses suo elogio, inusserit huic tyranno æternam
 probri notam: denique de Nimbrodo affir-
 mat, eum truculentum fuisse hominem, & bel-
 uis propiorem, quàm hominibus. Quod si au-
 tem verum dicit Calvinus, si non mentitur Lu-
 therus, si non nugatur Augustinus, si non fal-
 lit Iosephus, facile possumus omnes intellige-
 re, qualis fuerit illa Nimbrodi civitas.

Sin talis est civitas, quales sunt principum
 mores

mores certè Nimbrodi turris, arx fuit perditō
 rum civium, receptaculum profligatorum ho-
 minum, castellum horribilis latrocinij, bustū
 legum omnium ac religionum. Itaque mirum
 non est, quòd regnum istud, vi paratū nō fuit
 diuturnum, aut stabile. Quod enim citò fit, ci-
 tò etiam perit. Equidem cōstat è Sacris literis,
 quòd Deus horribili p̄na illos Gigantes affe-
 cerit, facta divisione linguarum, Quare nō mo-
 dò cāptum illorū fuit impeditū, & turris pro-
 broso nomine dedecorata atque infamis red-
 dita, sed in posterū quoq; animi hominū disso-
 ciati, mores mutati, studia cōversa, homines i-
 p̄si in diversas partes distracti, & in varios lo-
 cos terræ dissipati. Deniq; ex hoc malo aliud se-
 cutū, quo vinculū humanæ societatis propter
 tantā linguarum varietatē disruptum fuit. Et
 memorabile est, quod Augustinus è divinis o-
 raculis; piè & religiosè colligit: de progenie
 Sem exortos esse, qui postea regnū Gigantis il-
 lius obtinuerint, & inde processerint atque ali-
 as civitates cōdiderint: quarū prima est à Nino
 appellata Ninive. Assur enim pater fuit Nini,
 ut apparet, & conditor Ninives de filij nomine
 appellatæ: à quo Assyrij nomen habent.

Atque hic Assur non fuit ex filijs Cham, sed
 ex filijs Sem, ut Moises testatur. Itaq; avitam &
 paternam religionem tutatus est, & veram in
 sua civitate ecclesiam collegit; piosque cultus
 & Deo gratos instituit. Quare D E V S vastata
 Babylone

Babylone Nimbrodi, (novam .n. Nebucadne-
 zar condidit) hanc urbē Ninivem, caput primū
 in terris imperij, esse voluit, eamque magnifi-
 co titulo ornavit, ac civitatem magnam DE I
 vocari iussit. Hac de causa Ezechiel Propheta
 arbori fortissimæ, & latè patenti, eam compa-
 rat. Quin etiam posteris seculis amorem su-
 um, erga hanc civitatem, DEVS testatum fe-
 cit: cū Propheta Iona illuc misso, cives ad pœ-
 nitētiam revocaret, & agnoscentes sua delicta,
 ac vocē Prophetę acceptantes, singulari qua-
 dam gratia conservaret. Quæ omnia eò com-
 memoro, ut intelligat pius Lector, principes &
 reges Babylonicos nequaquam à scelerato, ac
 perfido Nimbrodo, sed ab Assure, pio & sapi-
 ente principe, exortos esse; neque Babylonem,
 quæ ipso nomine civitas probrosa est, sed Nini-
 ven, quæ civitas DE I erat, primorum regum &
 Monarcharum sedē ad domicilium, totiusque
 regni caput fuisse. Quare stolidi sunt, qui ex
 Nimbrodo faciunt monarcham, ex tyrāno im-
 peratorem. Si enim Nimbrodus fuit tyran-
 nus, si persecutor piorū, si vexator & direptor
 humani generis, monarcha non fuit: aut si mo-
 narcha fuit, tyrannus non fuit. Sed novitij
 Theologastri nesciunt discrimen inter Monar-
 chiam, & inter tyrannidem. Itaque non est mi-
 hi dubium, quin etiam Turcicum tyrannum
 pro monarcha habeant: & regnum Turcicum
 pro quinta monarchia: contrā quàm sacræ ip-
 sos

fos docent literæ, earumque saniores interpretes.

Agè verò conferamus nunc, Vaganerum cum Iosepho, cum Augustino, cum Luthero, cum Calvino: non ut hominem, cum hominibus comparemus: ne qua talibus mortuis viris fiat injuria: sed ut impietatem cum religione, amorem scelerum cū studio virtutis, mendacium cum veritate conferamus. Quid enim? (ait Marcus) an nescit ille monetarij seditiosus spiritus, quod Nimbrodus dicatur, venator coram Domino, non ideò solùm, quia feras & bestias sit venatus, sed quia alios prædones, & latrones, ac facinorosos homines, per vim cepit, & imperio, ac potestati suæ, subjecerit: ut honesta societas vitæ, inter homines posset coalescere atque consistere: quæ æquabili & paterna moderatione diutius conservari non poterat: postquam malitia hominum nimis jam invaluisset? Præterea huic Nimbrodō DEVS prosperos & felices successus tribuit, ut imperium suum legibus, ac judicijs, & justitia, validoque præsidio constabilire, & communire posset: tum etiam alios consceleratōs & profligatos homines, si quid factō opus erat, ad pœnam per vim retrahere. Quapropter iste Nimbrodus præcipuus istis temporibus gubernator, in terra fuit, non sine singulari & sapientissimo DEI consilio. At nihilominus hūc dominatorem rana hæc coaxans, & impudens

fcurra (his .n. flosculis ornat nos isthæc bestia) audet appellare sceleratum & profligatum hominem : hoc est, animal ex omnium scelerum importunitate, & flagitiorum sentina concretum : adeoque intus & in cute perditum. An autem hoc non est pulchrè, & bellè colere magistratum?

Hæc Vaganerus Germanicorum lingua: quæ nos utcunq; Latina fecimus, nihil addendo, nihil detrahendo. At obsecro te, pie lector, quomodo hoc Marci Eulogium, cum Mose, cū Iosepho, cum Augustino, atque cum illis ipsis congruit, quorum hic Marcus discipulus esse gloriatur? Quid .n. ego multa dicam, aut quid prius dicta operosè repetā? An non Iosephus affirmat, quòd Nimbrodus fuerit impius & tyrannus: qui alios etiam homines, & præcipuè cognatos suos, ad exercendam tyrannidem compulerit? An non Augustinus firmissimè asseverat, quòd Gigas iste venator fuerit contra Dominum? quòd homo impius, quòd superbus, quòd impiæ civitatis conditor? An nō Lutherus ex Mose probat, quòd Nimbrodus suo magistratui rebellārit, & fratres suos bello invaserit? Quid autem contra hæc Vaganerus? Nimbrodum, ait, bonum & non contemnendum fuisse magistratum; ut qui latrones & prædones, ac facinorosos homines, in suam potestatem redegerit. Quid? an non Augustinus dicit, quòd Nimbrodus cor suum contra Dominum

minum

minum sublevaverit, & societatem impiorum
 constituerit? Quid contra Augustinum Vaga-
 nerus? Nimbrodi ope & opera dicit, honestā
 vitæ societatem, inter homines coaluisse atque
 conservatam esse. Lutherus ex Mose ostendit,
 quod manus Nimbrodi, contra omnes Eccle-
 sias, & politias fuerit: donec sibi per tyranni-
 dem paraverit alienum imperium. Idem Lu-
 therus Nimbrodum apostatam, tyrannum, ve-
 xatorem, & direptorē generis humani vocat.
 Sed & Calvinus scribit, quod ambitio huius Nim-
 brodi, fines modestiæ turbaverit atque perfre-
 gerit. Quid aut contra Mosē, contra Lutherū,
 contra Calvinum, Vaganerus? Nimbrodum
 affirmat præsidio legum & iudiciorum, facino-
 rosos punivisse: ut honesta societas inter ho-
 mines coalesceret. Quid? An non Calvinus
 disertè docet, quod veri in Ecclesia principes,
 ac præstantes viri, æquabilitatem coluerint, cū
 suis minoribus: ut qui sponte magis parerent,
 quàm imperio coacti? Quid Vaganerus con-
 tra? Nullum dicit in terris æquabilitati & mo-
 derationi paternæ amplius fuisse locum, pro-
 pter effrenatam hominum malitiam. Quæ au-
 tem hæc est contradicendi libido? quæ insania?
 Quem Lutherus vocat homicidam, & Diaboli
 filium & patris sui similem: Quem Augustinus
 appellat terrenæ, & impiæ civitatis principem:
 quem Moses filium hominis, non DEI nomi-
 nat: cum Marcus Vaganerus pro filio DEI, pro

pio, laudatoque principe, pro conditore civitatis cœlestis agnoscit. Quid dicam de fatali pœna, & summis calamitatibus, quæ hunc Nimbrodum, & socios eiusdē repenti exceperunt? An non enim Deus horribili supplicio, atque incredibili infortunio, istos Gigantes multavit, immissa varietate linguarum, dissipatis cōsilijs, opere ipso destructo, dissociatis animis, populo in varias regiones disiecto? An nō turris ignominioso nomine dedecorata, & per contumeliam dicta est Babel, quasi confusio? an non tyranno ipsi æterna probri nota iniusta fuit: ut omnes tyranni & vexatores, & direptores hominum, ab ipso dicerentur Nimbrodj? An non regnum huius Gigantis, celeriter ab ipso alienatum, atq; ad Assur, eiusq; posteros translatum fuit? Quid autē ad hæc omnia Vaganderus? Firmissimè audet asseverare, quòd Deus huic Nimbrodo felices negociorum successus, & stabile imperium concesserit. Itaque huic facinoroso homini, meræ sūt gratiæ, quæ alijs horrendæ sunt pœnæ: & quæ alijs extremè calamitosa sunt, hic pro summè auspicatis, & prosperis habet, & quæ alijs videntur extremæ miseriæ, atque ærumnæ, ea huic effrōti bestię, meræ sunt cōmoditates, meræ beatitates, meræ felicitates. Suprà audivisti, pie lector, q̃ inter alia Lutherus, de hoc Nimbrodo cōqueratur, illum non tantum in terra fuisse potentem; sed etiā in Ecclesia regnū tenere voluisse: reli-

religionem invasisse, & in ea tyrannidem exercuisse, adeoque omnes Ecclesias, omnesq; politias evertisse. At cōtrā hīc audis Vaganerum, alta voce clamitantem, quod Nimbrodus Deo acceptus princeps fuerit, qui suum imperium adversus impios & facinorosos homines legibus, judicijs & justitia constabili verit. Luther⁹ suprà dixit, Nimbrodum fuisse persecutorem sanctorum hominum, & verorum sacerdotum Noæ, & Arphaxati: qui ei titulum tā magnificum voluerit adimere, & hominum saluti consulere. At Vaganerus contrā, Nimbrodum dicit facinorosos, & cōsceleratos, ac profligatos homines, si quid factō opus erat, ad pœnā retraxisse. Facinorosus ergo fuit Noa, cōsceleratus Sē, profligatus Arphaxat: quib. ille Gigas vim atq; arma meritō intulit! An verò nondū vides, pie lector, quantæ intemperies, quantæ furia istum Vaganerum exagitent, amentiaq; afficiant? talia qui scribat: quæ tragicus iste Orestes, aut demens Athamas, non approbaret. Quē. n. Augustinus impiæ societatis collectorem vocat: quē Lutherus pess. in terrā nebulonem nominat: quē Calvinus truculentū hominem, & beluis propiorem fuisse dicit, q̃ hominibus: eum Vaganerus præstantiss. vocat principem & magistratum, omnium literis ac linguis honorandum: adeoque ipsi Noæ (qui tamen illis temporibus erat venerabilis) longissimè anteponendum. Quid multis? adeo ve-

cors est Vaganerus iste, ut quem Lutherus aptè dicit, neque jussu divino, neque voluntate patrum, Sē, & Arphaxat, ad quos pertinebat imperium : sed per tyrannidem factum esse potentem : de hoc ipse clarè vociferetur, præcipuum in terris dominatorem extitisse, haud sine numine ac sapienti consilio DEI. Si de Turca, aut de Papa tam honorificè scripsisset Vaganerus, an non censes æquanime Lector, quod Magdeburgenses eum constringendum putassent? præsertim cum Lutherus dicat, Nimbrodum fuisse primum in terris Turcam, primumque Papam. Sed quæro à te M. Vagnere, Cur ego Nimbrodum sceleratum & profligatum hominem non dicam?

Num ille venator robustus & violentus homicida non fuerit? num illius crudelitas, & truculenti venatus, in proverbium non abierint?

Num ille alios homines ad exercendam tyrannidem non compulerit? non rebellârit? non invaserit suos fratres? nū Ecclesias & politias non vastârit? fines modestiæ sua ambitione non perfregerit? num veram religionem non polluerit? templâ DEI non expilaverit? num genus humanum non vexaverit? non diripuerit? num societatem & colluviem impiorum non constituerit? num inauspicatos, & infelices successus non viderit? num æterna ignominia notatus non fuerit? pœnam horribilem non subiverit? num sanctissimos DEI homi-

homines & veros sacerdotes non occiderit? num pessimus Nebulo, primas in Ecclesia, & Repub. partes nō per vim occupaverit? Quid? tu me seditiosum Monetarium, tu me ranam coaxantem, tu me impudentem scurram audes nominare: Quia Nimbrodum, pro scelerato homine, & profligato tyranno habeam? Seditiosus igitur erit Iosephus, q̄ scribit, Nimbrodum fecisse elatos homines, in contumeliā & contētum DEI: impulisse cognatos ad exercendam tyrannidem, abduxisse cives suos à timore Domini: ultum fuisse illos, qui verebantur DEVM: nisi tu isthac mediocris, ac non scelerati, & profligati hominis esse dicas. Seditiosus itē tibi erit Augustinus: qui hunc Nimbrodum appellat venatorem contra Dominum, & Gigantem, & Superbum, & impiæ civitatis impium principem; & qui impiorum societatem constituerit, & cor adversus Dominum sublevārit. Seditiosus Monetarij tibi discipulo, erit præceptor Lutherus: qui rebellem, qui tyrannum, qui filium Diaboli, qui homicidam, qui apostatam, qui direptorem ac vastatorem humani generis, qui persecutorem, & occisorem sanctorum hominum & verorum sacerdotum, qui denique pess. nebulonem hunc Nimbrodum fuisse audacter affirmat. Seditiosus tibi erit Calvinus, aut impudēs scurra, aut certē coaxans rana, qui de Nimbrodo affirmat, ipsum fines modestiæ perfregisse, æternā probri no-

tam accepisse: truculentum hominem, ac bel-
 lū propiorem, quā hominibus fuisse. Moses
 ipse tibi scurra erit, aus seditiosus Monetarius,
 ut qui Nimbrodum vocat filium hominis, non
 DEI, venatorem robustum contra Dominum,
 non pro Domino, accensum inanis gloriæ cu-
 piditate, ut turrim altissimam ædificaret, Deo-
 que & sanctis hominib. ex ea arce bellum face-
 ret. Quod si ergo hi homines tanto se scelere
 adstringunt, quantum tu Marce illis impingis
 qui tam malè loquuntur Nimbrodo: jam ego
 nihil de me queror? Quin etiam gratias tibi a-
 go, quòd me ex numero horum virorum sejun-
 gendum non putasti: unum hoc de te quaero,
 qui Mosen, qui Iosephum, qui Augustinū, qui
 præceptores tuos Lutherum & Calvinum, se-
 ditiosos facis Monetarios: sis ne Theologus,
 an intolerandus ex cæno, nescio quo, atque ex
 tenebris Matæologus? Nimbrodum. n. pium,
 ac non contemnendum magistratum dicendi,
 quam potes afferre causam? quā habes aucto-
 ritatem? quam legem? quod jus? quod probati
 auctoris testimonium? quod exemplum? Et
 quid obsecro aliud est furere, nisi non cogno-
 scere homines? non cognoscere leges, non iu-
 ra, non testimonia, non exempla vetustatis?
 Nemo veterum est, nemo recentium aucto-
 rum, qui Nimbrodum dicat, fuisse bonū prin-
 cipem, propugnatorem iustitiæ, domitorem
 latronum ac facinorosorum hominum, condi-
 torem

torem diuturni ac stabilis imperij: excitatum
 divinitus, conservatum à suis, munitum præ-
 sidio legum & iuris: ornatum felicibus & pro-
 speris successibus; tu unus repertus es hoc se-
 culo, Marce Vaganere, qui isthæc absque omni
 iudicio ausus fuisti, in publicum promulgare,
 nulla suffultus veterū auctoritate, nullo proba-
 ti scriptoris testimonio fretus, nullo exemplo
 antiquitus communitus. Quæ igitur pravitas
 te tenet? qui tantus furor? ut cum inaudita &
 plane aliena à sacris literis afferas, Theologi
 tamen, & historici nomē, tuis inanibus, & bar-
 baris opinionibus ausis prætereundere? Et quis tu
 homo es, qui me tam alto supercilio despicias;
 ac si ego de sacris Biblijs nihil unquam audie-
 rim, multo quæ minus ea viderim aut legerim?
 Tunè Theologiam me doceas: aut te magistro
 ego condiscam, quanti Cainum & Nimbro-
 dum, & utriusque civitates facere debeam? Abi
 hinc directè in malam crucem, cum istac tua
 religione, scelus. Ego enim melius omnem
 priscam; & novam religionem didici, quàm
 vel tu Asine, vel improbus ille Saccus tuus di-
 dicit: qui mendacissimo, & nequissimo libel-
 lo tuo præfationem ausus est præfigere, ac sor-
 didæ merci propudiosam hederam suspende-
 re. Quid? Egone, harum pecudum & pu-
 tridarum carniū consilio, aut præsidio Theo-
 logico, niti possem? ab his ne proiectis cadave-
 ribus quicquam mihi, aut pietatis, aut solidæ

doctrinæ expectandū sit? Nolo hic quicquam in eos dicere gravius: nolo acerbius retorquere in auctores suos acceptam iniuriam: quam possim. Nemo enim non videt, quo spiritu agantur isti homines: qui Nimbrodum rebellem & seditiosum tyrannū, tam acriter defendunt, tam honorificè extollunt, tam magnificis verbis deprædicant. Annon enim hoc idem iam olim fecit Thomas Monetarius? suos exhortatus agricolas, ut hunc Nimbrodum sibi pro incude habeant, ubi suos acuerent enses, ad cædem optimorum civium, ad perniciem magistratuum, ad interitū senatus; ad internecionem sanctissimorū regum, & principum? Et quis non animadvertit, hunc plaustrarium, (idenim vox Vagneri Germanicis significat) ex Nimbrodo sibi officinam parare plaustrariam: ubi suis cliētibus effeda, rhedas, farraca, pilenta, petorita, covinos, & currus falcatos fabricet, ad evertenda monasteria, ad occupandas arces, ad opprimendos reges, ad occidendos principes? Ac nescio profectò, quoniam fato accidere dicam, quòd tantam ambo isti seditionum auctores, inter se obtineāt morum, vitæ, studij, ac patriæ similitudinem. Sicut enim Thomas Monetarius, homo fuit vagabundus & vertiginosus: ita Marcus Plaustrarius, sive Vagnerus, erro est levissimus, & Panagæa Diana magis vagabundus; ut qui totis triginta annis, per mare, per terras, per montes,

tes, per nemora, per saxa, per imbres longè lateque, ut ipsemet iactat, in omni Europa circumvolitavit.

Et sicut Thomas Monetarius, Theologi Evangelici nomen sibi usurpavit; ita etiam hic Marcus Plaustrarius vitæ genus Theologicū, & doctrinam Evangelicam assimulat. Et sicut Thomas Monetarius, Martino Luthero se opposuit tam voce, quàm calamo: Ita Marcus Plaustrarius manifestè oppugnat doctrinā Lutheri, & veterum recentiumque Ecclesiæ scriptorum. Et sicut Thomas Monetarius, Nimbrodum sibi, incudis loco habuit; ubi enses fabricaret adversus magistratus: ita M. Plaustrarius fabricam istius tyrāni, suam facit. Et sicut Thomas Monetarius Saxo fuit: ita etiam M. Plaustrarius Saxo est. Quare per omnia similes sunt; neque quicquā alter ab altero discrepat, nisi quòd Thomas Apostoli, Marcus Evangelistæ nomen iniquè sortitus est: & quod ille agricolas ad arma incitavit; hic nobilitatem adversus principes, & reges suos extimulare aggreditur. Neque enim temerè est, quod quidam ex illo Vaganeriano grege, publicè affirmavit: Rusticanum tumultum A. fuisse: nobilium verò seditionē B. futuram esse. O terribile Alphabetum: quod ne magistrum aliquem ludi inveniat, qualis est hic Plaustrarius, sedulò tum omnibus nobis, qui patriā saluam cupimus, tum in primis illis, quos **DEVS** optimus

Max

Max. sumis reipub. gubernaculis admovit, iam deinceps cavendum erit. Det igitur operam, Divus Imperator, dent Electores ac pij principes, ne ab hoc turbulento homine, eiusque monitoribus, Respub. Germanica aliquid detrimendi capiat. Sed pergendum ad alia huius nebulonis mendacia: quorum ille in primo hoc congressu aliquot cumulavit, & aliquot insuper crimina falsi commisit. Ait enim, scriptum esse à me, quod nobiles suum ortum à Caino & Nimbrodo, hominibus sceleratis & profligatis deducant. Vbi quæso, hoc scriptum est Vagare? ubi est frons tua? ubi est ostium? Ais tu à me affirmari, quod urbes ac arces, posteris temporibus, cum iam imperia divinitus essent constituta, non sint extructæ à pijs & sapientibus Monarchis, sed à sceleratis & nequâ viris: Et quòd non sint inventæ ad societatem, & vinculû humani generis? Et quid non? Nusquam à me hoc scriptum est, nusquam in mea oratione, quam tu neque vidisti, neque legisti, inveniri hoc potest. Ais præterea, me ab unus Nimbrodi exemplo, generatim colligere, omnes reges & principes fuisse sceleratos & profligatos, quicûque oppida, aut castella, aut urbes magnificas condiderint. Vbi quæso ita colligo Marce? ubi ita argumentor? profer unâ syllabam, si potes. Ait item homo amens & vecors, huic argumento cætera omnia, tanquâ basi insistere; quod cum ortum trahat nobilitas à

tas à Caino, & Nimbrodo, omnes propterea nobiles, tam boni quàm mali, sint è medio tollendi. Ego verò de nobilitate hic nullum verbum facio, ac demùm post multas pagellas, vitam quorùdam Centaurorum, & Cyclopum, cū vita veterum agricolarum, comparare instituo. Quare si non acerrimè fureret Vagnerus, nunquā ille Enthymema ex reb. antecédētib. & consequentibus, tam procul à se invicem remotis, tamque longo intervallo inter se distantibus cōflare ausus fuisset, sed quia mentis suæ compos non est, aliud nobis Enthymema, à fusioso homine expectandum non erat. Solet enim isti hominum generi inter cætera mala, etiam hoc accidere, ut medium in argumētando terminum invenire nesciant, neque etiam membra probationum aptè inter se possint connectere. ET HACTENVS QUIDEM RESPONDI AD VNVM CRIMEN, & omnia tela adversarij depuli, quibus ille pro Caini & Nimbrodi civitatibus, tanquā pro aris & focis suis pugnavit. Nam fretus præsidio Iosephi, Augustini, Lutheri, & Calvini, quos postremos Vagnerus, non pro amicis sed pro fratribus, non pro magistris, sed pro patribus agnoscit, ita confregi ista in me coniecta tela, ut ab adversario post hac nunquā possint restitui: licet omnes ille ingenij sui nervos intendat: & licet Saccus ipse omnē suam Theologiam huius Asini clitellis imponat. Nunc ad eam me con-

me confero, quæ M. Vagnerus in tribus illis pagellis calumniatus est; ubi à me vita quorundam nobilium Cyclopica, cū vita veterū agricolarum laudabili, cōparatur. In hac autē parte defendenda sic versabor, ut primò ostendā, quid culpaverim, aut quos homines perstrinxerim, Deinde qua auctoritate, quove exemplo id fecerim. Postremo quid in singulis istis carpat Vagnerus, & quā malitiosè ac sceleratè tam aliorum, quā mea dicta calumnietur. Sunt autem quinque omninò vitia, quæ in istis tribus pagellis, quas dixi, à me reprehenduntur, aut potius veterū agricolarum virtutibus, cōparandi causa, obiter saltem opponuntur. Primum est manifesta impietas in Deū: alterum rebellio & contemptus magistratuum: tertium crudelitas & vis. quæ infertur innocentibus: quartum præfracta & insolens superbia: quintum aulica perfidia, & ministrorū erga Dominos infidelitas. Atque hæc alio fine non cōmemoro, nisi cōparandi, ut dicebam, causa: ut ostendā, veteres agricolas fuisse sanctiores, ac meliores, quā Cyclopes cōtaminati talibus flagitijs, atq; eiusmodi inquinati sceleribus. Neque enim vitæ genus cū vitæ genere, neque ordinē cū ordine, sed vitam cū vita, mores cū moribus cōponere instituo. Quæ igitur impudētia est adversarij, quòd toties affirmare audet, ista omnia à me scripta esse animo calūniandi nobilitatem, tamque alijs invisam & foetidam reddendi?

Quasi

Quasi verò vitia malorum reprehendere, & accusare sceleratos, sit calumniari? quasi etiam scriptores, cum vitia insectantur nobilium, reddant nobilitatem ipsam fœtidam, malè de malis loquēdo? aut quasi non ipsi nobiles, suo ordini hanc labem aspergant, malè vivendo? Quæ porrò tā est effrenata hæc audacia, quòd toties Vaganerus firmissimè asseverat, hæc omnia eo consilio à me scripta esse, ut tumultus per me excitetur rusticanus: & ut agricolæ hortatu meo, contra nobilitatem, ad arma provocentur? Quasi vero indocti rustici Latinas orationes intelligant? & quasi ea, quæ in scholis recitantur, ad rusticos potius, quàm ad scholasticam iuventutem pertineant. Obsecro te, pie lector, quis credat illum hominē sanæ mentis esse, qui isthæc, de tali oratione, qualis hæc tota est, de vita rustica, affirmare auit? Egòne seditioni dem operam, qui seditiosos & rebelles Magistratui, tam acriter vitupero: qui immorigeros tam graviter culpo: qui rusticos nostri tēporis malos, suo loco tam acerbè insector? Magna hæc est, sive humanæ, sive Martianæ naturæ pravitas, quòd ferè semper homines seditiosi, alios ex suo ingenio iudicant, & quòd plerunque suam culpam, in quosvis alios innocentes, qui ipsi nocētissimi sunt, malitiosè transferunt. Quod sanè malum evenire mihi, quid mirum sit? quādo hoc ipsum cōservator ille, & redemptor humani generis

neris Christus Opt. Max, expertus est: cùm .n. seditiosos Iudæos, Romano Imperatori subindè rebellantes, ipse ad obsequium cohortaretur, eosque commoneret, ut quæ Cæsaris sunt, darent Cæsari, quæ DEI, darent DEO: An non postmodũ à Pharisæis & scribis quidam extiterunt, qui palàm dicerēt, hominem ipsum esse seditiosum; qui stipendium Cæsari prohiberet dependere? Et quis nō videt Marcum hunc Vagnerum, similem esse Phariseum, similem scribam; qui eam ipsam ob causam, me audet seditionis insimulare: quia seditiosi, ac rebelles nobiles à me culpātur? Quare tam manifesta est hæc calumnia, ut ea, etiam tacente me, semetipsam suo pte iudicio prodat.

Quomodo enim seditiosus sim ego Vagane ro, qui primos seditionum auctores, Cainum & Nimbrodum, passim vitupero, quos tamen iste seditionũ hostis, tantopere laudat; ut eos etiā pro magistratu agnoscat? Quid? quod ne illos quidē laudo, qui suis se opponunt Episcopis, suis principibus, suo imperatori; & qui ventris gratia & dignitatum studio incitati, quam vis religionē simulant ac dissimulant? Quo ex genere præcipui sunt, qui Casparis Schvvencfeldij, nobilis Silesij, deliria amplectuntur; homines omnium in religione horarum, & qui se tamen omnium longè optimos, ac sanctissimos esse opinantur. Nam hi, filios suos Pontifici Romano, quem alias execrantur & detestantur,

stantur, inaugurari & consecrari patiuntur.

De his Lucas Osiander, quem etiam supra nominavi, in altero Antisturmio, loquitur, in eandem mecum sententiam, & iisdem prope-modum verbis eos depingit, quibus hoc loco à me delineantur. Hoc, inquit, Schvvenckfeldianis usitatum est, ut de religione suorum domesticorum parum solliciti, ipsi suas imaginationes & internas revelationes sequantur. Itaque etiam quidam Schvvenckfeldiani, etsi Papatum improbant, tamen filios suos Canonicos faciunt, propter pingues illas, ut vocant, præbendas.

Et in hac parte Schvvenckfeldianismi latet etiam Epicurismus. Hæc ille. Quid autem aliud est, internas revelationes sequi, quàm vel se in religione optimum & sanctissimum videri? quid aliud est, improbare Papatum, quàm religionem Pontificis non magnifacere? Quid aliud est, Canonicum fieri propter pingues præbendas, quàm laudare & sequi Pontificem propter luculentos Canonicorum focos? Sequitur nunc alterum vitium, quod ego in nobilitate taxo: nempe quorundam rebellio & contemptio Magistratus tam Ecclesiastici, quàm Politici. Sunt, n. aliqui in ea opinione, quod credunt, sibi omnia licere impunè: propterea quod sint nobili satù orti, & ex veteri familia procreati.

Atque utrobique peccandi licentiâ eò progressam esse ostendant, nunc quidâ totos se à

DEO avertant, & Sathanæ se mancipient: quæ sanè res auditu horrenda, & dictu incredibilis, factò ipso abominanda est: Quidam verò de suis principibus, quibus non possunt malè facere, malè saltem, & contumeliosè loquantur.

Atq; hoc idem testatur Hartmañus Schopperus, qui in eandē mecū loquitur sententiā: ubi ad Maximilianum secundum Imperatorē, sanctissimæ recordationis principem, in Renica vulpecula affirmat: quòd, postquam defierint ludi equestres, nunc apud nobilitatem, indies omnia magis magisq; pœnis deficientib. accrescant flagitia: & quis, inquit, verè nobilis, quis generosus ea puniet? num qui ipse immerfus vitijs volutatur fœdis, sibi que ipse diffidit, ne redarguatur: & ex proprio oculo festucā extrahere jubeatur? Sed novi ego, quæ hoc loco animis quorundam sciorum obrepturæ sint cogitationes. Nam alij dicent, Schoppero, & mihi idē non licere, quod Luthero licuit. Nam reprehensiones vitiorum, ad solos ministros Ecclesiæ pertinere, & has culpandi partes à scholarum professorib. removendas censent. Alij licere quidē ludimagistris, ut culpent, castigentq; tam nobilium, quàm ignobilium vitia, concedent: sed importunum esse dicent, ut orationes eiusmodi, quæ in scholis recitātur, in publicum deinde evulgentur. Audio sanè, quid illi objciant: sed audiant & ipsi, quid illis ego respondeam. Non .n. illis respondebo,
ut vi-

nt viris bonis & sapiētibus, sed ut malis & stultis : & quidem secundum illorum stultitiam : ne sapere videantur.

Nam primum apud omnes hoc in confesso est: quod liberi, præsertim nobiles, & qui manū ferulæ libenter subducunt: potissimū ob hanc causam, à suis parentibus, in scholas & Academies mittantur, ut nō modò bonas literas: sed in primis, ut bonos etiam mores addiscant.

Quare bonum esse professorem ac ludimagistrum haudquaquā eum judico, qui veteres historias & Poëtarum fabulas ita legit: ut inde nihil adferat, quod vitæ communi profuit, nihil observet, nisi inanem verborum strepitum: & elegantes sine mente sonos. Et quis nobilis ruborem non inde concipiat, quando à Cicerone, à Salustio, ab Horatio, à Iuvenali, à Persio, quos homines Deus à societate vitæ cœlestis exclusit, mores suos tam acerbè notari ac pstringi audit. Hærent quippe in animis iuvenum, quæ in scholis dictantur & recitantur: eaquæ omnem postea illorum ætatē consequi solent.

Quid? quod maior potestas data est Philosophis & Poëtis, insectandi vitia: major libertas cōcessa in scholis, notandi mores hominū, quàm in Ecclesiæ & Reipublicæ administratione? Nam in aulis & curijs regum ac principū, sunt aures molliculæ, quæ plerunq; demulcendæ sunt ac leniter fricandæ. Porro si cuivis ministro Ecclesiæ licitum est, ut sermones à se,

ad populum in Ecclesia sua habitos in lucem possit edere, & cum alijs etiam communicare, cur quod alijs licet omnibus, hoc solis Academicarum professorib. non liceat? aut quoniam imperij edicto vetitum est, ut Oratores & Poëtae suas orationes, quas in scholis habent, typis evulgare non audeant? Faceffant igitur sciolorum hominum de nostris orationibus judicia, & stultorum palponum ora, jam deinceps conticescant: nisi fortè à nobis obturari, & intra metas suas compingi optant. Quod si fuerint aliqui, qui nomina istorum, quos culpo, scire ex me cupiant, præsertim eorum, qui se ita mæcipârint Sathanæ, ut neq; cubitum eant; neque cubitu surgant, neq; alter alterum salutet, nisi interposito Cacodæmonis nomine, his ego ita responsum volo. Quia ego vitia magis quàm personas reprehendo: & quia hæc portêta hominum, neq; nomino, neq; digna esse censeo, quorum nomina ad ullâ posteritatis memoriâ literis transmittantur: idcirco ab alio quovis, quàm à me istud perquirant. Si enim Ephesij edicto caverunt, ne quis eum hominem nominaret, qui celeberrimum Dianæ templum suis manibus incenderat: ut ea re aliquam nominis immortalitatē consequeretur: multò minus isti Cyclopes nominatim in literas referēdi erunt: qui à CHR'ISTO, in cuius nomen sunt baptizati, ita se averterunt: ut malint esse filij Diaboli: quàm servatoris sui CHR'ISTI: larvæ
potius

potius hominum, quàm homines, & qui ipso facto & omnium hominum sermonibus, non meo scripto existunt infames. Venio ad tertium scelus, quò impulsì quidam Centauri, in suos subditos grassantur, & quorum vim debuerant defendere, illis ipsimet vim inferunt, adeò ut sepe numero cives tam suos, quàm aliorum interficiant. Quin etiam prædantur in vijs & latrocinantur: & facta conspiratione catenaria, seu potius Catilinaria, noxas aliorum, vi armata & bellica, mutuis operis tueri ac defendere conantur. In hos gravem fert justamque sententiã Erasmus Roterodamus in eo libro, què de Institutione Christiani matrimonij, ad Catharinam Angliæ reginam scripsit. Sed quid prohibet integrum locum huc apponere: ut videas, pie Lector, quàm meus & Terentij animus, cum Erasmi verbis ac mente congruat. Nunc, inquit, apud nonnullas nationes inane nobilitatis nomen, impunitatem adfert scelerum. Etenim si pyraticam, aut latrocinium exerceat plebeius, in rotam subigitur: si eques, aut qui minimum nobilitatis fingere possit: & si quam habet turriculam, latronum speluncã, bellum appellatur: quod aliquoties indicit is, qui pedem ubi ponat, non habet. Vnde talibus indicendi bellum? unde jus sub belli simulati prætextu, in publicis vijs, in alienis ditionibus spoliare quoslibet?

Quoties ad aleã, scortationes, potationes,

deest pecunia, ad belli confugitur & hostis est, quisquis habet aliquid ad prædam idoneum. Principes ac Cæsar optimè mereretur de rebus mortaliū: si talia portenta tolleret è medio cū suis equis & turribus: nec fineret illis, in facinore deprehensis, in aliud prodesse generis titulū, nisi ut, velut eminentes, in altiorē rotam tollerentur. O parentū dementiam, qui putāt rectius consultum filiæ, si tali equiti nupserit, quàm si bono agricolæ, aut perito fabro. Hæc Erasmus: & ego ex Erasmo ad verbum. Quæ igitur tua M. Vaganere, pervicacia est? quæ tam effrenata & immanis mentiendi libido? quòd decies affirmare audes, à me scriptum esse, & quidem è proprio scrinio pectoris, quod oēs nobiles: omnes, inquam, nobiles, boni juxta ac mali, absque omni jure judicioque sine omni exceptione, in rotas sint tollendi: quandoquidem illi præ alijs eminere cupiant. O frons! ô os! Et quis unquam audivit, in quenquam hominem atrocius mendacium à quoquam dici, quàm istud in me est dictū: & publico scripto in vulgus promulgatum? Nolo reliqua, quæ huic cōjuncta sunt, mendacia omnia enumerare: neq; n. opus est, nec fieri ullo modo potest.

Tantum modò ea, quæ præcipua sunt, & quæ semetipsa produnt, obiter attingam.

Neq; n. ita se gessit in suo scripto Vaganerus, tanquam aliquando rationem esset redditurus: sed prorsus ita, quasi aut reus nunquam esset

esset futurus, aut quò plura diceret mendacia,
 eò minori periculo in iudicium esset venturus.
 Nam quod obijcit mihi Vagnerus, scribi à me:
 Si unum noris, omnes noris, primò crimen
 falsi est: non enim scripsi, si unum noris: sed
 scripsi, hìc unum noris. Quid quæso illud hìc
 Vaganere? an tu frustrà putas à me fuisse addi-
 tum verbis Terentij? Nemo certè Grammati-
 cus tam indoctus, tamq; imperitus est, aut tam
 iniquus rerum arbiter: ut non intelligat, quo-
 nam referenda sit particula Hìc, pronominale
 adverbium: quemadmodum in scholis loqui-
 mur. Cùm. n. verba, quæ proximè præcedunt,
 de ea conspiratione loquantur, quæ fit in per-
 niciem innocentium, nemo non videt voculā
 Hìc ad præcedentia referendam esse: ubi ni-
 hil aliud dicitur, quàm si quis de tali conspira-
 tione norit unum, is omnes cæteros conjura-
 tos norit? Verba enim intelligi debent secun-
 dùm materiam subjectam, ut jurisconsulti do-
 cent. Quid? quod manifestum est, inter bo-
 nos & malos discrimen à nobis, eò ipso in lo-
 co constitutum, ac postea copiosius repetitū
 & explicatum? Vbi scilicet ego probos nobi-
 les, ab omnibus meis præcedentib. reprehensionibus bis excipio. At nihilominus tamen
 neq; ista particula, quæ verbis Terentianis ad-
 dideram, neque ullo discrimine, q̃ constitue-
 ram, insecutas sycophantarum calumnias effu-

gere potui. Sed quānam per immortalē DEVM
 hæc iniuria est, è duobus & viginti verbis, inte-
 graque veteris Poëtæ sententia, tantum qua-
 tuor prima verba excerpere, eaque non ex se-
 quentib. quæ præcedentium mentē declarant:
 sed è proprio capitis figmento interpretari: ut
 ea, quæ malos tantum feriunt, in bonos detor-
 queantur? Hic ego te, Vaganere, non Aristar-
 chum, sed Phalarim Gramaticum habeo, qui
 non notam, sed rotam apponas ad versus Te-
 rentij: & qui tam veterem, quàm novum Poë-
 tam armis persequare. Nescis. n. quid illud hic
 significet, aut si scis, veteratorius tibi est ani-
 mus, qui id simulas nescire, quod scis. Ac pro-
 inde verberibus opus est illi, non verbis, qui te
 asine, Latinas velit docere literas. Non enim
 scripsi, si unum noris, omnes noris. sed scripsi,
 Hic unum noris, ubi unus in noxa est, cæteri ad
 defendendam causam adsunt, hic, inquam, o-
 mnes noris: hic affirmo similia esse omnia: hic
 dico omnes inter se convenire, ubi unus in no-
 xa est, cæteri ad defendendam causam adsunt:
 hic, inquam, ubi Cyclopes aliqui in perniciem
 aliorum conjurant: hic, inquam, ubi non valet
 jus, sed vis: ubi non iusto, sed hasta: non æquo,
 sed equo: non chartis, sed lacertis: nō legibus,
 sed legionibus prædonum, ac manipulis furū,
 res geritur. Vlricus Huttenus eques Francus,
 vir verè nobilissimus ac doctissimus, in dialo-
 go de prædonib. maximū iudicat esse dedecus:
 invc-

inveniri hominem nobilem, qui latrocinium fe-
 cerit: talesque ordine amovendos esse censet,
 & affinitatem eorum fugiendam. Idem hic affir-
 mat, aliquos nobiles, & bono loco natos fuisse,
 qui ob scelus poenas dederint, neque illorum
 cognationes & amicos iniquè tulisse, ut qui sci-
 rent meruisse, quod evererat. Quid quod leges ip-
 sæ, & sacra iura præcipiunt, illa delicta gravius
 esse punienda, quæ ipsa dignitate augmentur, &
 quæ prætextu, aut colore dignitatis committun-
 tur. Nobilem errantem in fide, peius punien-
 dum esse dicunt Canonistæ quàm ignobilem:
 propterea, quod gravius in Deum peccet, qui
 suam illi nobilitatem debet, si in religione er-
 raverit, quàm ignobilis. Et Baldus affirmat no-
 bilem gravius puniendum, si contemnat man-
 datum principis, quàm plebeium. An autem
 tu Marce, gravius esse putas, errare, labi, decipi
 in religione, præsertim hoc tempore, animis
 hominum in tot sectas distractis, quàm præda-
 ri, grassari, latrocinari? Atque heus tu bustua-
 rie grassator, cui Erasmi sententia tantopere
 displicet: quã tu causam ad nobiles, & paucos
 quosdã instigatores tuos, aut quod os afferes;
 quibus iam præscribis, quanto illis probro fu-
 turum sit, si te defendant: cum tu mihi Erasmi
 sententiam in maledictis obijciendam putaris?
 Qui enim istius modi scelera faciunt, ego quæ
 reprehendo: & qui homines levi de causa, ad ne-
 cem de verberant: & qui non iure, sed vi agunt

an hos quisquam nobiles esse existimabit? Qui latrones igitur? si hi sunt verè nobiles: qui prædones? qui Tyranni nominabuntur? Et quæ, obsecro, erunt propugnacula ocij publici? qui muri tranquillitatis? si hæc fatalia portenta & prodigia Reipublicæ, sunt habēda pro verè nobilibus? Non possum hoc loco præterire silentio, quod nuper admodū hoc ipso anno, quo hæc scribo, & ex hac ipsa officina libraria, unde ista prodeunt, emissus est liber V Volfgangi Hungeri professoris Ingolstadiani, viri certè non indocti, neque obscuri in sua patria nominis: liber, inquam, adversus Caroli Bovilli tabulas conscriptus. In eo libro ad finem hæc leguntur:

Cùm verò ad priscos mores (inquit Hungerus) respicis, quin verò ad eam duntaxat vitæ integritatem, & victus frugalitatem, quibus patres avi que bonorū nobilium claruere, Dij immortales, quantam hodie in universa Germania videas rerum mutationem! Sunt ex prima nobilitate, qui maximas pecuniæ summas ponunt in usuris: & centesimis nequaquā possunt esse contenti: cum interim rerum omnium, sub Sole, nihil ipsis sit magis impium, & proinde scilicet etiam exosum, quā mercator dives & copiosus; etiam si magnis laboribus, & infinitis periculis, multa undiq; in publicā utilitatem Germaniæ apportet. Nihilo æquiores sunt in eos, qui aliquādo honestissimè negociati,

ati, quibus nō minima ex parte debemus, cum cultum & humanitatem. quibus nūc splendet Germania, nunc quāfitis contenti, se in agros & possessiones contulerunt. Breviter, ut si unquā olim, nunc equidem nobiles nostri, longē fortissimē tuētur illud equestre dogma, quod apud Erasmus Nestorius Harpalo præscribit, ius fasque esse nobili, plebeium negociatorem exonerare pecunia. Hinc tot Snaphani, tot prædones, qui nō modo immerētes negociatores nullo iure, nulloq; titulo diripiunt: sed potentissimas etiam urbes, & principes maximos, quovis prætextu vexant, terrificis incursionibus & exitiosis incendiorū vastationibus hominum quoq; captivitatibus, cædibusq; & in summa, omni genere prædationis & latrecinij. Neque enim aliter iureconfulti nostri Ethnici, bella adeo tetra & impia nominare possunt.

Qui prædones hosce receptāt, sunt tantum ex nobilitate; & proculdubio plurimi; cū sine receptatoribus nemo facinorosus diu latere possit: qđ Martianus noster inquit. Nihilo autem minus impius & nocens (quod idē ait) est receptator, quā receptus: ideoque pari nota, & supplicio dignus. Eodem loco apud viros cordatos statuuntur, qui cōducti quavis stipendi in quodvis bellum procurrant, non aliter, quam ad convivium, qui ad honestas res vix vilo pretio conduciqueant, ut in colloquijs, nō minus vere quam festivē narrat Erasmus Roterodamus,

rodamus. Ac horum quidem, vel maxima tur-
 ba est, ad nihil aliud conduci solita, quàm ad
 homines Christianos, à quibus nunquam sunt
 læsi, iugulandos; non secus ac lanij, ad maçtan-
 dos boves conducuntur. Hactenus Hungerus.
 Et quisnam fuit ille Hungerus? an nō iuriscon-
 sultus? an nō legum doctor, & professor in no-
 bili Academia Ingolstadiensi? an non illustris-
 simi Bavariæ ducis cōsiliarius? Et quibus nam
 ille temporibus vixit? annon imperatibus Fer-
 dinando & Maximiliano Cæsaribus, hac ætate
 nostra? & quis librū istum patre mortuo in lu-
 cem emisit? an non filius, patri cognominis,
 doctor iuris? consiliarius illustrissimi Badensi-
 um Marchionis? Quid? An non hederam
 huic libro suspendit Ludovicus Grempius, le-
 gum & ipse doctor, & amplissimæ Argentora-
 tensis urbis advocatus? Sed quidnā scribit tan-
 dem Hungerus? aut quemnam autorē sequi-
 tur? An non idem scribit, ego quod scripsi? an
 non eundem auctorem sequitur, quem ego se-
 cutus sum? Nam quæso te, Marce Vaganere:
 uter nostrum modestius dixit de latrocinij &
 prædationibus nobilium? Egone, an Hunge-
 rus? Vter mitiorem tulit sententiam, in eius-
 modi prædones? Egone, an Hungerus? Scri-
 pseram ego, esse quosdā ex nobilitate Centau-
 ros, qui crudelitatem in suos exercerent rusti-
 cos: sed scripserā eorum esse QVOSDAM dunta-
 xat, & esse in illis tantum locis, ubi sit maxima
 flagitiorum

flagitiorū impunitas. Nam Erasmo teste apud
 nonnullas nationes, inane nobilitatis nomen
 affert impunitatem scelerum. Quid autem hac
 de re Hungerus? nunc, inquit, nobiles nostri
 longè fortissimè tuètur illud equestre dogma,
 quod apud Erasmi, Nestorius Harpalo præscri-
 pfit: ius fasque esse nobili, plebeium negotiato-
 rem exonerare pecunia. Quæso te, Marce Sy-
 cophanta, uter dicit in nobilitatem acerbius?
 isne, qui dicit, esse aliquos ex nobilitate Cen-
 tauros, qui in suos rusticos exercent crudelita-
 tem; an is, qui dicit, nostros nobiles fortissimè
 tueri illud: fasque esse nobili, plebeium ne-
 gociatorem, hominem alienæ potestati subje-
 ctum, exonerare pecunia? Scripserā præterea,
 ex Centauris esse quosdam, qui singuli aliquot
 innocentissimos agricolas, levi de causa, ad ne-
 cem de verberaverint, aut etiā penitus occide-
 rint. Quid de hac re Hungerus? Hinc, inquit,
 tot Snaphani, tot prædones, qui nō modo im-
 merētes negociatores nullo iure, nulloque ti-
 tulo diripiunt: sed potentissimas etiā urbes, &
 principes maximos, quovis prætextu vexant,
 terrificis incursionibus & exitiosis incēdiorū
 vastationibus, tum hominū quoque captivita-
 tibus cædibusque, & in summa, omni genere
 prædationis & latrocinij. Quæso iterū te, Mar-
 ce Verbero, uter gravius dicit? isne, qui dicit ali-
 quos esse ex nobilitate Centauros, qui innocē-
 tissimos agricolas, levi de causa, ad necem de-
 verbe-

verberaverint, etiam penitus occiderint: an is,
 qui dicit, multos esse ex nobilitate Snaphanos,
 multosque prædones, qui potētissimas urbes,
 & principes maximos, quovis prætextu, vexāt
 terrificis incurfionibus, & exitiosis incendio-
 rum vastationibus? Quid? num levius sit, vexa-
 re urbes potentissimas, & principes maximos,
 incurfionibus, incendijs, vastationibus, cædi-
 bus, prædationibus, latrocinijs, quam occide-
 re, aut ad necē de verberare rusticū? num atro-
 cius sit verberare, quā iugulare? num gravius
 sit occidere, quam mactare? scripserā vero &
 hoc, quod in cōspiratione Catilinaria sive Ca-
 tenaria, ubi in perniciem innocentium homi-
 nū cōiuratur, omnes inter se cōgruunt, quod,
 inquā, in tali cōspiratione similia sint omnia:
 unus in noxa: cæteri ad defendendam causam
 armati: adeò, ut si è tali manipulo prædonum
 noris unum, noris omnes. Quid verò de hac re
 noster Hungerus? Qui, inquit, prædones hosce
 receptant, sunt tātum ex nobilitate: & procul-
 dubio plurimi: cū sine receptatoribus, nemo
 facinorosus, diu latere possit: quo Martianus
 noster, inquit: nihilo autem minus impius &
 nocens (quod idem ait) est receptator, quam
 receptus. Videsne, Marce, eos, q̄ in noxa sunt,
 & qui eos defendunt, esse pariter impios, pari-
 ter nocentes: esse confimiles, & inter se con-
 gruere: ita, ut si unū illic noveris, omnes noris.
 Quid? quod Hūgerus affirmat receptatores fa-
 cinoro-

cinorosorum esse tantum ex nobilitate, & esse
quàm plurimos? Nam ego à tali conspiratio-
ne exceperam statim pauciores hoc est melio-
res. Pauci enim boni sunt, ut Poeta ait. Scripse-
ram denique eiusmodi portenta facinorosorū
hominum, esse è medio tollenda à principibus
& à divo Cæsare, & à principib. in rotas subigē-
da, ut subiguntur plebei latrones & per prædo-
nes, neque in aliud debere prodesse generis ti-
tulum eiusmodi prædonibus, nisi ut in altiorē,
quàm alij latrones, rotam tollantur.

Et hoc scripseram nō ex mea, sed ex Erasmi
sententia. Quid autem de hac re Hungerus?
Receptator, inquit, & receptus de sententia
Martiani Iurisconsulti pari nota, & pari suppli-
cio dignus est. Audin tu illum? pari nota, & pa-
ri supplicio dignus est latro, & is qui latronem
receptat. At quonam supplicio? inquires, quo
enim alio, nisi quo latrones puniūtur? Quod-
nam illud? inquires. Respondeat hīc pro me E-
rasmus, cuius verba ante citavi. Quid ergo? u-
trumne ego, an Hungerus dixi acerbiora duri-
ora & crudeliora? aut uter nostrū est sanioris
cerebri & capitis minus rabiosi? Sed ō immor-
talem Deum, quid tu Marce in Erasmo, vel in
Hungero, vel in ipso Martiano possis desidera-
re humanioris sententiæ p latronibus, qui au-
des etiā Imperatoris Romani cervicem securi
Electoris Palatini subijcere? Ita enim scribis: si
etiā Imperator Romanus, facinus tā enorme
perpetret,

perpetret, cervicem illi Palatinus Elector, aurea securi super scuti margine decidito. Nam sicut historici meminerunt: voluere prisci illi Imperatores, auream sibi securim præferri, sicut hodiè nudatus ensis Cæsari præfertur de consuetudine veterum Romanorum cōsulum: qui securi maleficos plectebant. Ex quo cōstitutio illa nata est, ut si Romanus Cæsar facinus aliquod enorme perpetret, eadē percutiatur securi, qua ipse alios facinorosos iubet pcuti. En habes, dive Imperator, iudicem tuum M. Vaganerum, si quid peccas: habes etiam carnificem tuum, si quid enorme committas. Verum obsecro te, quid nam hoc est negotij? aut quænam ista rerum omnium facta tam repentina commutatio? Ego .n. hætenus credideram, Palatinum Electorē esse huius imperij Archidapiferum: nunc verò ex isto Vaganero audio, quod sit Archicarnifex Romani Imperatoris, qui ipsum delinquentem percutiat. Et tu, dive Cæsar, istum Vaganerum nondū adhuc credis insanire solenniter: hoc qui scribat, præcipiatque quod nō modò factū antehac est nunquam: sed in omni memoria omnino inauditum.

Et tamen iste furcifer, qui tam gravem fert in Cæsarem sententiā, irascitur Erasmo, quod ille famosos latrones & nobiles pyratas eadem pœna iudicat afficiendos, qua cæteri è vulgo prædones affici solēt; & fert indigne, quod ro-

tas ille paulò altius jubet attolli, alijs ex nobi-
 litate in exemplum & terrorem, ne videlicet i-
 psi se in confimilia flagitia ingurgitent. Quid
 enim nequissime Vagare? anne idcirco E-
 rasmus censet, in rotam tollèdos nobiles, quia
 illi præ alijs eminere expetunt? Minimè verò
 omnium. Cur igitur? Audi: quia ipsi se emi-
 nentes & nobiles esse, ac dici non recordantur,
 & quia dignitatis atque partium suarum obli-
 ti, latrocinantur, prædantur, & vim alijs infe-
 runt, à quibus vim aliunde illatam propulsare
 debebant: ideo fert hanc in illos sententiam
 Erasmus. Tu verò cùm illos defendis, qualis
 futurus esses nobilis, facilè ostendis. Præmio
 nimirum illos latrones & eiusmodi conjura-
 torum manum censuisses ornandam. Nam
 quod alij, in consceleratis, hominibus repre-
 hendunt: an non tu id laudas, quasi imitari ve-
 lis? Cùm autè toties inculcas non tantum sup-
 plicium rotæ, verùm etiam tuum coccyismum,
 quid aliud agis, homo nequam, nisi ut strenuè
 mentiendo, à tui similibus invidiam in me cō-
 moveas? Verùm benè habet: Alij hoc dixerūt
 Marco, quòd ego ita scripserim. Itaque verbo
 jam uno repellor: audiui. O immortalis Deus!
 præclaram defensionem: homines, qui gestāt,
 quiq; auscultant crimina, si meo arbitratu li-
 ceat, omnes pendeant. Nā isthæc, quæ renun-
 ciata sunt tibi Marce ab alijs, me velle, ut oēs
 nobiles tam boni quàm mali in rotas tollātur:

an non dicta sunt tibi, pura, puta mendacia? ac proinde memetipsum execror, meamq; amen-
tiam deploro: qui quadruplatorum illorum
verbis habuerim fidem. Audi igitur quartum
nunc vitium, ego quod reprehendo, nempe su-
perbiam quorundam Lapitharum immanissi-
mam, & fastum Diabolicum. Quod. n. Teren-
tianus Phormio, aliquorum fastum plus q̃ Di-
abolicum culpat, in nobilib. istis, qui alios præ-
se contemnunt, neque quenquam sua amicitia
dignum censent, nisi qui veteres avos possint
jactare: hoc idem in nostris culpandum indi-
cavi: & quod Plautus in Cistellaria queritur,
de turgido fastu nobilium matronarum: id e-
go ad elatos virorum & juvenum spiritus ac-
commodavi. Etsi. n. hoc superbiæ vitium latif-
simè patet, & nobilibus communissimum est,
sicut Tiraquellus docet: tamen id ego solum-
modo in illis culpavi, qui cum sint impuratis-
simi, & imperitiss. semetipsos quibusvis alijs pe-
ritioribus & honestioribus superbè (nota Mar-
ce) superbè & temerè anteponunt. Et quan-
quam rusticis, quàm nobilib. similiore sint i-
sti, ut qui omni virtute, omni prudentia, o-
mni eruditione carent: tamen ubique conspi-
ci, ubiq; coli, ubiq; adorari volunt. sed obsecro
te, quid hoc reprehensionis ad illos, quorum
amore Reipubl. præstans in Repub. virtus est
cognita: quorum summa auctoritas, apud suos
principes est perspecta, quorum mirificus usq;
in re militari est deprehensus? Ludovici Vivis

dictum, qua imperiti offenduntur, de inani & stolidi, quam taxamus, non de solida & perfecta nobilitate, quam laudamus, intelligendum est. Cur enim virtutis expertis nobilitas pro solida apprehendi mereatur? cur pro bono perfecto, & omnibus numeris absoluto, talis amplectenda sit nobilitas, in qua nihil perfecti, nihil veræ beatitudinis: & qua nihil possit inanius, & stultius ab hominibus excogitari?

Nihil ergo Vivis oratio bonos offendat, & amantes virtutis. Nam illos tantummodò hoc telum petit, quibus nobilitas & sanguinis prærogativa, pro solido perfectoque bono est: etiam si nihil in se habeat virtutis, nihil solidæ felicitatis. Equidem Vives, qui hoc scripsit, ipsemet è nobili familia natus fuit: quam contemnere ipsum, aut in contemptum rapere voluisse, quis sanæ mentis iudicet? Fuit certè Vives ille, vir verè incomparabilis, summus Theologus, summus Orator, summus Philosophus: idemq: huius Philippi regis, qui adhuc in Hispania rerum potitur, præceptor, & summus vitæ ac studiorum Magister.

Quare etiam nobilitatem tanti fecit, quantam à summo rege fieri & æstimari voluit. Henricus etiam Octavus, Angliæ rex nobilissimus & doctiss. hunc Vivem, in tanto honore habuit, ut ipsum in Epistola quadam, suum amicū nominet. An non igitur furiarum æstro percitus est Vaganerus, pie Lector, qui

tanti viri dicto, verè Philosophico & Theologico, omnem nobilitatem funditus subverti clamat?

Quid enim ais Marce? an Vives suam domum, suam familiam, suos maiores subvertit? an Christianissimus Philosophus contumelias dixit, in suam, & aliorum nobilitatem? Quid? num tibi Regis Hispaniarum præceptor, ita insanisse videtur, ut quod inter verā & falsam nobilitatem discrimen fuerit, tā turpiter ignorārit? Et an tu nobilissimi Anglorum regis amicū, ita stolidum fuisse credis, ut is omnē nobilitatem libro infami rejecerit, destruxerit, everterit, eradicārit, exterminārit? Quid autem ad hæc dicturus es mihi Marce? An non enim Plato, princeps ille Philosophorū, vetat reputare, quot Myriades avorum & proavorum unicuique fuerint, quandoquidem non semper divites, & reges, & Græci; sed sæpè etiam pauperes & servi, & barbari inter majores inveniuntur? Majorum, inquit Satyricus, quisquis fuit ille tuorū, Aut pastor fuit, aut aliud: quod dicere nolo. An non Aristoteles quoque Magni illius Alexandri præceptor, dixit: eum esse generosissimum, qui sit optimus: non autem, qui claritate nascendi, sed qui virtute excellat maximè? An non Seneca, præceptor Neronis Imperatoris, generosum esse dicit: qui ad virtutem benè à natura est compositus? Non facit, inquit, nobilē atrium plenum fumosis im-

gini-

ginibus: animus facit nobilem, cui ex quacunque conditione licet supra fortunam surgere. Hinc Satyr: Totalicet veteres exornent undiq; ceræ atria: nobilitas sola est, atq; unica virtus. An non item Plutarchus, Imperatoris Trajani præceptor, nobilitatem vulgatam nihil aliud existimat, quàm antiquas divitias, & antiquā gloriā: quarum rerum neutra sit in nostra potestate? Nam genus & proavos, & quæ non fecimus ipsi, vix ea nostra puto. An non ipse Imperator Macrinus, nihil prodesse nobilitatē censet, nisi morū adsit benignitas & humanitas? patritia aut nobilitas, ut idem queritur, sæpenumero in superbiam vertit: quæ alios præ se contemnit, tanq̃ multò inferiores. Quid? quod Philosophis & Poëtis etiā ad stipulantur medici, etiam Iurisperiti, etiam Theologi? quorum omnium, ut & Poëtarum & Philosophorum auctoritates, in causis allegari, ac retineri debent. Nā & Galenus inquit: sanè æquū videtur, qui nulla re suspiciendi sunt, nisi ob divitias, simul atq; his spoliati fuerint, pariter & illis spoliari, quæ ob divitias habeant. Quid. n. isti facerent, qui nullum propriū possident bonum, sed præposterè pendent ab alienis, & ab his, quæ sunt fortunæ. Tales hi sunt, qui generis nobilitatem venditant, atq; hinc sibi placentes tollunt cristas. Nam & isti, quoniā proprijs bonis carent, ad majorum imagines confugiunt, non saltē hoc intelligentes, quod ista

generis nobilitas, qua gloriatur, similis est publico singularium civitatum numismati: quod apud eos quidem valet, qui instituerint: apud alios verò adulterinum habetur. Hæc Galenus: & multò his plura, quæ ibi sequuntur. Baldus ipse vult expressè, bonos mores, sive virtutem nobilitati esse anteponendâ: vult anteferri testimonium honestorum & benè meritorum hominum, testimonio nobilium: vult deniq; nullam prorsus esse sine honestate nobilitatē. Sed & Salicetus dixit, non esse nobilem, qui degenerare nobili est, nisi & ipse bonis polleat moribus. Et Cardinalis Alexander affirmat nobili, virtutibus carenti præferendum esse, qui habeat virtutes. Quin etiam Vlricus Huttenus, neminem vult pro suo gentili agnoscere, qui multarum sit imaginum, & nullius stipendij, quemadmodum Salustianus ille Marius loquitur. Quid? quod Hieronymus nobilitatē mundi nihil aliud esse definit, q̃ divitias inveteratas, quæ ex iniquitate veniunt: sicut & ipsæ divitiæ ab iniquitate descendunt? Quod si verò & ego ita colligerem, ut hic Sanctus Ecclesiæ doctor colligit, quid tu Vaganere dicturus esses? nonne (inquit Ambrosius) sic ultrò conceptus & natus ex utero, quemadmodum & pauper est natus? Quid te jactas de nobilitatis prosapia? Soletis & canum vestrorum origines, sicut & divitum recensere: soletis & equorum vestrorum nobilitates, sicut & consulum prædicare?

sed

sed nihil istud currentem juvat: non datur nobilitati palma, sed cursori.

Aeneas quoque Sylvius, qui postea ad Pontificatum evectus est, & Pij secundi nomen accepit, ex nobilissima Picolhomineorum familia ortum duxit. At quanti nobilitatem suam fecerit, satis ipsemet testatum relquit, in historia de Euryalo & Lucretia.

Majores, inquit, mei nobiles habiti sunt: sed nolo mihi blandiri: non puto, meliores fuisse proavos meos alijs, quos sola excusat antiquitas, quia non sunt in memoria eorum vitia. Mea sententia nemo est nobilis, nisi virtutis amator.

Non miror aureas vestes, equos, canes, ordinem famulorum, lautas mensas, marmoreas aedes, villas, prædia, piscinas, jurisdictiones, sylvas. Nam hæc omnia stultus assequi potest: quæ si quis nobilem dixerit, ipse fiet stultus. Quid tu ad hæc dicturus es, Marce Vaganere? aut quam in partem ista interpretaberis? Ego .n. istiusmodi nihil scripsi de nobilitate: sed multò æquior sum prosapiæ nobilium, & antiqui generis primordio. Affirmas tu quidem, sed satis impudenter, quasi ego vertam nobilibus crimini, quod proavos & adavos suos norint proferre memoriter: & quod in suis maioribus investigandis sint solliciti: At ego te mentiri affirmo. Non .n. hoc culpo, quod tu insimulas: sed superbiam & vanitatem illā reprehendo,

quod arbitratur nonnulli solidam & perfectam nobilitatem in hoc tantum consistere, ut proavos & avos suos aliquis possit memoriter proferre; quemadmodum Demiphoni illi Terentiano exprobrat Phormio. Nam hac opinione stultissima inflati quidam nobiles, ceteros mortales omnes ex alto despiciunt. Committis verò & hic crimen falsi, cum dicis, à me scriptum: virtutem hominis, non genus spectari oportere: perinde ac si genus & virtus à me habeantur pugnantis, & quæ non possint simul in eodem homine consistere. Vbi hoc, quæso, scriptum est Vagari? ubi ita in mea oratione vel à te legitur, vel à me colligitur. Viden' obsecro, ut impudens sis scurra: ut impurus sis nebulosus, qui nihil non audes adversus me comminisci, atque confingere, ut aliquid saltem habeas, quo me in suspicionem intentati criminis perducas?

Sed tu non hic iterum dicturus es Marce, te certis indicibus, certis auctoribus, hæc cõperisse? Vides ne homo scelerate, quam tibi spes falsa, animum rumores ficti impleverint? Esto enim: scripserint alij: Virtutem, non genus spectari oportere: an propterea istud sequetur, ut tu colligis? Quid? tunc in famulorum grege, in scuto, in aurea torquæ nobilitatem consistere putas: quæ ornamenta etiã in sceleratis fuisse literæ & libri testantur? Animo nobilem esse oportet, consilio, fide, gravitate, industria, omnibus denique virtutibus, quæ in hoc ordine requi-

requiruntur. Egòne nobilem esse putem, qui nihil iactare potest, præter clypeos, galeas, sibi à maioribus relictas? Nunquam isthuc ut faciam, animum potero inducere. Quando ne tu quidem, ab hac sententia, quam tu culpare audes, alienus esse videris. Nam quod ego vitiū, verbis Terentij, Plauti, Vivis, & Syracidæ, leniter culpavi: id tu multò acerbissimè insectaris, & hanc animorum elationem, tam fœminis, quàm maribus nobilibus turpissimè exprobas. Ita enim tute scribis. Sed cogor inquis, etiam abusum nobilitatis, & istam animorum elationem perstringere atque taxare. Nam admodū multi ex nobilitate reperiūtur, mares iuxta ac fœminæ, qui seipsum extollunt, & inferiorū ordinum homines præ se contemnunt. Putant enim rusticos nobilium causa à Deo esse conditos, qui non sint digni, ut à nobilibus aliquādo adspiciantur. Nam ita secum statuunt nobiles, esse se lōgè meliores, & nobiliores alijs: etiam in paribus armis & scutis. Itaque medium sibi invicem ostendunt digitum, & voce atque animo indicant, quod semetipsos maiores faciūt, quàm est æquum. Sed hi neque norunt, neque agnoscunt, qui nam sint, aut quamobrè DEVS ipsos, in dignitatē collocarit. Igitur huiusmodi elatum ac turgidum animum interrogabis, qui nam olim fuerit? Quod si respōdere nolit: age tu responde, & dic, Semen fuisse fœtidum atque impurum. At quid nunc es? dolium im-

pletum stercore. Quid rursum futurus es? Bre-
vieris esca vermium. Quid ergo te extollis, tu
fœtita sentina, tu vermium receptaculū, tu fo-
rica, tu labes? Hæc Vaganerus, de sua, quam su-
sceperat defendendam, nobilitate. At obsecro
obtestorque te, pie lector, iudica nunc tu, uter
nostrum, egó ne, an Vaganerus, de fastu, ac su-
perbia nobilium, fœdius ac turpius scripserit.

Ego enim hætenus credidi, nobiles ex vir-
tute ortū traxisse, neque ulla re cōservari nobi-
litem, quā virtutis studio, & præclarorum fa-
cinorum exercitio. At hîc audio, quod nobi-
litas ortum ducat ex femine fœtido. Vah quid
ais Marce! aut quid ego ex te audio. ô immanis-
simum ac fœdissimum monstrum, Vaganere!
an vero ista nobilitas, pro qua tu pugnas, suam
originem à fœtido semine deducit? an tu nullū
discrimen inter exortū viri nobilis atque igno-
bilis esse statuis? Obsecro te iterū atque iterū,
pie lector, quid mihi tam optandū poterat es-
se, in hoc crimine, quàm quod hæc eadem, quæ
in me iste culpat, multò fœdius dicit esse? Ni-
hil pfectò, præsertim cū Vlricus Huttenus, in
eo libro, quē suprâ nominavi, mecum sentiat.
Omni enim, inquit, excidere à maiorum præ-
stantia, quisquis facta, quæ illos nobilitaverint,
non imitatur. Ac valdè (inquit) detestor illos
vulgo nobiles, quorū vetus est prosapia, recēs
vita: qui multarū sunt imaginum, sed nullius
stipēdij. Tum scias, si quis reperiatur in nostra
fami-

familia, qui ad genus hoc suam originem refert: vita verò infimas quasq; sordes exprimat, eum non habiturum pro cognato me, aut gentili, etiam non pro nobili: neq; futurum commune illi mecum aliquid unquam.

Supereſt vitium quintū, de quo dixi, aulica perfidia, & iniquorum miniſtrorum iniqua facinora. Hoc vitium ita culpavi, ut neminem vivum perſtrinxerim, ac ne mortuum; ſed obiter tantū, diſſimulatis nominibus quædā exempla præteriti temporis attulerim, quorū vel in ſacris literis, vel in monumētis hitoriarum, vel in ore omnium publica extat, publica, inquam, mētio. Eſſi enim iſti homines iam dudum ætatis, ſunt mortui; tamen facta illorū adhuc vivunt; quæ idcirco DEVS ad noſtrā uſque memoriā pervenire voluit, ut poſteri aliquod ex maioribus exemplū ſibi capiāt. Nam ſcitum eſt, ut ille inquit, Periculū ex alijs facere, tibi quod ex uſu fiet, Ideo quæ Spiritus Sanctus, in ſacra hitoria, exemplum Zibæ, Rheobi, Achitophelis, & conſimilium proponit: ut nō modò, reges & principes diſcāt vivere cautius, & nō nimium quibuſvis fidere, ſed ut ipſi etiam nobiles aulici, & miniſtri, à periurijs & perfidia deterreantur; ne eundē cum alijs perfidis atque propudioſis exitū fortiātur, & ſempiterna in ſuper probri nota ab hitoricis afficiantur. Sicut enim rectè; & præclarè facta, ſuos habent præcones & laudatores ita ſi quid
impie

impiè scelerateque cōmissum sit, cōtinuò in literas referri, atque ad memoriam posterorum propagari solet. Nihil igitur se indignum committent nobiles, si sciant, se propter flagitia in sermonem hominum, atque in perpetuā vituperationem venturos. Recentiorum & domesticorum exemplorum, quæ adduxi, alterum annis ab hinc ferè ducentis accidit: alterum verò avorum nostrorū memoria. Illud à Trithemio copiosè describitur in Chronico Hi saugienfi, manuscripto; quod etiam Vaganerum habere intelligo: ut qui alicubi Trithemij manuscripti mentionem facit. Meminit eiusdem facti Nauclerus Gen. 47. Hoc verò alterum, etsi nō est in literas ita expressè relatum: fama tamen, & vulgi sermonibus, ab eo tempore, in hunc usque diem ita percrebuit, ut negari à nemine possit. Quin imò Tettingerus quidam circa annum 46. supra millesimum, quingentesimum, Friburgi in Brisgoia, in lucem edidit commentarios, ubi Vasallorum istorum publicam, sed valdè inhonestā, facit mentionē. Hoc qui non credit, is librum sibi cōparet, & legat.

Sed quæro hīc ego ex te, qui nullum esse dicis auctorem probatum, vndè ista proferatur, quæro, inquā, an tu Trithemium & Nauclerum (nam de Stumpfio & Funcio nihil dicam) pro auctoribus fide dignis habeas? an verò ambos reiiciendos esse iudices? Quæ nā ista caperata frons tua, Marce? aut quis vultus iste Atticus?

ut tu

ut tu fidem eorū auctorum in dubium voces,
 aut repudies potius, quorum apud omnes lite-
 ratos homines summa semper fuit auctoritas?
 Deinde illud etiam ex te scire cupio, qui me re-
 um ais læsæ maiestatis; propterea quod infide-
 litatis accuso istos nobiles, qui pro exule & sup-
 plice principe intercessionem recusarūt apud
 Clementiss. Cæsarem: Scire, inquam, illud ex te
 cupio, illósne censeas reos læsæ maiestatis divi-
 næ, atque humanæ, qui rem tā facilem expedi-
 tu, denegarūt, principi afflicto, an verò me, qui
 istam infidelitatem illis exprobro? Quid? sta-
 tuísne tu pij esse hominis, eū, à quo multa quis
 accepit beneficia, in adversis ita deferere, ut ne
 quidem supplicis vocem admittat? Credísne,
 boni viri esse, ad motū fortunæ cuiusque se una
 movere? Esto enim: optimè fuit pro meritis
 pœnam exilij Davides. cur tamen D E V S Achi-
 tophelem, ad tam crudele suppliciū retrahit?

Quia nimirum divinam maiestatem iste læse-
 rat Architophel: eò quod sua cōsilia cum ho-
 stibus Davidis cōmunicasset: & quod optimè
 de se meritū virum temerè atque iniustè pcul-
 casset. Neque ego illud nunc reprehēdo, quod
 iste princeps à Svevico fœdere expulsus fuit sua
 ditione. Non enim hoc apparere potest ex ver-
 bis meis, eorumque sententia: sed hoc culpo,
 quod eiectum atque exterminatum principē
 illi ipsi homines de quibus optimā spem sem-
 per cōceperat pro magnis meritis, hoc hono-
 reat-

re atque hac gratia non iudicarunt dignum, pro quo supplices, etiam apud Cæsarem, ipsi intercederent. At per DEI atque hominum fidem! quanti putas Cæsarem fecisse hos homines, qui cum iratum sibi fore credebant, si pro hoc principe, pro exule, pro supplice intercederent? Adeone immiti fuit ingenio ille imperator, ut ne intercessores, aut deprecatores qui deum audiret: ne dum ipsos supplices admitteret? Quàm hoc acerbum isti misero atque exuli: quàm graue fuisse putas, pie lector, cum tot principes, non tam causæ ipsi, quam humanitati Cæsaris confici, suas interponerent preces & lacrymas, tunc aliquos è domesticis derepente erumpere & clamare: Cave Cæsar ignoscas, cave te principum, pro principis salute obsecrantium, misereat. Hæc nec hominis, nec ad hominem vox est: qua qui ad hunc Cæsarem, utetur, suam citius exuet humanitatem quam extorqueat illius. At, inquires Vaganere, oblitteranda hæc esse, neque mādanda literis. Miserum me! si ex tuo præscripto mihi esset centum annorum proximè elapsorum historia cōponenda. Quam enim mihi multa essent reticenda! quam multa dissimulanda! quam multa mēda cia retinēda! Sed an nescis tu, primam legem esse historiæ, ne quid falsi dicere audeat: alteram, ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ in scribendo, ne qua simultas? Dices iterum: cur nō exempla adduxisti peregrina?

nullane

nullane erāt perfidiæ exempla, apud Sylvium, apud Crantium? nullane apud Aventinum, Bavarica, apud Stumphium Helvetica? Nullane apud Bonfinium Hungarica? Nullane apud Grammaticum, Saxonica? apud Olaum, Svevica? nullane apud Gvicciardinum, Italica: apud Aemilium, Gallica? apud Frossardum Anglica? Quid opus fuit domesticis uti, ubi tanta fuit peregrinorum copia? Audi propudium, nō quid ego, sed quid tute hac de re scribas. Certè verum est, inquis, quod ad minimum, centum annis, in qualibet familia, magnę plerumque mutationes, siue in partem meliorem, siue deteriore, intercedant.

Quę certè posteris diligenter examinandę, & causę illarū mutationum sedulò investigandę sunt. Nam utilia documenta & exempla, in timore Domini, ex illis capere possunt, quę plus movēt ipsos, quàm peregrina facta. Quomodo autem faciēt hoc posterī, si nihil de istis rebus omnibus nōrint, neque nosse cupiāt: sed in diem vivant, pecudum more, quę ad pastum tantūmodo ferūtur? Lutherus etiā in explicatione psalmi 101. ubi ex professo hoc argumentum tractat: & ubi principes de aulicorū perfidia, exemplo Zibę, Achitophelis, & similium, admodum diligenter admonet: affert dictum cuiusdā Marchionis Misnici, qui solitus est dicere: principi non esse metuendos homines, neul remotos, sed eos, qui proxime illū à

tergo

tergo sequantur. Hos enim malle caput ipsius pedibus conculcare Et in libro de Magistratu, In primis, ab illis tibi cave, qui dicunt, Clementissime Domine: an aliud mihi nō fidis, quam hoc? Quis tibi velit libenter inservire? Nam istius modi homo impuratus est, & dominium in tua ditioe affectat: te verò sibi simiam esse exoprat. Hæc Lutherus & alia multa; Cuius ego viri testimonijs ideo potissimū, in hac causa nitor; quod meus adversarius, & qui illum contra me incitarūt, homines Lutherani sunt, & Lutheri auctoritatem cuius alij libenter anteponunt. Cū igitur principes moneo, ut oculos aperiant, hoc moneo (si quid possum ego monere) ut infidos à fidis, improbos à probis, malos à bonis segregent; & ex nobili genere homines, quorū cognita fides, virtus, industria & felicitas ingenij, in literis & consilijs, in re militari, diligēter sibi retinendos existimēt: fucos autem, pecus ignavum, ab alveis & aulis suis arceant: ut locus ibi sit sedulis apibus, & bonis viris, qui rectè faciunt suum officium. Ita enim principes nō modò suæ salutis, sed etiam suo honori consulent. Quo in statu res sint Germaniæ, quis non videt? præsertim studijs militaribus, apud nobilitatē obsoletis, ac summis ducibus partim ætate, partim Reipub. & ecclesiæ calamitate consumptis? Cur igitur homines industrij probique ad dubia Reipub. tempora non reserventur? Cur boni & fortes viri

præmijs, & honoribus non ornentur? Cur cæteri studio laudis, ac virtutis non inflamentur? Ego sanè, quanti veram nobilitatem faciendâ judicem: & quo loco verè nobiles tum ipsemet habeam: tum ab alijs habendam esse censeam: an non hoc in libris meis nuptialibus ostendi, & in illa ipsa oratione, quam sibi exagitantam sumsit Vaganerus, satis superque demonstravi? Nam ijsdem propè verbis usus sum cum discrimen inter bonos & malos constituerem, quib. Lutherum video usum fuisse in eo libro, quem contra Magdeburgensem Episcopum edidit. Neque dubito, si asinus iste & Saccus eius, duo Theologastri Magdeburgenses hunc præceptoris sui librum diligenter lectitassent, eos non ita temerè aliquid cōtra me fuisse conaturos. Verba Lutheri sunt hæc: Idē, inquit, faciūt hoc tēpore nostri Iūckeri nobiles. Nam si mali reprehenduntur, concionem oportet esse contumeliosam, aut libellum famosum, aut chartam probrosam, adversus laudabilem & honestam nobilitatē. Næ bella admodum, & nobilibus digna isthæc est oratio: nisi quod injuriam nobis inferunt. Nam honestā nobilitatem minimè culpamus, aut calumniamur, sed eam pro gemma preciosa habemus.

Turpem verò nobilitatem cogimur increpare, quæ sub cristis veræ nobilitatis, sua vitia conatur tegere atq; defendere. Honestā nobilitas est, quæ DEVM timet, verbum illius colit, suo.

Principi ac Domino fidem & obsequium præstat: domum suā honestè & pudicè gubernat: pauperes subditos tuetur: & ubicunq; potest, illis rectè consulit. Turpis verò nobilitas est, q̄ verbum DEI contemnit, scortatur, pergracatur, superbit & animo effertur, foeneratur, pauperes subditos expilat, Principib. & Dominis infidelem & immorigerem se præbet. Atq; hæc turpis nobilitas numero faciliè vincit honestā nobilitatem. Iamne ergò vides Vaganere? iamne sentis, nihil à me scriptum, quod in cuiusq̄ boni viri, nedū in totius ordinis equestris contumeliā possit cadere? Vidēsne, quòd ego non omnes nobiles unius assis æstimē, neq; in uno ludo ad malitiā omnes edoctos esse censeam? Vidēsne, quòd non omnes eodem ingenio esse statuam: ut si, unum noris è nobilitate, continuo oēs noris? Vidēsne, te crassum dixisse mendacium: cū affirmares, me veræ nobilitatis nullam unquam fecisse mentionem: sed ea omnia, quæ laudē in hoc ordine merentur, profundo silentio præterijisse. Vidēsne Marce, te probè è gula tua mentitum esse, quod ais, idcirco me extenuare laudes veræ nobilitatis, quæ pios & probos nobiles scribā numero esse exiguos? Quid enim aliud scripsit Paulus Apostolus? quid tu ipse aliud sentis? cū expressè ais, non negare te, quòd proh dolor, in nobilium ordine, maxima pars sit gens quædam barbara immanis & effera, ut quæ nihil aliud possit, nisi palpa-

palpare, superbire, grassari, minitari, alios expilare. Deo & hominib. convitari. Si. n. hoc verum est, q̃ dicis, & si maxima pars nobiliū talis gēs est, qualis à te describitur cōstat sanè bonorum in nobilitate esse exiguū numerū? Certè n. hæc bonorum paucitas locum fecit proverbio, quo heroum filij vulgò noxę dicuntur: hæc eadem paucitas hanc vocem Homero extorsit, ut patri paucos dicat esse deteriores: hæc eadē Phocylidē coëgit dicere: plurimos esse nobiles genere, quos neque dicendi neq; consulendi ulla comitetur gratia: hæc eadem Horatium eò impulit, ut scribat, nos esse avis peiores, & mox daturos progeniem nobis viciōsiorem: Hæc paucitas Satyricum iussit affirmare, vix totidem esse viros bonos Romæ, quot sint Thebarum portę, vel divitis ostia Nilī. Non est igitur calumnia, quod scripsi paucos esse nobiles, quibus vera religio sit cordi.

Non est contumelia, quod è conſpiratione Catilinaria. quæ in illis locis fit, ubi maxima est impunitas scelerum, excipio pauciores & meliores. h. e. optimos quosq; ex nobilitate, quibus istiusmodi depredationes displicent: Non est iniuria, quod dico, numero exiguos esse, q̃ veræ nobilitatis virtutibus atq; ornamentis excellunt. Divus certè Apostolus Paulus, quem dixi, 1. Corinth. 3 non multos esse nobiles, inquit, quos D E V S elegerit sibi. Quid verò est

aliud, dicere, esse paucos, q̃ esse non multos? Si enim non sunt multi, qui boni, erunt pauci: & si sunt pauci, sunt aliqui: & si sunt aliqui boni, non erunt omnes mali: & si non omnes sunt mali, quomodo contumelia est, quando aliqui ex nobilitate dicuntur boni, aliq̃ mali? Nam omnes esse bonos, in hoc ordine quis unquam dixit? quis unquam audivit? quis unquam credidit? Lutherus, cuius auctoritas Lutherano homini sacrosancta est, tam paucos ait nobiles esse pios, & veræ religionis studiosos, ut arcem eam non magnam esse oporteat, quæ universam nobilitatem totius alicuius ducatus, quæ quidem sit pia & laudabilis nobilitas, percommodè poscit capere. Sed quid prohibet verba ista huc apponere? postea, inquit Lutherus, confer te ad nobiles, & ad præfectos, & connumera mihi omnes illos, quibus verbum DEI sit cordi Nam hi sunt, qui præ amore verbum DEI devorare cupiunt. Quod si unum invenias, qui studeat proximo suo elargiri, dare mutuum, opem ferre, mox centum alios reperies, qui contrarium non sine maxima vi agant.

Itaq; arcem non magnā esse oportet, in qua possit alicuius ducatus nobilitas, quæ pia & laudabilis sit, unā habitare & vivere. Ac si tunc scis, quid sit pati, secundum CHRISTI doctrinam, age tam audax esto, & uni horum Centauro-
rorum, verbum DEI, quod ei adversetur, denunciato: aut ex nutu & præscripto illius, pro
DEO

DEO illum non adorato, facile invenies, quod
 quærere instituis Hæc Lutherus, cum quo jam
 deinceps expostulent, quamdiu volent, qui de
 numeri exiguitate, ad quam boni ab illo redi-
 guntur, querelas instituere solent. De Conju-
 ratis porro aut prædonibus, quod dixi, ubi pau-
 ciores tantum excipio, hoc est, meliores & re-
 ctè sentientes, an non eòdem recidit? nam si
 pauciores à facinorosis & conjuratis dissenti-
 unt, tum plures cum iisdem, ut consentiant, ne-
 cesse est. At Hungerus ille Bavarus, quem antè
 citavimus, nostræ ætatis scriptor, affirmat, eos
 tantum esse ex nobilitate, & procul dubio pau-
 cos prædonum & latronum nobilium hostes
 atque inimicos. Quid quod tu ipsemet Marce,
 sicut antea quoque memini, affirmare audes,
 quod maxima sit nobiliū pars, quæ aliud nihil
 sciat, præterq̃ grassari, minitari, prædari, Deo
 & hominibus conviciari? Ex quo perspicuum
 est, nihil à me scriptum esse, quod ullius falsita-
 tis speciem habeat. Quid ergò est tandè, quod
 isti culpant? Animum fortasse arguunt, quasi
 is mihi in hoc negotio fuerit malus? & quasi e-
 go calumniandi studio dixerim, paucos esse
 bonos nobiles. Absit verò à me, inquam, & ab-
 sit procul à me: ut ego nobiles malos, nedum
 bonos calumnier, quando illos à còsortio bo-
 norum disgrego. Cùm .n. dico, pauciores esse
 bonos, & malos multos: & cùm scribo, paucio-
 res esse justos, & plures impios, neutros calu-

mnior: calumniari. n. est mentiri. At verò hoc
 à me verè & rectè dici iam demonstravi, produ-
 ctis testib. omni exceptione maioribus. Quo-
 nam aut dixi animo? quo fine? quo consilio?
 Certè non alio, quàm ut bonos & paucos lau-
 dem, malos & multos vituperem. Boni. n. non
 modò laudes suas admittunt, sed etiam vitupe-
 rium ferre possunt. Mali autem à malis homi-
 nib. & congerronib. suis, citius æquo animo
 convicia accipient, q̃ ut ab honesto viro legiti-
 mum patiantur vituperium. De Maximiliano
 quod negas Marce, quasi ille Centauros & Cy-
 clopes è medio non sustulerit, miror impudè-
 tiam tuam. Nam constat, intra paucos dies, qui-
 busdam in locis, 40. arces prædatorias jussu il-
 lius solo æquatas fuisse. Quam porrò multas i-
 ste Cæsar à rebellibus & improbis nobilib ac-
 ceperit iniurias, quot minas tulerit, quot con-
 spirationes viderit, id ne Lutherus quidem, in
 libro ad Assam Cramium reticuit. Et q̃s tam re-
 motus est vel à literis recentium scriptorum,
 vel à fama vulgi, qui ignoret, quanta justitia &
 quanta severitate suum imperiũ iste Cæsar ad-
 ministraverit? Quasi verò hanc pestē scelerum
 in sua Rep. morari passus sit Maximilianus? q.
 latrocinia & homicidia quorundam nobilium
 illo Imperatore abiverint impunita? Nihil ad-
 do amplius, quando ex his, à me dictis, liquidò
 patet, nihil à me contrà nobiles esse scriptum,
 quod ullius mendacij, nedum calumniæ colo-
 rem,

rem, aut speciē habeat. Quia verò tā agrè facit
 istis Saxonis Theologis: quod ego Latina o-
 ratione in vectus sum in vitia, & scelera quorū-
 dam nobilium, idq; p libertate philosophica
 & Academica: agē pie lector, recitabo ego istis
 molliculis aurib. quæ haud ita pridē N. Selne-
 cerus, & ipse Saxonis Theologus, & nunc tē-
 poris pastor Ecclesię Lipsensis, in explicatione
 psal. 112. de nobilium flagitijs stylo germanico
 scripsit, & postea Ienæ Thuringorum in lucē
 pervulgavit. Sic. n. spero fore, ut si nobiles Mis-
 nij, & Saxones, & Thuringi suos concionato-
 res audiant, minus mihi homini Suevo deinceps
 irascantur: quæ alij in suis tēplis Germa-
 nicè & severius, ea ego in mea schola Latinè &
 modestius vituperē. Quantum (inquit Selne-
 cerus) ad nobilitatē attinet, eò jam perventum
 est, ut quod omnes Christiani norunt, majori
 ex parte nobiles (nam erit, ut aliqui pij & hone-
 sti inter nobiles reperiātur) contemtores sint
 verbi cœlestis, Epicuræi, impurati porci, homi-
 nes temerarij & feroculi: qui dubitant utrum
 capite, an pedibus ingredi debeant: blasphem-
 mi Cyclopes, ventres impudici, latrones, hel-
 luones, pleni mariscis & sordibus, ac proni ad
 omnia scelera & flagitia: quibus omne decus,
 omnisq; honestas pro infamia est, & omnis in-
 famia pro honestate est, & omne dedecus &
 turpitudine, pro magna gloria est. Qua de cau-
 sa omnes pij, in terra homines eorum consue-

tudinem defugiunt, & vix dignos eos esse cen-
 set, quibus sol illucescat: ne dum ut ipsi publi-
 cis munerib & patriæ defendendæ, pro gloria
 DEI & hominum salute, præfiantur. Nam
 DEVM isti & verbum eius. cane peius & angue
 oderunt: & quicquid illis DEVS denunciare ju-
 bet, id omne pro fabulis, & nugis sacerdotum
 habent: & insuper derident atq; contemnunt:
 quasi re benè gesta. Hi sunt potentes. & validi
 in terra gigantes: qui etiam DEVM in cœlis sub-
 jugare, & tumultuando, ac minitendo oppu-
 gnare ac ludificare volunt. Hi vocantur profligati
 nebulones: quos DEVS odit: sicut ipse di-
 cit: qui me contemnit, rursus contemnetur. Il-
 lorum potestas est minari, tumultuari, grassa-
 ri. Illorum pietas est, DEO conviciari verbum
 DEI contemnere, & omnes verbi ministros ir-
 ridere: illorum pudicitia est, scortari, teme-
 rè & protervè loqui, & rancidis uti moribus,
 popinari, & helluari, cacare & vomere: illo-
 rum honor est, in omnibus flagitijs versari, &
 de illis magnificè gloriari. Illorum jus est vis, &
 fastus, & temeritas & minæ, & iniquitas, & o-
 mnium hominum despectus, adeoq; arbitra-
 ria in omnes homines se viendi libido. Illorum
 decus sunt mariscæ Gallicanæ, halitus tetri,
 manus & pedes scabri, difficilis respiratio, tus-
 sis & superiore & inferiore gutture, & genera-
 tim omnes sordes in toto corpore. Quare non
 est mirum, quòd à vulgo, propè in omnib. lo-
 cis

eis contemptim habetur: neque quisquam ferè,
 aliquid præclari de illis sentit: nisi quod illi ipsi
 de se invicem sentiunt, & mutuis laudibus suã
 immundiciem extollunt; quantumvis ea sit rã-
 cida, fœda atque inhonesta. Quanquã verò nō
 est commodum, neque satis tutũ ut de illis, qui
 rerũ gubernaculis, & patriæ hominũque præ-
 fidio admoventur, tam contemptim & leviculè
 loquamur, & in primis hoc metuendum est,
 ne diabolus causam arripiat, ut maius inde ma-
 lum existat: Sicut in seditione Monetarij Anno
 1525. accidit (quod D E V S clementer avertat)
 tamen aliter de his rebus iudicare & loqui non
 possumus, quam ipsæ in rei veritate esse depre-
 henduntur. Sin autem nobiles in honore esse
 ac metui ab alijs volũt; necesse erit, ut ipsi D E-
 V M colant, ac metuant: ut indè honestã famam
 apud plebem inveniant: Alioquin, si tumultu-
 ando, ac superbiendo, & minitãdo res suas tã-
 tummodò velint obtinere, & virtutẽ interim
 ac honestatem negligere; hæc res cito è nobili-
 bus pariet rusticos. Nam isti vulgo nobiles
 sunt verè rustici, nisi quod sub cristis nobiliũ
 adhuc incedunt, quantisper licet. D E V S cer-
 tẽ est, qui superbos potest deprimere, & cõtem-
 tores in contemptũ deducere, neque illos tole-
 rat. Atque hæc ego dico de ignobili nobilitate:
 de rebelli & prædatoria nobilitate, quæ omnẽ
 virtutẽ, omnesque artes bonas despicit, neque
 aliud quicquã scit, nisi natales suos, stirpem su-

am genus suum, scuta & galeas suas jacere: quæ quidem res præclaræ sunt, si accedant virtus & pietas. Quemadmodum (laus Deo) aliqui tamen nobiles reperiuntur, qui virtutem & pietatem amant, & voluptatem ex his rebus capiunt, neque aliorum vitam efferatam comprobant. Hos conservet Deus, & numerum ipsorum augeat. Nam illis magnoperè indigemus. En Marce, en Vaganere, en Seufride, en Sacce, Misnium vobis & Thuringum Theologum, quid vos huic oggannietis? aut quid hinc habituri estis: quod huic Lipsensi egregio cõcionatori obloquimini? utrumne etiam ille vobis libellum famosum edidisse videbitur? Dicas fortasse illum pastorem Ecclesiæ esse, qui hoc scribit: philosopho autem non idem licere, quod ministro verbi licet. Papæ! quantum tu asine, tuis me terribas crepitibus! Mirum verò nisi etiam Theodorus Zvingerus, nostri seculi doctissimus, philosophus & historicus, contra boni viri officiū istis pecudibus fecisse videatur. Quoniam & ipse in suo Theatro, in barbaros nobilium mores invehitur, cum inquit: Bellis, nobilium nostrorum, qui optimi esse volunt, decus avitum & conservari & propagari credunt: qui ignavissimi: venationibus, computationibus, rusticorum & plebeculæ decimationibus, exactionibus, denique & latrocinijis. Idque unum ad nobilitatem compendium esse putant, cum sui similibus noctu interdiumque foris per castra, domi per lustra &

gancas

ganeas debacchari; & quia hominum conuer-
satione vix sunt digni: cū canibus & equis, quod
supereſt vitæ, perdigere: Vt dubitabile ſit, demō-
tiam potius, an ambitionem horum Cyclopū,
qui ſeſe αἰεὶ ἀρίστειν καὶ ὑπερέχειν ἄλλων dignū eſ-
ſe cēſent, admirari oporteat. Eos interim ſem-
per & ubique excipio. qui maiorū ſuorum ima-
gines proprijs virtutibus illuſtrare cōtendūt.

Ecce philoſophum, ecce hiſtoricum, ecce
Medicum tibi Vaganere: cui ſi quid tu audebis
contradicere: oſtendes tibi Helleboro, & me-
dico, & curatore, non Philoſopho deinceps o-
pus fore.

Quid quod etiam Iuriſconſultus affir-
mat, hodie noſtris nobilibus uſitatum eſſe: ut
non tantum ſuos, ſed & non ſuos, non medio-
cribus plagis afficiant: ſed atrocibus, ſed inhu-
manis, ſed crudelibus: ſi non ſtatim, ubi illis
quicquam præceperint, id perfecerint?

Aetas me, pie lector, prius deficiet, quā om-
nia aliorum dicta perceſeam, qui idem con-
tra nobiles degeneres loquūtur, ego quod lo-
cutus ſum. Nam eadem dicit Aeneas Syluius,
eadem Poggius Florentinus, eadē Kaiſersber-
gius, eadem Eraſmus, eadem Huttenus, eadē
Lutherus, eadem Brentius, eadem Sarcerius,
eadem Mattheſius, eadem Hungerus, eadem
Palingenius poëta. Ac proinde illorum ho-
minum ſtupiditatē admirari ſatis nullo modo
poſſum, qui meo libello tam iniqui fuerunt in
dicem

dices: ut ob iustissimas reprehensiones meas, totam in me nobilitatē concitare nō reformidarint: de qua summa dementia mox sum suo dicturus loco. Venio nunc ad alteram instituti mei partem, in qua labes illas, quas vitæ & famæ meæ adversarius aspersit, cogor abstergere. Ita enim cōtumeliosè me innocentem tractavit Vaganerus: ac si ego unus aliquis essem de grege venalium, aut scurra vilissimus, aut certè ex eorū hominum numero, qui neque litteras, neque natare didicerunt. Et tamē motæ seditionis rusticanę, hic idem me accusare non veretur, cui tantum sit auctoritatis, ut doctos, iuxta & indoctos ad arma possim concitare.

Vbi etiam percomodè cadit, quod cum incredibili hominis impudētia, singularis stulticia cōiuncta est: quam etiam supra demonstra- vi, & satis superque refutavi. Nam nihil à me cōtumeliosè, multoque minus seditiosè esse dictum: id verò ex toto orationis contextu, tam est evidens, tamque perspicuum, ut Tiresia sit cæcior, qui istud non videat. Quare pro me nihil amplius afferam, quàm hoc, quod crimen istud motæ seditionis rusticanæ, tam procul à me absit, quàm propè adest Vaganero, & primis huius turbæ auctoribus, crimen excitandæ contra principes nobilitatis. Quod autem Poësitastrum, novo & barbaro vocabulo, homo barbarus me nominat: quod inscitiam mihi obijcit, quasi ego neque artem Dialecticam
neque

neque Rhetoricam didicerim: quod potatorē
 & calumniatorem esse calumniarur: quod eiuf-
 dem assis plerosq; omnes Poëtas esse, clami-
 tat: quòd dignū me esse iudicat, qui in rotam
 tollar propterea quod me Palatij Cæsarij Co-
 mitem scripserim: quòd deniq; passim me vo-
 cat ranam coaxantem: sanè ad hæc omnia tam
 dilucidè tamq̃ue apertè respōdebo, ut Marcus
 iste sibi ipsi paulatim magis magisque innote-
 scat: & qui se ante penitus ignoraverat, nūc de-
 inceptis semetipsum, in hac oratione mea, tan-
 quam in speculo, contemplari possit. Quid igi-
 tur est, quod tu in mea poësi desideras, Vaga-
 nere: ut quem alij, te longè doctiores ac melio-
 res, etiam veteribus poëtis annumerandū cen-
 sent: quem aliqui Terētium & Plautum huius
 seculi nominare non dubitant: quem reliqui
 poëtæ amicissimè observant: quē summus im-
 perij huius arbiter, laurea poëtica ornavit: eū
 tu asine Cumane, poësitastrum appelles? Nam
 quid hoc verbi est, aliquem poësitastrum &
 non potius poetastrum dicere? Aut quis un-
 quam ex veteribus ita locutus est? Vtrum ego
 inscitiam, an impudentiam tuā Vagānere
 plūs mirer, vehementer dubito. Quæ enim
 inscitia hæc est, ut nescias? poëstasterne sit di-
 cendum, an verò poësitaster? Quæ impuden-
 tia est, ut quem calumniari velis, eum ne Lati-
 nè quidem calumniari possis? Sed cur tu poe-
 tastrum ausis me vocare? Quid? annon sum e-
 goti-

go tibi poeta idoneus? annō huic muneri sum
 sufficiens? an tu asine, qui Linguam Latinam
 nescis, nec dum ex Antonio Mureto didicisti,
 utrum oratio prorsū, an prosa sit dicenda: an
 tu, inquam, habes in mea Rebecca in mea Su-
 fanna, in mea Hildegardi, in meo Iulio redivi-
 no, in meo Prisciano, quod melius ac Latini-
 us dicere possis, quam ego: melius facere at-
 que componere, quam ego? Quid? Tūne, ō
 ignavum pecus, habes, quod in meis heroicis,
 in meis Panegyricis, in libris nuptialibus pos-
 sis reprehendere? possis corrigere? Quid? tū-
 ne unam Elegiam possis culpāre, ex sedecim
 libris, quos ego conscripsi, aut unicum mihi
 demonstrare vitium; aut vocem obsoletam;
 aut phrasin denique inusitatam?

Ego certē Terentij & Plauti vestigijs insi-
 stens, hactenus in lucem evulgavi comœdias:
 Rebeccam, Susannam, Hildegardin, Iulium,
 Priscianum, cū à multis, tum in primis à te
 vapulantem: Ego tres edidi Panegyricos, de
 Austriacis Cēsaribus, quatuor Panegyricos de
 victoria Sarmatica, unum de natali CHRISTI:
 vndecim libros de binis nuptijs VVirtember-
 gicis, quatuor de secundis, librum unum de
 machina horologica Argentinenſium, atque
 hæc omnia versu heroico scripsi, quadam imi-
 tatione Virgilij, Statij, Claudiani, Ovidij,
 Lucani, Valerij Flacci & similium Ego sede-
 cim libros Elegiarum confeci, imitando Ovi-
 dium,

dium, Tibullum & Propertium, in quibus non modo principis mei liberalitas in studia literarum celebratur, sed etiam amicorum tam ex nobilitate, quam ex plebe procreatorum nomina ac laudes recitantur, & aut nuptiæ, aut impetrati honores, aut discessus, aut mortes denique suis Epithalamijs, suis gratulationibus, suis propempticis, suis Epicedijs ornantur.

Neminem unquã audivi tam impudicum, tamque immoderatum hominem, qui aliquid in istis omnibus reprehenderet, præter hunc lumbricum: qui cum nusquam antehac esset cognitus, repentè modo è terra erepsit, ut mucorem suum in versus meos evomeret. Hieronymus V Volsius, vir Græcarum ac Latinarum literarum peritissimus, & singulare Germaniæ nostræ ornamentum fuit. Nam ipso interprete Demosthenes & Isocrates, Atticæ eloquentiæ principes, latinè loquuntur. Ipso auctore Suidas, & aliquot Græci historici togam Romanam induerunt: Ipso duce & auspice Ciceronis officia & Tusculanæ quæstiones, novam lucem acceperunt. Atque hic V Volsius in eo commentario, quem postremò nominavi, Frischlinum, ut & alios quosdam recetiores poëtas, vel cum veteribus cõparari posse iudicat. Quem tantus vir, ac tanti ingenij scriptor cum veteribus poëtis comparandum cēset, eum tu bruta bestia poetastrum, aut potius barbaræ

voce

voce poetastrum audes calumniari? Davides Chytreus, vir extra omnem ingenij aleam positus, in quadam Epistola ad Iacobum Monavium, ita honorificè de meis Comœdijs sentit, ut per illas pristinæ Latinitatis nitorem, in Germaniæ Theatra reductum esse statuatur. Et Monavius ipse, vir doctissimus, ad Nicolaū Reusnerum, summū & incomparabilem Poëtam, scribere audent: quod Frischlinus comicam palam omnibus huius seculi poëtis eripuerit. Quem Chytræus tantus vir, tantus theologus, tantus historicus laudat, eū tu mucide homo, poetastrum audes per cōvitium dicere? Quem Monavius, doctus & probus homo diligit, colit, omniq̃ue laude dignum iudicat, eum tu bellua, tu brutum pecus, audes aspernari? Quid de illis ipsis dicam poëtis, quos Hieronymus VVolfius cum veteribus comparare haud dubitat? An non Melissus, annon Posthius, annō Reusnerus, annon Lautterbachius, annon Silburgius, annon Pithopeus, annon Modius, annon Trelæus, annon VVeidnerus, annon alij complures suis Epigrammatis testati sunt, quanti mea poëmata heroica, quanti comica, quanti Elegiaca faciant? Quid quod divus Rudolphus, summus Imperator, in Comitij Ratisponensibus, coronam poëticam suis manibus mihi imposuit, & Laureatum poëtam nominavit: cinguloq̃ue militari, & armis donatum, à se clementissimè dimisit? Et quæ hæc
iniuria

iniuria est, ut quem tot summi poëte pro opti-
 mo poëta agnoscunt, quē Laureatum poëtam
 Imperator dici, ac nominari voluit, eū tu per-
 ditissime nebulo, poësitastrium ausis nomina-
 re? Quid? quod etiam Græcam linguam hic
 Lymphaticus homo me docere aggreditur?
 Quæ res est? An ego ab hoc asino, & quem ille
 in tergo portat sacco, addiscam, quinam ho-
 mines sint *εὐγυνεῖς*: qui *ἐὐπαιδείᾳ*? an ego credā
 Plutarchi Theseum, ab istis pecudibus unquā
 fuisse lectum? Vix me cohibeo, quin rideam in-
 terdum (nam mihi sæpe bilem, sæpe tui risum
 movere tumultus) præsertim, quod tu etiā ar-
 tem Dialecticā cupis me docere. quid? an tu
 unquam audivisti illud Ovidij, quodque parū
 novit, nemo docere potest? Quæ enim hæc est
 Dialectica tua? attēde pecus Arcadium: Omni-
 um primæ urbes, sunt invēte à sceleratis homi-
 nibus duob. Caino & Nimbrodo. Ergo (ut tu
 inferis) etiam aliæ urbes à sceleratis hominib.
 sunt conditæ. Ac proinde omnes reges & prin-
 cipes sunt scelesti; quicūque urbes & arces ex-
 truxerunt. Quæ hæc, inquam, Dialectica tua?
 Principum, ais, & Cæsaris auctoritas quotidie
 vilescit apud eos nobiles, qui dicto nō sunt ob-
 edientes: & qui resistūt superiori ordini. Ergo
 (inquis tu) Cæsar & principes nihil possūt cō-
 tra nobiles. Item quæ hæc? Portenta nobilita-
 tis, quæ latrocinantur, prædātur & noxas alio-
 rum, per vim ac mutuas operas tutantur, si fu-

erint deprehensa in tali scelere, sunt & quæ in ro-
tam tollenda, atque alij latrones plebei, ut mo-
net Erasmus. Ergo (ut tu inferis) omnes nobi-
les, boni & mali, nocētes & innocētes è medio
sunt tollēdi, absque omni iure, iudicioq; . Quæ
nam hæc est ratio colligendi? quæ hæc est con-
sequentia? Porro quid hoc est argumenti? aut
quale nam Enthymema? Cum ego dico: nobi-
les quidā superbi & turgidi, puta, qui alios pro-
pterea cōtemnunt, quòd suos ipsi avos ac pro-
avos non possunt memoriter proferre. Ergo
(ut tu inferis) crimini datur nobilibus, prosa-
piam & familiæ suæ originem retrò investiga-
re. Tum hæc ratiocinandi forma quàm bella?
quàm pulcra? quàm festiva? quàm elegans?
quàm lepida? Nihil est inanius excogitatum
nobilitate, quæ absq; omni virtute consistit, &
quæ sibimet ipsa videtur, esse quiddam solidū
perfectumq; Ergo (inferis) omnis nobilitas, et-
iam solida, & cum virtute cōiuncta, pro nihilo
est habenda, & stirpitus eradicanda. Mitto alia.
Quis enim omnem horridam tuā sylvam pos-
sit incidere? aut quis hoc Augiæ stabulum per
purgare? Ad me redeo, quem tu inscium artis
Dialecticæ hominem calumniaris. Ego certè,
quod notum est, octo annis continenter, per
dies festos, quibus alij chartis lusorijs tempus
fallere, aut vino meraciore caput, & pantes
suos opplere consueverunt, iuventutem Aca-
dem icā disputando exercui: & admissio oppo-
nente

nente omnem philosophiã Aristotelicam, & propè universam Cyclopediam quotãnis absolvi. Quæ ergo hæc mea est miseria, ut ab hac demum bruta animante, ars Dialectica mihi sit addiscenda? Extant problemata iam olim in officina Egenolphiana Francofurti à me edita: unde mens perduellis & sycophanta Vagannerus perspicere, si volet, potest, quid ego in arte differendi possim. Atque ut nihil sit, quid ego maledicto cõtumeliosissimi hominis que am opponere, Divi tamen, Imperatoris, armis atque insignibus, quæ is mihi cõcessit, tanquam Aiacis clypeo, aut Palladis ægide, satis ero communitus. Cæsar enim scutum meum poëticum caduceo Mercurij ornavit: & galeæ Philosophicæ insignitum laurea Mercurium imposuit. Nam hoc Symbolo sapiens vetustas artem notavit Dialecticam. Sicut enim virga Mercurialis anguem ab angue seiungit: ita ars illa differendi verum à falso discernit.

Atque ego, Vaganere, isto caduceo, sic iam obverberavi os tuum, sic mendaciorum cristas, abs te erectas, hac virga contudi: ut si tu plagas istas nondum sentis, leprosam mentis cutem te habere oporteat. Rhetoricam vero artem, cur tu me doceas? cur tu mihi demōstres, quæ res ad demonstrativi generis locos pertineant? Quæ hæc causa est? quæ hæc impudentia est? Num tibi ego sum tam ignarus

nesciam, quos ex omni genere orationum flo-
 sculos decerpam, atque delibem? aut quid in
 quolibet genere mihi sit faciendum? Nihil hic
 dicam de orationibus meis quàm plurimis, de
 Panegyricis primùm in schola recitatis, postea
 praelis typographorū editis: nihil de munere
 meo scholastico, quo multos iā annos ita fun-
 gor, ut optimos Latinæ Linguae auctores pu-
 blicè hætenus enarraverim, puta Ciceronem,
 Sallustium, Cæsarem, Virgilium atque Horati-
 um. Nihil, inquam, de his omnibus dicam,
 Extant Bucolicorum & Georgicorum Virgi-
 lij, Epistolarum Horatij, & Persij Satyrarum pa-
 raphrases, me auctore in lucem evulgatæ: o-
 pus cōsummatis oratoribus difficile, ut Quin-
 tilianus affirmat. Et quæ malum est hæc mise-
 ria ! illò demum res meas devenisse, atque in
 hunc angustiae locum omnes meas copias esse
 redactas, ut à stolidissimo & inertissimo ho-
 mine cogar, artis Rhetoricæ præcepta addisce-
 re ! Et an ulla contumelia in me est, si hæc non
 est? Habet hoc virtus (quam tu Marce ne de
 facie quidem nosti) ut viros præstantes species
 eius & pulchritudo, etiam in hoste delectet.
 Itaque Lambertus Danæus, cui idem de me
 persuasum fuerat, quod tibi, etsi causam se ha-
 bere arbitrabatur, ob quam acerbius in me in-
 veheretur: ita tamen me odisse non potuit, ne-
 tum quidem, cum vehementissimè à me dissi-
 deret, ut etiam (quod meminero semper) in-
 vitum

vitum me sibi amicū, quid dico amicum? imò
 fratrem habere cuperet. Audes verò etiam ô
 furia, me potatorem & amatorem calumniari?
 Vnde istud scis? aut quonam vitæ quoti-
 dianæ usu, talia de me edoctus es? qui neque
 me vidisti unquam, neque unquam eos, qui
 me rectè norunt, audisti: sed unius duntaxat
 atque alterius inimici, atque putidi hominis
 putidas in me percepisti contumelias. Non e-
 nim ignoro, à quo balatrone illę tibi sint amen-
 tata hæstæ, & qua è pharetra illa in me tela de-
 prompta. Nam te promissis aliorum & spe præ-
 miorum fuisse impulsus, ut mihi maledice-
 res, id verò postea demonstrabitur. Itaque
 non miror, te ignota de ignoto tam protervè
 ac petulāter proloqui ausum; hoc in te miror,
 cur tu potestatem reprehendendi & culpandi
 vitia, illis omnibus adimas, qui non sunt puri-
 tatis angelicæ & vitæ integerrimæ, adeoq; ho-
 mines ab omni peccato remotissimi. Hoc
 item miror, cur tu etiā plerosque alios poëtas,
 eorundem vitiorum, quæ mihi attribuis, tam
 petulanter infimules, & cur potationum & a-
 mationum propè omnes poëtas accuses. Hoc
 denique miror, quid sit, quod tu compluribus
 Saxonicarum Ecclesiarum pastoribus Epicu-
 reas trullificationes, & vinarias popinas tam im-
 pudenter obijcias, tam audacter exprobes. Pri-
 mum, si nemo audet castigare, ac multo minus
 pœnis multare vitia, nisi ipse sit ἀναμαρτυτος, &

ab omnibus peccatis alienissimus, quātam tu Marce peccādi fenestram aperueris in schola, in Republica, in Ecclesia: & quā gratum huic exulcerato seculo signum, ad rebellendum magistratui intuleris in Academia, in foro, in templo, in aula, in curia? Quis enim ludimagister castigabit puerū? quis Professor accusabit flagitia, invehetur in scelera? nisi ipsemet vitam ducat angelicam? Quis iudex in foro pœnam inferet reo aut facinoroso, qui ipse contaminatus sit peccatis, & suis quibusdam inquinatus vitijs? Quis concionator audebit taxare morum corruptelas, in sua Ecclesia? Quis peccata sui gregis reprehendere, si non ipsemet careat suis nāvis, nec vivat absque omnibus vitę labibus? qui regum aut principum supplicio multabit consceleratos homines? quis à furibus, ab homicidis, ab adulteris pœnam repetet, si non possit dicere, mundum est cor meum, & peccatum non feci: ac proinde gratia Dei non egeo? Vidēsne, Marce, quò nos deducas cū religione tua? Vidēsne, in quas turbas, in quam *ἀταξία* humanum genus cum tua Theologia coniicias? Deinde, quæ furia te huc impulerūt, ut per meum latus, etiam alios poëtas confodias, & plerosque omnes illos potationum, helluationum, & amationum accuses? Si nosti, quis sit poëta, & cui hoc nomen verè competat, paucos sanè ex illis, qui hodiè versus scribunt, poëtas esse dices. Equidem Hieronymus

ronymus VVolphius, in illo libro, quem supra dixi, è poëtis hodiè superstitibus & antiquitati annumerandis nominat Schofferum, Frischlinum, Melissum, Reufnerum, & præ cæteris nominandum Scaligerum, quibus ego meritò addendos esse censeo Carolum Vtenhovium, Ianum Duzam, Iustum Lipsium, Adamum Siberum, Iohannem Maiorem, Iacobum Stralsburgum, Iohannem Posthium, Gregorium Bersmanum, Iohannem Lauterbachium, Nathanem Chytream, Davidem Sigmundum, Lambertum Pythopæum, Fridericum Silburgium, Franc. Modium, Ioannem Ladislaum, Ioannem VVeidnerum, & aliquot hisce con-similes. Quid tu hic dicturus es Vaganere? Horum plerosque esse crapulosos, esse amatores: esse intemperantes? Quid tune etiam Georgium Fabricium culpabis, qui in summa copia optimorum virorum, pari continentia, virtute, pietate, reliquit neminem?

Quid? tu ne etiam Adamum Siberum hoc nomine reprehēdes, hominem dies noctesq; de studio virtutis, & commodis Reipub. cogitantem? Quid? an etiam Schofferum, & Melissum, & Posthium, & Bersmanum vituperas? quos poëtas? quos viros? Quid dicam de N. Reufnero, de N. Chytræo, de Iohanne Lauterbacchio, de D. Sigismundo, de Lamberto Pythopæo, perpetuis improborū & facinororum hostibus? Tune impuratissime leno, cri-

minari audebis Iohannem Ladislaum, Iacobū Furmanum, frequentissimorum ludorum optimos gubernatores? O labes! ô pestis Ecclesiæ! Non despero, quanquam languent animi hominum, in hac effæta mūdi senectæ, neque perinde atque debent, in laudis atque gloriæ cupiditate versantur: futuros aliquos exenumeratis poëtis, qui abiectum hoc cadaver suis versibus exagitare: & sempiterno posteritatis odio exponere non volent: præsertim tam forti, tam animoso, tam innocente reo. Ac si mihi aliquorum Epigrammata ad manus pervenerint; quam tu Marce præfationem à me habiturum te speras? Sed & Iohanne Maiore, & Iohanne Seccervitio (nam hos aliqui subinde per opprobrium mihi obijciunt) quis ingenio, & poëtica maior iuvētus est? qui si ex iracundia, aut aliqua culpa interdū peccarunt: an propterea artes illorum contemni, atque contumelijs affici debent? Eobano quis fuit Poëta numerosior? quis argutior? quis ingenio & facilitate carminis promptior? At quàm bibax ille fuit, præsertim in prima ætate, & quàm vinosus? quantus potor? Nemo tamen est, qui Eobani artem, qui libros putet reiiciēdos, aut ipsum etiam è bonorum virorum numero segregandum. Verum quænam illa vanitas? quæ levitas tua Vaganere? ut tu Stigelium iisdē verbis laudes, quibus eum boni viri laudare consueverunt: & tamen criminis tui reum facias: quasi

quasi is civilem vitæ humanæ societatem à Ca-
 ino & Nimbrodo, duob. cōsceleratissimis ne-
 bulonibus initium sumfisse scripserit. An erat
 hæc potestas tua, uttu Stigelij versus auctori-
 ti Mosis, testimonio Iosephi, verbis Augustini,
 scriptis Lutheri, sententiæ Calvinii opponas, &
 facinorosos prædones cū pijs Monarchis eof-
 dem esse dicas? Sed non satis est, te plerisque
 omnibus poëtis maledicere, & eorū famæ ob-
 tractare; audes etiam collegis tuis, & Eccle-
 siarum Saxonicarum ministris, maledicta, &
 opprobria tua ingerere. Nam ex hara Epicuri,
 non ex ara spiritus sancti, illos prodire scribis:
 & genio ac somno indulgere ais: ventri inser-
 vire clamitas: Theologos autophilos esse affir-
 mas. An verò hoc non præclarum est Theolo-
 gi Lutherani, de suis collegis iudicium? non-
 ne memorabile testimonium? nonne elegans
 eulogium? Quoniam verò hic locus è præfati-
 one tua est, ad nobilissimum & clarissimum vi-
 rum Levinum Schulenburgium, sejungam te
 ab illo, non solum nobilitatis causa, verum eti-
 am Levini, ne qua ex tua summa indignitate,
 labes illius dignitati adpersa videatur. Cū
 enim multa sint indigna in tuo instituto, tum
 nihil minus est ferendum, quàm quòd iam nō
 per latrones, non per homines egestate & sce-
 lere, sed per nobiles, per optimos viros, opti-
 mis quibusq; periculū inferre conaris: & quos
 lapidibus, quos ferro, quos laqueis, quos fa-

cibus, quos vi, quos manu, armis opprimere
 nō potes, Marce, hos optimorum auctoritate
 patria religione, bonorum sententijs te op-
 pressurum arbitraris. Quid verò causę est, quā-
 obrem tu Saxonicos Theologos dicas ex sei-
 pſis natos, qui tamē Moſis, qui Prophetarum,
 qui Apostolorum, qui Augustini, qui Lutheri
 vestigijs insistant? Cedo, ē quibus tu natus sis
 hominibus, aut ā quibus magistris factus The-
 ologus, qui tam procul ā Moſe, ā Prophetis,
 ab Apostolis, ab Augustino, ā Luthero ipſo di-
 ſcedas? Et ſi illi tibi videntur ē tertio cœlo de-
 lapſi, qui rectē ſentiunt, annon tu illis poſthac
 videbere, ex ipſo Tartaro prorepſiſſe: qui tam
 impia de Caino, & Nimbrodo protuleris?
 Quid? an tu doctiorem temet, quam ſunt illi,
 dicas eſſe Theologum, aut historicum, qui ex
 civitate Caini facis pagum, ex Nimbrodo No-
 am, ex tyranno, bonum principem, ex conſen-
 ſu ſuperbię, virum iuſtum & fortem, ē prędo-
 ne prętorem, ē conſceleratiſſimo nebulone,
 pientiſſimum Monarcham? Sed & inertię ac-
 cuſas & ſomni, quos domi vides facere offici-
 um: exornare, quam naſti ſunt, ſpartam: con-
 ſervare domum: alere familiam: educare libe-
 ros. Quasi vero tu Marce ſis adeo ſtrenuus, qui
 deſerta domo, deſerta ſtatione tua, toto tri-
 ginta annos. per omnia maria, per omneſter-
 ras circumerrasti, & noctuę inſtar, ſepulcris
 & monumentis inſediſti? Strenuate te exercet
 inertia,

inertia: navibus atque quadrigis poscis bene vivere: Quod petis, hîc est: est Vlubris: animus si te non deficit æquus. Meritò igitur illi te posthac, à stulta vagatione Vaganarum, quasi Stolidum erronem, dicent: ut quam homo sis mobilis, quàm vagus, quàm inconstâs, quàm stupidus, ipsum nomen tuum declaret. Obijcis etiam tuis hominibus, crapulam, & gulę studium: innuens esse Epicureos, ex caula Aristippi, non ex aula Chrysostomi: ventres popas, helluones & Epulones. O immortalem Deum! ut nemo in sese tentat descendere, nemo: sed præcedenti spectatur mantica tergo. Nam quis tu homo es, qui iudicas alienum servum? Domino suo stat, aut cadit. Quid, quod delatores etiam, & contemtores esse veterum monumentorum vociferaris?

Quasi verò, qui te non amat, idcirco veterum monumenta oderit: quasi, qui te stationis desertæ accusant, qui erronem dicunt, qui ingenio vago, & instabili esse quæritantur, falsi sint delatores, & quadruplatores: Non importunè hîc ad me revertor, quem tu profligatissime hostis, itidem potatorem, ut & tuos collegas & insuper amatorem, per opprobrium nominas. Audi furia, tune eum amatorem esse, & genio indulgere credis, qui quotidie docet in schola, quovis die festo, de rebus Philosophicis, in utramque partē disputat: domi assidue meditatur: tot libros edit, tot bonos aucto-

res paraphrasi explicat: tot Græcos scriptores in Linguam Latinam transfert? Tūc eum hominem amatorē esse dicis, qui totos aņos tredecim ita vivit in cōiugio, ut nulla unquā iusta de ipso querimonia, vel ad cognationes, vel ad affinitates, vel ad magistratum delata sit? Mea uxor ferē quotannis prole meā domū auget: chari sunt mihi liberi, honesta cōiux. Ostende tu sterquilinum hominis, ostende, si potes ullam in terris, quæ præter hanc, mihi sit amasia. An tu illorum hominū me putas esse similem, pro quibus tu arma moves? an fortē audieras, me quoque suevum esse nobilem & nihil per-vulgatæ nobilitatis à me alienum? Ranam me cur dicas & ranunculum, & coaxantem ranunculum, causam ecquā habes? Nam mihi Frischlino quasi Vegetio, nō Freschlino quasi ranunculo, avitum esse cognomen norunt omnes, quotquot Balingæ in agro Vvirtenbergico vivunt, & quicumque patrem Iacobum avumq; Iohannem ante me norant. Neque cives ipsi Dissenhofiani, in finibus Helvetiorū hoc ignorant, quorum civis fuit meus proavus, Henricus Frischlinus; olim vir summæ illic dignitatis, summę potentię, summæ opulentię. Itaque tu non tam mihi, quā meis maioribus labem infamię cupis adspargere; & sepulcra mortuorum, quæ alibi videris colere, hīc violare: & in cineres meorum immeiere. Cæterum, si coaxare, est veritatē dicere, scapham nominare scapham,

pham, centaurum centaurum, tyrannum tyrannū, Nimbrodum Nimbrodum, Cyclopem Cyclopem, Cainum prædonem; si coaxare, est nulli adulari, neminē calūniari, pdesse bonis, non nocere malis, recto talo incedere, fortasse non omninō errabis, si me coaxantem ranam dixeris. Verūm tu non contentus hisce vulneribus, quibus me lēdi posse credidisti, etiā mortiferam mihi plagam infligis. Hortaris enim carnificem tuū voce sanguinaria: ut rotam expediat, (O misericors DEVS! averte quæso, & detestare hoc omen) qua membra mea diffringantur; quandoquidem ego me poētā Laureatum, & Comitem Palatinum Cæsaris nominārim. Non igitur integrum hīcerit. Posthio, P. Melisso, N. Reusnero, & I. Lauterbachio, cæterisque poëtis Laureatis consilio iam uti tuo. Errārunt enim, quod Lauream sibi Coronam, à Cæsaribus imponi permiserunt. Non gustarunt istam tuā Theologiam, non legerunt istas novellas decisiones domini huius de Rota. Bebeli pudet me tui.

Quid est, quòd olim confectis aliquot Satyris, & tam acerbè exagitatis hominum vitijs, lauream poëticā tibi tantoperè decerni volueris, à Maximillano primo? Conrade Celta, Georgi Sabine, Vrsine Veli, Iohannes Crato, Henrice Pantaleon, cur non audistis hunc tam doctum Theologum, tam eruditum historicū, priusquam in istum errorem induceremini: ut
creari

creari comites Palatij Cæs. opraretis? O stultos! ô amentes! ô nullius consilij homines! qui unquam lauro poëtica ornari, & comitiva Palatij donari voluerunt: ut olim digni haberentur, quos carnifex Vaganeri in rotam tolleretur. Forsitan hoc, quod iam serio dicturus sum, mirabile auditu esse videbitur: sed certè dicam, quod sentio. Cæsar me comitis Palatini nomine appellavit: Cæsar Lauream poëticam meo capiti imposuit. Huius rei si alium nullum reporto fructû, nisi ut rotæ supplicio afficiar: Cæsari beneficium remitto: mihi is meum nomen restituat, ne ad contumeliâ, & pœnam honorem dedisse videatur. Quid enim dicam in re seria? aut quid in re minime iocosa quærar? aut cuius hominis opem in hac summa calamitate, atque ærumna implorem? Adest auctor confidentissimus Theologus, & historicus; qui me in foro totius Germaniæ, in theatro totius orbis terrarum, acerbissimè insectatur; quippe atrocissimorum criminum non insinuat modo, sed etiam apertè accusat. Ad sunt testes contra me aliquot homines genere nobiles, auctoritate præstantes, annis graves, opibus potentes; qui uno ore omnes conqueruntur, læsam à me nobilitatem, violatam à me auctoritatem huius ordinis: dictas in meum magistratum contumelias graves. Atque inter hos, duo Coryphæi sunt, fat noti in aula Vvirtembergica; qui & facem

huic

huic incendio prætulerunt: & Carniolanę nobilitatis aquam, ad restinguendum hoc incendium allatam, respuerunt: literasque, pro me scriptas, oppresserunt: neque ad ullum equestrem conventum pervenire voluerunt. Itaque accusor, ut hostis Germaniæ nobilitatis, ut everfor familiarum veterum, & contemtor magistratus, ut tuba ingens seditionis, ut auctor servilis tumultus, ut crudelissimus mactator innocentissimorum hominum. Dicunt enim nobilitatem per me derivari à Caino, & Nimbrodo, duobus viris cōsceleratis: dicunt eandem radicitus per me extirpari; dicūt nobiles omnes, tam bonos, quàm malos, in cruces & rotas à me adigi.

Quem mihi ego hīc patronum, quem defensorem, quem deprecatorem parabo! loquārne? incendam. taceam? instigem. Purgem me? laterem lavem. Nam ubi semel in animis imperitorum hominum, concepta de aliqua re, opinio radices egerit: ibi nulla unquā oratione, ita rursus evelli potest, ut nō aliquid mali semper inhæreat. Me miserum, quid agam! Adsunt in sua causa iudices, viri concitatissimi. Nam idem, qui auctor est, etiam iudicium exercet. Iam enim sententiam tulit: ut in rotas tollar: licet nōdum sim auditus, nōdum crimen confessus, nondum criminis convictus. Iam lictor accurrit, qui me liget: iam carnifex, qui me ducat: iam rota portatur, qua
mei

mei artus distringantur. Quid ? an vides,
 pie lector, nudum meum corpus, ante oculos
 huius Vaganeri, supra quatuor crates distētū?
 Annon vides dispassa mea brachia ? dispassos
 pedes ? annon vides, faciem meam vestibis ob-
 volutam ? O misericors DEVS ! num quid au-
 dis M. Vaganerum, stipatum suis satellitibus,
 hortari carnificem, ut properet, ut jus suum
 exequatur, ut brachia, ut pedes mihi diffri-
 gat ? Heu me miserum ! in quas ærumnas refer-
 vor ! domi lamentatur vxor mea mœstissima:
 cui nihil præsidiij, nihil solatij est reliquum, tam
 crudeliter damnato socio, atque particeps for-
 tunarum omnium : eiulant liberi tenelli, patre
 orbādi dulcissimo, omnis vitæ, omnis fortunæ
 suæ duce, ac patrono longè optimo : plorat ma-
 ter, hunc sibi filium tam horrēdō supplicio pe-
 rimi, quem ipsa unicum huc usque senectutis
 suæ columen, atque lumen habuit : lacrimas
 profundit frater : flent ambæ sorores, quod e-
 um hominem sibi ex oculis tam crudeliter au-
 ferri vident, quem illi post mortem commu-
 nis nostri parentis, alterum sibi patrem ad-
 esse toties experti sunt : planget socrus,
 quod talem sibi eripi generum intelligit :
 in quem omnem spem senectutis suæ col-
 locaverat, & quem filij loco semper dilexerat :
 Squalent omnes propinqui : lugent affines :
 mœrent amici : quibus mea cōsuetudine, mea
 conver-

conversazione, meis officijs nihil unquam fuit
 jucundius, nihil acceptius, nihil gratius. Quid
 multis? Dolet omnis patria: singultit omnis
 Academia: ingemiscunt omnes collegæ, amif-
 so tanto cive, tanto laborum ac vitæ socio, atq;
 comite: qui nullum pro altero laborem, nul-
 lam molestiam sibi unquam putârit subterfu-
 giendam. O immortalem Deum! huccine re-
 rum perveni, ut in rotam tollar? Hancne mer-
 cedem pro tot vigilijs, pro tot curis, tot lucu-
 brationibus aufero! ut quem discipuli hæte-
 nus in cathedra sedere, & optimos quosq; au-
 ctiores explicare, cum summa voluptate vide-
 rint, eum posthac radijs rotæ districtum in æ-
 re pendere, cum summo mœrore aspiciant?
 Hæcne mea dignitas, in quam me Cæsar collo-
 cavit? hæcne mea laurus, quam ille capiti meo
 imposuit? hicne meus caduceus, quem idem
 ille indidit meis manibus? hocne meum pala-
 tium, in quod ille me deduxit? Iacent libri mei
 in situ & pulvere: squalet Iulius Cæsar: torpet
 Virgilius: domus ipsa mœrore conficitur, ut
 ad tantum miseriarum cumulum, nihil ultra
 videatur posse accedere. Itaque actum de me
 est, nisi Cæsar mihi parens, mihi Deus, & salus
 nostræ vitæ, fortunæ, memoriæ nominis, hoc
 specimen pietatis, hoc indicium animi, hoc lu-
 men maiestatis suæ putat, si me mihi, si meis,
 si Academiæ, si toti patriæ conservet. Scio quid
 iterum dicturus sit Marcus: se aliorum sermo-

nibus, & magnificis præmijs impulsus fuisse, ut hanc in me proferret, tam crudelem sententiam. O præclaram defensionem facinoris tui, Marce: te aliorum verbis ita credere, ita corrumpi muneribus, ut falsa pro veris, dubia pro certis, audita pro compertis, arripias. Frustrà tu culpam hanc in alios transferes tua vanitas, tuum mendacium, tuum scelus est: te id crudelitatis, quod aliorum narratis adiecisti, ad tuos impulsores, quos modò nominavi, rejicere Esto enim: fuerit aliquibus ita persuasum ab alijs, quasi ego istud, quod tu insimulas, scripserim, impulerit sane aliquos in odium mei suspicio criminis, studium gloriæ, præstans animus, excellēs nobilitas. An propterea, quod in illis tum reprehendendum esset, cum ex ignorantia peccarent: & nunc deinceps obli-
 randum est, quando sibi verba ab alijs data esse agnoscunt, tu id tibi, bustuarie gladiator sumes? An M. Vaganeri latronis, ac sacrilegi vox audietur? qui me non tantum rotæ supplicio multandum censet: sed etiam dira imprecatione Orco devovet.

Hoc scilicet religiosi est Theologi, hoc sancti hominis, eos, qui à creditis tesquis errorū, in viam erant potius reducendi, quàm morte multandi. etiam stygijs paludibus condemnare? Habet interdum iusta indignatio suam excusationem: & sæpenumero merentur laudem, qui gravem iram, ex aliorum hominum flagi-

flagitijs concipiunt. Sepè etiam ira, cùm in fu-
 rorem abiisset, Deo placuit : ut cùm Pineas,
 Eleasari filius, fornicantes interimeret : & Ma-
 thathias justam succensus ad iram, profanum
 Indæum contrucidaret : propterea, quòd is
 rem divinam simulachris gentium facere insti-
 tuerat. Vbi verò innocentibus & ignotis ma-
 ledicatur : ubi prius damnantur homines, quã
 causa sit cognita : ubi æterno exitio manci-
 pantur, qui ne momentaneam quidem mul-
 tam, in hac vita sunt promeriti : quænam ibi re-
 ligio est ? quæ ibi æmulatio ? quæ sanctitas ? Pri-
 mum. n. M Vaganerus nihil eorum, de quibus
 me publico scripto accusavit, compertum ha-
 bet : nihil eorum vidit : nihil legit. Deinde præ-
 ter audita, & narrata ab alijs, nihil affert, in suo
 famosissimo libello : nihil, inquam, affert :
 Quis enim credit, meã orationem ab illo esse
 lectam, qui tot crimina falsi committit ? Nus-
 quam enim ego scripsi, nobilitatem à Caino
 & Nimbrodo sumsisse initium : nusquam scri-
 psi, arces & urbes nihil pertinere ad vinculum
 humanæ societatis : nusquam scripsi, omnes
 nobiles, tam bonos, quàm malos, in rotam ef-
 se tollendos. Nusquam scripsi, unum noris,
 omnes noris : nusquam scripsi, virtutem & ge-
 nus inter se pugnare, neque simul in eodem
 pectore consistere. Et tamen iste furibundus
 carnifex, incitata vecordi mente, hæc omnia
 à me scripta, & à se visa, & meditatè lecta esse,

tam confidenter affirmas, ut etiam maledictorum clamorem ingentē in me profundat. Sed mitto ista: quorum vanitas suprā à me est ostēsa: Ad grandiora mendacia venio, quæ tã sunt manifesta, ut etiam ab indoctis & pueris possint cognosci: ac modò non manibus palpari. Nam versificationibus ait, me in vectum esse in nobilitatem, & in ordinem ipsum equestrem. Quis autem est à literis Latinis, & à Musis tam remotus, ut obiter saltem inspecta mea oratione, hoc mendacium non statim animadvertat? Prosa. n. est oratio mea, de vita rustica, nō versibus conscripta: soluta est, nō vincta numeris: libera, non ligata. Quid? quod majusculis literis, & per puncta ac notas aptè interstinctas dicit Vaganerus, excusa esse omnia, in quibus vita nobilium barbarica, & mores Cyclopici, à me reprehenduntur? Hoc calidum est mendacium, & nimis impudens: quodq; vecordi hominis animo, prima statim mentiendi libido suggessit. Nam una eadēq; litera, quam in officinis antiquā vocant, tota oratio impressa est, paucis sententijs exceptis, quę ex alijs auctoribus à me desumptę fuerunt, & minori typo à typographo excusę. Verba verò Erasmi Roterdami, de facinorosis portentis, in altiorē rotā tollendis, cur tu Vaganere audes affirmare, literis omnium maximis, in contumeliam ordinis equestris, impressa fuisse? Ego. n. dico id, quod omnes norunt, qui legerunt orationem,
 illa

illa verba (sicut & Plauti, quæ paulò pòst sequū-
 tur) omnium minima litera fuisse edita: atque
 hoc ideò, ut à me ostenderetur: illa verba ex a-
 lio auctore esse petita: cuius etiam nomen fue-
 rat appositum. Aut igitur graviter impuden-
 tem, atq; extremè sceleratum hominem te esse
 oportet: qui in re tam manifesta omnib. men-
 tiris: aut (quod omnes dicunt) hanc orationē
 de vita rustica, nunquam à te visam, nedum le-
 ctam esse firmiter statuendum est. Quæ autem
 isthæc tam horribilis est protervia! quæ tam in-
 credibilis, & penè inaudita est hæc temeritas!
 aliquem existere, qui librum sibi impugnandū
 umat, quem neque vidit usquam, neque legit
 unq̃: & tamen jactitet, se diligenter ac medita-
 tē legisse, ac perpendisse omnia, quæ in illo scri-
 buntur? Egone diligenter & sedulò, credam, te
 Vaganere meum librū lectitasse? qui columnā
 29. cum 98. tam furenter audes commiscere:
 qui de Caino & Nimbrodo tam futiliter inep-
 tis: qui tales res, ac talia verba passim adducis,
 quæ mihi nunquam in mentem, nedum in sty-
 lum venerunt: qui quæ soluta oratione sunt
 scripta, ea tu pro ligatis, & pro versificatione
 habes: qui affirmas, majusculis literis esse ex-
 cusa, quæ edita sunt minusculis: qui, quæ mi-
 nimo constant typo, ea dicis cōstare maximo.

Et quænam Theologia hæc est? aut quæ nā
 historiarum cognitio? ecquis pudor? ecquis
 metus? narras me in convivio, apud consoda-

les, & compotores dixisse: quòd aliquid novi, atque inusitati scripturus sim, adversus nobilitatem, & ordinem equestrem. Vbi ego hoc dixi Vaganere? Vbi hoc convivium est habitum? aut quínam illi erant convivæ? qui confodales? qui compotores? unum nomina, si potes Vaganere. Accusas verò unà mecum quendam Lorchum, quasi meum familiarem: qui & ipse contra nobilitatem scripserit contumeliosa, fœda, & planè seditiosa. Ego Lorchum istum non vidi: neque hominem ullius coloris novi: qui isthoc sit nomine: neque librum, si quem ille scripsit, in manibus unquã habui: neque nomen illius antè è quoquam audivi, quàm mendacissimum tuum librum fuisset adeptus.

Quod si tamen ille nihil scripsit contra nobilitatem acerbius, quàm aut Erasmus, aut Lutherus, aut Selneccerus, aut Matthesius, aut ego: Vide sis, tu prostibulum nobilitatis quomodo tu illum seditionis excitatæ possis convincere. Et quæso te, cur tu Italum vocas Lorchum: qui tamen tibi Germanus est? Quid? an tu omnes Italos pro seditiosis habes? an omnes Itali tibi videntur nobilitatis Germanicæ capitales hostes? Præclarum hoc tuū de exteris gentib. est iudiciū. Nos q̄ literas didicimus, gentē Italicā propter studia & morū urbanitatē colimus, & diligimus. Tu nobis gentē illā, quod in te est, cupis in visam reddere: ut quos antea amaba-

mabamus, propter doctrinam & insitam virtutem, nunc propter inscitiam, & scelera tua odio persequamur. Itali cum primis docti, & literis exculti, Germanos haftenus in honore habuerunt eos praesertim, qui propter humaniora studia, & cognitionem literarum, societatemque linguarum, propius ad illorum ingenia & mores accedebant: Sicut me quoque cum in Italia versarer, summa prosecuti sunt benevolentia, summo amplexi studio. Tu vero importunis tuis vociferationibus, Italos cupis ab amicitia, & fide Germanorum avertere: & mutua inter duas praestantissimas gentes odia excitare. Verum enim vero, bilioso tuo stomacho ne sic quidem satisfecisti, quod consodales, quod Lorchum, nescio quem, quod Italos, per latus meum sauciasti, pertrahis etiam in societatem eiusdem criminis, totam Academiam Tubingensem, quam aliquoties tubam ingentem seditionum appellas. Quid enim haec sibi volunt maiusculae literae? aut quid notarum HIEROGLYPHICARVM hic latitat? Si me solum voluisti perstringere, cur non tubam seditionis me nominasti, aut si tubam ingentem voluisti dicere, cur non potius ingentem tubam, aut tubam seditionis ingentem vocasti? Cur ubique duo illa vocabula sic coniunxisti, ut ad nomen Tubingae, quod proximè alluderetur? Cur literis maiusculis consignasti, quae maiusculam animi tui bilem exprimerent? Ac ne leviora videar perse-

qui : cur tu expresse ais, quosdam balatrones
 fuisse : qui hoc scribendi genus promoverint,
 & me, seditiosas voces sibi præcinentem, pleno
 gutture sint secuti ? quinam isti balatrones ? q
 promotores ? qui succentores ? Cur non no-
 minas Marce ? cur tu paucula tantum verba p-
 fationis meæ quam nunquam legisti, haud sine
 crimine falsi adducis : ut fidem tuo mendacio
 facias ? Quæ .n. verba discipulos meos respici-
 unt, ea tu ad alios homines referenda esse cen-
 suisti, malè subornatus à magistris tuis, qui te
 hanc fallaciam non rectè docuerunt. Equidè
 Georgicorum paraphrasin, & hanc orationem
 de vita rustica, à me petiverant mei discipuli :
 & jamdudum volebant, ut in lucem hæc opera
 ederentur. Tandem verò, cùm etiam anno 80.
 Bucolica enarrassem, & typographus operam
 mihi suam, in utroque opere conjunctim edē-
 do, promississet (modo aliquod à principe meo
 clementissimo subsidium ei impetraretur) ibi
 ego præter primæ Eclogæ duplicem paraphra-
 sin, tanquam leonis unguem, nihil ad meos il-
 los amicos misi, per quos & me ipsum, & in pri-
 mis typographum, voti compotem fieri posse,
 quàm optimè confidebam. Itaq; liquidò pos-
 sum affirmare, quod nemo professorum, ne-
 mo Abbatum, nemo Curialium, in toto agro
 Vvirtembergico, quicquam de Georgicis, aut
 etiam de laudib. vitæ rusticæ, prius viderit, q̃ i-
 sta omnia fuissēt à meo typographo impressa :
 quem-

quemadmodum hoc mea quidem te docebit oratio. Esto autem Marce, nihil sit à me scriptū solo: sed omnia illa, quæ in Centauris reprehēduntur, auctoritate senatus Academici, volūtate cœtus studiosi, scitu ac iussu Collegiorum omnium, scripta & publicata esse fateamur.

Quid ergo, homo impuratissimè & imperitissimè, quid, inquā, solidæ laudis, ac veræ gloriæ præstantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad memoriā nominis mei sempiternam, quam tales consiliorū meorum habuisse socios: qui & ipsi in maxima apud omnes mortales laude pietatis, iusticiæ, prudentiæ, & summe conditionis positi? Quod quidem ego iam tibi reddo tuum Nam ut tu me socium dixisti, & charum, & amicum Tubingæ, totiq; Academia: sic ego te, quāquam sis omni diritate, atque immanitate teterrimus, tamē dico esse odio non tantum nostræ, sed etiam omnibus totius Christiani orbis Academijs. Quod etiam aliqui principes libri mei exemplaria, undique locorum coemerint atque abdiderint, suoque interceptu, meam temeritatē atq; maledicentiam cōdemnārint: unde quæso, isthuc habes? Vnde de hac re inaudisti? Nam, quod de uno quidem principe potes verè affirmare: id tu de compluribus asseverare nō reformidas. Imprudentis huc incidi, pie lector, Audivit enim Marcus, non affirmavit: nollē dixisse: iactabit se, & in pristino effugio mirificè triumphabit. Cre-

do etiam, literæ ab eo proferentur: quibus ita ab VVirtembergicis auctoribus huiusmodi rumorum, ad ipsum perscriptum est. Cedò literas Marce: profer nomina quadruplatorum. Nihil enim amplius ex te scire cupio, quàm illos nugivendos: qui tibi tam certa narrarunt de meis convivijs, de meis familiarib. de Pseudogermanis Italissantibus, de tuba ingenti seditionum, de principum interceptu.

Nam, quod solum nunc reliquum est, ut etiam causas investigem, quæ te huc impulerunt, ut tu omnem bilem animi tui, in me unum evomeres: agè breviter, hanc partem instituti huius exequamur. Cur enim in re omnibus manifesta diutius immorer? Quid ergo est Marce: quod te adversus me instigavit? aut quonam tu odio mei adductus fuisti, ad insectandũ nomẽ meum? quomodo istuc Marce, cum tu nullam à me unquam acceperis iniuriam? Minus hoc mirabar in alijs, si qui mihi dicebãtur inimici. Nam è primis turbæ huius auctoribus, ceteros omnes citatos non nesciebam: tu verò, qui ne verbo quidẽ à me violatus esses, ultrò maledictis tuis me lacestisti; quem etiam non noras; tuamq; à me alienationẽ, ad infensos mihi nobiles, tibi fore gloriæ putasti. Fortè libri mei odio, credo te fuisse cõtra me instimulatum. At quomodo isthuc Marce, cū tu librum meũ ne videris quidem, nedum legeris? Quæ igitur res te huc impulit? quæ animi cupiditas huc adegit:

adegit: ut ignoto homini, ob rem ignotam, tot
 contumelias, tot maledicta, tot opprobria in-
 gereres? Aut quæ tanta fuit in te audacia? quæ
 tanta vis, ut cum cæteri omnes sibi tacendum
 esse ducerent, tu unus emersus è cæno, omniū
 facile omnibus rebus infimus, me persequen-
 dum calumnijs, exagitandū mendacijs, oppri-
 mendum sycophantijs iudicares? Arrige au-
 res asine, Est quidam amor habendi sceleratiss-
 simus, & tetra pecuniarum cupiditas, radix &
 domina omniū malorum: quæ insidiatur alio-
 rum bonis & fortunis omnibus, & cū honestè
 rem facere nō possit, sua commoda, ex aliorū
 hominum incōmodis quæritat. Hæc pestis la-
 befactavit animū tuum; hæc labes peredit cor
 tuum; hæc lues occæcavit mentē tuā: qui tibi
 salutē, qui bona, qui fortunas meas ad prædā
 proposueras. Nam paupertas, cuius grave est
 onus, tibi hanc calumniandi bonos & adulādi
 malis provinciā imposuit, Theologo valdè in-
 dignam: siquidem Theologia, ut nomē ipsum
 declarat, religionem interpretatur: & vitæ ho-
 nestæ ac bene agendi disciplinam continet. An
 nos triginta incertis sedibus hinc inde vagatus
 es: donec ætas tua ad senium vergeret: Nus-
 quam tibi stabile fuit stabulum: neq; lapis iste
 toties volutus, huc usq; muscū capere potuit.
 Quomodo igitur è tāta mendicitate emergas:
 nisi idem agas, quod Menius iste Horatianus;
 qui postquam rebus maternis, atque paternis
 fortiter

fortiter absumtis urbanus cœpit haberi, scur-
 ra vagus, nō qui certum præsepe teneret: im-
 pransus, nō qui civem dignosceret hoste: quæ-
 libet in quemvis opprobria fingere sævus; per-
 nicies, & tēpestas baratrumq; macelli: quic-
 quid quæsierat, ventri donabat avaro. Quapro-
 pter nulli hoc mirum videri debet, si talis men-
 dicus, ab aliis se corrūpi muneribus permisit; si
 Doricam linguā, & calamum Cretensem, pro
 recenti offa venalem habuit: si hastis argenteis
 sibi os obverberari passus est. Hoc poti⁹ mirē-
 tur omnes, qua fronte, quo ore, Marcus iste nō
 modò Theologum, sed hominē liberum se esse
 putet; cuius mēs expressa est in præmio: lingua
 astricta mercede: manus devinctæ aureis mani-
 cis. Quid? quòd huic cupiditati accessit alia,
 & quidē multò pestilentior lues, quàm est ava-
 ritia: quæ & ipsa hūc hominē adeò transversum
 egit? Cur enim nomen Theologi sibi usurpat?
 cur historici, nisi ut, quod minimè est, id maxi-
 mè esse videatur? Et cur tam repente prodit,
 qui prius latuit? Aut è quo nam antro Thro-
 phonio, iste Theologus tam subitò proripit?
 Nimirum tempus appetebat, ut aliquādo hæc
 Theologia in lucem è tenebris, in quibus se ha-
 ctenus occultaverat, vel tādē emergeret. Quis
 enim hoc novissimo seculo, ante supremū diē
 novisset, quod Caini civitas pago, quā oppido,
 fuerit propior: nisi hoc M. Vagnerus publico
 scripto nos docuisset? Quis nosset, Nimbrodū
 fuisse

fuisse primum in terra Monarcham, à Deo cōstitutū, ut prædones, ac facinorosos homines, ad suppliciū retraheret, & sanctā humanæ vitæ societatem, adeoq: Dei civitatē colligeret, nisi hæc M. Vaganerus publico scripto docuisset? Quis imperij civitates inter plebem numerandas esse scivisset? Quis plebem minus sapere censuisset quam nobilitatem? Quis per somniū excogitasset, inter plebē & Cæsarem, vulgò nobiles esse inter medios, & quasi sequestratos, qui hinc Cæsaris iram, illinc plebis furorem cōmitigent? Sicut scriptum est, cor regis est in manu Domini. Quis plebē, è qua & Vaganerus est, credidisset suapte natura inimicā esse prærogativæ sanguinis: nisi isthæc omnia è sacris oraculis M. Vaganerus nō tā pulchrè cōdofecisset? Et quis apud Magdeburgenses historicum vivere prius scivisset, tam doctum, tam peritū veterum monumentorū, tam longo rerū usu confirmatum: nisi suos. ille libros in lucē protulisset? Quis nobilitatis ortum, quis inauditū Germaniæ principū iuramētum, quis novū & inusitatum modum, eligendi Cæsare: quis insolitam, & incredibilem pœnam, Imperatori malo irrogandam, potuisset cognoscere: nisi huic seculō tā facilis, tam disertus, tam politus Vaganerus contigisset, qui hæc omnia tam scitè perscriberet? Nam historiam ille scribit ita concinnam, ita lepidam, ita elegātem, nihil ut possit dici argutius: Illo affirmante, & vetera è manu-

manuscriptis, ac tenebricosis monumētis proferente, quīs verbis non habeat fidem?

In hoc reprehendat eum, si quis volet, modò leniter, non ut inscium, improbum, mendacem: sed ut sycophantam, ut assentatorē, ut mæxologum. Equidem si propriū est veri Theologi, vim facere sacris literis, pervertere divina oracula, consensum Ecclesiæ veteris perturbare, pugnare cū antiquis, & cum recentibus: doctior non erit sub sole Theologus quā est Marcus. Si item proprium historici munus est, nugari, mētiri, calumniari, Deo & hominibus cōviciari: dico ego, pro mea conscientia, aptiorē huic rei neque fuisse unquam, neque iam esse, neque unquā futurum esse, quā sit isthic Vagannerus. Verūm mihi etiam alia, & quidē longè graviora sunt, quæ in in illo reprehendā. Nā primò infimæ nobilitatis, pro qua dimicat, eā constituit dignitatem: ut omnium regum, omnium principum, omnium comitum, omnium Baronū familias, ex hoc seminario producat. Quam verò hoc de Germanis falsò dicatur: id ego unius Cornelij Taciti, scriptoris antiquissimi, testimonio possum affirmare. Nam hic auctor quatuor dignitates Germanorū enumerat: Quarum prima est regum: altera principū: tertia comitum: & quarta civium, aut alicuius civitatis. Idem dicit, reges ex nobilitate, duces ex virtute sunt. Quibus verbis disertè innuit, regiam dignitatem esse hæreditariam: duces

verò

verò exercitus non sanguinis, sed virtutis prærogativa niti. Nam ex principibus non elegebantur duces militum, qui essent generosissimi: sed qui essent fortissimi, & bellicosissimi. Principes verò regionum, atque pagorū inter suos ius dicebant, cōtroversia quæ minuebāt. Sicut hoc præter Tacitum etiam Iulius Cæsar, in suis commentarijs, scriptum reliquit Cæterum, hanc quoque dignitatē Germanis hæreditariam esse Tacitus minimè tacuit. Ita enim scribit: Insignis, inquit, nobilitas, aut magna patrum merita, principis dignationem etiam adolescentibus assignat. De comitibus verò Germanis affirmat, quod magna inter illos æmulatio: cui primus apud principem locus sit. Itaque principes in acie pugnare pro victoria, comites pro principe. Ex quo manifestum est, regum & principū dignitatem omnibus temporibus, in Germania fuisse hæreditariam: & reges ex regibus, principes ex principibus creatos. Cum autem alicui principi plures essent hæredes masculi, quàm quos singulæ civitates, aut singuli pagi, in pari dignitatē, & splendore omnes videre possent: ibi pater unum tantum ex filijs successorē deligebat, atque maximam agri partem ei assignabat: cæteros verò comitum loco habebat: & aut iuniores heros (unde nomen Iunkeris natum est) aut liberos dominos appellabat: eisdemq; portionem aliquam territorij, velut comitatum, attribuebat. Atq;

hi deinde

hi deinde sibi è suis civitatibus, atque ex plebe, ministros adiungebāt; quorum cognita fides, & virtus in re militari & forensi. dicebantur hi nobilium servi, hodie demū nobiles: postquā (ut Vaganeri verbis utar) virtutibus decrescētibus, solū accreverunt tituli & nomina magnifica. Rursum cū stirps alicuius principis in eadem linea defecisset: aliquis comitū, qui in locum demortui succederet, vel in cōsilio, vel à rege elegebatur. Magna est igitur huius Vaganeri temeritas, quòd tanto verborū hiatu, tantalaterum contentione, vociferatur: omnes reges, omnes Electores, omnes principes, omnes comites, omnes liberos Dominos, ortum suum, ex ima hac nobilitate pro qua ipse dimicat, id est, ex servis nobilium (sicut olim dicebātur) progeniem suā deducere. Neque verò hac multò minor est & illa fatuitas, quod contra omnem vetustatē affirmare Marcus audet, comitibus priores & antiquiores esse Barones, sive liberos Dominos. Manifestè enim hæc cū illis, q̄ modo ex Tacito attuli, pugnare, nemo non videt. Quod si verò Vaganerus, Francisci Petrarchæ consiliū admisisset, nunquā ille tam ridicula, aut potius levicula, de origine nobilitatis, in medium proferre ausus fuisset. Vnum adhuc quæro ex te, Vaganere, quale iuramentum sit, quo se Germaniæ principes obstringunt infimæ nobilitati, & ordini equestri: quando ab Imperatore inaugurantur, & sua regalia,

regalia, uti vocant, ab illo accipiunt? Vbi .n. tu Vaganere inaugurationi principum unquam interfuisti, ut tam exquisitè noris, in quæ verba cogantur Imperatori jurare? Certè si tu p- bè consideres imæ nobilitatis clientelas, inuenies eas non à principibus, sed à Comitibus, à Baronib. propriè huic ordini conferri solitas. Nobiles .n. Comitibus, hi ipsis principibus, principes verò Regi, aut Imperatori proximè subsunt. Itaque vanitas tua, Marce, & summa levitas, ubique semetipsam refellit. Est .n. ea vis veritatis, ut nusquam sinat juxta se consistere mendacium. Sed ô bone D E V S, quid hoc est rei! quòd Marcus, Theologus cassâ nuce vanior, consilium audet impertiri Germaniæ Electoribus: quo pacto deinceps, & quibus conditionibus ipsi eligant Romanum Imperatorem? Quis hunc Marcum tanta sapientia, tamque insperata prudentia ornavit, ut etiam septemviris Imperij possit dare consilium?

Frugi homo es Marce: non noveram te. Consulis quippe Germaniæ Electoribus, ut in eligendo Cæsare morem observent Hispanicum, & quibus verbis Hispani regem, modò electum affantur, iisdem illi designatum Cæsarem, tam suo quàm omnium aliorum ordinum imperij (num quid etiâ equestris) publico nomine alloquantur, dicantque, nos qui tanti sumus, quanto vos, & plus quàm vos, possumus: Regem vos eligimus, his atque his conditionibus. Hæc ni-

mirum tua est latinitas : atque ita tu soles Prisciani vapulantis valetudinē curare. Sed, quæso te, ubi nam tu Hispanici regis electioni interfuisti? Ostende tabulas : ostende calculos : ostende suffragia. Fortè ibidem vidisti regem Hispaniæ declarari : ubi tu principum Germaniæ iuramenta audivisti : quibus se illi Cæsari obligant, pro conservanda nobilitate suorum clientum. O juvenis Melicerta! quid mirum, si exclames, frontem de rebus perijisse: quando Marcus Plaustrarius, vix tressis agaso, modum constituendi Cæsarem in Germania, audent septemviris præscribere? Quid? utrumne metuunt illi, qui tuam operam mercede adversus me conduxerunt, ne si libera sit potestas Cæsari puniendi malos, sibi non sit libera grassandi, & tumultuandi in bonos licentia? An potius tu istud, quod dixi, metuis: qui admodum pro tuis es sollicitus: qui admodum illis propitius: qui admodum durus in Cæsare? Quomodo .n. duriores posses adversus Cæsarem ferre sententiam: quàm quod jugulum ipsius securi Electoris Palatini subijcis? Quomodo immanior esse possis erga summū Principem: quàm quòd dicis ob enorme delictum cervicem illius manu Archidapiferi rescindendam esse? O cœlum, ô terra, ô maria! quis unquam credidisset tantam immanitatem cadere in Theologum? Quis unquam legit in ulla historia, manu Palatini principis decollatum fuisse

fuisse Imperatorem? Quis unquam audivit, apud ullam gentem, hunc tam barbarum invaluisse morem? Non est, non est mihi, pie lector, cum eo hoste certamen, qui jam meum tantum sanguinem concupiscit: qui me, qui alios Poetas, & Comites Palatinos, in rotam sublatos videre gestit: qui uxoris meae planctum, liberorum fletum, propinquorum lachrymas, amicorum gemitus, familiae squalorem aspicere optat. Nullus ei ludus possit esse jucundior: quam manus Palatini septemviri, exerta in cervicem Imperatoris: quam cruor, manans è trunco Caesaris: quam ante oculos trucidatio omnium illorum, quibus Caesar aliquem honorem habuisset. Non est mihi res, cum scelerato homine atque nefario: sed cum immani tetraque belua, quae quomodo capienda sit, quomodo domanda, jam deinceps cogitandum erit. Agitur enim non de capite unius hominis: sed de tranquillitate patriae, de salute civium, de auctoritate principum, de dignitate huius imperij. Nam ad me quod attinet, esto sanè: contempserit ille me, ut poetastrum, ut hominem rudem, ut ignarum Dialecticæ, ut imperitum dicendi, ut bibulum, ut amatorem, ut ranam loquacem: esto: calumniatus sit orationem de vita rustica: esto, ut ornaverit ille me falsissimis criminibus, vanissimis contumelijs, crudelissimis injurijs. Satis meam eruditionem, de qua nunquam gloriatus sum, predica-

bunt mea opera, mei libri, mea monumenta.
 Satis innocentiam meam ipsa testabitur ora-
 tio, & perpetuus vitæ meæ cursus. Vnum tamē
 pro me à Divo Imperatore, peto: ut quæ res
 Cæsaris unius opem desiderat, eam ne ipse Cæ-
 saris unius auxilio destitutam perire sinat. A-
 gitur. n. non qua conditione victurus sim, sed
 an cum supplicio, ignominiaq; periturus. Hic
 opem tuam dive Cæsar, hic fidem tuam implo-
 ro. Semper hæc bonorum Imperatorum con-
 suetudo fuit, ut quos semel suo favore comple-
 xi fuissent, eos non modò sui nihil deperdere,
 sed dignitate, gratia, honore auctiores esse vo-
 luerint. Ego verò non peto, ut re fortunaq; sim
 auctior: sed ut pristina mihi fama ac vita à te
 conservetur. Quod ut facilius impetrem, sup-
 plicat pro me tibi, primus Rom. Imperij con-
 ditor C. Iulius Cæsar: cuius commentarij à me
 non modò enarrantur, sed etiam illustrantur:
 supplicat pro me tibi, cum toto latinorum va-
 tum choro, P. Virgilius: Augusto Cæsari olim
 acceptiss. Poëta: teque orat, ne suum interpre-
 tem, ne suum paraphrastem, ne æmulum vete-
 rum Poëtarum deseras: supplicant pro me ti-
 bi duo vetustiss. Græcorū Poëtæ Callimachus
 & Aristophanes: hic Siculo Hieroni: ille Ptole-
 mæo, Regi Aegypto, Poëta & hospes gratiss.
 teque flentes pæsis manibus orant, ne per
 quem Romanæ civitatis jus adepti sunt, eū tu
 jure civitatis atq; aulæ tuæ, per invidos & am-
 bitio-

bitiosos homines, spoliari permittas: supplic-
cant pro te tibi aliquot Academię, totius Ger-
manię celeberrimę: supplicant propinqui, af-
fines, amici. supplicat aula tua, & immensa pa-
tria: te quę flexis genibus rogant omnes, ne
illum odijs inimicorum & perduellium oppri-
mi finas, quem ipsi summo amore complectun-
tur, & modis omnibus cōservatū volūt. Quod
si isthęc omnia te non cōmovent, num etiam
uxoris meę lacrymas despicias, quib. illa pro
mariti sui salute apud te intercedit? Num etiā
liberorum ululatus negliges, qui ē cunis ad te
manus pro patre supplices tendunt? Num pre-
ces matris, pro filio, nū gemitus socrus pro ge-
nere, num suspiria fratris ac sororū, pro fratre,
non exaudies? Obsecro te dive Imperator, per
genua tua, per sceptrum tuum regium, per ma-
iestatem tuā Cæsaream, conserva conjugii ma-
ritum, liberis patrē, matri filium, socruī gene-
rum, fratrem fratri, propinquis cognatū, affi-
nibus socium, amicis parem, Academię poē-
tam, aulę tuę Comitē, patrię universę civem,
conserva eiusdē manus, quę pro gloria decem
Imperatorum Austriacorum sempiterna, cum
fœdissimo & obscurissimo oblivionis mōstro,
tam fortiter dimicaverūt. Cave ne probrosum
sit, eius famam ac vitam periclitari, qui maiorū
tuorum perpetuę famę, ac nominis immorta-
litati tam strenuē consultum voluit. O fortu-
nam hominum disparem! quanto mihi satius

fuerat: pro honore huius imperij, pro salute Imperatoris, in acie Croatica, telis hostium oc-
cumbere: quam tot mendacijs, tot calumnijs,
tot periurijs unius Marci Vaganeri interire.

Tum enim vitæ socia virtus, mortis comes
fuiſſet gloria. Nunc verò, qui eſt dolor, laborū
& lucubrationum me nullum aliud præmium
reportare, quā odiū totius nobilitatis, vniver-
ſum: idque ipſum cum periculo vitæ quotidiana
coniunctū? Qui dolor, pro tot ingenij mei
fætibus, tot libris, tot monumentis, nullam a-
liam referre mercedem, quam crudeliſſimum
rotæ ſupplicium? A quo periculo defende Im-
perator, civem innocentem, virum bonum, &
nihil tale promeritum; cura, ut veritati plus,
quām calumnijs Vaganeri, credidiſſe videaris:
plus ſaluti unius civis, quām mille hoſtium libi-
dini conſuluiſſe: graviorem eius duxiſſe ora-
tionem, quæ tuo honori ſerviat: quām eius au-
daciam, qui aurea pipenni armatus, etiam vitæ
imperatoriæ necem intentat. Nemo eſt vir bo-
nus, qui hoc fatale portentum patriæ non ode-
rit: omnes poëtæ, quorum ingenia ſemper gra-
ta fuerunt imperatoribus, facta, mores, nomē
denique huius Marci deteſtantur: omnes Pala-
tij tui Comites, quos in unam eandemque ro-
tam, mecum omnes tollendos hic cēſet, Vaga-
nerum execrantur: omnes Saxonix, Miſnix,
Thuringix Theologi, nō contempti ab illa be-
ſtia, ſed cōvitijs proſciſſi, Vaganerum oderūt,
omniſque

omniq̃ue cruciatu dignissimum putant: Cui non apud bonos principes, nō apud laudatos Comites, non apud generosos Barones, non apud homines verē nobiles, nō apud ullum ordinem, non apud illos ipsos, quorum partes suscepit, non in schola, non in templo, non in curia, non in orbe, ullus est veniæ locus: qui seipsum oderit: quē metuūt omnes, qui suā nunc causam, suam dico, nemini committere audeat: qui denique temeritatem & furorem suum ipsemet condemnet. Noli putare à seditione illum abhorrere, qui seditionū auctores laudat, qui Nimbrodi incudē renovat, qui turrim Babyloniam instaurat, qui innocentes pro nocentibus, pios pro sceleratis, tranquillos pro tubis seditionum habet. Cui enim placet Caini civitas, cui spelunca latronū, cui turris Nimbrodi, cui arx prædonum, cui ex illo fonte & seminario rapinæ, cui neces subditorum, cui cædes civium, cui præfracta superbia, cui poena, cui immanitas: qui hæc omnia defendit, qui laudat, qui talium facinorum auctoribus patrocinator: an tu eum paribūs flagitijs astrictum non iudices? Theologum se dicit Marcus, & religiosum: Historicum se nominat Vaganderus & amatorem vetustatis. At, quis obsecro, pro Theologo eum habeat, qui Cainum dicit fuisse bonum principem? qui ex civitate Caini facit pagum, ex prædonibus rusticos, ex domicilio latronum, urbem bonorū civium?

quis

quis ullam pietatis micam in illo esse statuatur, qui Nimbrodum pro Noa, venatorem fortissimum hominum, pro vindice facinorosorum latronum, turrim cōfusionis, pro arce glorię, speluncam prędonum, pro sede iusticię habet? Qui illum agnoscat pro religioso & docto, qui Cyclopem & pium hominem, Centaurum & verę nobilem, portentum hominis, & simulacrum virtutis, eosdem esse iudicat? Quis ullum humanitatis sensum ei inesse putet qui virum innocētem falsis criminibus opprimit, oppressum rotę supplicio multat, multatum ad stygias paludes detrudit? Quis vel minimam rationis scintillam in eo micare credat, qui elevat principes, qui in ordinem redigit Electores, qui ex Archidapifero facit Archicarnificem, qui Romanum Imperatorem capite condemnat? Quapropter quotiescunque animo meo huius Marci nomen & memoria obversabitur: semper meminero, mihi non cum Theologo, sed cum sacrilego: non cum vicario, sed cum sicario: non cum homine, sed cum monstro hominis, esse congregiendum, disputandum, conficiendum.

F I N I S.

Index orationum.

1. De praestantia ac dignitate P. Virgilij
Maronis Aeneidos pag. 1.
2. De exercitationibus oratorij & poe-
ticis ad imitationem veterum pag. 112.
3. De studio linguarum & liberali-
um artium. pag. 169.
4. De Vita Rustica pag. 253.
5. In Marium Vaganerum Lumn-
ensem Saxonem.

~~Stenarius~~
~~Stenarius~~
Anno 1807.

Woo-

